

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ГОЛОВЧЕНКО МАРІНА ВІКТОРІВНА

УДК 37.013.83:004.738.5(477)"19/20"

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК МЕДІАОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ / М.В. Головченко
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
Вовк Мирослава Петрівна,
доктор педагогічних наук,
професор, член-кореспондент
НАПН України

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Головченко М.В. Розвиток медіаосвіти вчителів в Україні (кінець ХХ – перша чверть ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2026.

У дисертації обґрунтовано періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів України наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.; виявлено сучасні тенденції її розвитку та розроблено науково-методичні рекомендації з удосконалення медіаосвіти вчителів з урахуванням цінного українського і зарубіжного досвіду.

Схарактеризовано чинники становлення і розвитку медіаосвіти вчителів в Україні:

- *діяльність міжнародних організацій* (ЮНЕСКО, РАДА Європи, Європейський Парламент), що зумовила глобальні тенденції поширення медіаграмотності, інформедійної грамотності серед різних категорій населення різних країн, імплементацію рекомендацій у державну політику держав, упровадження медіаосвіти у різні сектори економіки, інформаційної політики, освітньої практики, розроблення та впровадження програм з медіаосвіти різних рівнів (від дошкільної до університетської), для навчання дорослих тощо);

- *інституалізація медіаосвіти*, що відбувалася внаслідок трансформаційних процесів у країнах Європи зокрема і у світі загалом як реагування державних, громадських інституцій на соціокультурні, ідеологічні, політичні виклики (у світі – Глобальний альянс підтримки партнерства в галузі медіа- та інформаційної грамотності, Альянс цивілізацій ООН, Університетська мережа медіа- та інформаційної грамотності і міжкультурного діалогу, Фонд «Відкрите суспільство», IREX тощо; в Україні – ГО «Інститут масової інформації», Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX в Україні, Інститут екології масової інформації в Львівському національному університеті

імені Івана Франка, ГО «Академія української преси», ГО «Детектор медіа», ГО «Центр демократичних реформ і медіа», ГО «Центр Медіареформи», Український інститут медіа та комунікації, Український кризовий медіа-центр, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України тощо);

- *законодавче і нормативно-правове врегулювання і концептуалізація медіаосвіти в Україні*: набуття чинності Законів України «Про інформацію» (1992), «Про освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про медіа» (2023); затвердження Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024); розроблення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016) та ін.;

- *упровадження медіаосвітньої складової у процесі всеукраїнського експерименту* (проведення Всеукраїнського експерименту із впровадження медіаосвіти у загальноосвітніх навчальних закладах України» (2011 – 2017 рр.) у школах Києва і восьми регіонах; всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (2017 – 2023 рр.)).

Обґрунтовано періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів України наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст. на основі критеріїв: законодавчо-регулятивного, інституційно-управлінського, ресурсно-змістового.

I. 1991-2009 рр. – ініціативний етап, що характеризується нівелюванням пропаганди радянського періоду, демократичними процесами у політичному житті задля утвердження цінностей незалежності України; окреслилися ініціативи ЗВО та інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо викладання медіаосвітніх курсів, зміст яких структурувався на засадах медіакультури, журналістики, ІКТ; з'являються перші наукові інституції, громадські організації, зокрема Асоціація діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України, Академія української преси, Інститут соціальної та політичної психології АПН України, Інститут екології масової комунікації, відділ теорії та

методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України та ін.); відбувається накопичення дослідниками емпіричного матеріалу для загальноукраїнського експерименту, що було зреалізовано у 2010-х рр.; набувають чинності Закони України «Про інформацію» (1992), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1999), «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007) тощо.

II. 2010-2016 рр. – експериментальний етап, що характеризувався концептуалізацією медіаосвіти в Україні, укладанням навчальних програм, методичних розробок для експериментального впровадження наскрізної медіаосвітньої складової, розробленням навчальних програм для підвищення кваліфікації вчителів в інститутах післядипломної педагогічної освіти; програм курсів для майбутніх учителів; створенням мережі експериментальних закладів освіти; окреслюється тенденція інституалізації медіаосвітніх осередків. У цей період актуалізовано необхідність упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.; затверджено Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні Національною академією педагогічних наук України (2010), що передбачила поетапний всеукраїнський експеримент у школах і ЗВО та пріоритизацію підготовки педагогів; створено робочу групу з підготовки навчального плану і програми з дисципліни «Медіаосвіта»; в інститутах післядипломної педагогічної освіти відбувалося активне впровадження медіаосвітньої складової (протягом 2012-2014 рр. загальна кількість слухачів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Черкаської, Чернігівської і Харківської областей) склала більше 73 тис. осіб); засновано Український медіаосвітній консорціум, Українську асоціацію медіапсихологів і медіапедагогів, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення тощо; затвердження оновленої Концепції впровадження медіаосвіти в Україні у 2016 р. та Дорожньої карти з медіаосвіти і медіаграмотності (2016).

III. 2017-2024 рр. – етап масштабування у сфері медіаосвіти, у межах

якого відбувалася широка імплементація Концепції розвитку медіаосвіти в Україні (2016), активізація інформальної, формальної та неформальної медіаосвіти педагогів, колаборація громадських організацій, ЗВО, інститутів післядипломної освіти задля зміцнення партнерства у напрямі створення медіаресурсів, платформ з медіаосвіти; реалізація проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» із підготовкою вчителів різних предметів, що охопив тренінговою діяльністю тисячі педагогів у різних регіонів України; упровадження Національної стратегії з розвитку медіаграмотності (2021); проведення всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (2017–2022 рр.); започаткування Національного проєкту «Фільтр», що об'єднав зусилля МОН України, інститутів післядипломної освіти, громадського сектору і в якому чільне місце відведено розвитку медіаграмотності / медіакомпетентності вчителів.

Визначено сучасні тенденції розвитку медіаосвіти вчителів в Україні. Серед позитивних тенденцій – врегулювання державної політики протидії інформаційному терору в умовах війни; використання здоров'язбережувального потенціалу медіаосвіти вчителями в освітній практиці; утвердження об'єктивної громадської думки шляхом нівелювання маніпуляцій у ЗМІ; реагування педагога на медіатравматизацію особистості на засадах теорії і практики медіапсихології; утвердження компетентнісних засад розвитку інфомедійної грамотності, медіаграмотності, медіакомпетентності вчителів; активізації неформальної та інформальної медіаосвіти вчителів; тенденція оновлення змісту медіаосвіти вчителів на міждисциплінарних засадах. З-поміж негативних тенденцій вирізняє несистемність упровадження медіаосвітньої складової у професійну підготовку сучасного вчителя, дискретність навчання медіаграмотності у сфері освіти дорослих.

Виявлено цінні практики зарубіжних країн для розвитку медіаосвіти вчителів України. У результаті вивчення досвіду розвитку медіаосвіти в Польщі, Фінляндії та Швеції виявлено, що медіаосвіта в зазначених країнах набула

статусу пріоритетного напрямку державної освітньої політики та розглядається як важливий чинник формування критичного мислення, громадянської відповідальності й цифрової культури особистості. З'ясовано, що ефективність упровадження медіаосвіти безпосередньо залежить від наявності цілісної нормативно-правової та стратегічної основи, яка визначає місце медіаграмотності в системі освіти, забезпечує міжвідомчу координацію та створює умови для її сталого розвитку на всіх освітніх рівнях. Узагальнено три моделі реалізації медіаосвіти: централізовану (Польща), гібридну інтегративну (Фінляндія) та децентралізовану (Швеція), що відображають різні підходи до співвідношення державного регулювання, автономії освітніх закладів і ролі громадських ініціатив у формуванні медіакомпетентності. Доведено, що найбільш результативним є підхід, за якого медіаосвіта інтегрується в освітній процес як наскрізна складова, реалізована в межах усіх навчальних предметів і видів освітньої діяльності, що забезпечує її системність та практичну спрямованість; підготовка й професійний розвиток учителів є визначальним чинником успішної реалізації медіаосвітніх завдань; ефективними визнаються моделі педагогічної освіти, які поєднують фундаментальну психолого-педагогічну підготовку, формування медіа- й цифрових компетентностей та безперервне підвищення кваліфікації.

Окреслено перспективи розвитку медіаосвіти вчителів в Україні на різних рівнях:

- на загальнодержавному й регіональному: зміцнення партнерства громадських організацій, державних інституцій, ЗВО, інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо реалізації стратегії наскрізності, неперервності впровадження медіаосвітньої складової у професійний розвиток педагога; прискорення наскрізної інтеграції медіаосвітнього компоненту в середній і вищій освіті, що зумовлено інформаційною війною рф проти України, необхідністю формувати критичне ставлення українських громадян до медіаресурсів і здатність інтелектуально протистояти пропагандистським маніпуляціям; упровадження медіаосвіти в систему освіти України як складової інформаційної

безпеки країни, що виконує стратегічну функцію у вихованні інформаційної стійкості, патріотизму молоді, української ідентичності; внесення змін у стандарти вищої освіти в галузі А Освіта щодо корегування предметних результатів та загальних і фахових компетентностей – внесення медіаосвітньої компетентності, медіаграмотності як обов'язкової професійно-особистісної якості майбутнього педагога; забезпечення можливості здобуття додаткової кваліфікації медіапедагога, медіапсихолога вчителями певного фаху тощо;

- *на організаційно-управлінському*: вдосконалення навчально-методичних ресурсів з медіаосвіти вчителів з метою активізації інформального навчання; розвиток цифрової медіаосвіти, долання психотравми особистості із залученням до громадської діяльності через цифрові сервіси (Л. Найдьонова); написання факультативних медіаосвітніх програм для учнів / студентів; інтеграція елементів медіаосвіти в навчальні програми початкової, базової середньої, профільної шкіл; створення сертифікованих програм із проблем міждисциплінарності медіаосвіти для вчителів-практиків; упровадження обов'язкової дисципліни «Медіаосвіта вчителя» в освітньо-професійні програми підготовки майбутніх учителів; укладання навчальних програм з медіаосвіти у сфері освіти дорослих; забезпечення психологічного супроводу особистості учня / студента, самого педагога з метою подолання медіатравмованості тощо;

- *на особистісно-професійному рівні*: надання допомоги учням / студентам в опануванні необхідних для освітнього процесу медіаресурсів; формування в учнівської і студентської молоді цінності приватного простору; формування розуміння сутності понять «інформація», «дезінформація», «фейки», «фактчекінг», «цифровий слід», «пропаганда», «медіагігієна», «фішинг», «кібербулінг», «медіатравма», «інформаційна безпека» тощо; використання різних інтерактивних методів і прийомів (рольові ігри, творчі проєкти, віртуальні екскурсії, дослідження тощо), що сприяє розвитку критичного мислення, інтерпретаційних умінь у роботі з медіатекстами, формуванню соціальних навичок; усвідомлення відповідальності за персональний «цифровий слід» у соціальних мережах; проведення конкурсів серед учнівської і студентської

молоді з питань кібербезпеки, інформаційної безпеки; організація сторітелінгів на основі негативного досвіду комунікації у соціальних мережах тощо.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

уперше здійснено історико-педагогічне дослідження проблеми становлення і розвитку медіаосвіти вчителів України наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.; визначено чинники становлення і розвитку медіаосвіти українських учителів, (діяльність міжнародних організацій, інституалізація медіаосвіти в Україні, законодавче і нормативно-правове врегулювання, концептуалізація медіаосвіти, упровадження медіаосвітньої складової під час всеукраїнських експериментів); розроблено періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів в Україні у визначених хронологічних межах, що охоплює: ініціативний етап (1991–2009 рр.), експериментальний етап (2010–2016 рр.) та етап масштабування і (2017–2024 рр.); виявлено сучасні тенденції розвитку медіаосвіти вчителів в Україні; визначено перспективи розвитку медіаосвіти вчителів в Україні на загальнодержавному, регіональному, організаційно-управлінському та особистісно-професійному рівнях; розроблено науково-методичні рекомендації з удосконалення медіаосвіти освіти вчителів на основі українського досвіду і зарубіжних практик.

Обґрунтовано авторську дефініцію поняття «медіаосвіта вчителя».

Уточнено сутність понять «міждисциплінарність медіаосвіти вчителя», «медіакультура», «медіалінгвістика», «медіадискурс», «медіатекст», «медіакомунікація» та ін., що дозволило схарактеризувати теоретичні засади проблеми дослідження в сучасних наукових студіях.

Подальшого розвитку набули положення щодо розвитку медіаосвіти вчителів в умовах формального, неформального та інформального навчання; оновлення змісту медіаосвіти вчителів на засадах міждисциплінарності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні й апробації науково-методичних рекомендацій «Медіаосвіта педагога в Україні: реалії та цінні практики» для удосконалення формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти вчителів з урахуванням прогностичних і

конструктивних ідей українського і зарубіжного досвіду. Запропоновано теми, змістові модулі для інтеграції у зміст освітніх компонентів освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів на бакалаврському освітньому рівні у галузі А Освіта у закладах вищої освіти, для удосконалення змісту й організації практичних і семінарських занять з дисциплін інформаційно-комунікативного спрямування з метою розвитку медіаосвітньої, інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів, формування у них критичного мислення, цифрової культури, професійного іміджу.

Основні положення дослідження можуть слугувати джерелом для вдосконалення неформальної й інформальної медіаосвіти вчителів на основі опанування інноваційних медіапрактик зарубіжних країн, ресурсів з медіанавчання. Дослідницькі матеріали і рекомендації доцільно використовувати в інститутах післядипломної педагогічної освіти, у системі підвищення кваліфікації педагогів під час проведення тренінгів, освітніх курсів, майстеркласів з використання конструктивних ідей вітчизняного і зарубіжного досвіду медіаосвіти.

Ключові слова: медіаосвіта вчителів; розвиток медіаосвіти вчителів; Україна; періодизація розвитку медіаосвіти вчителів; кінець ХХ – перша чверть ХХІ ст.; зарубіжні практики; тенденції розвитку медіаосвіти; формальна медіаосвіта; неформальна медіаосвіта; інформальна медіаосвіта.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Vovk, M., & Golovchenko, M. (2025). Interdisciplinary foundations of the development of teachers' media education: theoretical context. *Edukacja zawodowa i ustawiczna / Професійна і неперервна освіта: польсько-український науковий щорічник*, 10, 151–164. <https://czasopisma.aps.edu.pl/index.php/ezu/issue/view/277>
2. Головченко, Г., & Головченко, М. (2023). Розвиток медіаосвіти у США і Канаді в умовах глобалізаційних процесів. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО*

«Неперервна професійна освіта XXI століття», 1(7), 122–140.
[https://doi.org/10.35387/ucj.1\(7\).2023.122-139](https://doi.org/10.35387/ucj.1(7).2023.122-139)

3. Головченко, М. В. (2025). Неформальна медіаосвіта вчителів в Україні: досвід і перспективи. *Імідж сучасного педагога*, 5(224), 5–12.
[https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5\(224\)](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5(224))

4. Головченко, М. В. (2025). Розвиток медіаосвіти педагога в умовах інформальної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 78, 431–443. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2025-78>

5. Головченко, М. В. (2025). Розвиток медіаосвіти педагогів в Україні: тенденції і перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії*, 32, 224–243.
<https://doi.org/10.33989/2226-4051.2025.32.347889>

6. Maftyn, L., Wang, Q., Damyanov, K., Golovchenko, M., & Filipchuk, N. (2025). Pedagogical innovations in the use of virtual reality for educational purposes: An experimental study. *Premier Journal of Science*, 14:100169.
<https://doi.org/10.70389/PJS.100169>

7. Головченко, Г., & Головченко, М. (2023). Теоретичний дискурс проблеми медіаосвіти в сучасній педагогічній думці. У Н. Ничкало, Л. Лук'янова, Г. Філіпчук, О. Комаровська (Ред.), *Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст* (с. 153–170). Сучава.
<http://ipood.com.ua/e-library/monografi/rozvitok-suchasno-mistecko-pedagogichno-osviti-nacionalniy-i-evropeyskiy-kontekst/>

8. Головченко, Г., & Головченко, М. (2023). Зміст медіаосвіти в освітніх закладах США і Канади. *Edukacja zawodowa i ustawiczna / Професійна і неперервна освіта*: польсько-український науковий щорічник, 8, 95–109.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Головченко, М. (2023) Сутність медіаосвітньої компетентності вчителя. У Г.І. Сотська, М.П. Вовк (Наук. Ред.), *Неперервна педагогічна освіта XXI століття: зб. матеріалів XX Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької* (Вип. 6 (18), с. 45–48). Чернівці: Букрек.

10. Головченко, М. (2024). Адаптація музеїв до нових викликів медіапростору. *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи: матеріали Дванадцятій науково-практичної конференції, м. Київ, 25-26 вересня 2024 р. Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»* (с. 21–23). Київ: 7БЦ.

11. Головченко, М. (2024). Медіакомпетентність і медіаграмотність майбутніх педагогів мистецьких дисциплін. У І. Г. Терешко (голов. ред.), *Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 16-17 травня 2024 р.* (с. 37–41). Умань: Візаві <http://surl.li/jtkhbm>

12. Головченко, М. (2023). Медіакомпетентність майбутніх учителів мистецьких дисциплін. У І. Г. Терешко (голов. ред.), *Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми, перспективи: збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 19-20 жовтня 2023 р.* (с. 47-51). Умань: Візаві. <https://drive.google.com/file/d/1auJxjPK4Wha6J0lRF9so3QM1dhVpYISq/view?usp=sharing>

13. Головченко, М. (2024). Медіакомпетентність у неформальній і інформальній освіті. *Мережева взаємодія Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та закладів освіти України і зарубіжжя: матеріали Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ, 25 березня 2024 р.* (с. 57–59). Київ: ТОВ «Галком» <https://doi.org/10.5281/zenodo.12510507>

14. Головченко, М. (2023). Медіаосвітні ресурси у музейному просторі *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи: матеріали*

Одинадцятій науково-практичній конференції, м. Київ, 29-30 вересня 2023 р. *Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»* (с. 35–38). Київ: ТОВ «КАПІТАЛ-ДРУК».

15. Головченко, М. (2025). Педагогічні умови розвитку медіаграмотності майбутніх вчителів. *Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку суб'єктів педагогічної освіти і освіти дорослих в сучасних реаліях України: зб. тез матеріалів Звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2024 рік, м. Київ, 17–27 квітня 2025 р.* (с. 62–71). Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України <https://doi.org/10.5281/zenodo.15564419>

16. Головченко, М. (2024). Розвиток медіакомпетентності вчителя у закладах післядипломної освіти. У Г.І. Сотська, М.П. Вовк (Наук. Ред.), *Неперервна педагогічна освіта XXI століття: зб. матеріалів XXI Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької* (Вип. 7 (19), с. 205–208). Київ: Талком <http://ipood.com.ua/e-library/programi-i-zbirniki-materialiv/neperervna-pedagogchna-osvta-hh-stolttya---2024/>

17. Головченко, М. (2025). Розвиток медіакомпетентності вчителя у неформальній освіті. *Неперервна педагогічна освіта XXI століття: зб. матеріалів XXII Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької* (Вип. 8 (20), с. 165–168). Київ: Талком <https://ipood.com.ua/e-library/programi-i-zbirniki-materialiv/neperervna-pedagogchna-osvta-hh-stolttya---2025/>

18. Головченко, М. (2024). Формування медіаграмотності і медіакультури майбутнього вчителя в системі музичної освіти. *Удосконалення професійної майстерності педагога-музиканта в умовах полікультурного освітнього простору: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 90-й річниці з дня народження засновника кафедри музики, народного артиста України, професора Андрія Кушніренка, м. Чернівці,*

22-23 листопада 2023 р. (с. 194–198). Чернівці: Чернівец. нац. унт ім. Ю. Федьковича, 2024. <http://surl.li/cweysk>

19. Головченко, М. (2023). Медіаосвітнє середовище сучасного закладу фахової передвищої освіти. *Розвиток педагогічної науки і практики в умовах воєнного та повоєнного часу: матеріали Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2022 рік, м. Київ, 16-23 березня 2023 р.* (с. 108–11). Київ: Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Наукові праці, що додатково відображають результати дослідження

20. Головченко, М. В. (2025). *Медіаосвіта педагога в Україні: реалії та цінні практики: науково-методичні рекомендації*. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

ABSTRACT

Golovchenko M.V. The Development of Media Education for Teachers in Ukraine (Late 20th – First Quarter of the 21st Century). – Qualification scientific work on manuscript rights.

Thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences in Specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2026.

The dissertation substantiates the periodization of the development of media education for teachers in Ukraine from the late 20th to the first quarter of the 21st century; identifies current development trends; and develops scientific and methodological recommendations for improving media education for teachers, taking into account valuable Ukrainian and international experience.

The factors of the formation and development of media education for teachers in Ukraine are characterized as follows:

- *the activities of international organizations* (UNESCO, the Council of Europe, the European Parliament), which have determined global trends in the dissemination of media literacy and information and media literacy among various categories of the population in different countries, the implementation of recommendations into the state policies of countries, the introduction of media education into various sectors of the economy, information policy, and educational practice, as well as the development and implementation of media education programmes at different levels (from preschool to university education), including adult learning, etc.;

- *the institutionalization of media education*, which took place as a result of transformational processes in European countries in particular and in the world in general, as a response of state and public institutions to socio-cultural, ideological, and political challenges (*globally* – the Global Alliance for Partnerships on Media and Information Literacy, the United Nations Alliance of Civilizations, the University Network on Media and Information Literacy and Intercultural Dialogue, the Open Society Foundation, IREX, etc.; *in Ukraine* – the NGO “Institute of Mass Information,”

the International Research and Exchanges Board (IREX) in Ukraine, the Institute of Media Ecology at Ivan Franko National University of Lviv, the NGO “Academy of Ukrainian Press,” the NGO “Detector Media,” the NGO “Center for Democratic Reforms and Media,” the NGO “Media Reform Center,” the Ukrainian Institute of Media and Communication, the Ukrainian Crisis Media Center, the Center for Strategic Communications and Information Security under the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, etc.);

- *legislative and regulatory framework and conceptualization of media education in Ukraine*: the enactment of the Laws of Ukraine “On Information” (1992), “On Education” (2019), “On Higher Education” (2014), “On Complete General Secondary Education” (2020), “On Media” (2023); the approval of the Professional Standard “Teacher of General Secondary Education Institution” (2024); the development of the Concept for the Implementation of Media Education in Ukraine (2010, 2016), etc.;

- *the introduction of the media education component in the course of nationwide experiments* (the implementation of the All-Ukrainian experiment “Introduction of Media Education in General Secondary Education Institutions of Ukraine” (2011–2017) in schools of Kyiv and eight regions; the All-Ukrainian experiment on the basis of general secondary education institutions “Standardization of a cross-cutting socio-psychological model for the mass implementation of media education in domestic pedagogical practice” (2017–2023)).

The periodization of the development of media education for teachers in Ukraine from the late 20th to the first quarter of the 21st century is substantiated based on the following criteria: legislative-regulatory, institutional-managerial, and resource-content.

I. 1991-2009 – the initiative stage, characterized by the elimination of propaganda of the Soviet period and democratic processes in political life aimed at affirming the values of Ukraine’s independence; initiatives of higher education institutions and institutes of postgraduate pedagogical education regarding the teaching of media education courses emerged, the content of which was structured on the basis

of media culture, journalism, and ICT; the first scientific institutions and public organizations appeared, in particular the Association of Film Education and Media Pedagogy of Ukraine, the Academy of Ukrainian Press, the Institute of Social and Political Psychology of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, the Institute of Media Ecology, the Department of Theory and Methodology of Humanities Education of the Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, etc.; researchers accumulated empirical material for a nationwide experiment, which was implemented in the 2010s; the Laws of Ukraine “On Information” (1992), “On Printed Mass Media (Press) in Ukraine” (1999), “On the Basic Principles of the Development of the Information Society in Ukraine for 2007-2015” (2007), etc., entered into force.

II. 2010-2016 – the experimental stage, characterized by the conceptualization of media education in Ukraine, the development of curricula and methodological materials for the experimental implementation of a cross-cutting media education component, the development of training programmes for in-service teacher professional development in institutes of postgraduate pedagogical education, as well as course programmes for future teachers; the creation of a network of experimental educational institutions; the emergence of a trend toward the institutionalization of media education centers. During this period, the necessity of introducing information and communication technologies into the educational process was emphasized in the National Strategy for the Development of Education in Ukraine up to 2021; the Concept for the Implementation of Media Education in Ukraine was approved by the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (2010), which provided for a phased nationwide experiment in schools and higher education institutions and prioritized teacher training; a working group was established to develop a curriculum and programme for the discipline “Media Education”; active implementation of the media education component took place in institutes of postgraduate pedagogical education (during 2012-2014, the total number of participants in regional institutes of postgraduate pedagogical education (Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, Kyiv, Luhansk, Lviv, Mykolaiv, Poltava, Cherkasy, Chernihiv, and Kharkiv regions) exceeded 73,000

persons); the Ukrainian Media Education Consortium, the Ukrainian Association of Media Psychologists and Media Educators, the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting, etc., were established; the updated Concept for the Implementation of Media Education in Ukraine (2016) and the Roadmap on Media Education and Media Literacy (2016) were approved.

III. 2017-2024 – the scaling stage in the field of media education, within which the wide implementation of the Concept for the Development of Media Education in Ukraine (2016) took place; the intensification of informal, formal, and non-formal media education for educators; collaboration among public organizations, higher education institutions, and institutes of postgraduate education to strengthen partnerships in creating media resources and media education platforms; the implementation of the IREX project “Learn to Discern: Media Literacy,” which involved the training of teachers of various subjects and reached thousands of educators across different regions of Ukraine; the introduction of the National Strategy for the Development of Media Literacy (2021); the implementation of the nationwide experiment “Standardization of a cross-cutting socio-psychological model for the intensive mass implementation of media education in domestic pedagogical practice” (2017–2022); and the launch of the National Project “Filter,” which brought together the efforts of the Ministry of Education and Science of Ukraine, institutes of postgraduate education, and the civil sector, with a key focus on the development of media literacy / media competence of teachers.

Current trends in the development of media education for teachers in Ukraine have been identified. Among the positive trends are: the regulation of state policy aimed at counteracting information terror under wartime conditions; the use by teachers of the health-preserving potential of media education in educational practice; the establishment of objective public opinion through the neutralization of manipulations in mass media; the teacher’s response to media-induced traumatization of the individual based on the theory and practice of media psychology; the establishment of competency-based foundations for the development of information and media literacy, media literacy, and media competence of teachers; the

intensification of non-formal and informal media education for teachers; and the trend toward updating the content of media education for teachers on an interdisciplinary basis. Among the negative trends, the lack of a systematic approach to the implementation of the media education component in the professional training of modern teachers, as well as the fragmented nature of media literacy education in the field of adult education, have been distinguished.

Valuable practices of foreign countries for the development of media education for teachers in Ukraine have been identified. As a result of studying the experience of media education development in Poland, Finland, and Sweden, it has been established that in these countries media education has acquired the status of a priority direction of state educational policy and is considered an important factor in the formation of critical thinking, civic responsibility, and the digital culture of the individual. It has been determined that the effectiveness of the implementation of media education directly depends on the availability of a comprehensive regulatory and strategic framework that defines the place of media literacy in the education system, ensures interagency coordination, and creates conditions for its sustainable development at all levels of education. Three models of media education implementation have been generalized: centralized (Poland), hybrid integrative (Finland), and decentralized (Sweden), which reflect different approaches to the correlation between state regulation, the autonomy of educational institutions, and the role of public initiatives in the formation of media competence. It has been proven that the most effective approach is one in which media education is integrated into the educational process as a cross-cutting component, implemented across all subjects and types of educational activities, ensuring its systemic nature and practical orientation; the training and professional development of teachers is a decisive factor in the successful implementation of media education objectives; and effective models of teacher education are those that combine fundamental psychological and pedagogical training, the development of media and digital competencies, and continuous professional development.

The prospects for the development of media education for teachers in Ukraine at various levels are outlined:

- *at the national and regional levels:* strengthening partnerships among public organizations, state institutions, higher education institutions, and institutes of postgraduate pedagogical education with regard to the implementation of the strategy of cross-cutting integration and continuity of the media education component in the professional development of teachers; accelerating the cross-cutting integration of the media education component in secondary and higher education, which is conditioned by the information war of the Russian Federation against Ukraine and the need to form a critical attitude of Ukrainian citizens toward media resources and the ability to intellectually resist propagandistic manipulations; introducing media education into the education system of Ukraine as a component of the country's information security, performing a strategic function in fostering information resilience, patriotism among youth, and Ukrainian identity; introducing amendments to higher education standards in the field A Education with regard to adjusting subject-specific learning outcomes and general and professional competencies – namely, the inclusion of media education competence and media literacy as mandatory professional and personal qualities of future teachers; ensuring the possibility for teachers of certain specializations to obtain additional qualifications as media educators or media psychologists, etc.;

- *at the organizational and managerial level:* improving educational and methodological resources for media education of teachers in order to intensify informal learning; developing digital media education, overcoming psychological trauma of the individual through involvement in civic activities via digital services (L. Naidyonova); developing elective media education programmes for pupils/students; integrating elements of media education into the curricula of primary, basic secondary, and specialized schools; creating certified programmes on interdisciplinary issues of media education for practicing teachers; introducing the compulsory discipline “Media Education of the Teacher” into educational and professional programmes for the training of future teachers; developing curricula in media education within the field of

adult education; ensuring psychological support for pupils/students and for teachers themselves in order to overcome media-related traumatization, etc.;

- *at the personal and professional level*: providing assistance to pupils/students in mastering media resources necessary for the educational process; forming among pupils and students the value of private space; developing an understanding of the essence of the concepts of “information,” “disinformation,” “fakes,” “fact-checking,” “digital footprint,” “propaganda,” “media hygiene,” “phishing,” “cyberbullying,” “media trauma,” “information security,” etc.; using various interactive methods and techniques (role-playing games, creative projects, virtual excursions, research, etc.), which contribute to the development of critical thinking, interpretative skills in working with media texts, and the formation of social skills; fostering awareness of responsibility for one’s personal “digital footprint” on social networks; conducting competitions among pupils and students on issues of cybersecurity and information security; organizing storytelling activities based on negative experiences of communication in social networks, etc.

The scientific novelty and theoretical significance of the research lie in the fact that:

for the first time, a historical and pedagogical study of the problem of the formation and development of media education for teachers in Ukraine in the late 20th – the first quarter of the 21st century has been carried out; the factors of the formation and development of media education for Ukrainian teachers have been identified (the activities of international organizations, the institutionalization of media education in Ukraine, legislative and regulatory framework, conceptualization of media education, and the introduction of the media education component during nationwide experiments); a periodization of the development of media education for teachers in Ukraine within the defined chronological boundaries has been developed, encompassing: the initiative stage (1991–2009), the experimental stage (2010–2016), and the scaling stage (2017–2024); current trends in the development of media education for teachers in Ukraine have been identified; prospects for the development of media education for teachers in Ukraine at the national, regional, organizational-

managerial, and personal-professional levels have been determined; scientific and methodological recommendations for improving media education for teachers based on Ukrainian experience and foreign practices have been developed.

The author's definition of the concept "media education of the teacher" has been substantiated.

The essence of the concepts "interdisciplinarity of media education of the teacher," "media culture," "media linguistics," "media discourse," "media text," "media communication," and others *has been clarified*, which made it possible to characterize the theoretical foundations of the research problem in contemporary scientific studies.

Further development has been given to the provisions concerning the development of media education for teachers under conditions of formal, non-formal, and informal learning; as well as to the updating of the content of media education for teachers based on interdisciplinarity.

The practical significance of the obtained results lies in the development and approbation of scientific and methodological recommendations "Media Education of the Teacher in Ukraine: Realities and Valuable Practices" aimed at improving formal, non-formal, and informal media education for teachers, taking into account prognostic and constructive ideas of Ukrainian and foreign experience. Topics and content modules have been proposed for integration into the content of educational components of educational and professional programmes for the training of future teachers at the bachelor's level in the field A Education in higher education institutions, in order to improve the content and organization of practical and seminar classes in information and communication-oriented disciplines, with the aim of developing media education and information-digital competence of future teachers, as well as fostering their critical thinking, digital culture, and professional image.

The main provisions of the research can serve as a source for improving non-formal and informal media education for teachers through mastering innovative media practices of foreign countries and media learning resources. The research materials and recommendations are advisable for use in institutes of postgraduate pedagogical

education, within the system of professional development of teachers, during the implementation of trainings, educational courses, and workshops based on constructive ideas of domestic and foreign experience in media education.

Keywords: media education for teachers; development of media education for teachers; Ukraine; periodization of media education development; late 20th – first quarter of the 21st century; international practices; trends in media education development; formal media education; non-formal media education; informal media education.

LIST OF PUBLICATIONS ON THE DISSERTATION TOPIC

Scientific works in which the main research results of the dissertation have been published

1. Vovk, M., & Golovchenko, M. (2025). Interdisciplinary foundations of the development of teachers' media education: theoretical context. *Edukacja zawodowa i ustawiczna / Professional and Continuing Education: Polish-Ukrainian Scientific Yearbook*, 10, 151–164. <https://czasopisma.aps.edu.pl/index.php/ezu/issue/view/277>

2. Golovchenko, H., & Golovchenko, M. (2023). Development of media education in the USA and Canada under globalization processes. *Bulletin of the UNESCO Department “Continuing Professional Education of the 21st Century”*, 1(7), 122–140. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(7\).2023.122-139](https://doi.org/10.35387/ucj.1(7).2023.122-139)

3. Golovchenko, M. V. (2025). Informal media education of teachers in Ukraine: experience and prospects. *Image of the Modern Teacher*, 5(224), 5–12. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5\(224\)](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5(224))

4. Golovchenko, M. V. (2025). Development of teachers' media education in the context of informal learning. *Modern Information Technologies and Innovative Teaching Methods in Specialist Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*, 78, 431–443. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2025-78>

5. Golovchenko, M. V. (2025). Development of teachers' media education in Ukraine: trends and prospects. *Aesthetics and Ethics of Pedagogical Action*, 32, 224–243. <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2025.32.347889>

6. Maftyn, L., Wang, Q., Damyanov, K., Golovchenko, M., & Filipchuk, N. (2025). Pedagogical innovations in the use of virtual reality for educational purposes: An experimental study. *Premier Journal of Science*, 14:100169. <https://doi.org/10.70389/PJS.100169>

7. Golovchenko, H., & Golovchenko, M. (2023). Theoretical discourse on the problem of media education in contemporary pedagogical thought. In N. Nychkalo, L. Lukianova, H. Filipchuk, & O. Komarovska (Eds.), *Development of Contemporary Arts and Pedagogical Education: National and European Context* (pp. 153–170). Suceava. <http://ipood.com.ua/e-library/monografi/rozvitok-suchasno-mistecko-pedagogichno-osviti-nacionalniy-i-evropeyskiy-kontekst/>

8. Golovchenko, H., & Golovchenko, M. (2023). Content of media education in educational institutions of the USA and Canada. *Edukacja zawodowa i ustawiczna / Professional and Continuing Education: Polish-Ukrainian Scientific Yearbook*, 8, 95–109.

Scientific publications confirming the approbation of the dissertation materials

9. Golovchenko, M. (2023). The essence of teacher's media-educational competence. In H. I. Sotska & M. P. Vovk (Scientific Editor), *Continuing Pedagogical Education of the 21st Century: Proceedings of the 20th International Pedagogical and Artistic Readings in Memory of Prof. O. P. Rudnytska* (Vol. 6(18), pp. 45–48). Chernivtsi: Bukrek.

10. Golovchenko, M. (2024). Adaptation of museums to new challenges of the media space. *Museum Pedagogy – Problems, Present, Prospects: Proceedings of the 12th Scientific and Practical Conference*, Kyiv, September 25–26, 2024 (pp. 21–23). Kyiv: 7BC.

11. Golovchenko, M. (2024). Media competence and media literacy of future teachers of arts disciplines. In I. H. Tereshko (Chief Editor), *Aesthetic Foundations for the Development of Pedagogical Mastery of Arts Teachers: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference*, Uman, May 16–17, 2024 (pp. 37–41). Uman: Vizavi. <http://surl.li/jtkhbm>

12. Golovchenko, M. (2023). Media competence of future teachers of arts disciplines. In I. H. Tereshko (Ed.), *Theoretical and Methodological Aspects of Arts Education: Achievements, Problems, Prospects: Proceedings of the 10th International Scientific and Practical Conference*, Uman, October 19–20, 2023 (pp. 47–51). Uman: Vizavi.

<https://drive.google.com/file/d/1auJxjPK4Wha6J0lRF9so3QM1dhVpYISq/view?usp=sharing>

13. Golovchenko, M. (2024). Media competence in informal and non-formal education. *Network Interaction of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine and Educational Institutions of Ukraine and Abroad: Proceedings of the Reporting Scientific and Practical Conference of the Ivan Ziaziun Institute*, Kyiv, March 25, 2024 (pp. 57–59). Kyiv: Talcom. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12510507>

14. Golovchenko, M. (2023). Media-educational resources in the museum space. *Museum Pedagogy – Problems, Present, Prospects: Proceedings of the 11th Scientific and Practical Conference*, Kyiv, September 29–30, 2023 (pp. 35–38). Kyiv: Capital-Druk.

15. Golovchenko, M. (2025). Pedagogical conditions for the development of media literacy of future teachers. *Psychological and Pedagogical Support for the Professional Development of Subjects of Pedagogical and Adult Education in Contemporary Realities of Ukraine: Proceedings of the Reporting Scientific and Practical Conference of the Ivan Ziaziun Institute for 2024*, Kyiv, April 17–27, 2025 (pp. 62–71). Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15564419>

16. Golovchenko, M. (2024). Development of teacher media competence in postgraduate education institutions. In H. I. Sotska & M. P. Vovk (Eds.), *Continuing Pedagogical Education of the 21st Century: Proceedings of the 21st International Pedagogical and Artistic Readings in Memory of Prof. O. P. Rudnytska* (Vol. 7(19),

pp. 205–208). Kyiv: Talcom. <http://ipood.com.ua/e-library/programi-i-zbirniki-materialiv/neperervna-pedagogchna-osvta-hh-stolttya---2024/>

17. Golovchenko, M. (2025). Development of teacher media competence in non-formal education. *Continuing Pedagogical Education of the 21st Century: Proceedings of the 22nd International Pedagogical and Artistic Readings in Memory of Prof. O. P. Rudnytska* (Vol. 8(20), pp. 165–168). Kyiv: Talcom. <http://ipood.com.ua/e-library/programi-i-zbirniki-materialiv/neperervna-pedagogchna-osvta-hh-stolttya---2025/>

18. Golovchenko, M. (2024). Formation of media literacy and media culture of the future teacher in the music education system. In *Improving the Professional Mastery of Music Teachers in a Multicultural Educational Environment: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference dedicated to the 90th anniversary of the founder of the Music Department, People's Artist of Ukraine, Prof. Andriy Kushnirenko*, Chernivtsi, November 22–23, 2023 (pp. 194–198). Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2024. <http://surl.li/cweysk>

19. Golovchenko, M. (2023). Media-educational environment of a modern vocational pre-higher education institution. *Development of Pedagogical Science and Practice in Wartime and Postwar Conditions: Proceedings of the Reporting Scientific and Practical Conference of the Ivan Ziaziun Institute for 2022*, Kyiv, March 16–23, 2023 (pp. 108–111). Kyiv: Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Scientific publications additionally reflecting the research results

20. Golovchenko, M. V. (2025). *Teacher Media Education in Ukraine: Realities and Valuable Practices: Scientific and Methodological Recommendations*. Kyiv: Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	28
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ.....	41
1.1. Проблема розвитку медіаосвіти вчителів у сучасному науковому дискурсі.....	41
1.2. Міждисциплінарні засади проблеми розвитку медіаосвіти педагога	64
1.3. Основні чинники становлення і розвитку медіаосвіти вчителів в Україні.....	78
Висновки до першого розділу	92
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XX – ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТОЛІТТЯ).....	96
2.1. Періодизація розвитку медіаосвіти вчителів України в обраних хронологічних межах.....	96
2.2. Розвиток медіаосвіти вчителів в умовах формальної освіти.....	114
2.3. Досвід розвитку неформальної медіаосвіти вчителів в Україні.....	135
2.4. Ресурси для розвитку медіаосвіти вчителів в умовах інформальної освіти.....	151
Висновки до другого розділу	166
РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД, УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....	171
3.1. Сучасні практики розвитку медіаосвіти вчителів у зарубіжних країнах.....	171
3.1.1. Тенденції розвитку медіаосвіти вчителів у Польщі.....	172
3.1.2. Розвиток медіаосвіти вчителів у Фінляндії.....	180
3.1.3. Досвід Швеції в організації медіаосвіти вчителів.....	185
3.2. Тенденції і перспективи розвитку медіаосвіти вчителів в Україні....	189
Висновки до третього розділу.....	214

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	217
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	222
ДОДАТКИ.....	267

ВСТУП

Актуальність дослідження. Динамічний розвиток масових медіа у другій половині ХХ ст. та зростання їх ролі як джерела інформації, знань і розваг зумовили необхідність посилення уваги дослідників і практиків до проблеми формування у молоді розуміння принципів функціонування медіа, а також до створення і поширення медіаповідомлень. За визначенням ЮНЕСКО, медіа- та інформаційна грамотність є «базовим набором навичок ХХІ століття» для протидії дезінформації, мові ворожнечі та неконтрольованому впливу алгоритмів штучного інтелекту. З урахуванням міжнародних дискусій з участю ЮНЕСКО на початку 1970-х років виокремлено медіаосвіту як нову сферу міждисциплінарного прикладного знання.

В умовах реалізації державної політики протидії інформаційним загрозам особливої актуальності набуває проблема медіаосвіти вчителів. Сучасний педагог покликаний критично оцінювати медіаконтент і розвивати свою медіаосвітню та інформаційно-цифрову компетентності під час формального, неформального й інформального навчання. Це позитивно впливає на формування в молоді медіаграмотності та готовності дотримуватися принципів інформаційної гігієни в суспільстві.

Щодня в мережі публікується понад 328 млн повідомлень у Twitter та близько 95 млн фотографій в Instagram; обсяг цифрового контенту, який споживає сучасний учень, зростає експоненціально. За даними Європейського парламенту, 96% молодих європейців щодня користуються Інтернетом, 84% – соціальними мережами (<https://surl.li/jgurfa>). Це посилює ризик потрапляння молоді в «інформаційні бульбашки» та поширення фейків, що актуалізує роль учителя у протидії маніпулятивним практикам в інформаційному просторі.

Наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст. в Україні сформувалися цінні практики розвитку медіаосвіти вчителів у формальному, неформальному та інформальному навчанні. Основними детермінантами цього процесу стали подолання радянських маніпулятивних масмедійних стереотипів, утвердження європейського вектору розвитку, імплементація прогресивних і конструктивних

ідей зарубіжного досвіду, а також зміцнення ресурсного й навчально-методичного потенціалу медіаосвіти. У зв'язку з цим загострюється потреба вдосконалення медіаосвіти вчителів з урахуванням сучасних реалій, спричинених воєнною та інформаційною агресією РФ проти України.

На пріоритетах розвитку медіаосвіти вчителів акцентовано увагу в низці міжнародних документів, зокрема: Грюнвальдській декларації ЮНЕСКО з медіаосвіти (1982), Олександрійській декларації ЮНЕСКО «Про інформаційну грамотність та освіту протягом життя» (2005), Сеульській декларації ЮНЕСКО «Про медіа- та інформаційну грамотність для всіх і за загальної участі: захист від дезінформації» (2020), Резолюція про медіаосвіту та нові технології (1987), Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи Комітету міністрів і урядам країн-учасниць щодо сприяння практиці медіаосвіти та інструментам у суміжних галузях (2000), Комюніке Європейської комісії «Європейський підхід до медіаграмотності у світі цифрових технологій» (2007), Плані цифрової освіти Європейської комісії на 2021–2027 рр. (2021), Позиційному документі Асоціації «Медіа та навчання» (2024) та ін.

У законодавчих і нормативно-правових документах України також наголошується на стратегії забезпечення національної інформаційної безпеки та необхідності формування медіаграмотної молоді й громадян України, що відображено у Законах України «Про інформацію» (1992), «Про освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про медіа» (2023), «Про електронні комунікації» (2021), «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017), «Доктрині інформаційної безпеки України» (2017) та ін.

У дослідженні проблем розвитку медіаосвіти вчителів в Україні важливе значення мають праці науковців, предметом наукових пошуків яких є: теорія і практика неперервної педагогічної освіти в умовах цифровізації (В. Биков, С. Литвинова, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Семенов, О. Спирін, та ін.); теоретико-методологічні засади освіти упродовж життя (Л. Лук'янова, О. Аніщенко, М. Павлюх, Н. Пономаренко, В. Робак та ін.); формальна і неформальна освіта

педагогів (Ю. Бойчук, А. Єрмоленко, І. Колеснікова, І. Крамаренко, О. Кучерук, А. Ткачов, Л. Хомич та ін.); методологія і практика медіаосвіти, її міждисциплінарних напрямів (М. Кадемія Л. Найдьонова Т. Іванова, В. Іванов, Г. Онкович М. Ячменик та ін.); розвиток медіаграмотності, медіакомпетентності, інфомедійної грамотності, інформаційно-цифрової компетентності педагогів (О. Бабакіна, С. Барило, Р. Гуревич, М. Імерідзе, О. Волошенюк, Т. Хижня, О. Цюняк та ін.); зарубіжний досвід медіаосвіти (О. Биндас, К. Біницька, Г. Головченко, О. Ішутіна, Н. Приходькіна, С. Ющик та ін.).

На основі аналізу законодавчих і нормативно-правових документів, наукових і навчально-методичних праць, а також віртуальних ресурсів виявлено, що проблема розвитку медіаосвіти вчителів наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст. не була предметом історико-педагогічних досліджень. Недостатньо вивченими залишаються чинники становлення і розвитку медіаосвіти у системі неперервної педагогічної освіти, визначення специфіки формальної та неформальної медіаосвіти вчителів у цих хронологічних межах, а також виокремлення тенденцій та інноваційних практик з метою вдосконалення медіаосвіти педагогів.

Вивчення джерельної бази досліджуваної проблеми та аналіз практичного досвіду розвитку медіаосвіти уможливили виявлення суперечностей між:

- стратегічною необхідністю зміцнення національної інформаційної безпеки в умовах гібридної та інформаційної війни і недостатнім осмисленням стану розвитку медіаосвіти вчителів в Україні в період подолання радянських масмедійних стереотипів;

- об'єктивними потребами суспільства у підготовці медіакомпетентного вчителя, здатного формувати медіаграмотність учнівської молоді, та недостатнім використанням потенціалу медіаосвіти в освітніх програмах підготовки учителів у закладах вищої освіти;

- викликом неперервного професійного розвитку вчителів у сфері медіаграмотності й інфомедійної грамотності та несистемністю і

фрагментарністю організації формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти педагогів в Україні;

- динамічним зростанням інформаційних ризиків сучасного медіапростору (дезінформації, пропаганди, медіатравматизації, маніпулятивних практик) та низьким рівнем науково-методичного супроводу підготовки вчителів до роботи в умовах інформаційної війни та цифровізації суспільства.

Актуальність проблеми і необхідність осмислення досвіду розвитку медіаосвіти вчителів в Україні, потреба творчого використання інноваційних практик формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти у неперервному професійному розвитку педагогів зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «**Розвиток медіаосвіти вчителів в Україні (кінець ХХ – перша чверть ХХІ століття)**».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою комплексної науково-дослідної теми відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України «Розвиток змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів на компетентнісних засадах» (РК 0123U100447, 2023 – 2025 рр.). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 7 від 24.06.2016 р.) та узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 125 від 22.07.2023 р.).

Мета дослідження – здійснити історико-педагогічний аналіз розвитку медіаосвіти вчителів в Україні наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.

Об'єкт дослідження – розвиток медіаосвіти в Україні на основі діахронічного і синхронічного підходів.

Предмет дослідження – особливості розвитку медіаосвіти вчителів в Україні наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

1. Проаналізувати основні чинники становлення і розвитку медіаосвіти

вчителів в Україні у досліджувальний період.

2. Обґрунтувати періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів в Україні наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.

3. Виявити тенденції розвитку медіаосвіти вчителів в Україні.

4. Схарактеризувати інноваційні зарубіжні практики розвитку медіаосвіти вчителів.

5. Окреслити перспективи вдосконалення медіаосвіти вчителів в Україні на загальнодержавному, регіональному, організаційно-управлінському та особистісно-професійному рівнях.

Концептуальна ідея дослідження. В основу наукового пошуку покладено положення про те, що розвиток медіаосвіти вчителів в Україні наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст. зумовлений глобалізаційними змінами, євроінтеграційними процесами та освітньо-трансформаційними чинниками. Серед основних детермінант цього процесу виокремлено діяльність міжнародних організацій, створення наукових і освітніх осередків, заснування громадських організацій з медіаосвіти, вивчення медіаосвітньої складової у всеукраїнських експериментах на різних рівнях освіти (2011–2023 рр.), а також законодавче й нормативно-правове забезпечення і концептуалізацію медіаосвіти. Врахування цих чинників сприяє розвитку формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти вчителів в Україні. Водночас розвиток неперервної медіаосвіти вчителів уможливорює освітньо-трансформаційні зміни у формуванні медіакомпетентності учнівської та студентської молоді та різних категорій населення з урахуванням загроз і викликів російської війни проти України і повоєнного відновлення нашої держави, потреб забезпечення інформаційної та кібербезпеки, протидії маніпулятивним медійним практикам.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання, що уможливила визначення сутності базових понять дослідження, його об'єкта, предмета, мети, завдань і методів наукового пошуку; *історико-хронологічний підхід*, покладений в основу розвитку української педагогічної медіаосвіти та обґрунтування періодизації розвитку медіаосвіти вчителів в

Україні наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.; *компетентнісний підхід*, що уможливив обґрунтування компетентнісної парадигми неперервного професійного розвитку сучасного вчителя, його медіаосвітньої компетентності, медіаграмотності, інфомедійної, інформаційно-цифрової та суміжних компетентностей; *аксіологічний підхід*, що дозволив обґрунтувати положення щодо формування національної свідомості, громадянської позиції сучасного вчителя, його ціннісного ставлення до розвитку медіаграмотності здобувачів освіти, здатних протистояти маніпулятивним практикам в умовах інформаційної війни рф проти України; *андрагогічний підхід*, що сприяв виявленню потенціалу формальної та неформальної медіаосвіти на основі врахування досвіду України у визначених хронологічних межах та виявленню ресурсів інформальної медіаосвіти вчителів.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці з проблем: сучасної філософії і методології наукових досліджень (С. Гончаренко, В. Кремень, В. Луговий, Л. Лук'янова, О. Ляшенко Н. Ничкало, О. Спирін та ін.); теорії і практики історико-педагогічних студій (Н. Дічек, І. Зайченко, О. Лавріненко, О. Сухомлинська та ін.); зарубіжного досвіду підготовки вчителів (Н. Авшенюк, Н. Бідюк, О. Локшина, Н. Пазюра, Г. Товканець та ін.); теоретико-методичних засад неперервної педагогічної освіти в умовах цифровізації (В. Биков, М. Вовк, Р. Гуревич, Т. Іванова, В. Іванов, М. Кадемія, С. Литвинова, О. Овчарук, С. Сисоєва, М. Ячменик та ін.); освіти упродовж життя (О. Аніщенко, Г. Онкович, О. Семенов та ін.); формальної та інформальної освіти вчителів (А. Єрмоленко, І. Колеснікова, І. Крамаренко, О. Кучерук, О. Кучерявий, О. Семенов, Г. Сотська, А. Ткачов, К. Шворак, Л. Хомич та ін.); розвитку медіаграмотності, медіакомпетентності, інфомедійної грамотності учителів, викладачів (О. Бабакіна, С. Барило, К. Годлевська, К. Котун, Л. Петренко, Н. Пономаренко, І. Червінська та ін.); упровадження медіаосвіти у дошкільну, початкову, базову середню, профільну старшу школу, у закладах фахової передвищої і вищої освіти (О. Будник, М. Друшляк, Н. Грона,

О. Семеніхіна, Л. Найдьонова, О. Цюняк, В. Шуляр та ін.); зарубіжного досвіду медіаосвіти (О. Биндас, К. Біницька, Н. Приходькіна та ін.).

Відповідно до мети, предмета і завдань наукового пошуку використовувався комплекс **методів дослідження**: *дефінітивний аналіз* – з метою визначення і уточнення сутності понять «медіосвіта вчителя», «міждисциплінарність медіаосвіти вчителя» та ін.; *хронологічно-системний аналіз* – для визначення чинників розвитку медіаосвіти педагогів, обґрунтування періодизації розвитку медіаосвіти вчителів наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст., виявлення сучасних тенденцій її поступу; *компаративістський аналіз* – з метою обґрунтування прогностичних і конструктивних ідей зарубіжного досвіду медіаосвіти вчителів (Польщі, Фінляндії, Швеції); *метод наукової екстраполяції* – для розроблення науково-методичних рекомендацій, окреслення перспектив вдосконалення медіаосвіти вчителів в Україні на загально державному, регіональному, управлінському, а також особистісно-професійному рівнях.

Джерельною базою дослідження стали:

- документи ЮНЕСКО, Європейського Парламенту, Ради Європи з питань врегулювання стратегії медіаосвітньої політики на глобальному, національному і регіональному рівнях: Грюнвальдська декларація ЮНЕСКО з медіаосвіти (1982), Олександрійська декларації ЮНЕСКО «Про інформаційну грамотність та освіту протягом життя» (2005), Сеульська декларація «Про медіа- та інформаційну грамотність для всіх і за загальної участі: захист від дезінфодемії» ЮНЕСКО (2020); «Резолюція з медіаосвіти та нових технологій» (1987), Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи Комітету Міністрів і урядам країн-учасниць щодо сприяння практиці медіаосвіти та інструментам у суміжних галузях (2000); Комюніке Єврокомісії «Європейський підхід до медіаграмотності у світі цифрових технологій» (2007) та ін.;

- законодавчі і нормативно-правові документи: Закон України «Про інформацію» (1992), «Про медіа» (2023), «Про електронні комунікації» (2021), «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017), «Доктрина інформаційної безпеки України» (2017), Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) та ін.; законодавчі, нормативні документи

Польщі, Фінляндії, Швеції у сфері медіаосвіти, розвитку цифрової, ІТ-компетентностей;

- дані моніторингового дослідження, проведеного ГО «MediaSapiens» (2013); результати проєкту «Споживання медіа» (2022), виконаного соціологічною компанією InMind на замовлення міжнародної неприбуткової організації Internews, що впроваджує «Медійну програму в Україні» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID); дані Всеукраїнської програми ментального здоров'я за ініціативою першої леді Олени Зеленської «Ти як?» (2024), що реалізується Координаційним центром з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України за підтримки Всесвітньої організації охорони здоров'я; проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», ініційованого Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США в Україні та Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, Міністерством культури та інформаційної політики України та Академією української преси (2015 – 2025 рр.); проєкту «Неформальна медіаосвіта в Україні та країнах ЄС» відповідно до наукової теми Інституту журналістики «Медіазнавчі студії в науковому та освітньому дискурсах» викладачів Київського столичного університету імені Бориса Грінченка;

- ресурси лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і політичної психології НАПН України, ГО «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів», освітньо-дослідницького центру «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ кампус»;

- вебресурси: портал медіаосвіти і медіаграмотності. Академія української преси, портал Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр»; вебсайти громадських організацій: «Детектор медіа», «Гвара Медіа» («Gwara Media»), «БезБрехні», «Media Development Foundation», «Освіторія», «Український інститут медіа та комунікації», Центру демократичних реформ і медіа та ін.; вебсайти державних інституцій: Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, Центру

розвитку незалежних медіа в Україні, Українського інституту медіа та комунікації, Національної суспільної телерадіокомпанії України та ін.;

- сайти інститутів післядипломної педагогічної освіти різних регіонів України, зокрема: Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Миколаївського інституту післядипломної педагогічної освіти, Полтавської академії неперервної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського, Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка та ін.;

- освітні програми підготовки учителів у галузі А Освіта закладів вищої освіти (Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Український державний університет імені М.П.Драгоманова, Бердянський державний університет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди та ін.;

- монографічні видання, дисертації з проблем медіаосвіти (Г. Марченко, Л. Найдьонова, М. Попов, Н. Приходькіна, Н. Череповська та ін.);

- навчально-методичні видання (О. Волошенюк, О. Довженко, А. Єгорова, В. Іванов, Т. Іванова, В. Міський, В. Потапова, В. Різун, Д. Сизонов, Л. Шевченко, А. Юричко та ін.).

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець ХХ – першу чверть ХХІ ст. – період незалежності України, подолання радянських масмедійних наративів, утвердження демократичних цінностей в інформаційному просторі. Нижня межа (кінець ХХ ст.) пов'язана з реформаційними змінами у сфері медіа, в інформаційному просторі незалежної України, зорієнтованої на утвердження національних цінностей, нівелювання радянських масмедійних стереотипів, необхідністю підготовки медіаграмотних учителів для закладів загальної

середньої освіти, вищої освіти тощо; з набуттям чинності Закону України «Про інформацію» (1992) тощо. Визначення верхньої межі (перша чверть XXI ст.) зумовлено стратегічними пріоритетами розвитку медіаосвіти, її концептуалізацією та інституалізацією; реалізацією експериментальних досліджень, концепцій; набуттям чинності Законів України, «Про медіа» (2023), «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017), «Доктрини інформаційної безпеки України» (2017), а також Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) та ін.

Організація дослідження. Науковий пошук здійснювався у 2016 – 2025 рр. й охоплював три етапи:

- на першому (аналітико-пошуковому) етапі (2016 – 2019 рр.) обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми; здійснено бібліографічний аналіз; вивчено історико-педагогічні, методологічні праці; виявлено суперечності розвитку медіаосвіти вчителів; систематизовано матеріали вебсайтів закладів освіти, громадських організацій, порталів;

- на другому (емпіричному) етапі (2020 – 2022 рр.) виявлено чинники становлення і розвитку медіаосвіти педагогів у незалежній Україні; розроблено періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів наприкінці XX – у першій чверті XXI ст.; обґрунтовано положення щодо специфіки формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти вчителів; підготовлено науково-методичні рекомендації з удосконалення медіаосвіти педагогів;

- на третьому (підсумковому) етапі (2023 – 2025 рр.) виявлено сучасні тенденції розвитку медіаосвіти вчителів в умовах воєнних реалій, цифровізації, інформаційної безпеки; окреслено перспективи розвитку медіаосвіти вчителів на основі українського і зарубіжного досвіду медіапрактик.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

уперше здійснено історико-педагогічне дослідження проблеми становлення і розвитку медіаосвіти вчителів України наприкінці XX – у першій чверті XXI ст.; визначено чинники становлення і розвитку медіаосвіти українських учителів,

(діяльність міжнародних організацій, інституалізація медіаосвіти в Україні, законодавче і нормативно-правове врегулювання, концептуалізація медіаосвіти, упровадження медіаосвітньої складової під час всеукраїнських експериментів); розроблено періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів в Україні у визначених хронологічних межах, що охоплює: ініціативний етап (1991–2009 рр.), експериментальний етап (2010–2016 рр.) та етап масштабування і (2017–2024 рр.); виявлено сучасні тенденції розвитку медіаосвіти вчителів в Україні; визначено перспективи розвитку медіаосвіти вчителів в Україні на загальнодержавному, регіональному, організаційно-управлінському та особистісно-професійному рівнях; розроблено науково-методичні рекомендації з удосконалення медіаосвіти освіти вчителів на основі українського досвіду і зарубіжних практик.

Обґрунтовано авторську дефініцію поняття «медіаосвіта вчителя».

Уточнено сутність понять «міждисциплінарність медіаосвіти вчителя», «медіакультура», «медіалінгвістика», «медіадискурс», «медіатекст», «медіакомунікація» та ін., що дозволило схарактеризувати теоретичні засади проблеми дослідження в сучасних наукових студіях.

Подальшого розвитку набули положення щодо розвитку медіаосвіти вчителів в умовах формального, неформального та інформального навчання; оновлення змісту медіаосвіти вчителів на засадах міждисциплінарності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні й апробації науково-методичних рекомендацій «Медіаосвіта педагога в Україні: реалії та цінні практики» для удосконалення формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти вчителів з урахуванням прогностичних і конструктивних ідей українського та зарубіжного досвіду. Запропоновано теми, змістові модулі для інтеграції у зміст освітніх компонентів освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів на бакалаврському освітньому рівні у галузі А Освіта у закладах вищої освіти, для удосконалення змісту й організації практичних і семінарських занять з дисциплін інформаційно-комунікативного спрямування з метою розвитку медіаосвітньої, інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів, формування у них критичного мислення,

цифрової культури, професійного іміджу.

Основні положення дослідження можуть слугувати джерелом для вдосконалення неформальної й інформальної медіаосвіти вчителів на основі опанування інноваційних медіапрактик зарубіжних країн, ресурсів з медіанавчання. Дослідницькі матеріали і рекомендації доцільно використовувати в інститутах післядипломної педагогічної освіти, у системі підвищення кваліфікації педагогів під час проведення тренінгів, освітніх курсів, майстер-класів з використання конструктивних ідей вітчизняного і зарубіжного досвіду медіаосвіти.

Результати наукового пошуку впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/40 від 03.12.2025 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 2937 від 12.11.2025 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 01/10-867 від 12.12.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. В опублікованій у співавторстві статті [1] дисертанткою схарактеризовано міждисциплінарні засади проблеми розвитку медіаосвіти вчителів; [2] – окреслено специфіку розвитку медіаосвітньої компетентності вчителів у США і Канаді; [6] – представлено інноваційні практики використання потенціалу віртуальної реальності в освітньому просторі; [8] – узагальнено досвід структурування змісту медіаосвітньої складової у підготовці педагогів; у розділі колективної монографії [7] – здійснено аналіз базових понять дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження представлено на наукових і науково-практичних заходах:

- *міжнародних*: науково-практичних конференціях «Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи» (2023, Умань), «Удосконалення професійної майстерності педагога-музиканта в умовах полікультурного освітнього простору» (2023, Чернівці), «Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін»

(2024, Умань), «Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів» (2024, Харків), науково-практичній онлайн-конференції «Актуальні проблеми професійної підготовки педагогів: національний та євроінтеграційний вимір» (2024, Чернівці), «Мистецтво та мистецька освіта в сучасному європейському соціокультурному просторі» (2025, Бердянськ), науковій конференції «Сучасні проблеми та виклики польських й українських педагогів в умовах миру і війни» (2024 р., Люблін (Республіка Польща)), мистецько-педагогічних читаннях пам'яті професора О.П. Рудницької «Неперервна педагогічна освіта в Україні і зарубіжжі: досвід, інновації, тенденції» (2024, 2025, Київ); *всеукраїнських*: науково-практичних конференціях «Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи» (2023, 2024, Київ), «Освіта дорослих в Україні та за кордоном: досягнення, виклики і перспективи розвитку» (2024, Київ), науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Художні практики та мистецька освіта у кроскультурному просторі сучасності» (2024, Полтава), педагогічних читаннях «Освіта впродовж життя: вимоги часу» присвячених пам'яті Олени Дубинчук (2024, Київ); *звітних науково-практичних конференція Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України* (Київ, 2023, 2024, 2025).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 20 наукових працях (15 – одноосібні), з них: 4 статті у наукових фахових виданнях України; 3 статті у періодичних наукових виданнях держав, які входять до Європейського Союзу; розділ у колективній монографії; науково-методичні рекомендації; 11 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (393 найменувань, із них – 69 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації – 301 сторінка, зокрема основного тексту – 196 сторінок. Робота містить 5 додатків на 34 сторінках, 7 таблиць, 5 рисунків.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ

У розділі розкрито теоретичний дискурс проблеми розвитку медіаосвіти вчителів; схарактеризовано міждисциплінарні засади проблеми розвитку медіаосвіти педагога; узагальнено соціокультурні чинники становлення і розвитку медіаосвіти вчителів в Україні (діяльність міжнародних організацій, інституалізація медіаосвіти в Україні, законодавче і нормативно-правове врегулювання і концептуалізація медіаосвіти в Україні, упровадження медіаосвітньої складової у процесі всеукраїнського експерименту).

1.1. Проблема розвитку медіаосвіти вчителів у сучасному науковому дискурсі

У сучасному науковому дискурсі проблема розвитку медіаосвіти вчителів досліджується науковцями у контексті актуалізації тенденцій цифровізації і діджиталізації освітньої практики, утвердження компетентнісної парадигми у сфері педагогічної освіти, імплементації інновацій в освітньому процесі закладів дошкільної, початкової, базової середньої, профільної старшої школи, закладів фахової передвищої і вищої освіти, у сфері освіти дорослих. Відповідно можемо умовно визначити групи праць, у яких дослідники порушують питання теоретичних і практичних засад медіаосвіти вчителів у вимірах:

- сучасних тенденцій педагогічної освіти: В. Биков (2012), Т. Іванова, В. Іванов (2014), М. Кадемія (2017), О. Спірін (2009) та ін.;

- формальної та інформальної освіти педагогів, неперервного професійного розвитку: А. Єрмоленко (2016), І. Колеснікова (2014), І. Крамаренко (2024), О. Кучерук (2020), О. Семенов, М. Ячменик (2019), А. Ткачов, Н. Ткачова, Т. Собченко (2022), К. Шворах, І. Карпик (2018) та ін.;

- теоретико-методологічних засад освіти упродовж життя: Л. Лук'янова, О. Аніщенко (2014), Г. Онкович (2010, 2012), М. Павлюх (2022), Н. Пономаренко, О. Семенов (2021), В. Робак, А. Литвин (2013) та ін.;

- розвитку медіаграмотності, медіакомпетентності, інфомедійної грамотності, професійних компетентностей майбутніх учителів, учителів-практиків, викладачів О. Бабакіна, В. Шуртигіна, О. Бабельчук (2024), С. Барило, Н. Максименко (2021), Г. Васянович, Л. Герганов, Т. Бешок (2020), І. Гуріненко (2003), М. Імерідзе (2016), С. Іць (2014), О. Коневшинська (2009), О. Кравчишина (2016), К. Левківський, В. Іванов, В. Даниленко, В. Мележик, О. Волошенюк (2011), С. Петренко, Л. Петренко, Г. Вернидуб (2025), А. Сулім (2011), Т. Хижня (2013) та ін.;

- міждисциплінарних студій: О. Глазиріна (2013), Л. Найдьонова (2013, 2021), В. Шуляр (2020) та ін.

- напрямів упровадження медіаосвіти у дошкільну, початкову, базову середню, профільну старшу школу, у закладах фахової передвищої і вищої освіти О. Будник (2020), М. Друшляк, О. Семенов, Н. Грона, Н. Пономаренко, О. Семеніхіна (2022), Л. Найдьонова (2012), М. Попов (2024), П. Саварин (2017), В. Стинська, О. Цюняк (2024), Н. Череповська (2013), М. Ячменник (2016, 2017) та ін.;

- зарубіжного досвіду медіаосвіти: у європейських країнах (О. Биндас (2023), К. Біницька (2020), О. Ішутіна (2022), в англomовних країнах (Н. Приходькіна (2020), у США і Канаді (Г. Головченко (2021) та ін.

На основі здійснення термінологічного аналізу поняття «медіаосвіта» пропонуємо окреслити його сутнісні характеристики з урахуванням специфіки конотації в сучасних дослідженнях.

У документах ЮНЕСКО зазначено, що «медіаосвіта – це навчання теорії та практичних умінь для опанування сучасних масмедіа, які розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань» (UNESCO, 1984.). Розвиваючи ідею медіаосвіти з позиції

уможливлення безпечної комунікації в соціумі через посередництво медіа, у рекомендаціях ЮНЕСКО акцентується увага на тому, що медіаосвіта дозволяє: 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; 2) визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси, їхній контекст; 3) інтерпретувати медіатексти і цінності, що розповсюджують медіа; 4) відбирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів і завоювання зацікавленої в них аудиторії; 5) діставати змогу вільного доступу до медіа як для сприйняття, так і для продукції (UNESCO, 1999). Звертаємо увагу на те, що медіаосвіта у цьому контексті розглядається як характеристика демократичного суспільства, що вирізняється повагою до людини, до свободи самовираження, права на інформацію. Відповідно медіаосвіта має входити до стратегічних пріоритетів розвитку демократичних держав, зокрема у контексті розвитку неформальної освіти, утвердження концепції освіти впродовж життя.

Важливі положення щодо імплементації медіаосвіти в освітній сфері різних країн було окреслено 2007 р. у Паризькій програмі ЮНЕСКО, де окреслено необхідність інтегрувати медіаосвіту у підготовку вчителів; розвивати ефективні педагогічні методи; практикувати медіаосвіту впродовж життя. У Резолюції з медіаграмотності Європейського парламенту 2008 р. вперше було обґрунтовано сутність медіаграмотності як «базового елементу політики в сфері споживання інформації, охоплює всі категорії людей протягом усього життя»; медіаосвіти як «обов'язкової частини навчальної програми на кожному ступені шкільного навчання» (European Parliament, 2008). Згідно з Резолюцією було рекомендовано внести в програму навчання вчителів обов'язкові модулі з медіаосвіти. Перспективи впровадження медіаосвітнього компоненту в освітню практику було визначено у Феській декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (від 17 червня 2011 р.), Паризькій декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (від 28 травня 2014 р.), інших міжнародних документах (Волошенюк, 2013).

В Україні розвиток медіаосвіти, зокрема і медіаосвіти педагогів, пов'язаний із затвердженням у 2010 р. Національною академією педагогічних наук Концепції з впровадження медіаосвіти, у якій було окреслено основну її мету – «формування медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот (малих груп, родин, навчальних і виробничих колективів, місцевих громад тощо)» (Національна академія педагогічних наук України, 2010). Метою також передбачено охоплення медіаосвітньою складовою різних категорій громадян. Крім того, у контексті визначенні завдань упровадження медіаосвіти у Концепції було окреслено її термінологічне поле, у якому наведено основні поняття: «медіакультура», «медіаграмотність», «медіаімунітет», «медіаобізнаність», «медіасередовище», «медіаторчість», «критичне мислення» тощо. Ці поняття у подальшому знайшли наукове обґрунтування у численних наукових дослідженнях, навчальних виданнях тощо.

З-поміж завдань упровадження медіаосвіти у різні сфери суспільної діяльності у Концепції сформульовано такі, як:

- формування медіаімунітету особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів;

- формування рефлексії і критичного мислення як психологічних механізмів медіаграмотності, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту і форми інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа;

- формування здатності до медіаторчості для компетентного і здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального

середовища, мережі стосунків і якості життя в значущих для особистості спільнотах;

- формування спеціалізованих аспектів медіакультури: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа, та сучасних напрямів медіаарту тощо (Концепція впровадження медіаосвіти, 2010).

Стратегічні завдання медіаосвіти в Україні в Україні було скориговано у 2016 р. у зв'язку з оновленням Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Крім того, зміни до Концепції було внесено через необхідність реагування української громадськості на виклики інформаційної війни РФ проти України, окупаційних дій на території Української держави. Саме у новій редакції Концепції основною метою визначено «сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку і консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати дітей і молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати у громадян медіаінформаційну грамотність і медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей» (Національна академія педагогічних наук України, 2016). Мета визначає медіаосвіту як чинник гуманітарної безпеки держави, механізм протидії інформаційній пропаганді, ресурс для формування медіаграмотних громадян, різні категорії населення.

Основні завдання медіаосвіти доповнені такими, як:

- формування медіаінформаційної грамотності як комплексу умінь, знань, розуміння і відносин, які дають споживачам можливість: ефективно і безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати, розуміти характер контенту і послуг, приймати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи, а також можливість захистити себе і свою сім'ю від шкідливого або вразливого інформаційного матеріалу;

- формування спеціалізованих аспектів медіакультури: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), аудіальної і музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа, сучасних напрямів медіа-арту тощо (Національна академія педагогічних наук України, 2016). Зазначимо, що офіційне визначення поняття «медіаосвіта» зафіксоване у першій і другій редакціях Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016) як «частини освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» (Національна академія педагогічних наук України, 2010; Національна академія педагогічних наук України, 2016).

Аналіз наукових джерел підтверджує, що у сучасній педагогічній теорії поняття медіаосвіти трактувалося науковцями з урахуванням сучасних викликів, тенденцій розвитку медіа, масової комунікації, політичних і соціокультурних процесів у суспільстві. Термінологічний аналіз поняття доводить трансформацію лексичного значення, осмислення вченими конотації медіаосвітньої практики.

Так, О. Савченко (2001), обґрунтовуючи сутність поняття, визначає, що медіаосвіта – напрям сучасної педагогіки, який передбачає вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, радіо, телебачення, кіно, відео тощо), підготовку їх до життя в сучасному інформаційному світі, опанування вмінь сприймати й осмислювати різну інформацію, особливо за допомогою технічних засобів». Дослідниця акцентує увагу на необхідності впровадження медіаосвіти саме у шкільній практиці, формуючи в учнів здатність до об'єктивного оцінювання інформації, її джерел.

Суголосної думки у дефінітивному аналізі поняття медіаосвіти дотримується С. Гончаренко (2011), який доповнює визначення таким завданням медіаосвіти як «підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних

умовах, до сприйняття й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку, оволодіння способами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів і сучасних інформаційних технологій».

У визначенні медіаосвіти М. Кадемія (2012) обґрунтовує досліджувану категорію як напрям педагогічної науки, що вивчає засоби масової комунікації. Водночас дослідниця розширює коло суб'єктів педагогічного впливу медіаосвіти – від школярів до осіб, які навчаються, на різних рівнях освіти і окреслює основним завданням – «підготовку до інформаційного суспільства, формування в них умінь користуватися інформацією в будь-якому вигляді, здійснювати комунікації, усвідомлювати наслідки впливу на людину засобів інформації, особливо засобів масової комунікації» (с. 48). У подальших дослідженнях М. Кадемія (2017) у дефінітивному аналізі поняття наводить таку його сутнісну характеристику, як «розвиток аналітичної здатності для інтерпретації і оцінки медіатекстів».

В. Купчишина, Т. Грубі (2023) у дефінітивному обґрунтуванні поняття медіаосвіти визначають її компоненти (медіакультури, медіаграмотності, медіакомпетентності тощо) і вважають її основним завданням – підготовку особистості до безпечної й ефективної комунікації з різноманітними її засобами (йдеться про вміле використання як традиційних, так і новітніх медіа, з урахуванням різноманітних нових технологій, що мають відношення до інформаційно-комунікативних процесів)» (с. 183-201).

Нам імponує визначення сутнісних характеристик медіаосвіти В. Іванова, у якому окреслюється культуротворчий потенціал медіаосвіти, її вплив на створення безпечного віртуального простору, формування здатності громадян до об'єктивної оцінки інформації, джерел її походження. В окресленні потенційних можливостей медіаосвіти зацентровано на тому, що «медіаосвіта сприяє збагаченню людей різним культурним досвідом за допомогою споживання медіаповідомлень усіх типів (друкованого слова, зображень, аудіо та рухомих зображень); ...допомагає громадянам представляти їхні культури та традиції;

...створює додаткові можливості людям у будь-якому суспільстві та уможлиблює доступ до медіа людям з особливими потребами або економічно неспроможним верствам населення; ...відіграє найважливішу роль у здатності людей оцінювати й реагувати на інформацію про соціальні та політичні конфлікти, війни, природні лиха, екологічні катастрофи тощо (Іванов, & Волошенко, 2013, с. 8-9).

Найбільш обґрунтоване визначення медіаосвіти сформульоване Л. Найдьоною (2011), яка на основі ретроспективного, міждисциплінарного аналізу розглядає медіаосвіту як «специфічну, автономну галузь знань у педагогічній теорії і практиці, яка передбачає навчання медіаграмотності і формування медіакультури суб'єктів освітнього процесу». Науковиця в окресленні сутнісних характеристик медіаосвіти зосереджує увагу на таких, як: безпечна взаємодія у кіберпросторі, відмінність від медіа, інформаційно-комунікативних технологій, мультимедійної техніки, міждисциплінарність тощо.

Відповідно до Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) констатовано форми медіаосвіти, що охоплюють складові безперервної освіти в Україні:

- медіаосвіта дошкільна є принципово інтегрованою і спрямована на збалансований естетичний та інтелектуальний розвиток особистості дитини (включаючи різні форми інтелекту, зокрема емоційний, соціальний і практичний інтелект), забезпечує її захист від агресивного медіасередовища, уміння орієнтуватись, обирати і використовувати адаптовану відповідно до вікових норм медіапродукцію;

- медіаосвіта шкільна включає інтегровану медіаосвіту (використання медіадидактики в межах існуючих предметів), спеціальні навчальні курси, факультативи, гурткову, студійну та інші форми позакласної роботи;

- медіаосвіта позашкільна спрямована на розвиток способів творчого самовираження особистості, має супроводжувати шкільну медіаосвіту, підсилювати її ефект; базується переважно на діяльності позашкільних навчальних закладів, публічних (зокрема спеціалізованих дитячих) бібліотек, громадських організацій, на волонтерських і комерційних засадах; охоплює

медіаосвіту батьків, сімейну медіаосвіту, використовується в межах психотерапевтичної і психолого-консультаційної допомоги;

- медіаосвіта у вищій школі передбачає підготовку як фахівців для мас-медіа, так і медіапедагогів та медіапсихологів; медіаосвітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах (предметна професійна медіаосвіта);

- батьківська медіаосвіта забезпечує ефективність медіаосвіти сім'ї як провідного чинника і соціального середовища ранньої соціалізації дитини; здатність убезпечувати дитину раннього віку від негативного впливу на її розвиток;

- медіаосвіта дорослих – форма безперервної освіти, заснована на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і новітніх медіа; забезпечує вирівнювання досвіду поколінь, постійний особистісний розвиток і підвищення кваліфікації;

- медіаосвіта засобами медіа (неформальна медіаосвіта) – провідна форма стихійної медіаосвіти дітей і дорослих; забезпечується навчальними, інформаційно-аналітичними, інформаційно-розважальними програмами та медіапроектами, потребує значного підвищення якості освітньої медіа-продукції, залучення до виробництва та експертизи якості медіапродукту фахових медіапедагогів і медіапсихологів (Національна академія педагогічних наук України, 2016).

Л. Найдьонова (2021) виокремлює три форми медіаосвіти: формальну (викладання окремих предметів та інтегровану з іншими предметами); неформальну (різноманітні творчі студії, фестивалі, проекти); інформальну (коли навчання відбувається самостійно у взаємодії з відкритим інформаційним простором).

У контексті нашого наукового дослідження важливо зосередити увагу на теоретичному визначенні поняття «**медіаосвіта вчителя**». Зазначимо, що у педагогічній теорії ця термінологічна сполука розглядається науковцями у

контексті обґрунтування понять «медіаграмотність» і «медіакомпетентність», які у термінологічному полі медіаосвітнього дискурсу пройшли шлях від синонімічності до окреслення сутнісних характеристик як розрізнених понять.

Відзначимо, що нині медіаосвіта вчителя є важливим чинником формування необхідних якостей (медіаграмотності, медіакомпетентності) учнівської, студентської молоді, різних категорій громадян. Адже саме вчитель виступає провайдером медіаосвітньої практики на різних рівнях освіти – у початковій, базовій середній, профільній старшій школі, у сфері освіти дорослих тощо. Особлива увага до формальної неформальної, інформальної медіаосвіти чителя детермінована спектром функцій медіа у суспільстві, викликів щодо безпеки інформації у віртуальному просторі тощо.

На основі аналізу сучасних наукових джерел (Шворак, & Карпик, 2018; Єрмоленко, 2016; Іванов, & Волощенко, 2013; Онкович, Горун, Кравчук, Литвин, Костюхіна, & Нагорна, 2013; Усатюк, Аманова, & Тахірова, 2018 та ін.) констатуємо, що сучасний медіакомпетентний, медіаграмотний учитель має усвідомлювати: медіаосвіта стає фундаментальною складовою інформаційної безпеки країни, відіграє стратегічну роль у вихованні патріотизму молоді, формуванні української ідентичності; спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; є одним з головних чинників забезпечення відкритості освіти щодо сучасних швидко змінюваних знань і наближення змісту освіти до потреб повсякденного життя людини; є не лише шляхом до ефективності діяльності людини в системі трудових відносин, але спосіб залишатися самим собою, цілісною особистістю, здатною до самовираження і людяності; ресурсом для запобігання вразливості людини до медіаманіпуляцій і медіанасильства, втечі від реальності, у профілактиці поширення медіазалежностей (Усатюк, Аманова, & Тахірова, 2018, с. 180-185).

Відповідно проблема розвитку медіаосвіти вчителя екстраполюється у контекст формування / розвитку медіаграмотності і медіакомпетентності. Сутність означених понять обґрунтовувалася вченими у ретроспективі кількох десятиліть з урахуванням тенденцій розвитку медіаосвіти у світі і в Україні, викликів в умовах інформаційної війни, засилля практик пропаганди тощо.

На основі контент-аналізу понять «медіаграмотність» і «медіакомпетентність» проаналізуємо їх дефініції та означимо сутнісні характеристики з урахуванням широкого дефінітивного аналізу.

У Дорожній карті з медіаосвіти і медіаграмотності (2016) зазначено, що «медіаграмотність – це активне чи пасивне сприйняття і використання матеріалів медіа, включаючи їх критичне сприйняття й усвідомлену оцінку, розуміння методів, які використовують медіа, і їх вплив»; сукупність компетенцій, які дозволяють людям отримувати доступ, аналізувати, оцінювати і створювати повідомлення в різних видах медіа, жанрах і формах для особистого самовираження і реалізації своїх цивільних прав та тим самим забезпечення фундаментальних свобод суспільства (Академія української преси, 2016).

Зазначимо, що у Концепції упровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016) поняття медіаграмотності у першому варіанті (2010) визначається як рівень медіакультури, в іншому (2016) – як складова медіакультури, що свідчить про розвиток термінологічної семантики, усвідомлення концептуальності поняття. Закцентовано увагу на тому, що медіаграмотність «стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» (Національна академія педагогічних наук України, 2010). У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні 2016 р. визначення доповнене такими характеристиками, як успішно здобувати необхідну інформацію, критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа.

Серед визначень медіаграмотності, обґрунтованих науковцями, звернемо увагу на такі дефініції, які окреслюють сутність поняття як важливої професійної й особистісної якості, що уможлиблює успішну діяльність в усвідомленому сприйнятті інформації у ЗМІ, віртуальному просторі, здатності інтерпретувати медіатексти тощо Так, М. Кадемія (2017) тлумачить медіаграмотність як «результат медіаосвіти й вивчення медіа...», вміння аналізувати й синтезувати просторово-часову реальність, уміння «читати» медіатекст»;... відповідно «людина має бути активною і медіаграмотною, наділена розвинутою здатністю до сприйняття, створення, аналізу, оцінки медіа текстів, до розуміння соціокультурного й політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі» (с. 116-123).

Медіаграмотність виявляється у стійкій мотивації критичного осмислення інформації, її джерел, ресурсів, ретрансляції цінних практик інтерпретації медіатекстів, здатності аналізувати медіа, специфіку їх функціонування у соціумі, здійснювати рефлексивну діяльність щодо медіаосвітнього досвіду. З цього приводу Л. Найдьонова (2021) окреслила сутнісні характеристики медіаграмотної особистості, яка: легше орієнтується в медіасвіті, швидше знаходить інформацію, яка їй потрібна, та вирізняє повідомлення, що можуть їй нашкодити». Дослідниця переконливо доводить, що «не може бути нульового рівня медіаграмотності, як і не буває найвищого рівня, якого може досягти людина», адже «медіаграмотність – це континуум; сила переконань особистості базується на кількості та якості структурованих знань, якими вона володіє. Люди які перебувають на нижчих рівнях медіаграмотності, мають слабкі та обмежені погляди на медіа, більш поверхові і гірше організовані структури знань, що призводить до неадекватного розуміння змісту медіаповідомлень. Слушною є думка дослідниці, що медіаграмотність поєднує технічний, критичний, комунікативний компоненти.

Крім того, у глосарії Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) обґрунтовано сутність поняття «**медіаінформаційна грамотність**» (media and informational literacy) як «сучасної стратегії ЮНЕСКО, яка полягає у поєднанні

традиційних концептів «медіаграмотності» та «інформаційної грамотності» в спільний концепт МІГ, що позначає комбінований набір компетенцій (знань, навичок і відносин), необхідних на сьогоднішній день для життя і роботи. МІГ розглядає всі види засобів масової інформації та інших постачальників інформації, таких як бібліотеки, архів, музеї та інтернет, незалежно від використовуваних технологій. МІГ спрямована на розширення прав і свободи самовираження людей, забезпечення рівноправного доступу до інформації та знань і сприяння формуванню вільної, незалежної і плюралістичної медіа- та інформаційної системи (Національна академія педагогічних наук України, 2016). Сутнісні характеристики медіаінформаційної грамотності полягають в окресленні ролі свободи слова, інформації, функцій інформації в суспільстві, виявляти критичне ставлення до інформаційних ресурсів, бути медіаграмотними у використанні і у продукуванні медіаконтенту.

Зазначимо, що у науковій теорії й освітній практиці закріпилося поняття **«інфомедійна грамотність учителя»**, яке увійшло до вжитку у результаті реалізації з 2015 р. в Україні проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США в Україні та Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, Міністерством культури та інформаційної політики України та Академією української преси. У визначенні сутнісних характеристик інфомедійної грамотності особистості, зокрема вчителя, нам імпонують концептуальні положення вчених Т. Водолазської, Н. Курмишевої, Т. Устименко (2021), які визначають такі складові якості:

- вміння критичного мислення: обґрунтовувати власну позицію на основі висування переконливих аргументів, виявляти причини та наслідки різних подій та явищ, ставити питання, слухати точки зору опонентів і формулювати контраргументи, робити висновки та здійснювати узагальнення;

- здатність працювати з токсичним контентом: здійснювати аналіз прикладів дезінформації та нетолерантної лексики; ідентифікувати прояви

пропаганди, ботів та тролів та протидіяти їм; запобігати ризикам під час здійснення комунікації; розпізнавати вплив на власні емоції, демонструвати емоційний інтелект; ідентифікувати і протидіяти мові ворожнечі, фейки та інструменти (засоби) маніпуляції (заголовки, фото, текст, відео, експерти, статистика тощо);

- ідентифікація людиною власних стереотипів, що проявляється в таких уміннях: розуміння сутності поняття стереотипу та механізмів його появи; ідентифікувати виявлені стереотипи та випадки дискримінації; спілкуватися на основі правил етики;

- уміння грамотно працювати з візуальними джерелами та здійсненням візуалізації: розуміти візуальний матеріал як носія інформації, вплив та значення історичного та змістового аспектів зображення; аналізувати символи візуального контенту та читати образи; працювати з малюнками, фото, плакатами, карикатурами, відеоматеріалами, фільмами як носіями інформації; аналізувати різні візуальні ряди, працювати з інфографікою, з різними візуальними рядами; аналізувати та верифікувати фотопідробки, виявляти маніпулятивні дії із зображенням

- здатність пошуку та перевірку інформації: ефективно шукати потрібну інформацію, застосовувати на практиці знання алгоритму її пошуку за ключовими словами, використовувати символи та хештеги; шукати потрібні джерела інформації й першоджерела та працювати з ними; правильно розуміти сутність авторського права та плагіату; систематизувати інформацію; застосовувати в роботі знання алгоритмів пошуку необхідних даних у соціальних мережах; здійснювати фактчекінг, перевіряти істинність текстів, фото, відео та інших матеріалів.

Інформаційна грамотність та медіаграмотність традиційно розглядалися як окремі і різні галузі. Але сучасна стратегія UNESCO об'єднує ці дві галузі у вигляді сукупності компетентностей (знань, навичок і відносин), необхідних сьогодні для життя і роботи. Медіа-інформаційна грамотність (Media and

Information Literacy (MIL))– це стратегія UNESCO, яка полягає у поєднанні традиційних концептів «медіаграмотності» та «інформаційної грамотності» в спільний концепт медіа-інформаційна грамотність (MIL), що позначає комбінований набір компетентностей (знань, навичок і відносин), необхідних сьогодні для життя і роботи. Більшість науковців і організацій вживають термін «медіаграмотність» у глобальному розумінні, включаючи компетентності, що притаманні інформаційній грамотності (European Commission, 2007; Антонченко, 2021).

У наукових джерелах спостерігаємо тенденцію паралельного чи синонімічного використання понять «медіаграмотність» і «медіакомпетентність». Водночас маємо зауважити, що термінологічна конотація поняття «медіакомпетентність» упродовж останнього десятиліття еволюціонувала з урахуванням тенденцій розвитку медіа, у зв'язку з соціально-політичними, ідеологічними процесами в суспільстві. У дефініціях, сформульованих у двох редакціях Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016), зацентровано увагу на тому, що медіакомпетентність – рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства (Національна академія педагогічних наук України, 2010). У визначенні оновленої Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) доповнено здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей і здатність реалізовувати активну громадянську позицію.

Схарактеризуємо сутнісні характеристики поняття медіакомпетентності на основі студіювання сучасних джерел. Так, М. Кадемія (2017) медіакомпетентність особистості визначає як сукупність її мотивів, знань, умінь, навичок (показники: мотиваційний, контактний, інформаційний, перцептивний, креативний), які допомагають вибору, використанню, критичному аналізу

(с. 116-123). Дослідниця визначила структурні компоненти якості, акцентуючи увагу на необхідності вмотивованості у критичному осмисленні медіа.

Г. Онкович (2014) розглядає медіакомпетентність як уміння ефективно взаємодіяти з медіапростором, правильно розуміти, оцінювати інформацію, аналізувати, передавати її іншим, дотримуватись медіакультурних цінностей, уподобань і стандартів (с. 84). У наведеному визначенні констатовано достатньо влучне поняття медіакультурних цінностей, що передбачає осмислення медіа, медіатекстів крізь призму ціннісного наповнення інформації.

С. Романюк, М. Василик (2024) у дефінітивному визначенні досліджуваного поняття доводять, що «сутність медіакомпетентності можна визначити через поєднання: мотиваційної сфери особистості; накопичених нею знань і сформованих умінь і навичок; різного роду здібностей, зокрема критичного мислення; розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа; здатності до аргументації, написання та передачі медіатекстів у різних жанрових формах; спроможність аналізувати процеси функціонування медіа в соціумі» (с. 38). Науковці визначають потенційні можливості особистості, у якої сформований достатній рівень медіакомпетентності, серед яких: відкритість до нової інформації, здатність приймати виважені рішення, опиратися деструктивному впливу інформаційних фейків, розуміння медійної картини світу, протидіяти маніпуляціям, готовність захищати справжні цінності тощо.

У межах нашого дослідження важливо схарактеризувати сутність понять **«медіаграмотний / медіакомпетентний учитель»**, що вживається у науковому дискурсі синонімічно з урахуванням сутнісних характеристик медіаграмотності і медіакомпетентності учителів, викладачів.

У працях В. Іванова та О. Волошенюк (2013), К. Шворака й І. Карпик (2018) медіаграмотність і медіакомпетентність учителя визначаються як чинники, що сприяють успішному навчанню сучасних учнів. Констатовано, що медіаграмотність учителя полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу,

оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві. Водночас дослідники визначають медіакомпетентність учителя у широкому соціокультурному контексті, де вчитель виступає носієм медіакультури, має дієву позицію щодо критичного осмислення медіатекстів, їх інтерпретації. На переконання вчених, медіакомпетентність учителя – це розуміння соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа а також здатність бути носієм і передавачем медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіа-простором (здатність до сприйняття, аналізу, оцінки і створення медіатекстів, до медіадіалогу між виробниками і споживачами інформації), здатність створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства» (Шворак, & Карпик, 2018; Іванов, & Волошенюк, 2013). Відповідно медіаграмотний / медіакомпетентний учитель має володіти професійними вміннями використання медіаресурсів в освітньому процесі, формувати в учнів здатності до критичного осмислення медіатекстів, розвивати у них культуру поведінки у цифровому просторі.

Ю. Жукова, А. Котило (2021) розмежовують сутнісні характеристики медіаграмотності і медіакомпетентності вчителя, відзначаючи, що «бути медіаграмотним педагогом означає уміти кваліфіковано користуватися сучасними медіазасобами, програмами мультимедійного призначення, інтернет-технологіями; вміти працювати з медіатекстами; критично сприймати та аналізувати інформацію». На думку дослідників, «медіакомпетентність учителя формується в результаті самоосвітньої діяльності з використанням комп'ютера: участі в онлайн-вебінарах, проходження курсів на інтернет-платформах, створення презентацій, відеороликів та використання їх під час освітньо-виховного процесу» (с. 6-11.). У наведених дефініціях наявне формулювання, що медіакомпетентність є прогресивною сходинкою у професійному зростанні вчителя шляхом неформальної та інформальної освіти.

О. Волошенюк, О. Ганик, В. Голощапова, Г. Дегтярєва, І. Іванова, А. Кожанова, Г. Пиза, О. Шкрєбець, & О. Янкович (2018), С. Іванчук (2024)

аргументовано доводять, що розвиток медіаграмотності педагогів дошкільної реалізується через взаємопов'язану систему формальної, неформальної та інформальної освіти» і «її ефективність залежить від інтеграції всіх напрямів освіти, створення персоналізованих траєкторій професійного розвитку та забезпечення належного методичного супроводу», а тому «розвиток медіаграмотності педагогів дошкільної та початкової освіти є складним, багатоаспектним процесом, що потребує системного підходу, урахування специфіки різних ланок освіти та забезпечення неперервного професійного розвитку педагогів у сфері медіаосвіти».

О. Цогла (2020) наголошує на необхідності підготовки сучасного медіаграмотного вчителя, який має системно розвивати, виховувати учнівські і студентську молодь, навчати їх критично осмислювати і сприймати медіапродукцію на засадах ціннісних етико-естетичних засадах. На слушне переконання вченого, «медіаграмотний освітянин – це педагог, який виділяється хистом до сприйняття, розгляду, розуміння і створення медіаінформації; до оцінки соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа в нинішньому світі та майстерно використовує засоби масової інформації».

Обґрунтовуючи сутність медіаграмотності вчителів української мови і літератури, О. Семеног, М. Ячменник (2019) визначають специфіку цієї якості як сукупність теоретичних знань з медіаосвіти і практичних умінь педагога сприймати і критично аналізувати медіаінформацію різних видів і жанрів, створювати і використовувати у навчанні мовно-літературних предметів педагогічно доцільні медіаосвітні продукти (медійні тексти)». При цьому вчитель-філолог має ефективно використовувати засоби медіаосвіти – інноваційні дидактичні інструменти організації і забезпечення освітнього процесу, технічні, програмні, мережеві, креолізовані, аудіовізуальні засоби навчання, що сприяють формуванню компетентної мовної особистості учнів.

Досліджуючи досвід формування медіаграмотності у майбутніх педагогів професійного навчання, Д. Вербицький, Д. Сікора, О. Усата (2021) переконливо доводять, що медіаграмотний педагог «є ключовою фігурою на всіх рівнях

системи сучасної освіти: від дошкільної до вищої освіти»; «є посередником між інформаційними потоками і суб'єктами освіти», «здатний організувати діалог особливою медійною мовою і вибудувати логіку сприйняття тексту (в широкому розумінні) за допомогою способів і прийомів, що відповідають сучасним реаліям». Підкреслимо, що здатність педагога застосовувати критичне мислення, інтерпретаційні уміння у декодуванні медіатекстів і готовність ретранслювати відповідний алгоритм у викладацькій діяльності є важливим проявом медіаграмотного педагога.

Актуалізуючи проблему необхідності формування медіаграмотного педагога, О. Бабакіна, В. Шуртигіна, О. Бабельчук (2024) слушно вважають, що сформованість цієї якості «передбачає впевнене, водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; вміння працювати з базами даних (с. 265-276.). Крім того, дослідники відзначають, що медіаграмотний педагог має володіти навичками безпеки в інтернеті та кібербезпеці, усвідомлювати етику роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність) тощо.

У сучасних наукових працях спостерігаємо важливих вектор дослідницького пошуку – проєктування формування медіаграмотності педагога у контексті формування трансверсальних компетентностей, що уможливорює особистісну трансверсальність – нову історичну форму універсальності в межах глобального світового суспільства. У цьому контексті Л. Попова (2022) доводить, що «в сучасній педагогічній освіті медіаграмотність стала однією із ключових компетенцій», «відповідно до нової парадигми роль педагога набула змін від традиційної ролі споживача інформації до аналітика, спроможного критично переосмислювати феномен медіаосвіти, здатного усвідомлено аналізувати отриману інформацію та методично грамотно використовувати її у своїй професійній діяльності» (с. 91-99).

Звернемо увагу на дослідницькі положення сучасних науковців щодо трактування поняття медіакомпетентності вчителя, що вирізняється за сутнісними характеристиками від медіаграмотності вчителя.

О. Казакова, Г. Пономаренко (2021), аналізуючи специфіку розвитку медіакомпетентності вчителя літератури в контексті діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти, відзначають, що нині учитель має виконувати нові функції, зокрема щодо забезпечення медіаосвіти учнів, що «пов'язано з формуванням у педагогів системи знань про особливості інформаційного суспільства, про виклики і ризики, що спричинені його впливом на школярів різних вікових категорій, про основи рефлексивного підходу до освіти в інформаційному суспільстві, про пріоритетні принципи рефлексивного управління віртуальним простором» (с. 51-60). Дослідники акцентують увагу на тому, що медіакомпетентний учитель має запобігати віртуалізації повсякденного життя учнів, їхньому інформаційному перевантаженню.

Аналізуючи особливості формування медіакомпетентності майбутніх викладачів, В. Стинська, О. Цюняк (2024) вважають, що поняття медіакомпетентності викладача – комплексне і передбачає 5 основних процесів роботи з медіатекстами та медіаінформацією: відбір та аналіз, інтерпретація, критична оцінка, створення та передача у різний спосіб, що взаємопов'язані і складають цілісну систему, реалізація якої залежить від сукупності знань, умінь та навичок. На основі широкого контент-аналізу сутнісних характеристик поняття у наукових джерелах дослідники визначили такі прояви медіакомпетентності, як: дуалізм, відносність, структурованість, селективність, поліфункціональність, теоретичні знання, педагогічна майстерність, критичне мислення, вміння критично аналізувати, оцінювати, створювати й передавати медіатексти у різних видах, формах і жанрах, самостійно обирати з інформаційних потоків найцінніше та обробляти, застосовувати та «фільтрувати» інформацію, об'єктивно передати її іншим та не піддатися різноманітним маніпуляціям.

На багатогранності медіакомпетентності педагога наголошує А. Єрмоленко (2016), який зауважує, що важливо постійно розвивати означену якість для здійснення успішної інноваційної педагогічної діяльності. На переконання науковця, «медіакомпетентність дає педагогам розуміння того, як медіатексти, що є частиною щоденного життя, допомагають пізнати навколишній світ й інформаційно насичене навколишнє середовище, вплинути на рівень медіакультури учня» (с. 330-333). Вагомою є думка вченого, що лише медіакомпетентний педагог, який сам володіє ґрунтовними вміннями інтерпретації медіатекстів, їх критичного осмислення, здатен самостійно створювати медіапродукти, може навчити цьому своїх учнів, формувати їхню медіакультуру, медіаграмотність.

О. Казакова (2019) переконливо доводить, що поняття «медіакомпетентність» більш точно визначає суть наявних у педагога вмінь використовувати, критично аналізувати, оцінювати й передавати медіатексти в різних видах, формах і жанрах, аналізувати складні процеси функціонування медіа у соціумі». На думку науковиці, «беручи до уваги те, що останнім часом учні все частіше стали скаржитися на медіаагресію у медійному середовищі (на кібербулінг у соцмережах), необхідно додати до визначення медіаосвіта ще вміння протидіяти медіанасильству та медіаагресії, тобто здатність особистості до безпечного перебування в кіберпросторі» (с. 87-91).

В сучасному науковому дискурсі вживається поняття **«медіаосвітня компетентність учителя»** як важливий складник його професійної компетентності. На переконання О. Семенов (2025), виокремлення саме такої професійної якості педагога зумовлено тим, що учитель має постійно навчатися, самонавчатися за посередництва медіа, у нього має бути сформована здатність до психологічного захисту від маніпуляцій, адже «в основу медіаосвітнього підходу до навчання шкільних предметів може бути покладено таку медіадіяльність, яка сприятиме формуванню критичного мислення, медіаграмотності, медіакомпетентності» (с. 89-91).

Дослідниця вважає, що медіаосвітня компетентність учителя відповідно до Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) є складником інформаційно-цифрової компетентності. Крім того, доводить О. Семенов (2025), для педагога важливі інфомедійні уміння, зокрема, уміння аналізувати медіаповідомлення (виділяти факти і судження, розрізняти їх, створювати судження на основі фактів); перевіряти інформацію, виявляти плагіат; верифікувати медіапродукт та виявляти фейки в ньому; ставити питання, обґрунтовувати власну позицію; ідентифікувати лексеми з негативною конотацією (мова ворожнечі в мас-медіа); ідентифікувати вплив медіа на емоції, оцінювати нетолерантне висвітлення чутливих для суспільства тем, створювати дописи, відеоблоги (с.89-91).

У сучасному науковому дискурсі функціонує поняття **«інформаційно-цифрова компетентність учителя»**, окремі складові якого суголосні з сутнісними характеристиками медіаграмотності / медіакомпетентності педагога. Дискриптори інформаційно-цифрової компетентності вчителя узагальнено у Професійному стандарті вчителя (2024). Серед тотожних проявів медіаграмотності / медіакомпетентності вчителя заявлені такі, як:

А 3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

А3.1.32. Правила критичного оцінювання інформації та критеріїв медіаграмотності, цифрової фінансової грамотності.

А3.1.У2. Критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомості і розвиток у здобувачів освіти, на прийняття рішень.

А3.1.В1. Усвідомлювати важливість цифрової гігієни, ініціювати й проводити заходи з популяризації дотримання цифрової гігієни серед учасників освітнього процесу.

А3.1.35. Правила безпеки в цифровому середовищі, наслідки впливу цифрової інформації на людину (Міністерство освіти і науки України, 2024).

Констатуємо, що наукові рефлексії дослідників щодо дефінітивного розмежування понять «медіаграмотність учителя», «медіаінформаційна грамотність», «інфомедійна грамотність учителя», «медіакомпетентність учителя», «медіаосвітня компетентність учителя», «інформаційно-цифрова компетентність учителя» свідчать про ґрунтовне осмислення сучасних процесів в освіті, пов'язаних з утвердженням компетентнісної парадигми у педагогічній освіті, імплементацією цінних практик формування медіаграмотності здобувачів освіти. Провайдером відповідних інновацій виступає педагог, а саме – **медіапедагог**. На переконання Л. Найдьонової (2021), такий педагог «може визначити рівень медіаграмотності учнів, досягнутий ними впродовж попередніх періодів навчання, і відтак відповідним чином скоригувати подальшу навчальну діяльність: що нижчий рівень медіаграмотності, то більше часу має відводитися в курсі аспектам розвитку медіаіммунітету і медіаобізнаності; і навпаки – що вища медіаграмотність, то більше часу можна відвести медіатворчості і рефлексії учням власних медіапрактик, їх ціннісно-смісловій саморегуляції». У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) окреслені категорії медіапедагогів. Це вчителі, викладачі, вихователі всіх ланок системи освіти, працівники бібліотек, керівники і співробітники медіастудій різного профілю в структурі центрів роботи з молоддю та інших організацій, які мають відповідну педагогічну і медіапсихологічну компетентність і впроваджують медіаосвіту (Національна академія педагогічних наук України, 2016)

Отже, на основі термінологічного аналізу базових понять дослідження, у результаті студіювання сучасних наукових джерел обґрунтуємо авторське визначення поняття «медіаосвіта вчителя». Це важлива складова підготовки, професійного розвитку вчителя, спрямована на використання потенціалу формальної, неформальної та інформальної освіти для розвитку медіаграмотності, медіакомпетентності, що дозволяє ретранслювати цінні медіаосвітні практики у педагогічній діяльності з метою упровадження медіаосвітньої складової у зміст освіти на різних освітніх рівнях, у різних закладах освіти – від дошкільної освіти до освіти дорослих.

1.2. Міждисциплінарні засади проблеми розвитку медіаосвіти вчителя

Розвиток медіаосвіти у сфері неперервної педагогічної освіти відбувається на засадах міждисциплінарної парадигми, адже медіаосвітній компонент входить у різні сфери суспільства, на перетині різних суспільних сфер сформувалися окремі напрями медіаосвіти, які розвиваються з урахуванням сучасних тенденцій медіа, соціологічних, політичних, ідеологічних, культурних чинників. Г. Онкович (2020) виокремлює такі вектори розвитку медіаосвіти, як: професійно-орієнтований, медіапедагогічний, медіапсихологічний, медіаекологічний, медіасоціологічний (с. 103). О. Залюбівська (2020) доповнила означені вектори такими, як: медіаетика, медіаправо, медіакультурологія, медіариторика.

У межах нашого дослідження звернемося до міждисциплінарних засад розвитку медіаосвіти вчителів, узагальнивши терміносполуки у контексті напрямів, сформованих у медіаосвітньому контексті. Відповідні напрями займають чільне місце у змісті медіаосвітньої складової, у програмах інститутів післядипломної педагогічної освіти, в організації неформального навчання педагогів з розвитку медіаосвітньої компетентності, інфомедійної грамотності вчителів, викладачів.

Звернемося до поняття «**медіакультура**», що виникло на засадах міждисциплінарності медіаосвіти, культурології, психології особистості. Власне у наукових розвідках, стратегічних документах медіакультура розглядається у двох аспектах – культурологічному і особистісному. Так, у Концепції розвитку медіаосвіти в Україні 2010 р медіакультура визначається як «сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, елементів культури комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому» (Національна академія педагогічних наук України, 2010). У Концепції 2016 р. у визначенні медіакультури елементи культури комунікації замінені на технології комунікації (Національна академія педагогічних наук України, 2016), що цілком логічно демонструє інноваційний поступ у сфері створення і застосування медіатехнологій. У Концепціях спостерігаємо

доповнення дефініції медіакультури в особистісному контексті, що розглядається як «здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки» (Національна академія педагогічних наук України, 2016).

С. Гончаренко (2011) тлумачить медіакультуру у культурологічно-ціннісному вимірі, формулюючи дефініцію поняття як «сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей, що вироблені людством у процесі культурно-історичного розвитку». Засоби комунікації, масової інформації учений трактує крізь призму взаємозв'язку з різними видами мистецтва, інноваціями у сфері комунікації, такими, як: друковані видання, преса, фотографії, звукозапис, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, зокрема Інтернет. М. Кадемія (2017) суголосно оцінює медіакультуру, опираючись на матеріальний й інтелектуальний потенціал медіаресурсів, які впливали на історичний поступ культурних цінностей у соціумі (с. 116-123).

Нам імпонує дефінітивна характеристика медіакультури, обґрунтована Л. Найдьоною. Науковиця, дотримуючись традиційного тлумачення поняття крізь призму культурологічного й особистісного осмислення, зазначає, що «у культурологічних студіях медіакультура – синонім масової культури, споживацької, поп-культури, що формується в капіталістичних суспільствах західних країн з початку ХХ ст. під впливом мас-медіа, охоплює громадську думку, цінності, естетичні смаки і дозвілєві уподобання» (Найдьонова, 2021). Водночас дослідниця акцентує увагу на сутнісних ознаках медіакультури особистості, серед яких виокремлює: комплекс знань, умінь, досвіду у сфері взаємодії з медіареальністю, ціннісний рівень саморегуляції інформаційної поведінки. Власне остання ознака формується через соціалізацію, виховання особистості, її медіаосвіту. Л. Найдьонова (2021), актуалізуючи питання ціннісно-сміслового сприйняття медіа, доказово зазначає, що «розвинена медіакультура передбачає як пошук, сприймання, критичний аналіз, адекватне

оцінювання та осмислення різноманітної медіапродукції, так і створення власних медіапродуктів на основі усвідомленої системи цінностей і переконань у взаємодії з іншими людьми». Власне у дефінітивному аналізі авторки порушується проблема ціннісної смислової регуляції, що уможлиблює розвиток медіаграмотності особистості до досягнення нею особистісної медіакультури. Проходження траєкторії розвитку від медіаграмотності до особистісної медіакультури відбувається шляхом використання потенціалу формальної, неформальної та інформальної освіти.

Міждисциплінарним напрямом у контексті розвитку медіаосвіти вчителя виступає **медіалінгвістика**, адже медіакомпетентний педагог має володіти інтерпретаційними вміннями задля декодування медіатекстів, розпізнавання фейків, здійснення фактчекінгу – дослідження фактів, які викликають сумнів тощо. Формування здатності до медіалінгвістичного аналізу текстів є важливим проявом медіакомпетентності педагога, який здійснює впровадження медіаосвітнього компонента в освітній процес Л. Шевченко, Д. Сизонов (2021) трактують медіалінгвістику як:

- інноваційну галузь знань, що досліджує природу, функції, характеристики, лінгвістичний потенціал масової комунікації;
- науку про мовні ресурси засобів масової інформації, їх стилістичний ресурс, комунікативні особливості та специфіку функціонування в сучасному суспільстві;
- філологічну галузь знань, в основу якої покладено аналіз глобального інформаційного простору, його характеристик та особливостей, вивчення функціональної сторони мови сфери масової комунікації, а також дослідження психологічних, прагматичних, когнітивних та інших аспектів, що впливають на зміст загальної інформаційної картини світу (с. 24, 25-26, 29). З-поміж основних питань теорії і практики медіалінгвістики учені визначають: теоретичні засади та суспільні передумови виникнення медіалінгвістики; роль ЗМІ в динаміці мовних процесів; функціонально-стилістичний статус медіамовлення; поняття медіатексту як базової категорії медіалінгвістики; опис методів вивчення текстів

масової інформації; ▮ аналіз лінгвостилістичних ознак основних типів і жанрів медіатекстів – друкованих, електронних, інформаційних, аналітичних, художньо-публіцистичних; ▮ дослідження різних аспектів медіадискурсу в контексті міжкультурної комунікації та ін. (Шевченко, Дергач, & Сизонов, 2013, с. 91-92). Окреслення відповідних завдань медіалінгвістики проектується насамперед на опанування інтерпретаційними уміннями щодо трактування медіатексту, який є предметом дослідження й інших міждисциплінарних галузей: соціолінгвістики, психолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвофольклористики, функціональної стилістики тощо. Т. Видайчук (2022), розкриваючи ретроспективу медіалінгвістичних студій в Україні і світі, відзначає синкретизм медіалінгвістики, що розкривається також у таких напрямках, як: медіазнавство, пресознавство, медіастилістика.

Однією з важливих категорій медіалінгвістики, що має опанувати медіакомпетентний педагог, є **медіадискурс**, адже саме це міждисциплінарне поняття уможливорює з'ясування контексту подання і трактування інформації крізь призму мовних засобів, психологічного, політичного й ідеологічного спрямування. І. Корольов (2012) слушно розглядає поняття медіадискурсу: у вузькому розумінні – це зв'язна послідовність мовних одиниць, створювана мовцем для слухача в певний час, у певному місці, з певною метою; у широкому розумінні – це складне комунікативне явище, усна мовленнева дія, враховуючи соціальний контекст, що дає відомості про учасників комунікації та їхні характеристики, а також процеси виробництва й сприйняття повідомлення (с. 285–305, 286–291).

Сутність медіадискурсу розкривається через спектр функцій в соціумі. І. Пянковська виокремлює такі функції медіадискурсу з урахуванням суспільного й особистісного контексту:

1. Когнітивна – різноманітні масмедіа є засобом поширення та отримання знань.
2. Ціннісна – масмедіа є інструментом формування цінностей у суспільстві та проєктування його майбутнього.

3. Комунікативна – сучасні медіа-платформи не лише слугують джерелом інформації про події та процеси в суспільстві та довкіллі, а й відкривають широкі можливості для активної комунікації між медіа-засобом та адресатами та мають властивість регулювати суспільні процеси.

4. Персуазивна – здатність впливати на реципієнтів – є в сучасному світі важливим інструментом формування поведінки, світогляду, діяльності, коли першочергову роль відіграє використання широкої низки лінгвістичних стратегій і тактик, як меліоративних (позитивних), так і пейоративних (негативних).

5. Інтегративна – консолідуєчи ту чи іншу лінгвоспільноту задля вирішення глобальних проблем.

6. Культурологічна – не менш важливим є значення медіадискурсу для збереження та поширення культурних національних та міжнародних цінностей.

7. Гедоністична – розважальна або рекреативна) функція медіа-дискурсу. (с. 185).

Реалізація відповідних функцій медіадискурсу відбувається через **медіатекст**, трактування, смислової інтерпретація якого відбувається шляхом застосування стилістичного, лексичного аналізу. Здатність до декодування медіатексту, його внутрішньої і зовнішньої смислової структури є характеристикою медіакомпетентного вчителя. Власне медіатекст як категорія медіалінгвістики, на переконання Т. Видайчук (2022), передбачає застосування методів дослідження текстів масової комунікації, аналіз лінгвостилістичних ознак основних типів і жанрів. На ціннісній сутності медіатексту, на його вмотивованому створенні наголошує О. Четверікова (2018), яка доводить, що «медіатекст покликаний інформувати, оцінювати факти і події з позицій своїх творців, отже, процес його оформлення є цілеспрямованою комунікативною діяльністю; медійний текст відділений в просторі і часі від описуваної ним комунікативної ситуації та її учасників, він також може постати як індикатор цінностей, що генеруються тим суспільством і культурою, в рамках яких його було створено» (с. 80) Сприйняття медіатексту, його трактування з урахуванням історичного і сучасного контексту відбувається шляхом **медіакомунікації**,

отримання інформації шляхом переглядання / читання / слухання / сприйняття інформації через різні засоби, канали комунікації.

Уміння трактувати і розуміти медіатекст необхідне вчителю для того, щоб навчати цьому ж здобувача освіти. Адже йдеться про необхідність опиратися «маніпуляційному терору» (Л. Найдьонова), пропаганді з боку ЗМІ. На думку Р. Шутова (2022), маніпуляція – це «викривлення інформації, створення неадекватної картини світу у ваших головах; культивування вас «штучних потреб» (того, чого насправді вам не треба, але маніпулятор робить для вас це життєво необхідним), щоби змусити діяти в необхідному для маніпулятора напрямку».

Р. Петришин (2021) вважає нині варто говорити про **інформаційний тероризм** як нової форми тероризму, що спрямована на «використання інформації та інформаційної інфраструктури задля насильства над свідомістю людей, маніпулювання їх поведінкою за допомогою певних методів і способів впливу, що дає змогу суб'єктам впливу чинити тиск на прийняття вигідних для них рішень з боку держав, груп людей або окремих осіб шляхом створення умов для хаосу, панічних настроїв тощо» (с. 44-45).

Саме вчитель має навчити здобувачів освіти – учнів, студентів, дорослих, які навчаються, – опиратися медіанасильству, інформаційному терору, маніпуляціям, пропаганді. Для цього потрібно формувати способи інтелектуального, психологічного, ціннісного захисту, здатність формувати навички інформаційної гігієни – **медіаіунітет**. Л. Кубська (2021) визначила складові медіаіунітету вчителя, який здатен формувати відповідну якість у здобувачів освіти:

- здатність абстрагуватися від агресивного медіасередовища і шкідливого інформаційного впливу;
- знання і вміння, що слугують для захисту психологічного здоров'я при споживанні інформаційного продукту, відсіювання інформаційного сміття та виявлення прихованих деструктивних впливів в середовищі учнів і студентів;

- відповідність вимогам сучасного медійного суспільства; здатність швидко орієнтуватися в різних просторах педагогічної діяльності завдяки самовдосконаленню та постійному навчанню;
- здатність адекватно оцінювати власну медіаграмотність, враховуючи базові прийоми інформаційної безпеки;
- здатність до медіаторчості на основі власного досвіду, що відкриває можливості для оновлення змісту та методів навчання (с. 63-67).

Умотивованість формування медіаграмотності учнівської і студентської молоді, володіння дієвими інструментами розвитку в здобувачів освіти опиратися маніпуляціям і фейкам, здатність інтерпретувати медіатексти, їх смислову і стилістичну конотацію, готовність формувати уміння психологічної стійкості в оперті інформаційному тероризму – ці та інші якості характеризують медіакомпетентного педагога, який застосовує в освітньому процесі насамперед можливості **медіапедагогіки**. Означений напрям розвивався на засадах міждисциплінарності, використання ресурсів теорії навчання, виховання й ціннісного потенціалу медіа.

На думку Г. Онкович (2007), медіапедагогіку складають такі компоненти, як медіавиховання, медіаосвіта й медіанавчання: значного розвитку направи досліджень – медіа у вихованні (*medienerziehung*) і медіа в навчанні (*mediendidaktik*) – набули в Німеччині); другий аспект – це розгляд медіапедагогіки як навчальної дисципліни у вищій школі. М. Кадемія (2017) визначає медіапедагогіку як спеціальну галузь педагогіки, науку про медіаосвіту й медіаграмотність; розкриває закономірності розвитку особистості в процесі медіаосвіти (с. 116-123)

Осмислення теорії медіапедагогіки, уніфікація категорійного апарату у контексті її міждисциплінарності дозволяє стверджуватися, що науковці узагальнюють основні поняття медіапедагогіки у дискурсі теорії і практики педагогічної науки, теорії навчання і виховання. Так, на переконання О. Глазиріної (2013), предметом медіапедагогіки є взаємодія людини з медіапростором; мета і завдання – налагодження стосунків особи з

медіапростором; результат освітнього процесу, що лежить в основі медіапедагогіки, становить медіакультуру особи та суспільства, тобто культуру цінностей (аксіологічну) та культуру діяльності (с. 79). Складовими медіапедагогіки вчена визначила:

1. Медіанавчання – це процес взаємодії особи з медіапростором з метою передання та засвоєння існуючого і створення нового досвіду медіаспілкування (взаємодії). Основними компонентами такого досвіду є знання, способи діяльності (уміння та навички), досвід творчої діяльності та досвід емоційно-ціннісних відношень (мотиви, потреби, інтереси, ставлення тощо).

2. Медіавиховання спирається на загальну теорію виховання, де головним виховним відношенням вважається відношення ціннісне, що становить відношення людини до світу та до себе в цьому світі (Глазиріна, 2013, с. 77-80). Серед важливих викликів у сфері медіапедагогіки О. Семенов (2013) визначає необхідність широкого впровадження медіаосвіти в навчальний процес, зокрема, вищих педагогічних навчальних закладів, медіаосвітню непідготовленість викладачів, певну інертність керівництва навчальних закладів щодо виділення годин на медіаосвітні навчальні дисципліни, відсутність відповідної матеріально-технічного оснащення, відсутність цілеспрямованої і систематичної координації розробки теорії і методики медіаосвіти, пошуку організаційних форм, підготовки вчителів до медіаосвітньої діяльності в школі (с. 632-640). Важливим чинником розвитку медіапедагогіки є постійне удосконалення ресурсного забезпечення формальної і неформальної медіаосвіти педагогів з урахуванням соціокультурних, ідеологічно-світоглядних викликів, зумовлених зокрема реальною й інформаційною війною російської федерації проти України.

У контексті утвердження міждисциплінарних засад розвитку медіаосвіти педагога вагомим напрямом визначено **медіадидактику**, теорію якої розвиває Г. Онкович (2007) і розглядає її як «сукупність упорядкованих знань, принципів, умінь, методів, способів і форм організації навчального процесу на матеріалі засобів масової комунікації при інтеграції медіапедагогіки з іншими дисциплінами». М. Кадемія (2017) у дефінітивному визначенні медіадидактики

акцентує увагу на тому, що теорія медіанавчання «вміщує цілі, зміст, організаційні форми, способи й засоби, які допомагають розвитку медіаграмотності (медіакомпетентності)» (с. 116-123).

Досліджуючи специфіку становлення медіадидактики в українській педагогічній науці, Г. Онкович визначає її складові з урахуванням потенціалу медіа: «пресодидактика», «радіодидактика», «теледидактика», «кінодидактика», «інтернет-дидактика» (Онкович, 2020), «блогодидактика» (Онкович, Криворотенко, 2019, с. 24). Нині потенціал медіадидактики складають саме медіаосвітні технології шляхом застосування можливостей медіазасобів і медіаресурсів для впровадження медіаосвітньої складової в освітньому процесі різних категорій здобувачів.

На міждисциплінарних засадах виникла і розвивається в сучасних соціокультурних умовах **медіапсихологія**, що є вагомим інтердисциплінарним напрямом вивчення теорії і практики впливу медіа на психологію особистості, спільноти, громади, держави. Водночас зауважимо, що в сучасні психолого-педагогічній науці медіапсихологічні теоретичні і практичні основи формувалися і розвиваються з урахуванням запитів суспільства, то закономірності, завдання і термінологічне поле медіапсихології змінюється, трансформується і змістовий контент означеного напрямку. Л. Найдьонова (2013) визначає медіапсихологію як «синтетичну фундаментальну дисципліну, спрямовану на побудову нового формату дискурсу, корисного і медіавиробникам, і медіаспоживачам, і модераторові цієї взаємодії – медіаосвіт'ям; тобто психологічне ядро нового галузевого знання має повернутися до користувачів різними ресурсовими гранями та визначити тематику, яка відповість на актуальні потреби». Медіапсихологія, на переконання вченої, включає розуміння поведінки в багатьох дисциплінах, включаючи технології, соціальну політику і державне управління, телекомунікації, програмування, освіту, охорону здоров'я, індустрію розваг тощо.

Дослідниця окреслює роль медіапсихолога, за визначенням АПА, яка передбачає здатність бути експертом медіа (і писати про медіа, і виступати в

медіа), проводити дослідження для покращання медіа, забезпечувати сприятливий характер новітніх технологій відносно медіаспоживачів, розвитку медіаосвіти, вивчення медіаефектів, формування (Найдьонова, 2013).

У сучасному дефінітивному контексті Л. Найдьонова (2021) окреслює нові функції медіапсихології в соціумі: «вивчає питання віртуалізації повсякденного життя, масової втечі в несправжні світи, інформаційне перевантаження, нових потенційно небезпечних феноменів поствіртуальної і доданої реальності, парасоціальної взаємодії тощо; досліджує закономірності впливу медіа на психіку людини в процесі соціалізації та кіберсоціалізації в цифрову епоху»...; «визначає медіаризики для різних вікових категорій споживачів, виявляє психологічні механізми протидії негативним інформаційним впливам і створює відповідні засоби профілактики, аби зменшити наслідки зловживання медіа, зокрема пов'язані з найгострійшими проблемами інформаційного суспільства: невизначеністю, маніпуляціями, кібервіктимізацією, кібербулінгом тощо». Нині, в умовах війни, порушення проблеми психологічної травматизації актуалізувало ресурси медіапсихології, тому дослідниця слушно аргументує, що виникла потреба нового дизайну курсу медіапсихології війни для науково-педагогічних, педагогічних працівників, що має включати такі теми, як: 1) травмаінформованість, 2) воєнні трансформації інформаційного простору, 3) захист дітей у медіа (Найдьонова, 2022, с.181).

Звернемо увагу на важливу проблему медіапсихології, особливо актуальну у період війни російської федерації проти України, проблему **медіатравми**. Адже медіакомпетентний, медіаграмотний учитель має володіти уміннями допомогти учням долати наслідки травм, зокрема і медіатравм, що є одним із важливих напрямів сучасної медіапсихології. О. Слободиська (2024) означила сутнісні характеристики медіатравми як «психічної травми, що виникла під інтенсивним впливом медіаповідомлень, медіаконтенту, отримана з використанням ЗМІ; як шкідливої для психіки реакції на емоційно значущу подію, що торкається значущих сфер існування людини, і яка пов'язана із сильними, стресовими впливами на психіку, загрозою (чи така, що сприймається загрозовою, порушує

відчуття безпеки) для життя» (с. 894). Дослідниця слушно доводить, що для подолання медіатравм, збереження психічного здоров'я в умовах війни потрібно розвивати медіаграмотність: критично опрацьовувати, переосмислювати інформацію, надавати їй власних смислів; фільтрувати інформацію та уникати медіатригерів, встановлювати персональну межу медіаприйнятності; обмежувати медіаповідомлення з високої реалістичністю, використанням спецефектів і музичного чи звукового супроводу, які створюють відчуття присутності тощо.

Важливим міждисциплінарним напрямом, ознайомлення з яким має вагоме значення для формування медіакомпетентності, медіаграмотності вчителя, який працює з сучасними дітьми, зануреними у соціальні мережі, різні віртуальні канали інформації, віртуальне ігрове середовище, є **кіберпсихологія**. За визначенням А. Печерної (2024), «кіберпсихологія вивчає вплив технологій на психологічний стан та поведінку людини, ... охоплює різні аспекти: від поведінки у соціальних мережах і залежності від гаджетів до взаємодії у віртуальних світах; метою кіберпсихології є зрозуміти, як цифрове середовище змінює наш спосіб мислення та взаємодії з реальністю». Серед ключових напрямів кіберпсихології – соціальні мережі та самооцінка; залежність від смартфонів (феномен «номофобії» – страх залишитися без смартфона); ігрова залежність та віртуальні світи; цифрова безпека та приватність; формування цифрової ідентичності (віртуальні аватари та онлайн-образи (Печерна, 2024).

Учитель має бути вмотивованим впливати на учнів з приводу подолання залежності від соціальних мереж, ігор тощо, допомагати їм зберігати баланс між реальним і віртуальним світом, навчати їх безпечному спілкуванню в інтернет-просторі, адекватної поведінки у процесі комунікації за допомогою різних меседжерів для того, щоб уникати медіанасильства, булінгу тощо.

Одним із сучасних напрямів медіа, що виник на міждисциплінарних засадах, є **медіасоціологія / соціологія масових комунікацій**. Цей напрям досліджує різні соціологічні чинники впливу масмедіа на різні категорії осіб. Важливою категорією медіасоціології є масовокомунікаційний вплив, яку

О. Морозова (2013) визначає як дію, що фахівець у галузі масової комунікації здійснює стосовно інших осіб, викликаючи в них однакові настрої та формуючи однакові думки (с. 6). Дослідниця доводить, що є психологічний і фізичний вплив: вплив мас-медіа на аудиторію – це вплив психологічний, основними формами якого є зараження, навіювання та маніпуляція; серед методів масовокомунікаційного впливу виокремлено метод «промивання мізків», метод «наклеювання ярликів», метод переконання, метод асоціативного формування позитивного ефекту, методи нейролінгвістичного програмування, методи трансформації комунікативно-змістового аспекту інформації (спотворення, приховування, маніпулювання інформацією, коли час і місце публікації відомостей зумисне фальшується), а також методи емоційного впливу (залякування, сенсаційність, тобто перебільшення важливості, унікальності інформації з метою привернення уваги аудиторії) (Морозова, 2013, с. 6).

Відповідно вчитель має володіти знаннями з медіасоціології для того, щоб самому вибудувати стійкі механізми опиратися маніпуляціям у медіа і навчати цьому своїх учнів, адже нині маємо надзвичайно широкі джерела інформації, часто сумнівні. О. Ветлицька (2024) слушно вважає, що «схильність людини до конформізму призводить до того, що майже будь-яка інформація, підкріплена результатами соціологічних досліджень, може змінювати поведінку особистості наперекір її переконанням; цим часто користуються недобросовісні медіа, намагаючись впливати на думки та поведінку широких мас населення». Відповідно вчитель має володіти знаннями самозахисту від маніпуляцій, дезінформації і навчати цьому своїх учнів, зокрема під час самостійного навчання, організації дистанційного формату освіти тощо.

На перетині медіа і політології сформувався міждисциплінарний напрям – **медіаполітика**. Зважаючи на ідеологічну парадигму сучасного світу, де російські наративи через різні віртуальні і реальні джерела інформації насаджуються у свідомість громадян різних країн, учитель має володіти знаннями й уміннями з розпізнавання маніпулятивних медіатекстів і навчати цьому учнівську молодь у процесі викладацької, виховної діяльності. Поняття медіаполітики пов'язане з

політичним маркетингом, з виборчими кампаніями, зі стратегіями управління держави, зовнішньополітичними векторами тощо. В умовах війни російської федерації проти України О. Новакова, М. Остапенко (2024) серед важливим проблем сучасної медіаполітики визначають: проблема відповідальності за достовірність інформації, особливо у телеграм-каналах, журналістика новин (цензура в умовах воєнного стану; збір інформації з лінії фронту, з ліній зіткнення, щоб поширювати її у міжнародних медіа; складність умов роботи журналістів в умовах війни); запровадження нових інструментів, методів комунікації та взаємодії зі світовими медіа, щоб підтримати увагу до війни в Україні; вироблення медійного контенту, який буде об'єднувати суспільство, сприяти проведенню дискусій, а не скандалів тощо). Ці та інші проблеми сучасної політики мають знайти осмислення у програмах з медіаграмотності, медіаосвіти вчителів в умовах формальної, інформальної та неформальної освіти.

В сучасному дискурсі медіаосвіти сформувався міждисциплінарний напрям – **медіаекологія**, що визначається О. Гутовською (2019) як «інтегральна міждисциплінарна сфера (включає в себе дослідження зі сфери інформаційних технологій, соціокультурної візуалістики, семіотики, лінгвістики, культурології, філософії, теорії систем, кібернетики, мистецтва, історії та ін.), що характеризується поглядом на світ крізь призму нової штучної реальності, який вивчає медіа, технології та комунікації та їх вплив на навколишнє середовище і людину зокрема, на культуру й суспільство;... зосереджена найперше на інтеграції й динамізмі медіа та технологій у житті людини, на поясненні того, яким чином наші взаємодії з медіа полегшують чи перешкоджають нашому виживанню і як ми змінюємося під їхнім впливом» (с. 38). Проблематику медіаекології формують такі актуалітети, як: захист приватної інформації й особистого життя, інформаційна перенасиченість людини і загубленість у потоках інформації, медіаагресія, медіазалежність, омереження свідомості, питання свободи й відповідальності людини в медіасередовищі, маніпуляційні впливи, ціннісна розмитість ідентифікації, ціннісні орієнтири тощо.

Інноваційним міждисциплінарним напрямом є **медіабібліотекознавство**, що виник у зв'язку з необхідністю цифровізації бібліотечного середовища, розвитком бібліотеки як сучасного простору – інтерактивного, творчо-пошукового. Саме тому виникла необхідність підготовки і професійного розвитку бібліотекарів, зокрема щодо розвитку їхньої інформаційно-цифрової, медіаосвітньої компетентностей. А. Боярин (2018) медіабібліотекознавство пов'язує з розвитком сучасних інформаційних технологій, саме тому «на сайтах українських бібліотек все частіше можна побачити різноманітні матеріали та сервіси призначені для допомоги користувачеві під час вибору інформації, наприклад, функціонують електронні каталоги, віртуальні довідки, інтернет-путівники, тематичні колекції, списки рекомендованих творів, читацькі форуми тощо; через сайти та сторінки у соціальних медіа бібліотека значно розширила роботу з користувачем та полегшила його вибір» (с. 35). В. Шуляр (2020), аналізуючи потенціал сучасних бібліотек, аргументовано доводить, що у бібліотеках мають працювати медіакомпетентні бібліотекарі, у яких у процесі співпраці з медіапедагогами, шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти розвивати власну медіакомпетентність, що має трансформуватися у медіакультуру фахівця.

Окреслення міждисциплінарних засад розвитку медіаосвіти вчителя у контексті виокремлення основних напрямів уможливило висновок про інтердисциплінарність медіаосвітньої складової у різних наукових галузях, що має імплементуватися в освітні програми, у програми підвищення кваліфікації, у неформальну освіту тощо.

1.3. Основні чинники становлення і розвитку медіаосвіти вчителів в Україні

Розвиток медіаосвіти вчителів в Україні відбувався з урахуванням основних детермінантів, що уможлиблює окреслити соціокультурних контекст медіаосвіти у міжнародному й українському просторі. Схарактеризуємо основні чинники, що зумовили розвиток медіаосвіти педагогів в обраних хронологічних межах – кінець ХХ – перша чверть ХХІ століття.

Діяльність міжнародних організацій.

Діяльність міжнародних організацій зумовила глобальні тенденції поширення медіаграмотності, інформедійної грамотності серед різних категорій населення різних країн, імплементацію рекомендацій у державну політику держав, де особливим напрямом стала підготовка вчителів, медіапедагогів для навчання різних категорій громадян. Н Приходькіна (2020) зауважує, що ЮНЕСКО здійснює діяльність щодо розвитку медіа- та інформаційної грамотності за такими напрямами: поліпшення обізнаності та інформаційно-роз'яснювальна робота щодо значення й ролі медіа- та інформаційної грамотності для освіти; сприяння розвитку політики та професійних стратегій, пов'язаних з медіаінформаційної грамотності, на міжнародному, регіональному та національному рівнях; підвищення рівня кваліфікації викладачів та інших фахівців системи освіти, співробітників університетських і шкільних бібліотек, а також розроблення відповідних освітніх матеріалів та інструментів; сприяння міжвідомчого та міждисциплінарного співробітництва, між освітніми закладами та всіма зацікавленими сторонами; сприяння навчанню і підвищення кваліфікації медіапедагогів, зокрема у межах підтримки дослідно-освітнього центру – Міжнародної палати ЮНЕСКО «Діти, молодь і медіа» (International Clearinghouse on Children, Youth and Media) при Геттенбургському університеті (с. 22).

У межах діяльності ЮНЕСКО затверджено ряд документів, що заклали стратегічні напрями впровадження медіаосвіти у різні сектори економіки, інформаційної політики, освітньої практики тощо. Про значний вплив на

розвиток медіа-, на окреслення векторів медіаосвіти на глобальному, національному, регіональному рівнях свідчать положення резолюцій, декларацію ЮНЕСКО. Наведемо основні ідеї найвагоміших документів. Так, на Міжнародному Симпозіумі в 1982 р. ЮНЕСКО затвердила Грюнвальдську декларацію з медіаосвіти ЮНЕСКО (UNESCO, 1982).

Концептуальні положення декларації були спрямовані на: посилення розуміння ролі комунікації і медіа у соціумі, на критичне осмислення медіа як інструментів активної участі у житті суспільства, на практичній інтерпретації медіатекстів, на відзначені ролі медіаосвіти серед батьків, педагогів, журналістів, які впливають на формування медіаграмотності учнівської, студентської молоді, інших категорій населення. Особливе значення мала Грюнвальдська декларація в утвердженні підтримки медіаосвіти, відповідно вперше було задекларовано потребу впровадження програм з медіаосвіти і необхідність підготовки педагогів для реалізації освітньої практики медіанавчання. Було визначено: ініціювати та підтримувати розроблення та впровадження програм з медіаосвіти різних рівнів (від дошкільної до університетської), для навчання дорослих з метою поширення знань, вироблення навичок і формування поглядів, які сприяють зростанню критичної свідомості та більшої компетентності тих, хто користується електронними та друкованими медіа; організувати курси перепідготовки для викладачів, як з метою поглиблення їх знань у галузі медіа, так і з метою освоєння ними відповідних методів навчання, що враховують ознайомлення учнів із медіа (UNESCO, 1982).

Знакові події, організовані під егідою ЮНЕСКО, підтверджували стратегічні пріоритети, викладені у Грюнвальдській декларації з медіаосвіти. Зокрема під час Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО з медіаосвіти «Медіаосвіта – досягнення, перешкоди та нові тенденції з часів Грюнвальду: до масштабних змін?» (Media Education – Advances, Obstacles, and New Trends Since Grunwald: Towards a Scale Change?) (Париж, 2007) було узагальнено досвід розвитку медіаосвіти на міжнародному рівні. Основною метою конференції було виявити, як розвивається медіаосвіта у світі, які виникають труднощі на шляху реалізації

такого роду освітньої політики та практичного досвіду, а також розробити практичні рекомендації щодо розвитку медіаосвіти (Приходькіна, 2020, с. 22).

На значенні медіаосвіти для кожної особистості, на активізації неформальної медіаосвіти було акцентовано під час Севільського семінару «Медіаосвіта і молодь» (2002), де медіаосвіту визнано «складовою основного права кожного громадянина будь-якої країни на свободу самовираження й отримання інформації, воно сприяє підтримці демократії»; окреслено відмінності в підходах до медіаосвіти в різних країнах; рекомендуємо впровадження медіаосвітньої складової «всюди, де можливо в межах національних навчальних планів, так само в рамках додаткової, неформальної освіти та самоосвіти протягом усього життя людини» (UNESCO, 1999).

Питання медіаосвіти упродовж життя було системно порушено в Олександрійській декларації ЮНЕСКО «Про інформаційну грамотність та освіту протягом життя» (2005), де йшлося про те, що у цифровому світі людина повинна бути медіаграмотною, що є життєво важливою якістю людини, складовою підприємств, регіонів, націй, а навчання упродовж життя, зокрема й у сфері медіа, визнано умовою розвитку, свободи в сучасному інформаційному світі (Buckingham, 2007).

У 2011 р. під егідою ЮНЕСКО було укладено «Навчальну програму з медіа- та інформаційної грамотності для підготовки вчителів» (Media and Information Literacy Curriculum for Teachers,), у якій було обґрунтовано доцільність вживання і використання бінарного поняття «медіа- та інформаційна грамотність» – (МІГ) (media and information literacy – MIL) на основі поєднання двох суміжних понять (Wilson, Grizzle, Tuazon, Akyempong, & Cheung, 2011, с. 18–19).

Стратегічні пріоритети медіаосвіти були підтримані громадськістю, політичними діячами, науковцями під час проведення першого Європейського форуму з питань медійної та інформаційної грамотності у штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі 2014 р. (UNESCO, 2014). За результатами заходу було укладено декларацію, в якій актуалізовано питання формування медіа- та

інфограмотності як важливої якості особистості в епоху цифрових технологій, потенціалу використання сучасних інформаційно-цифрових технологій, медіаграмотного використання, сприйняття інформації у контексті розбудови громадянського суспільства.

У 2020 р. ЮНЕСКО оприлюднила Сеульську декларацію про медіа- та інформаційну грамотність для всіх і за загальної участі: захист від дезінфодемії» (UNESCO, 2020), у якій було максимілізовано попередні актуалітети та окреслено нові виклики:

- необхідність партнерства державних структур, громадських організацій, представництв бізнесу, культури, освіти для розвитку медіа- та інформаційної грамотності в контексті боротьби з дезінфодемією (вжитий ЮНЕСКО термін, утворений від слів «дезінформація» і «пандемія», тим самим підкреслює вплив неправдивої інформації на пандемію коронавірусу та її наслідки);

- медіа- та інформаційна грамотність має формуватися у контексті побудови стійкого й інклюзивного суспільства

- - залучати до участі в політиці медіа- та інформаційної грамотності компанії, що забезпечують інтернет-комунікації, міжнародні та регіональні організації, органи регулювання влади, засоби масової інформації, представників громадянського суспільства, молоді та інших спільнот;

- - пропагувати ініціативи медіа- та інформаційної грамотності щодо боротьби з дезінфодемією, зміною клімату тощо, свободи висловлення думок і доступу до інформації, що є не тільки правами людини, але й частиною вирішення проблеми розповсюдження дезінформації;

- - включати питання медіа- та інформаційної грамотності в етичні стандарти компаній і організацій з метою забезпечення відкритого, інклюзивного та безпечного розвитку таких технологій, як штучний інтелект тощо (UNESCO, 2020).

Вагомий вплив на розвиток медіаосвіти у європейському контексті, впровадження медіаосвітньої складової у неперервну педагогічну освіту здійснили Європейський Парламент, Рада Європи, спродукувавши ряд документів, що стосувалися стратегічних напрямів розвитку медіаіндустрії, практики медіаосвіти

різних категорій населення, використання цифрових технологій тощо. Серед найбільш дієвих документів, що уможливили проектування стратегії розвитку медіаосвіти у країнах Європи, такі:

- «Резолюція з медіаосвіти та нових технологій» (1987), у якій визначено вперше, що «медіаосвіта має починатися якомога раніше й тривати всі шкільні роки як обов'язковий для вивчення предмет» (Council of Europe, 2015);

- Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи Комітету Міністрів і урядам країн-учасниць щодо сприяння практиці медіаосвіти та інструментам у суміжних галузях (Council of Europe, 2000).

- Рекомендація Європейського парламенту і Ради Європи щодо кінематографічної спадщини і конкуренції в суміжних напрямках індустрії (Recommendation of the European Parliament and of the Council on film heritage and the competitiveness of related industrial activities (2005)) (European Parliament, 2005);

- Рекомендація Європарламенту і Ради Європи щодо захисту меншин у зв'язку з розвитком конкуренції в європейській аудіовізуальній і онлайн-індустрії (Recommendation of the European Parliament and of the Council on the protection of minors in relation to the competitiveness of the European audiovisual and on-line information services industry (2006)) (European Parliament & Council of the European Union, 2006);

- Комюніке Єврокомісії від 20 грудня 2007 р. «Європейський підхід до медіаграмотності у світі цифрових технологій» (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «A European approach to media literacy in the digital environment»). (European Commission, 2007);

- Резолюція 2313 «Роль освіти в епоху цифрових технологій: від «цифрових аборигенів» до «цифрових громадян» Асамблеї Ради Європи (The role of education in the digital era: from «digital natives» to «digital citizens») (Council of Europe, 2019).

Звернемо увагу на один важливий документ – «Резолюцію Європейського Парламенту щодо медіаграмотності у світі цифрових технологій» (European

Parliament Resolution on Media Literacy in a Digital World, 2008), у якому було визначено напрями упровадження медіаосвіти у країнах Європейського Союзу:

- медіаосвіта має охоплювати всіх громадян – дітей, молодь, дорослих, людей похилого віку, а також непрацевдатних людей;
- медіаграмотність рекомендовано до впровадження як базову компетентність у європейську програму освіти протягом усього життя;
- медіаосвіта має стати компонентом формальної освіти, доступної всім учням, невіддільною частиною навчальних програм на кожному ступені шкільного навчання;
- Єврокомісії рекомендовано впровадити у програму підготовки педагогічних кадрів обов'язкові модулі з медіаосвіти для всіх ступенях шкільної освіти, щоб сприяти більш інтенсивному впровадженню цього предмета; відповідні органи влади мають сприяти навчанню вчителів (усіх спеціальностей і в усіх типах закладів середньої освіти) використання на заняттях аудіовізуальних медіа та технології медіаосвіти (European Parliament, 2008). У цьому документі офіційно затверджено стратегічний пріоритет розвитку медіаосвіти вчителів у країнах Європейського Союзу, що утвердив наскрізність медіаосвітньої складової у професійному розвитку педагога.

Відповідну місію наскрізності медіаосвіти у світовому і вітчизняному контексті реалізує Міжнародна рада з наукових досліджень та обмінів (International Research and Exchanges Board – IREX), заснована провідними університетами США за підтримки Фонду Форда, Американської ради наукових товариств (ACLS), Ради з досліджень у галузі соціальних наук (SSRC) і Державного департаменту США (у 1968 р.) під егідою Американської ради наукових товариств (ACLS) (Приходькіна, 2020, с. 50). Найбільш потужним є проєкт організації «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, в партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Ціль проєкту – допомогти українським школярам

набути навичок критичного сприйняття інформації й усвідомити цінність високоякісної інформації в контексті шкільної освіти. Проєкт розвиває сталу модель інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в навчальний процес загальної середньої освіти, працюючи не лише зі школами, а й із закладами вищої освіти, інститутами післядипломної педагогічної освіти (IREX, 2025a).

Інституалізація медіаосвіти в Україні.

Інституалізація медіаосвіти в Україні відбувалася внаслідок трансформаційних процесів у країнах Європи зокрема і у світі загалом, що окреслилися внаслідок реагування державними, громадськими інституціями на соціокультурні, ідеологічні, політичні виклики і через необхідність забезпечення об'єктивності інформації, ЗМІ, відкритих ресурсів. Зокрема до інституалізації медіаосвіти долучилася ЮНЕСКО, яка запровадивши Глобальний тиждень медіа- та інформаційної грамотності (2012), функціонує у партнерстві з Глобальним альянсом на підтримку партнерства в галузі медіа- та інформаційної грамотності (ГАПМІГ), Альянсом цивілізацій ООН, Університетською мережею медіа- та інформаційної грамотності і міжкультурного діалогу (МІЛД). Глобальний альянс на підтримку партнерства в галузі медіа- та інформаційної грамотності (Global Alliance for Partnerships on Media and Information Literacy – GARMIL) (наразі Альянс МІГ ЮНЕСКО) є спільною ініціативою ЮНЕСКО та інших ключових зацікавлених організацій, зокрема Альянсу цивілізацій ООН (UNAOC), ЮНІСЕФ, Фонду «Відкрите суспільство», IREX, Європейської комісії та інших агентств ООН щодо розвитку міжнародного співробітництва з метою забезпечення доступу всіх громадян до медіа- та інформаційних компетенцій. GARMIL було засновано на основі пропозицій, розісланих медіаорганізаціям (Приходькіна, 2020, с. 44).

Про інституалізаційні процеси у сфері медіаосвіти свідчили факти заснування громадських організацій, асоціацій з медіаосвіти у різних країнах. Так, наприкінці 80-х – 90-х рр. ХХ ст. у Канаді та США такі організації було створено практично в кожній канадській провінції й американському штаті. В Англії та

Уельсі створено три організації (Британський кіноінститут, Асоціація медіаосвіти Англії та Уельсу, OFCOM), у Шотландії, Північній Ірландії – по одній. В Австралії основною організацією є АТОМ; у Сполученому Королівстві – Управління з питань комунікацій (OFCOM) (Приходькіна, 2020, с. 48).

В Україні заснування організацій, асоціацій з медіаосвіти відбувалося від початку незалежності України з ініціативи громадськості, на рівні державних інституцій, що визначили стратегічні орієнтири розвитку медіаосвіти педагогів у контексті формального, неформального, інформального навчання (Горбенко, Іващенко, & Фруктова, 2021).

З 1996 р. функціонує громадська медійна організація Інститут масової інформації, діяльність якого спрямована на протидію пропаганді, дезінформації, забезпечує медіа засобами захисту для відряджень у зону бойових дій під час російсько-української війни, починаючи з 2014 р., здійснює єдиний в Україні моніторинг свободи слова та список прозорих і відповідальних онлайн-медіа, документує медійні злочини Росії у війні проти України (ГО Інститут масової інформації, 2025).

З 1996 р. в Україні функціонує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX, що розвиває плідні партнерські відносини з місцевими організаціями та державними установами майже в 1400 громадах та спільнотах по всій країні для зміцнення громадянського суспільства, розвитку освіти, ЗМІ та управління. (IREX, 2025b). Діяльність IREX в Україні особливо зосереджена на розвитку медіаосвіти вчителів, які упроваджують медіаосвітню складову в освітній процес, у неформальне навчання.

За свідченнями В. Мельничука (2023), у 1999 р. ухвалою Ученої ради Львівського національного університету ім. І. Франка був створений Інститут екології масової інформації як міждисциплінарний науково-дослідний підрозділ, керівник якого Б. Потятинник налагодив співробітництво з американськими медійними асоціаціями і вже у 2002 р. разом з ними організував проведення міжнародної науково-практичної конференції «Медіаосвіта як частина освіти

громадянина». Вперше була розроблена і впроваджена у навчальний процес Львівської ЗОШ №77 програма факультативного навчання з курсу «Медіаосвіта в Україні» для 7-11 класів (с.14).

У 2001 р. було створено ГО «Академію української преси» (2025), місією якої стало забезпечення реалізації стратегії наскрізності медіаосвіти різних категорій населення: учнів, студентів, майбутніх учителів, педагогів-практиків, журналістів, психологів та ін.; укладання навчально-методичних видань; створення віртуальних, електронних ресурсів; популяризація кращих європейських практик в українському медіаосвітньому просторі.

З 2004 р. функціонує громадська організація «Детектор медіа» (до 2016 р. мала назву «Телекритика»). Важливим напрямом ГО стало створення порталу «Детектор медіа», що є унікальною для Східної та Центральної Європи багатофункційною платформою, що поєднує створення медійного контенту, різнопланові дослідження медійного простору, ринку та продукту, модерування професійної дискусії в журналістському цеху, адвокацію законодавчих та суспільних змін, що стосуються медіа, та медіаосвіту, спрямовану на широку аудиторію. Основна місія ГО – покращення якості українських медіа, підвищення медіаграмотності українського суспільства та протидія дезінформації та пропаганді (ГО «Детектор Медіа», 2025).

Створення ГО «Центр демократичних реформ і медіа» у 2015 р. пов'язане з необхідністю просування медіаграмотності, громадянської та цифрової освіти, демократичних цінностей серед молоді та закладів освіти; розроблення та реалізація молодіжних проєктів, надання консультацій у сфері медіа, впровадження освітніх інновацій (Центр демократичних реформ і медіа, 2025).

Місією заснованого у 2015 р. ГО «Центру Медіареформи» стало насамперед протидія пропаганді, зокрема щодо поширення неправдивої інформації про події в Україні, запровадження в Україні високих стандартів журналістської освіти на основі традицій Могілянської школи журналістики, підвищення рівня медіаграмотності різних категорій населення (студентів, журналістів, пересічних громадян та ін.) з метою формування у них критичного

осмислення медіаконтенту шляхом проведення семінарів з фактчекінгу тощо (ГО «Центр Медіареформи», 2025).

Український інститут медіа та комунікації був створений у 2017 р. як незалежний аналітичний центр, який проводить медіадослідження, аналізує медіапроцеси та їх вплив на політику й суспільство, надає компетентні рекомендації та пропонує ефективні рішення у сфері медіа та комунікації, є майданчиком для експертних дискусій та центром, який поширює знання про медіа для широкої громадськості. Основними пріоритетами інституту є медіаграмотність, протидія інформаційним загрозам, посилення незалежних медіа в Україні, якісна журналістська освіта (ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2025).

У 2014 р. було створено Український кризовий медіа-центр задля зміцнення української державності та підтримки іміджу України закордоном. Місія осередку – через управління стратегічними комунікаціями, вести Україну від Революції Гідності до Країни Гідності та сприяти розвитку самодостатньої Української держави і суспільства. Основними завданнями визначено: поширення інформації на аудиторії як в Україні, так і закордоном; проекти у сфері реформування урядових комунікацій, медіапідтримку великим іноземним ініціативам з допомоги Україні, глибинна робота з регіональними журналістами, комунікація реформ, що тривають, події та заходи у сфері культури, поширення медійної грамотності молоді, комплексний аналіз дезінформаційної діяльності у медійному просторі (ГО «Український кризовий медіацентр», 2025). У 2021 р. почав функціонувати Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики, діяльність якого спрямована на об'єднання зусиль громадських організацій та влади у боротьбі із дезінформацією, швидке реагування на фейки, а також на промоцію українських наративів; забезпечення стратегічних комунікацій, що включають розробку контрнاراتивів рф, проведення інформкампаній, включення українських наративів у щоденну комунікацію Уряду; створення онлайн-ресурсу, який активно реагуватиме на інформатаки; регулярне сповіщення про гібридну

агресію з боку росії на міжнародному рівні, спільне напрацювання механізмів з протидії дезінформації з міжнародними партнерами (Кабінет Міністрів України, 2021a).

Окреслення місії і завдань основних осередків у медійному просторі підтверджує необхідність постійної підготовки педагогів до впровадження наскрізної медіаосвітньої складової у формальну і неформальну освіту різних категорій населення.

Законодавче і нормативно-правове врегулювання і концептуалізація медіаосвіти в Україні.

У 1992 р. набув чинності Закон України «Про інформацію», в якому вперше за часів незалежності України унормовувалися стратегічні пріоритети інформаційної безпеки на державному, управлінському й особистісному рівнях, зокрема основними напрямками державної інформаційної політики визначено: забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору (Верховна Рада України, 1992). Актуалізація проблем забезпечення безпечного інформаційного освітнього середовища відбувалася у Законах України: «Про освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014), «Про повну загальну середню освіту» (2020) та ін.

У Законі України «Про медіа» (2023) окреслено термінологічне поле функціонування медіа в сучасному суспільстві, набуло законодавчо-нормативного врегулювання поняття медіаграмотності як навичок та знань, які

надають користувачам можливість ефективно і безпечно користуватися медіа-сервісами (Верховна Рада України, 2023).

Важливим аспектом унормовування медіапростору в Україні, забезпечення кібербезпеки, впливу на стратегічну спрямованість медіаосвіти в українському суспільстві стали Закони України «Про електронні комунікації» (2021), Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017), «Доктрина інформаційної безпеки України» (2017) та ін.

Саме у «Доктрині ...» окреслено життєво важливі інтереси суспільства і держави, з-поміж яких – захист українського суспільства від агресивного впливу деструктивної пропаганди, передусім з боку Російської Федерації; захист українського суспільства від агресивного інформаційного впливу Російської Федерації, спрямованого на пропаганду війни, розпалювання національної і релігійної ворожнечі, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України; ... розвиток та захист національної інформаційної інфраструктури; збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; ... безпечне функціонування і розвиток національного інформаційного простору та його інтеграція у європейський і світовий інформаційний простір; ... розвиток системи стратегічних комунікацій України;... формування позитивного іміджу України у світі, донесення оперативної, достовірної і об'єктивної інформації про події в Україні до міжнародної спільноти... (Указ Президента України, 2017). Значення україномовного контенту в сучасному інформаційному просторі, у медіа посилюється у стратегічних рішеннях Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019)

У розвитку медіаосвіти вчителів у період незалежної України важливими управлінсько-організаційним ресурсом є постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, у яких актуалізувалася необхідність розвитку у вчителів цифрової, медіаосвітньої компетентностей. З-поміж цих документів – Концепція

розвитку цифрових компетентностей (2021); Концепція Нової української школи (2016) та ін. Дескриптори медіаосвітньої, інформаційно-цифрової компетентностей педагога було окреслено у затверджених Міністерством освіти і науки професійних стандартах: у професійному стандарті 2020 р. «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020) й оновленому варіанті професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024).

Серед документів Міністерства освіти і науки України, спрямованих на розвиток медіаосвіти вчителів, їхньої медіаграмотності, інформаційно-цифрової компетентності, враховуючи виклики дистанційного і змішаного формату навчання у зв'язку з пандемією, військовим станом, – листи і розпорядження про реалізацію проєкту «Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність» (Міністерство освіти і науки України, 2023b); про організацію безпечного освітнього простору з використанням онлайн-платформ (Міністерство освіти і науки України, 2023a), про онлайн-курс «Експрес-медіаграмотність для підлітків» (2023) (Міністерство освіти і науки України, 2023c) та ін.

Концептуалізація медіаосвіти в Україні, зокрема й медіаосвіти вчителя, пов'язана з розробленням Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010) та її оновленням у 2016 р. (Національна академія педагогічних наук України, 2016).

Упровадження медіаосвітньої складової у процесі всеукраїнського експерименту.

Концептуалізація медіаосвіти в Україні визначила необхідність упровадження наскрізної медіаосвітньої складової і передбачала розвиток медіаграмотності, медіакультури вчителів-практиків, майбутніх педагогів. Так, з 2011 р. розпочався експеримент з запровадження медіаосвіти. 15–20 серпня була проведена Перша літня школа з медіаосвіти. Її організатором виступила Академія української преси спільно з Інститутом інноваційних технологій та

змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Інститутом соціальної і політичної психології НАПН України, відділом кіномистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України (Мельничук, 2023, с.15-16).

За наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.2011 р. №886 «Про проведення Всеукраїнського експерименту із впровадження медіа-освіти у загальноосвітніх навчальних закладах України» із вересня 2011 р. експеримент із впровадження медіаосвіти розпочався у 82-х школах Києва і восьми регіонах, в т.ч. Криму. В інших областях експеримент здійснювався на регіональному рівні (Міністерство освіти і науки України, 2011). Важливим напрямом експерименту став розвиток медіаграмотності, медіакультури педагогів в інститутах післядипломної педагогічної освіти в регіонах, упровадження медіаосвітньої складової у підготовку майбутніх учителів, розроблення відповідного навчально-методичного супроводу.

За наказом МОН України «Про завершення всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України» (2017) головним результатом всеукраїнського експерименту стало формування медіаосвітнього руху і громадської думки щодо медіаграмотності; підтвердження у результаті експериментальної перевірки результативності вітчизняної моделі медіаосвіти і відповідних їй інноваційних технологій у навчально-виховному процесі загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, засобів підготовки медіапедагогів та медіапсихологів для роботи у загальноосвітньому навчальному закладі (Міністерство освіти і науки України, 2017а).

З 2017 р. тривав всеукраїнський експеримент на базі загальноосвітніх навчальних закладів «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (Міністерство освіти і науки України, 2017б). Ініціатори експерименту – Лабораторія психології та масової комунікації Інституту соціальної і політичної психології НАПН України (науковий керівник – проф. Л. Найдьонова), Інститут

модернізації змісту освіти МОН України. Метою експерименту стала перевірка результативності і стандартизація вітчизняної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження наскрізної медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику, підвищення рівня медіакомпетентності педагогів і студентів педагогічного і психологічного профілю.

Результатами проведення експерименту стали: перевірка моделі медіаосвіти, яка дає найвищі результати розвитку критичної і технічної медіаграмотності за об'єктивними показниками протидії інфодемії: поєднання інтегрованої форми медіаосвіти із запровадженням окремих медіаосвітніх курсів, з позакласними / позашкільними заняттями медіаторчості; стандартизація медіаосвіти у формі введення в Державні стандарти початкової і базової середньої освіти елементів критичного мислення і роботу з медіатекстами забезпечує інваріантну складову психолого-педагогічної концепції розвитку системи наскрізної масової медіаосвіти (Міністерство освіти і науки України, 2023). Упровадження медіаосвітньої складової у процесі всеукраїнського експерименту стало вагомим чинником розвитку медіаосвіти педагогів у період незалежності України.

Висновки до першого розділу

З'ясовано, що проблема розвитку медіаосвіти вчителів в сучасних дослідженнях розглядається у контексті актуалізації процесів цифровізації та діджиталізації освітньої практики, утвердження компетентнісної парадигми педагогічної освіти, упровадження інновацій у діяльність закладів дошкільної, початкової, базової середньої освіти, старшої школи, закладів фахової передвищої та вищої освіти, а також у сфері освіти дорослих.

У міжнародних документах ЮНЕСКО, Ради Європи та Європейського парламенту, а також Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016) обґрунтовано положення щодо стратегічного статусу медіаосвіти як складової гуманітарної безпеки держави, важливого чинника протидії інформаційним загрозам і маніпуляціям, а також ресурсу розвитку демократичного

громадянського суспільства. Особливу увагу в цих документах приділено питанням інтеграції медіаосвіти у підготовку та професійний розвиток учителів. У Резолюції Європейського парламенту з медіаграмотності (2008) медіаграмотність уперше визначено як базовий елемент політики у сфері споживання інформації, що охоплює різні категорії населення протягом життя, а медіаосвіту – як обов’язкову складову навчальних програм на всіх рівнях шкільної освіти, наголошено також на необхідності включення медіаосвітніх модулів до програм підготовки вчителів.

В Україні розвиток медіаосвіти, зокрема медіаосвіти педагогів, пов’язаний із затвердженням у 2010 р. Національною академією педагогічних наук України Концепції впровадження медіаосвіти, основною метою якої визначено формування медіакультури особистості. Прийняття Концепції стало важливим етапом інституалізації та концептуалізації медіаосвіти в Україні, оскільки сприяло визначенню стратегічних орієнтирів її розвитку та основних напрямів інтеграції медіаосвітньої складової у систему освіти. Значною мірою це актуалізувало необхідність підготовки медіакомпетентних учителів. У 2016 р. Концепцію було оновлено з урахуванням цифровізаційних суспільних викликів, розвитку інформаційного простору та потреби посилення медіаграмотності громадян, що зумовило подальшу інституалізацію медіаосвіти і розширення її впровадження у вітчизняній освітній практиці.

На основі студіювання сучасних наукових джерел встановлено, що медіакомпетентний учитель має усвідомлювати стратегічну роль медіаосвіти у забезпеченні інформаційної безпеки держави, вихованні патріотизму молоді та формуванні української ідентичності. Міждисциплінарний аналіз поняття «медіаосвіта» дав змогу простежити еволюцію його змісту: від використання засобів масової інформації в освітньому процесі до комплексного розуміння медіаосвіти як системи формування медіакультури особистості, її здатності до критичного осмислення інформації, самовираження та відповідального медіаспоживання.

Авторське визначення поняття «медіаосвіта вчителя» полягає в наступному: це складова професійної підготовки і неперервного професійного розвитку педагога, спрямована на використання потенціалу формальної, неформальної та інформальної освіти для розвитку медіаграмотності та медіакомпетентності з метою впровадження медіаосвітньої складової у зміст освіти на різних освітніх рівнях – від дошкільної до освіти дорослих. Доведено, що ключовими міждисциплінарними напрямками медіаосвіти є медіакультура, медіалінгвістика, медіапедагогіка, медіадидактика, медіапсихологія, кіберпсихологія, медіасоціологія та медіаполітика. *Медіакультура* виступає інтегративним результатом медіаосвіти, поєднуючи культурологічний та особистісний виміри й передбачаючи здатність до системної і відповідальної взаємодії з медіареальністю. Значну роль у цьому процесі відіграють уміння інтерпретації медіатекстів і медіадискурсу, що сприяють розвитку критичного мислення, фактчекінгу та протидії маніпуляціям і пропаганді.

В умовах інформаційної війни та зростання медіаризиків особливої актуальності набувають ресурси *медіапсихології* та *кіберпсихології*, спрямовані на збереження психічного здоров'я, подолання медіатравм, формування медіаімунітету та навичок інформаційної гігієни. Водночас знання з *медіасоціології* та *медіаполітики* дають змогу усвідомлювати механізми масовокомунікаційного впливу та ідеологічні стратегії, що реалізуються завдяки медіа.

З'ясовано, що становлення і розвиток медіаосвіти педагогів в Україні наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст. відбувалися у динамічному соціокультурному контексті. До основних чинників цього процесу віднесено: діяльність міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського парламенту), що зумовила поширення медіа- та інформаційної грамотності серед різних категорій населення, імплементацію відповідних рекомендацій у державну політику та освітню практику; інституалізацію медіаосвіти як результат трансформаційних процесів у суспільстві та реагування державних і громадських інституцій на нові соціокультурні й інформаційні виклики;

упровадження медіаосвітньої складової під час всеукраїнських експериментів, зокрема Всеукраїнського експерименту «Впровадження медіаосвіти у загальноосвітніх навчальних закладах України» (2011–2017 рр.), що проводився у школах Києва та восьми регіонів України, а також експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (2017–2023 рр.); законодавче і нормативно-правове врегулювання та концептуалізація медіаосвіти в Україні (*набуття чинності Законів України «Про інформацію» (1992), «Про освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про медіа» (2023), Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024); розроблення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016) та ін.*

Результати дослідження, представлені у першому розділі, висвітлено у публікаціях: Головченко, Г., & Головченко, М. (2023b), Vovk, M. & Golovchenko, M. (2025), Maftyn, L., Wang, Q., Damyanov, K., Golovchenko, M., & Filipchuk, N. (2025).

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XX - ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТ.)

У розділі розроблено періодизацію розвитку медіаосвіти педагогів в обраних хронологічних межах з урахуванням критеріїв (законодавчо-регулятивного, інституційно-управлінського, ресурсно-змістового); схарактеризовано особливості розвитку медіаосвіти вчителів в умовах формальної і неформальної освіти; узагальнено ресурси для розвитку медіаосвіти педагога в умовах інформальної освіти.

2.1. Періодизація розвитку медіаосвіти вчителів України в обраних хронологічних межах

Окреслення чинників якісної трансформації у сфері педагогічної освіти України уможлиблює обґрунтування періодизації розвитку медіаосвіти вчителів у 1991 – 2021 рр. Зауважимо, що в українському науковому дискурсі наявні певні дослідження, у яких запропоновано авторські періодизації розвитку медіаосвіти певних категорій фахівців: майбутніх учителів початкових класів (Марченко, 2023), медіаосвіти у закладах вищої освіти України та і Польщі (Деренюк, 2024), розвитку шкільної медіаосвіти у незалежній Україні і у шкільництві англомовних країн (Приходькіна, 2020) та ін.

Досліджуючи специфіку розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки XX ст. – початок XXI ст.), Г. Марченко (2023) визначила чотири послідовних етапи:

I етап (1991–1999 рр.) – пострадянський (законодавчий), пов'язаний зі становленням української державності, ухваленням низки нормативноправових актів і законів щодо проведення освітньої діяльності та розвитку інформаційного суспільства, що стало основою для формування медіаосвіти в Україні;

II етап (2000–2009 рр.) – інституційно-організаційний, яким передбачено створення різних інституцій, організацій, що порушують питання впровадження та розвитку медіаосвіти в Україні;

III етап (2010–2017 рр.) – концептуально-експериментальний – характеризується прийняттям важливих документів, проведенням всеукраїнських експериментів щодо впровадження медіаосвіти в закладах освіти, публікацією методичних матеріалів тощо;

IV етап (2018–2022 рр.) – апробаційно-стандартизаційний, пов'язаний із додаванням нової змістової лінії «Досліджуємо медіа» до «Типових освітніх програм для початкової школи», ухваленням «Концепції нової української школи», формуванням нових державних стандартів повної загальної середньої освіти, які мають медіаосвітні елементи, публікацією навчально-методичних матеріалів (Марченко, 2023).

М. Деренюк (2024) виокремила чотири умовні етапи розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Польщі наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., кожен з яких мав характерні особливості та відображав теорію і практику досліджуваної проблеми:

I етап – інформаційних змін розвитку медіаосвіти в ЗВО України та Республіки Польщі (1992–1999).

II етап (1999–2010) – науково-технологічна трансформація медіаосвіти в ЗВО України та Республіки Польщі.

III етап – (2010–2016) – становлення та розвиток медіаосвіти як напряму освітнього процесу.

IV етап (2016–дотепер) – етап системної реалізації медіаосвіти.

Вивчаючи досвід розвитку медіаосвіти у шкільництві англomовних країн, Н. Приходькіна (2020) звернула увагу на специфіку розвитку медіаосвіти у період незалежної України, виокремивши такі періоди, як: імпліцитний період (1989-1999 рр.), інституалізації (2000-2009 рр.), концептуально-апробаційний період (2010-2015 рр.), концептуально-стандартизаційний період (2016-2020 рр.).

До 1991 р. медіаосвіта в Україні розвивалася на ідеологічних засадах Радянського Союзу. На переконання М. Коропатник (2016), становлення української медіаосвіти відбувалося у 1920-х роках у контексті утвердження радянської ідеології: більшовики використовували досвід США, інших країн у застосуванні медіазасобів (кінематографу, фотографії, преси, радіо) у пропаганді, в освітній, просвітницькій діяльності: «Ставилося завдання прищепити населенню звичку та інтерес до медіа з тим, щоб легше було впливати на аудиторію». У подальші десятиліття медіазасоби стали активними чинниками впливу на розвиток радянської людини, тому комуністи контролювали ЗМІ, формуючи ідеологічну світоглядну парадигму. У 1970-80-х роках сформувалися 2 напрями медіаосвіти: практична медіаосвіта, що ґрунтувалася на активному впровадженні технічних засобів навчання в процесі викладання обов'язкових навчальних дисциплін; позакласна та позашкільна медіаосвітня робота, зосереджена в кінотеатрах, кіноклубах, в установах культури, редакціях шкільних газет, на радіостанціях і телестудіях, на факультативних заняттях в освітніх закладах. (Приходькіна, 2020, с. 271-272).

Першою офіційною програмою з медіаосвіти стала програма факультативного курсу для учнів 9-10 класу «Основи кіномистецтва» (укладач – М. Шатернікова, Ю. Усов і Ю. Рабінович), що була спрямована на формування естетичних смаків й ідеологічних імперативів учнівської молоді. На думку Н. Приходькіної, Л. Найдьонової, у радянський період медіаосвітній компонент системно не впроваджувався, бо «тоталітарній державі не потрібні були медіаграмотні громадяни, оскільки неграмотними легше маніпулювати, нав'язувати їм фальшиве розуміння світу» (Найдьонова, Підгірна, Череповська, 2016, с. 271-272). Важливою передумовою розвитку медіаосвіти в Україні стало створення Г. Полікарповою 1989 р. Асоціації діячів кіноосвіти (у 2008 р. перейменована на Асоціацію діячів кіноосвіти і медіапедагогіки), до складу якої було залучено вчених, кінодіячів, педагогів, керівників кіноклубів, кіно- та фотостудій (Приходькіна, 2020, с. 271).

Позитивно оцінюючи наукові результати українських дослідників в окресленні передумов й обґрунтуванні періодизації розвитку медіаосвіти певних цільових груп, пропонуємо авторську періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів з урахуванням окреслених критеріїв: законодавчо-регулятивного, інституційно-управлінського, ресурсно-змістового.

I. 1991-2009 рр. – ініціативний етап.

II. 2010-2016 рр. – експериментальний етап.

III. 2017-2024 рр. – етап масштабування.

Схарактеризуємо специфіку кожного визначеного нами періоду розвитку медіаосвіти вчителів в обраних хронологічних межах.

I. 1991-2009 рр. – ініціативний етап. Загалом означений період характеризується нівелюванням пропаганди радянських часів, процесами демократичних ініціатив у політичному житті задля утвердження цінностей незалежності України. Окреслилися фрагментарні ініціативи ЗВО та інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо викладання медіаосвітніх курсів, зміст яких структурувався на засадах медіакультури, журналістики, ІКТ. З'являються перші наукові інституції, громадські організації, зокрема Академія української преси, Інститут соціальної та політичної психології АПН України. Була відсутня системна державна політика, водночас відбувалося накопичення дослідниками емпіричного матеріалу для загальноукраїнського експерименту, що було зреалізовано у 2010-х рр.

Упродовж етапу засновано профільні установи, зокрема Асоціацію діячів кіноосвіти (1989, з 2008 р. – Асоціація діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України), де вперше було розроблено перший в Україні навчальний курс для підготовки медіапедагогів «Методика викладання основ кіномистецтва» (укладач – Г. Полікарпова). У 1991 р. за сприяння Г. Полікарпової на базі кінофакультету Київського державного інституту театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого було впроваджено спеціалізацію «Кінознавець. Викладач основ кіномистецтва». Це був перший український державний заклад вищої освіти в пострадянському просторі, де готували професійних медіапедагогів. Учені

Асоціації діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України дотримувалися естетичного та культурологічного підходів до розвитку медіаосвіти та розглядали її «як засіб естетичного виховання і художнього розвитку дітей і молоді» (Куценко, 2010, с. 188–195).

Упродовж етапу відбувається формування законодавчо-нормативних основ розвитку медіаосвіти, зокрема й медіаосвіти вчителів: набувають чинності Закони України «Про інформацію» (1992), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1999), «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007); указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000).

У 1991-2009 рр. окреслилася тенденція інституалізації медіаосвіти, що виявлялося у заснуванні інституцій, осередків, діяльність яких передбачала дослідницьку, просвітницьку увагу до проблем медіаосвіти вчителів. За дослідженням Н. Приходькіної, особливе значення мала діяльність 4 інституцій: Інституту екології масової комунікації (з 1999, Львів), відділ теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України, Академія української преси, Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і політичної психології АПН України. Діяльність Інституту екології масової комунікації у Львові була спрямована на організацію наукових заходів (міжнародна науково-практична конференція «Медіаосвіта як частина освіти громадянина», 2002), впровадження у Львівській ЗОШ №77 програми факультативного навчання з курсу «Медіаосвіта в Україні» для 7–11 класів». На укладання навчальних програм для різних категорій, вивчення зарубіжних практик медіаосвіти була спрямована діяльність Академії української преси, заснованої у 2001 р. (президент – професор В. Іванов), яка сприяла поширенню медіаграмотності та європейських стандартів журналістики, інформування суспільства за допомогою досліджень, навчання та публікацій фахових видань. Питаннями теорії і практики медіаосвіти опікувався відділ теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти АПН України з 2000 р., де під

керівництвом Г. Онкович було започатковано напрями дослідження – медіаосвіта та медіадидактика; розроблялися науково-методичні матеріали з медіамузики, теледидактики, радіодидактики, спецкурси з медіаосвіти для закладів вищої освіти; здійснювався випуск газети «Медіаосвіта» (Приходькіна, 2020). У 2006 р. в Інституті соціальної і політичної психології АПН України було створено Лабораторію психології масової комунікації та медіаосвіти (під керівництвом Л. Найдьонової), метою якої було дослідження рівня медіакультури учнівської молоді та дорослого населення, осмислення методологічних і методичних підходів до розгортання медіаосвіти в системі загальноосвітньої школи (Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти, 2020, с. 29–39). У 2009 р. співробітники Лабораторії психології та масової комунікації Інституту соціальної і політичної психології АПН України розробили «Експериментальну навчальну програму медіаосвіти старшокласників» (Череповська, 2009, с. 303–329).

Означений етап зародження теорії і практики медіаосвіти в Україні, зокрема й медіаосвіти у сфері підготовки і професійного розвитку вчителів, характеризується активізацією досліджень з проблем упровадження наскрізності медіаосвітньої складової, міждисциплінарних студії. Серед досліджень означеного періоду вирізняються розвідки з питань соціальної і масової комунікації В. Королько (1997), О. Кузнецова (2005), В. Іванова (1996), О. Зернецької (1999), Н. Зражевської (2006) та ін. Науковці приділяли значну увагу дослідженню питань медіакультури та медіапсихології (О. Баришполец (2000); Л. Найдьонова (2007); використання потенціалу медіа у навчанні (Г. Онкович (1995), В. Биков, Ю. Жук (2004.), М. Смульсон (2008., вивченню зарубіжних практик застосування медіатехнологій (С. Шумаєва (2005) та ін.).

II. 2010-2016 рр. – експериментальний етап – характеризувався концептуалізацією медіаосвіти в Україні, укладанням навчальних програм, методичних розробок для експериментального впровадження наскрізної медіаосвітньої складової, розробленням навчальних програм для підвищення кваліфікації вчителів в інститутах післядипломної педагогічної освіти; програм

курсів для майбутніх учителів; створенням мережі експериментальних закладів освіти; окреслюється тенденція інституалізації медіаосвітніх осередків.

Упродовж визначеного періоду у законодавчо-нормативному контексті було обґрунтовано необхідність впровадження медіаосвітньої складової. Так, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. одним із пріоритетних напрямів було визначено впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, що забезпечує його вдосконалення, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві (Указ Президента України, 2013).

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (від 27.07.2011 р. №886) «Про проведення Всеукраїнського експерименту із впровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України» (2011) експеримент охоплював 5 етапів:

I (підготовчий) етап (вересень 2011 р. – серпень 2012 р.) – проведено аналіз наукових та науково-практичних педагогічних та психологічних літературних джерел із питань медіаосвіти з метою побудови спільного для всіх учасників експерименту кластеру знань, що сприяло концептуальному входженню учасників у процес впровадження експерименту;

II (концептуально-діагностичний) етап (вересень 2012 р. – серпень 2013 р.) – удосконалено критерії медіаосвіченості, запропоновані провідними європейськими науковцями, розроблено психодіагностичні методики оцінювання рівня медіакультури учнів загальноосвітніх навчальних закладів (опитувальники) на основі 5-вимірної моделі медіавіртуальності та різних аспектів медіакомпетентності;

III (формульальний) етап (вересень 2013 р. – серпень 2014 р.) – підготовлено авторські навчальні матеріали для програми курсу «Медіакультура» для старшокласників з урахуванням особливостей профільної підготовки учнів гімназії, регіональних особливостей;

IV (узагальнювальний) етап (вересень 2014 р. – серпень 2015 р.) – організовано заходи з підвищення кваліфікації методистів обласних інститутів

післядипломної педагогічної освіти, педагогів та психологів із питань упровадження медіанавчання в системі післядипломної освіти; експериментально апробовано психолого-педагогічні засади медіапсихологічної і медіаосвітньої підготовки в програмах освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» на базі Національного університету імені Тараса Шевченка (факультет психології, Інститут журналістики), Львівського національного університету імені Івана Франка (факультет педагогічної освіти).

V (коригувальний) етап (вересень 2015 р. – серпень 2016 р.) – розроблено локальні програми взаємодії загальноосвітнього навчального закладу і територіальних установ, інших закладів освіти, громадських організацій, спрямованої на розвиток системи шкільної медіаосвіти (Наказ МОН України №1202 від 18.08.2017 р. «Про завершення всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України).

У 2010 р. було затверджено Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні Національною академією педагогічних наук України (2010), що передбачила поетапний всеукраїнський експеримент у школах і ЗВО та пріоритизацію підготовки педагогів. Національний експеримент тривав у 82 школах 7 областей та м. Києва з викладання курсу «Медіакультура» в 10 класі. Упродовж трьох років до експерименту приєднались ще близько 200 шкіл як на національному, так і на регіональному рівні. Лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.13 №1/9-226 «Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності» в навчальних закладах» визнав успішним експеримент і рекомендував запровадити вивчення курсу «Основи медіаграмотності» в загальноосвітніх навчальних закладах за рахунок годин варіативної частини навчальних планів, у вищих педагогічних навчальних закладах за рахунок годин вибіркової частини освітньо-професійної програми, в обласних закладах післядипломної педагогічної освіти за відповідними програмами освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників (Іванов, & Волошенко, 2013).

За участі організацій (Програми У-медіа, ГО Телекритика, Інтерньюз-Україна, Академії української преси) у жовтні – грудні 2010 р. було створено робочу групу з підготовки навчального плану і навчальної програми з дисципліни «Медіаосвіта». За свідченнями В. Іванова, впродовж 2010-2011 рр. Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України спільно з експертною групою з представників громадських організацій, яку координувала Академія української преси, було підготовлено пілотні: навчальний план дисципліни «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (очна форма навчання – 54 год. 1,5 кредиту ECTS) для педагогічних університетів та навчальний план для курсів підвищення кваліфікації вчителів з медіаосвіти (медіаграмотності) (очна форма) навчання в закладах післядипломної педагогічної освіти. В 2013 р. Академія української преси, яка є однією з чільних організацій, які впроваджують медіаосвіту підготувала програму «Основи медіаграмотності» для 8 класу шкіл та «Медіаосвіта» для вищих навчальних педагогічних закладів (2013). У травні 2011 р. Академії української преси підготувала та видала посібник «Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд» (автори: В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська), в 2012 р. Академія української преси – підручник «Медіаосвіта і медіаграмотність», який отримав гриф МОН України для вищих навчальних педагогічних закладів (Іванов, & Волошенюк, 2013). Однією з авторок експериментальних програм з медіаосвіти стала Г. Онкович (2010). У змісті цих програм зацентровано увагу на міждисциплінарних засадах медіаосвіти, на окресленні термінологічного поля медіаосвітнього дискурсу.

Важливо відзначити роль Академії української преси у впровадженні медіаосвітньої складової упродовж експериментального етапу, Так, з 2010 р. Академія визначила одним із провідних напрямів діяльності розвиток та впровадження медіаосвіти в Україні шляхом: формування та підтримку групи лідерів-медіапедагогів для початкової, середньої та вищої освіти; підготовки навчальних посібників для різних аудиторій; залучення світового досвіду з впровадження медіаосвіти; створення можливостей для пожиттєвої медіаосвіти

в партнерстві з бібліотеками та громадським сектором. Відбулося більше 90 навчальних заходів з медіаосвіти, а також вісім літніх та одна зимова школи медіаосвіти і медіаграмотності – єдині навчальні інтенсивні курси з медіаосвіти і медіаграмотності в країні. 84% вчителів, які викладають медіаосвіту і медіаграмотність, навчалися в Академії української преси (Академія української преси, 2016).

В інститутах післядипломної педагогічної освіти відбувалося активне впровадження медіаосвітньої складової, що реалізовувалося у межах всеукраїнського експерименту. Так, протягом 2012-2014 років загальна кількість слухачів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Черкаської, Чернігівської і Харківської областей) склала більше 73 тис., серед яких 53 тис. — вчителі загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій. За цей час 680 вчителів пройшли поглиблене навчання за різними курсами з медіаосвіти, зокрема, 200 осіб вивчали 48-годинний спецкурс з медіаграмотності для координаторів експериментальних шкіл у Дніпропетровській області, 260 вчителів пройшли навчання зі створення творчих груп з медіаграмотності та 220 вчителів взяли участь у майстер-класах медіафестивалю у Запоріжжі. 60 психологів та соціальних працівників прослухали 18-годинний спецкурс з медіаграмотності у м. Полтаві, поглиблений модуль з медіаграмотності, що становить 6-8 годин. Понад 50 осіб вивчали курс з медіапсихології у Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти; 25 осіб пройшли медіапсихологічну підготовку на базі ІППО Київського університету імені Бориса Грінченка (Міністерство освіти і науки України, 2017а).

У науковому дискурсі констатовано появу дослідницьких студій з проблем формування медіаграмотності і медіакомпетентності особистості (Онкович, Горун, Кравчук, Литвин, Костюхіна, & Нагорна, 2013); застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів (Духаніна, 2011); формування професійної компетентності майбутніх учителів (Іць, 2014; Казаков, 2007); формування

медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів (Матвійчук, 2014); впливу медіа в умовах інформаційної війни (Кіслов, 2013); використання інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному просторі освіти (Лапінський, 2010); обґрунтування теоретичних і практичних засад медіапсихології (Баришполець, Вознесенська, Голубєва, Мироненко, Найдьонова, Обухова, & Череповська, 2014; Найдьонова, 2013); адаптації і соціалізації особистості у медіасередовищі (Петрунько, 2010) та ін.

Основними результатами всеукраїнського експерименту розробники вважають:

- широка громадська підтримка медіаосвіти;
- формування українського медіаосвітнього руху, в якому беруть активну участь громадські об'єднання: Благодійний міжнародний фонд «Українська академія преси», ГО «Телекритика», ГО «Детектор медіа» та ін.;
- партнерство з Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України та Інститутом модернізації змісту освіти МОН України;
- проведення медіаосвітніх заходів;
- створення Українського медіаосвітнього консорціуму, Української асоціації медіапсихологів і медіапедагогів, Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, що переймаються проблемою потенційно шкідливого впливу телепродукції на здоров'я та розвиток дітей, особливо загострену в умовах висвітлення воєнних дій (Міністерство освіти і науки України, 2017а).

Відзначимо, що науковці наголошують: актуальність впровадження медіаосвіти зростає після Революції Гідності 2013–2014 рр. й активізації «гібридної війни» Росії проти України, яка, поряд з військовими діями, призвела до посилення дезінформаційної, психологічної та пропагандистської війни... Українські мас-медіа виявилися не готовими до адекватної відповіді, самі опинилися в пастці офіційного інформаційного поля, що змушувало свідомо чи несвідомо перекручувати факти та тримати споживачів медіа у вигаданому світі віртуальної реальності, ретранслюючи, без перевірки їхньої достовірності, численні меседжі

пресцентрів АТО та РНБО (Приходькіна, 2020, с. 141). Окреслені виклики засвідчили, що у сфері медіаосвіти актуалізувалися ідеологічні, професійні прогалини, зокрема у медіаосвіті журналістів, педагогів та інших категорій осіб, що потребувало стратегічних змін, трансформації медіа, медіаосвітньої складової. Означений період завершується затвердженням оновленої Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) та Дорожньої карти з медіаосвіти і медіаграмотності (2016)

У Дорожній карті було визначено основні проблеми впровадження наскрізної медіаосвіти, зокрема медіаосвіти вчителів. З-поміж них: недостатність системної підтримки упровадження медіаосвіти в варіативну/вибіркову частину навчально-освітніх програм з боку МОН України, особливо в контексті реформування освіти; недостатня кількість та інструменталізація навчально-методичних посібників (існує необхідність підготовки посібника для кожної вікової категорії + інтегрованого викладання з кожного предмету); недостатня кількість і рівень підготовки фахівців (необхідність подальшого упровадження медіаосвіти і медіаграмотності в програми педагогічних вишів і курси підвищення кваліфікації педагогів; підготовка спеціалізованих курсів для різних категорій; відсутність медіа для школярів; відсутність легальної медіатеки (ресурсів) за зразком польського проєкту «Шкільна фільмотека» тощо. Стратегічними напрямками удосконалення медіаосвіти і медіаграмотності було визначено: синергія і поєднання зусиль різних організацій на загальнонаціональному та регіональному рівні; необхідність реалізації загальнонаціональної політики партнерства державного та громадського секторів; у сфері формальної освіти – координація ресурсів, забезпечення законодавчої бази; стимулювання МОН України організації семінарів, курсів, гуртків медіаосвіти, творчих студій для дітей і молоді, дитячих та молодіжних фестивалів медіаторчості за участю дітей різного віку, батьків, громадських об'єднань, медіавиробників, педагогів; інтеграція у викладання предмета актуальних новин, формування навичок критичного мислення; включення медіаінформаційної грамотності до стандартів освіти; забезпечення інтеграцію

медіаосвіти і медіаграмотності до всіх рівнів обов'язкової освіти, насамперед у початковій школі відповідно до Концепції НУШ; у неформальній, позитивній освіті – підготовка Міністерством культури України інформаційно-методичного забезпечення для неперервної освіти дорослих в межах бібліотек; ініціювання проєктів медіатек, які міститимуть культурні здобутки України (кіномистецтво тощо) з методичними рекомендаціями для використання в формальній і неформальній освіті (Академія української преси, 2016).

III. 2017-2024 рр. – етап масштабування. Упродовж означеного етапу відбувалася більш широка імплементація Концепції розвитку медіаосвіти в Україні (2016), активізація інформальної, формальної та неформальної медіаосвіти педагогів, колаборація громадських організацій, ЗВО, інститутів післядипломної освіти задля зміцнення партнерства у напрямі створення медіаресурсів, платформ з медіаосвіти; реалізація проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» із підготовкою вчителів різних предметів, що охопив тренінговою діяльністю тисячі педагогів у різних регіонів України; упровадження Національної стратегії з розвитку медіаграмотності (2021); проведення всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (2017–2022 рр.); започаткування Національного проєкту «Фільтр», що об'єднує зусилля МОН України, інститутів післядипломної освіти, громадського сектору і в якому чільне місце відведено розвитку медіаграмотності / медіакомпетентності вчителів.

Зазначимо, що у законодавчо-нормативному полі медіа, медіаосвіти спостерігалися вагомні зміни. Так, Концепцією Нової української школи було передбачено формування інформаційно-цифрової компетентності учнів (Міністерство освіти і науки України, 2016). Також було впроваджено змістову лінію «Досліджуємо медіа» до Типових освітніх програм для початкової школи (2018) з ініціативи О. Савченко (Міністерство освіти і науки України, 2018; Міністерство освіти і науки України, 2018а).

З 2017 р. розпочався всеукраїнський експеримент «Стандартизація наскрізної

соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» на базі закладів освіти України на 2017–2022 рр.». Мета експерименту – перевірка результативності вітчизняної моделі наскрізної медіаосвіти та підвищення рівня медіакомпетентності педагогів і студентів педагогічного і психологічного профілю. До експерименту було залучено двадцять чотири області України та м. Київ. У закладах, що брали участь в експерименті, медіаграмотність є частиною варіативного складника навчальної програми, зокрема у старших класах викладають предмет «Медіакультура» (Mediasapiens, 2017).

Масштабуванню й мейнстримізації у сфері медіаосвіти вчителів сприяла діяльність Академії української преси. В означений період у співпраці з державними інституціями, науковими установами окреслилися такі напрями діяльності Академії (за Н. Приходькіною, 2020):

1. *Видання навчальних програм.* Академією української преси спільно з експертами-педагогами розроблено та видано навчальні програми з медіаосвіти: «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для студентів вищих навчальних педагогічних закладів, педагогічних та науково-педагогічних працівників; навчальну програму з основ медіаграмотності для учнів 8 (9) класів (пропедевтичний курс); «Основи медіаграмотності: взаємодія з медіа» для учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти тощо.

2. *Видання науково-методичної літератури.* З 2010 р. АУП видано низку навчальних підручників та посібників: навчальний підручник «Медіаосвіта та медіаграмотність» для студентів вищих педагогічних закладів; навчальний посібник «Практична медіаосвіта: авторські уроки» для проведення інтегрованих та самостійних уроків з медіаграмотності в закладах середньої освіти України; перекладено українською мовою з англійської та видано підручник для вчителів «Медіаграмотність»; «Основи медіаграмотності: навчально-методичний посібник для вчителя 8(9) клас. Плани-конспекти уроків» перший посібник для вчителів, що містить плани-конспекти занять відповідно до тем програми «Основи медіаграмотності для 8(9) класів»; «Медіаграмотність на уроках суспільних

дисциплін: посібник для вчителя»; посібник для тренерів з медіаграмотності «Не потони в інформаційному дощі», створений у межах проєкту «Програма медіаграмотності для громадян» тощо.

- 3. *Організація та науково-методичний супровід літніх та зимових шкіл для медіапедагогів* за підтримки міжнародних партнерів (DW Akademie, Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні та ін.). Учасники шкіл – учителі початкової, середньої та вищої школи, викладачі закладів професійної, вищої освіти, інститутів післядипломної педагогічної освіти.

- 4. *Створення онлайн-порталу та інтерактивних онлайн-ігор для розвитку медіаграмотності різних категорій осіб, зокрема для вчителів.* У 2013 р. створено портал «Медіаосвіта і медіаграмотність» (www.medialiteracy.org), де є розділ з ресурсами для вчителів закладів загальної середньої освіти.

- 5. *Проведення конференцій з медіаосвіти.* З 2012 р. Академія у партнерстві з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України та Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України започаткували проведення щорічної міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність» («Практична медіаосвіта»), учасниками якої є вчителі початкової, середньої та вищої школи, викладачі, бібліотекарі, журналісти, представники громадських організацій, дослідники-медіапедагоги з різних країн.

- 6. *Організація та науково-методичний супровід семінарів, тренінгів, майстер-класів, навчальних проєктів:* «Перспективи масового впровадження медіаосвіти в дошкільну, початкову та середню освіту», «Практична медіаосвіта», «Як створити сучасну шкільну газету: мультимедійні ЗМІ», «Розробка ефективних інноваційних моделей та технологій медіаосвіти в сучасних закладах освіти», «Критичне мислення та медіаграмотність в початковій школі», «Практичне впровадження наскрізної медіаосвіти у загально-освітніх навчальних закладах», «Упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів», «Практична медіаграмотність для викладачів суспільних дисциплін», «Інтерактивні форми та методи навчання в процесі викладання курсу «Медіаграмотність» тощо. (Приходькіна, 2020).

Важливим напрямом діяльності Академії української преси стала реалізація всеукраїнського проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» (з 2018) за підтримки Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX, посольства США та Сполученого Королівства, Міністерства освіти і науки України. Метою проєкту стало розвиток медіаграмотності, інфомедійної грамотності вчителів, викладачів задля розроблення та впровадження ефективної моделі розвитку навичок критичного сприйняття інформації в освітній системі України; інтеграція медіаосвітньої складової у зміст навчальних програм з історії України, всесвітньої історії, української мови та літератури, художньої культури (IREX, 2025a). Три тисячі педагогів з майже 700 українських шкіл взяли участь у проєкті.

Про масштабування у сфері медіаосвіти вчителів свідчить оновлений зміст і цілі проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». Так, очікуваним результатом проєкту у перші два роки повномасштабної війни рф проти України визначено формування поінформованого і стійкого до інформаційних впливів суспільства та активного населення, яке може об'єднатися як всередині України, так і в усьому світі, щоб протистояти кремлівській пропаганді, що спрямована на спотворення правди та знищення суверенітету України (IREX, 2022-2023). Змінилися також й цілі реалізації проєкту, що зумовлено необхідністю реагування на пропагандистський інформаційний вплив з боку рф. З-поміж основних цілей:

- оновлення розроблених навчальних програм з метою посилення стійкості та протидії новим тенденціям у сфері дезінформації;
- мінімізування наслідків медіа- та інформаційного травмування шляхом включення тематики цифрового/інформаційного здоров'я та добробуту;
- розширення мережі проєкту шляхом долучення нових вчителів/-ок та охоплення ширшої освітянської аудиторії;
- розширення співпраці з органами влади, школами та освітянською спільнотою для забезпечення сталості впровадження політики та практики

викладання медіаграмотності у закладах загальної середньої освіти (IREX, 2022-2025).

У межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» ініційовано онлайн-курс з медіаграмотності «Very Verified», який забезпечує неформальне навчання педагогів, інших категорій осіб. Цю ініціативу підтримує Міністерство освіти і науки України задля формування когорти медіапедагогів, вчителів, які формуються критичне ставлення до медіапродукції, медіаресурсів (Громлюк, 2020).

У 2015–2016 рр. за підтримки Міністерства закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади Академія української преси, IREX та ГО «StopFake» реалізовували проєкт «Програма медіаграмотності для громадян» задля «посилення стійкості громадян перед дестабілізуючим впливом неправдивої інформації...» (Академія української преси, 2015).

У науковому дискурсі означеного періоду розвиваються дослідницькі напрями, сфокусовані на проблемах психолого-педагогічних засад медіаосвіти (Найдьонова, Підгірна, & Череповська та ін., 2016; Приходькіна, 2017, с. 70–78); теорії медіадидактики (Онкович, 2020, с. 179–196.); формування медіа- й інформаційної грамотності фахівців (Осюхіна, 2018); теоретичних аспектах медіабезпеки (Приходькіна, 2018, с. 54–64.); міждисциплінарних основ медіакультури, медіаосвіти (Абрамова, Баранецька, Березенко, Бондаренко, & Виговська, 2017); потенціалу медіаосвіти у професійній діяльності вчителя (Ячменик, 2019) тощо.

Вагомим досягненням досліджуваного періоду стало удосконалення законодавчо-нормативних положень. Так, «Державним стандартом повної загальної середньої освіти» (2020) з-поміж основних компетентностей визначено інформаційно-комунікаційну, що «передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності» (Кабінет Міністрів України, 2020).

У 2017 р. було затверджено Доктрину інформаційної безпеки України, у якій формування медіаграмотності і медіакультури населення окреслено як один із пріоритетів держави у сфері інформаційної політики (Указ Президента України, 2017).

Розроблено / удосконалено законодавчі акти, які дотичні до сфери медіа, медіаосвіти тощо: Закони України «Про електронні комунікації» (2020), «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), «Про суспільні медіа України (2014, зі змінами), «Про інформацію» ((1992, зі змінами); «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальних захист журналістів» (1997, нова редакція 2022). За Законом України «Про медіа» (2024) створено Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення – незалежний постійно діючий колегіальний державний орган, що діє на підставі Конституції України та інших законів України і здійснює державне регулювання, нагляд та контроль у сфері медіа Закон України «Про медіа» (2024). Національна рада є одним із суб'єктів впливу на медіаосвіту різних категорій населення.

З 2024 р., з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, спостерігається запит українського суспільства на утвердження інфомедійної стійкості. Відбувається інтеграція медіаграмотності у різні дисципліни, оновлюються ресурси для змішаного і дистанційного формату медіаосвіти. У 2024 р. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України презентувало оновлену Стратегію з розвитку медіаграмотності до 2026 р., що свідчить про національну координацію медіаграмотності і медіаосвіти. У 2024–2025 рр. IREX пропонує широкі можливості участі для вчителів усіх предметів на загальнонаціональному рівні. Національний проєкт «Фільтр» продовжує масштабні ініціативи й кампанії для освітян. Сучасні тенденції розвитку медіаосвіти педагогів схарактеризовано у підрозділі 3.1.

2.2. Розвиток медіаосвіти вчителів в умовах формальної освіти

Система формальної педагогічної освіти гнучко реагує на виклики, пов'язані з імплементацією медіаосвітнього контенту в освітню практику. Відповідно у процесі підвищення кваліфікації вчителів спостерігається впровадження окремих курсів, змістових модулів з проблем медіаосвіти, медіаграмотності, медіагігієни тощо.

Особлива роль у процесі впровадження медіаосвітнього складника у післядипломну освіту вчителів як сфери формального навчання відведена партнерству з громадськістю, науковими інституціями, університетами, закладами загальної середньої освіти, інститутами післядипломної педагогічної освіти тощо. У 2010 р. офіційно було розроблено першу навчальну програму для педагогічних і науково-педагогічних працівників «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (Левківський, Іванов, Даниленко, Мележик, Волошенюк, Мороз, Кульчинська, & Почепцов, 2011), що була затверджена на секції післядипломної педагогічної освіти Науково-методичної комісії галузі знань «Педагогічна освіта» Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і погоджена в Інституті інноваційних технологій і змісту освіти та затверджені Департаментом вищої освіти Міністерства освіти і науки України. Важливо зазначити, що у змісті програми автори орієнтуються на європейські практики розвитку медіаосвіти і медіаграмотності, опираються на положення Грюнвальдської декларації з медіаосвіти (1982), резолюції ЮНЕСКО (1989) щодо розвитку критичної медіаосвіти, Віденської конференції «Освіта для медіа та цифрового століття», Севільської конференції «Медіаосвіта молоді», Резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрових технологій, Комюніке Єврокомісії «Європейський підхід до медіаграмотності у світі цифрових технологій», а також на Ст. 34 Конституції України про право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір, а також про те, що здійснення цих прав може буде обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи

злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошення інформації, одержаної конфіденційно або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» (Верховна Рада України, 1996, Ст. 34).

Започаткування програми з медіаосвіти (медіаграмотності) для вчителів було пов'язане із поетапною реалізацією Концепції впровадження медіаосвіти в Україні НАПН України з травня 2010 р., що охоплювало експериментальний етап (2010 – 2013), поступове вкорінення медіаосвіти та стандартизацію вимог до неї (2014 – 2016) і подальший розвиток медіаосвіти та завершення масового запровадження (2017 – 2020) (Національна академія педагогічних наук України, 2010). Експеримент розпочався з 2011 р. у 82 загальноосвітніх школах семи областей України, АР Крим та міста Києва. Також за сприяння Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України впроваджується програма з медіаосвіти для вчителів, які проходять підвищення кваліфікації (Іванов, & Волошенюк, 2013).

Відповідно виникла необхідність підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників для реалізації означеної Концепції. Саме тому першою програмою для інститутів післядипломної педагогічної освіти передбачалося формування медіакомпетентних учителів. Відзначимо, що з-поміж основних завдань програмою визначено формування таких компетентностей, як: виявляти маніпулятивний контент медіа; використовувати міжнародні, законодавчі, нормативно-правові документи адаптації учнів загальноосвітніх шкіл та студентів вищих навчальних закладів до сучасних соціально-економічних умов в суспільстві; здійснювати аргументований критичний огляд аудіовізуальної та друкованої інформації, готувати рецензії; оцінювати зміст, форму і стиль аудіовізуальної та друкованої інформації; здійснювати перевірку та класифікацію джерел інформації; давати оцінку культурно-історичному розвитку суспільства, його культурному і духовному надбанню; в професійній діяльності використовувати комп'ютерні програми навчання, програму Intel@ «Навчання для майбутнього», навчальні ресурси глобальної мережі Internet; використовувати

в навчально-виховному процесі приклади негативних соціальних тенденцій, що створюють засоби масової інформації (пониження рівня моральних і духовних потреб молоді, створення негативних ідеалів і кумирів, героїв тощо); запроваджувати в навчально-виховному процесі інноваційні технології навчання, створювати єдиний інформаційний простір (інтерактивність, комунікативність, мультимедійність, індивідуалізація тощо); орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів масової інформації; розрізняти інформацію за рівнем впливу на особистість, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення; вироблення навичок розпізнавання маніпулятивної медіа інформації; формування практичних навичок використання загальноосвітніх медіа продуктів в професійній діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників, формування у учнівської та студентської молоді полікультурної карти світу; визначення сутності медіакомпетентності тощо (Левківський, Іванов, Даниленко, Мележик, Волошенко, Мороз, Кульчинська, & Почепцов, 2011).

Зауважимо, що у навчальній програмі звертається особлива увага на теоретичному дискурсі – в освітньому полі починають використовуватися поняття «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіапедагогіка», «медіакомпетентність», «медіатекст», «медіапродукт» тощо. У подальшому означені поняття через посередництво формального навчання педагогів увійшли в освітній простір – у заклади загальної освіти, у підготовку майбутніх педагогів. Адже вчителі, які в умовах післядипломної педагогічної освіти опановували знання теорії і практики формування медіаграмотності серед учнівської молоді, у процесі професійної діяльності закладали основи для утвердження медіаосвітнього середовища у закладах освіти у різних регіонах України.

Зміст першої навчальної програми для педагогічних і науково-педагогічних працівників, що запроваджувалося в інститутах післядипломної педагогічної освіти, було структуровано з урахуванням актуальних тенденцій розвитку медіа у світі, формування медіаграмотної особистості через посередництво різних видів мистецтв, актуального європейського досвіду розвитку медіаосвіти. Так,

проблематика програми охоплювала такі проблеми, як: місце медіаосвіти (медіаграмотності) в процесі підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників; основні етапи формування медіаосвіти (медіаграмотності); медіаосвітні проєкти ЮНЕСКО та Ради Європи; стан та перспективи впровадження медіаграмотності в освітню діяльність вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти; свобода творчості та її соціальні виміри; економічні та фізичні загрози свободи мас-медіа; судове та адміністративне переслідування; захист честі і гідності суб'єктів масмедіа; засоби освоєння медіапродукту; сучасна екранна культура та аудіовізуальна грамотність; кіноосвіта – як складова і історичний попередник медіаосвіти; поняття «аудіовізуальної грамотності»; профілактика сучасних маніпулятивних технологій мас-медіа; практична медіалогія; законодавчі та нормативно-правові акти щодо адаптації молоді до соціально-економічних умов суспільства; право громадян України на інформацію; правові основи інформаційної діяльності; міжнародні акти (Декларація прав людини, Конвенція про права дитини); роль медіа в формуванні полікультурної картини світу; педагогічні аспекти медіаграмотності; поняття «медіаосвіта (медіаграмотність)» (media education), «медіапедагогіка», «аудіовізуальна грамотність»; можливості засобів масової інформації і їх використання в освітній діяльності закладів післядипломної освіти, вищих педагогічних навчальних закладів (Левківський, Іванов, Даниленко, Мележик, Волошенюк, Мороз, Кульчинська, & Почепцов, 2011).

Варто зацентувати увагу на тому, що у програмі чільне місце відведено педагогічному потенціалу медіа в освітньому процесі і усвідомленню ролі вчителя, який має бути медіакомпетентним для того, щоб забезпечувати інформатизацію освіти, застосовувати інтерактивні, комунікативні можливості медіа у викладацькій діяльності. Медіакомпетентність учителя розглядається як чинник створення середовища для соціальної адаптації учнівської і студентської мови.

З метою забезпечення навчально-методичного супроводу реалізації першої навчальної програми застосовувалися навчальні видання, розроблені

авторськими колективами Академії української преси, Інституту соціальної і політичної психології АПН України за підтримки Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології імені М.Т.Рильського НАН України, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України та ін. Більшість видань було затверджено відповідними комісіями Міністерства освіти і науки України.

Так, у навчальному посібнику «Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: (авторський колектив: О. Баришполец, Л. Найдьонова, Г. Мироненко, О. Голубева, В. Різун та ін.) розкриваються міждисциплінарні змістові лінії медіакультури, що дозволяє констатувати багатоаспектне представлення медіакультурного дискурсу крізь призму культурології, соціології, політології, мистецтвознавства. Насамперед авторами зацентровано на вивченні суперечливого впливу масмедіа на формування медіакультури особистості, механізмах селекції у системі медіакомунікації, проблемах медіавпливів, соціалізації дітей через посередництво екранних медіа, негативній / позитивній дії медіа на підлітків, особливостях медіакультури родинного середовища, феномені монтажного мислення, соціально-психологічних вимірах взаємодії з медіавіртуальністю, історичних аспектах виникнення Інтернету, його впливу на освітній процес, особливостях медіазалежності та її профілактики тощо. У посібнику запропонована експериментальна програма з медіаосвіти для старшокласників та презентована українська модель медіаосвіти у системі виховання, навчання у ЗЗСО. Важливою складовою видання стала методика оцінювання готовності суспільства до впровадження медіаосвіти (Баришполец, Найдьонова, Мироненко, Голубева, & Різун, 2009).

Іншим важливим навчальним виданням, що сприяло ефективній реалізації навчальної програми для педагогічних і науково-педагогічних працівників, став підручник «Медіаосвіта та медіаграмотність» (ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенюк; за наук. ред. В. Різун), змістовий контент якого розкриває сутнісні характеристики понять «медіаосвіта» і «медіаграмотність», історичну

ретроспективу становлення і розвитку медіаосвіти як суспільного явища, зарубіжний досвід теорії і практики медіаосвіти, узагальнює основні теорії медіаосвіти, категорії масової комунікації, функціонування медіа в суспільстві, стандартів в медіа і маніпулювання при їх порушенні, презентовано особливості медіасередовища через посередництво телебачення, кінематографу, відеоігор, Інтернету. Особливу увагу автори приділяють проблемі інтерпретації медіатекстів, протидії маніпуляціям медіа тощо (Іванов, & Волошенюк, 2013).

Розвиток медіаосвіти вчителів в умовах формальної освіти активізувався з 2013 р. Так, у 2013-2014 навчальному році у закладах освіти України запроваджено навчальну дисципліну «Основи медіаграмотності» відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 29.03.2013 р №1/9-226 «Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності» в навчальних закладах». Саме тому виникла необхідність розроблення навчально-методичного забезпечення вивчення цієї дисципліни, відповідно було укладено і схвалено Науково-методичною комісією галузі знань «Журналістика та інформація» навчальні програми «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для закладів післядипломної педагогічної освіти, вищих педагогічних навчальних закладів та загальноосвітніх шкіл (початкова та основна школи) (Літостанський, Даниленко, Мележик, Іванов, Іванова, Волошенюк, Почепцов, & Мороз, 2013).

Змістовий контент програми з основ медіаграмотності актуалізував проблему критичного сприйняття й інтерпретації медіатекстів, спрямовувався на гнучке осмислення медіаресурсів, формування уміння визначати джерела медіатекстів, їх політичну, ідеологічну, культурну та соціальну спрямованість, трансформацій у вихованні у зв'язку зі зміною матриці свідомості, ціннісних систем і мислення, сприйняття оточуючого світу, підготовки громадян, особливо підростаючого покоління, до правильного сприйняття різнопланової інформації, щоб навчити їх розуміти усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, оволодівати способами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів (Літостанський, Даниленко, Мележик, Іванов, Іванова, Волошенюк, Почепцов, & Мороз, 2013). Автори програми для

старшокласників звертаються до зарубіжного досвіду медіаосвіти учнівської молоді (США, Англії, Франції, Австралії, Канади, де у 60-х роках ХХ ст. впроваджені навчальні предмети і навчальні дисципліни, що спрямовані на формування основ медіаграмотності). Головною метою і завданнями курсу «Основи медіаграмотності» стало формування основ аудіовізуальної грамотності учнів старшої школи, що полягає в:

- критичному мисленні (баченні, оцінюванні) медіатекстів різних форм і жанрів;
- здатності до сприймання повідомлень такими, якими вони є;
- оцінюванні медіаповідомлень у відповідному середовищі;
- розумінні історичного, економічного, художнього, мистецького, правового та інших контекстів, представлених в повідомленнях;
- здатності розуміти ледве помітні відтінки в поданні інформації та відмінності в поданні інших повідомлень, іншої інформації на одну і ту ж тему;
- здатності робити висновки про сильні та слабкі сторони повідомлення (Літостанський, Іванов, Іванова, Волошенюк, Даниленко, & Мележик, 2014а). Маємо зауважити, що автори програми пропонували вивчати старшокласникам зазначену дисципліну як окремий освітній компонент і у процесі інтеграції у зміст інших дисциплін. Проблематика курсу для старшокласників була імплементована у програму підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Медіаосвітньою складовою охоплена і базова середня школа. Так, з 2013 р. для учнів 8(9) класів розроблена й упроваджується програма з основ медіаграмотності в школах різних регіонів України (укладачі – О. Волошенюк, О. Мокрогуз, П. Коваленко) з метою «формування теоретичної бази знань учнів з основ медіаграмотності і практичних навичок ефективної та безпечної взаємодії з інформацією, отриманою з медіаджерел, у тому числі з урахуванням використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденній практичній, зокрема навчально-пізнавальній, діяльності учнів та

їхньому міжособовому спілкуванні; навчання сприйняттю і переробці інформації, переданої каналами мас-медіа (в широкому тлумаченні), розвиток критичного мислення» тощо (Волошенюк, Мокрогуз, & Коваленко, 2013). У межах реалізації програми учителі мають акцентувати увагу на інтерпретації медіатекстів, їх критичного осмислення, набутті навичок психологічного захисту, безпеки у медійному просторі, усвідомленні необхідності розвивати власну медіаграмотність. Відповідно в інститутах післядипломної освіти, у межах неформальної освіти учителі мали і мають можливість розвивати власні професійні компетентності, зокрема медіаосвітню компетентність, для того, щоб успішно навчати учнів базової середньої школи зокрема.

Науковці, педагоги уклали універсальний супровід медіаосвітнього освітнього компоненту для реалізації відповідних програм у початковій школі у три етапи. Учителі в умовах післядипломної освіти або шляхом інформальної освіти мають можливість опановувати інструменти викладання медіаосвітнього курсу. Перший етап (1 клас) спрямований на здобуття знань про медіа, диференціацію видів інформації за органами її сприйняття, усвідомлення існування правдивої та неправдивої інформації, формування уявлення про основні історичні етапи розвитку медіа, літературні жанри процес створення номеру газети та журналу, види телевізійних програм (новинні, розважальні, ток-шоу, ігрові, культурно-просвітницькі, спортивні, дитячі тощо). На цьому етапі формується розуміння поняття «фейк», «факт», «судження», етичної направленості роботи над шаржем та карикатурою, вміння орієнтуватися та шукати необхідну інформацію в каталозі бібліотеки, вміння складати та розповідати історію сім'ї за фотографіями, вміння розрізняти формати радіопередач, розуміють, яку інформацію можна отримати з певної радіопередачі, розуміння необхідності перевірки інформації, отриманої в Інтернеті; усвідомлення значення поняття «критичне мислення»; формування вміння знаходити відмінність між фактами та судженнями; здатність аналізувати медіа тексти тощо. На другому етапі (2 клас) учителі мають формувати в учнів знання про розвиток медіа, історію винаходів у медійному середовищі, появу Інтернету, історичні аспекти появи книгодруку,

друкованих і електронних періодичних видань, функції сімейного фотоальбому, появи селфі, ілюстрацій і коміксів, аудіокниг, уміння інтерпретації анімації, героїв-символів, значення реклами і розпізнавання маліпуляції у рекламному середовищі тощо. На третьому етапі (3 клас) учителі мають формувати в учнів уміння працювати з інформацією, оцінювати факти і судження, ідентифікувати фейки, оцінювати новини, репортажі, розуміти, яким безпечним має бути медіапростір, усвідомлювати, що таке інтернетзалежність і кібербулінг тощо. (Волошенюк, Ганик, Голощапова, Дегтярьова, Іванова, Кожанова, Пиза, Шкребець, & Янкович, 2018). Схарактеризована проблематика медіосвітньої складової у початкових класах була імплементована у зміст медіосвітньої підготовки вчителів в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Вагомим кроком у реалізації наскрізної медіосвіти на всіх ланках освіти стало ініціатива педагогів у створенні навчально-методичного супроводу медіосвіти у сфері дошкілля. Цьому сприяла діяльність інститутів післядипломної педагогічної освіти (Шуляр, 2016), Академії української преси, Інституту соціальної і політичної психології НАПН України. Науковці, педагоги уклали парціальні програми з медіосвітньої діяльності для дітей старшого дошкільного віку, парціальну програму розвитку творчих здібностей дітей 4-6 років на заняттях із малювання з використанням елементів медіосвіти (Дегтярьова, Тарасова, & Фоменко, 2019; Чашка, 2018; Василюк, Алексейчик, Проценко, Абаліяєва, Чашка, Стеніна, & Шелкова, 2019). Зміст програм структуровано з урахуванням цілісної мети формування основ медіаграмотності та практичних навичок ефективної та безпечної взаємодії з медіа; розвитку рефлексивного, логічного, критичного, творчого мислення; формування здатності розуміти й аналізувати медіатексти на основі принципів систематичності та послідовності, врахування вікових особливостей, доступності, креативності, ігрового принципу, проблемності, розвитку дитини в діяльності, принципі виховного змісту. Передбачається застосування методів, які підібрані з урахуванням вікових і психологічних особливостей дітей дошкільного віку: «Прогнозування», «Логічні ланцюжки», «Асоціативний куш», «Діаграма

Вена» («Кола порівняння»), «Сінквейн» («П'ять рядків»), «Кубик» з питаннями, розвивальні ігри, створення діафільмів, мультфільмів, ЕРА-модель при роботі з інформацією (з досвіду вчителів початкової школи Швеції) тощо (Дегтярьова, Тарасова, & Фоменко, 2019). Відповідно перед інститутами післядипломної педагогічної освіти постало завдання упровадження нормативних і варіативних дисциплін з проблем упровадження медіаосвітньої складової у дошкілля, що ефективно реалізуються у регіонах України.

З метою забезпечення наскрізності впровадження медіаосвітньої складової на всіх рівнях освіти науковці, педагоги розробляли програми варіативних дисциплін, що вимагало від учителів розвивати медіаграмотність, професійно зростати у сфері медіакультури. Так, зокрема науковцями Інституту соціальної і політичної психології НАПН України у 2014 р. укладено програму і методичні рекомендації з варіативного курсу «Візуальна медіакультура: розвиток критичного мислення і творчого сприймання» для учнів 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (укладач – Н. Череповська). Програму укладено з метою реалізації медіаосвітньої складової у старшій школі, впровадження та викладання медіаосвітніх курсів з медіакультури і медіаграмотності для старшокласників. Метою методичних рекомендацій є скерування роботи медіапедагогів у процесі формування візуальної медіакультури учнів та розвитку їхнього критичного мислення і творчого сприймання в умовах сучасної візуальної медіареальності. Зміст дисципліни враховував необхідність володіння педагогами знаннями і вміннями з питань культурологічного, соціально-психологічного підходу до інтерпретації візуальних медіатекстів, медіатехнологій у сфері візуальної медіапродукції, алгоритмів дослідження візуальних медіатекстів, психологічного захисту від непотрібної візуальної інформації, розвитку візуальної медіакультури, творчого сприймання медіатекстів тощо (Череповська, 2014).

З 2013 р. медіаосвітня складова була впроваджена у підготовку майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти. Науковцями, педагогами Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Академії української преси, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України

було укладено програми і навчально-методичний супровід для викладання медіаосвіти (укладачі – В. Літостанський, В. Даниленко, В. Мележник, В. Іванов, Т. Іванова, О. Волошенюк, Г. Почепцов, В. Мороз) задля формування у майбутніх педагогічних і науково-педагогічних працівників певних знань і умінь медіаосвіти, медіапедагогіки та вудіовізуальної грамотності щодо вирішення сучасних медіапедагогічних проблем, розуміння ролі та значення медійного світу у професійному та особистісному ставлення людини (Літостанський, Даниленко, Мележик, Іванов, Іванова, Волошенюк, Почепцов, & Мороз, 2013).

Важливо відзначити, що саме згадана навчальна програма актуалізувала проблему необхідності формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителів, усвідомлюючи потребу забезпечення високопрофесійними педагогічними кадрами процес упровадження медіаосвітньої складової у дошкільній, початковій, базовій середній, старшій школі. Укладачі відзначають необхідність формування у майбутніх учителів практичних навичок використання загальноосвітніх медіапродуктів у професійній діяльності, формування критичного ставлення до медіапродуктів, вироблення імунітету до маніпулятивної поведінки мас-медіа. При цьому автори слушно наголошують, що саме вчитель є представником сучасної культури в соціумі школярів та студентів, тому від рівня його інформаційно-комунікативних знань та вмінь залежить рівень правильного сприйняття інформації учнівською і студентською молоддю (Літостанський, Даниленко, Мележик, Іванов, Іванова, Волошенюк, Почепцов, & Мороз, 2013).

Іншим важливим методичним ресурсом для вчителів стала навчальна програма, розроблена науковцями Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Академії української преси, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, «Медіаграмотність у запитаннях та відповідях» для науково-педагогічних, педагогічних працівників, студентів вищих навчальних закладів та осіб, які прагнуть взаєморозуміння з медіа (2014; укладачі – В. Літостанський, В. Даниленко, В. Мележник, В. Іванов, Т. Іванова, О. Волошенюк). З-поміж основних категорій медіаосвіти, проблемних запитань,

закцентовано на таких, як: що таке медіа (мас-медіа); чи виправдано відносити гроші до одного із видів медіа; комунікація – це процес обміну інформацією (спілкування) чи процес розвитку особистості; наскільки важлива інформація для розвитку людини; що таке мас-медіа; що таке «маніпуляція в медіа»; чи впливає вона на розвиток особистості; чи використовуються мотиви підсвідомого впливу в рекламі; які основні сучасні види медіа та які їх особливості; як належить розуміти такі поняття, як «медіаграмотність» та «медіаосвіта»; на які ж «гачки» медіаманіпулятори ловлять необачних, довірливих та медіанеобізнаних споживачів інформації; що треба знати для того, щоб не потрапити в маніпуляційні «пазури» медіатерористів (Літостанський, Іванов, Іванова, Волошенюк, Даниленко, & Мележик, 2014с).

Відповідно на основі розроблених навчально-методичних ресурсів медіаосвітня складова була також упроваджена в університетах, у підготовку майбутніх учителів. Для організації курсів підвищення кваліфікації, стажування педагога розробляють програми медіаосвітніх курсів, упроваджують медіаосвітній компонент у підготовку майбутніх чителів. Схарактеризуємо кілька прикладів. Зокрема в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини з 2014 р. було впроваджено медіаосвіту як освітній компонент у підготовці майбутнього вчителя. Дисципліна спрямовувалася на формування медіаімунітету особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів; рефлексії і критичного мислення як психологічних механізмів медіаграмотності, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту і форми інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа; здатності до медіатворчості для компетентного і здорового самовираження особистості та

реалізації її життєвих завдань, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального середовища, мережі стосунків і якості життя в значущих для особистості спільнотах (Троян, & Ткачук, 2014).

Інший приклад – на факультеті іноземної та слов'янської філології (кафедра української мови і літератури) розроблена і впроваджена в освітній процес навчальна дисципліна «Медіаосвіта» (розробник М. Ячменик). Мета курсу: формувати теоретичну базу знань і практичних навичок студентів із основ інфомедійної грамотності і медіакультури у практичній, зокрема навчально-пізнавальній діяльності та міжособовому спілкуванні в сучасному медіапросторі. Завдання курсу: ознайомитися з понятійним апаратом медіаосвіти, виконати аналіз основних термінів медіа та медіаосвіти; розширити уявлення про історію та сучасний стан розвитку теорій і технологій медіа та медіаосвіти у різних країнах світу; опанувати технології роботи з медіатекстом, розвивати уміння і навички мовно-стилістичного аналізу медіатексту; формувати медіаосвітню компетенцію; виховувати мовний смак і мовне чуття; оволодіти навичками критичного мислення та рефлексивного сприймання медіа текстів; мотивації щодо використання онлайн-інструментів у професійній діяльності (Ячменик, 2020).

Процес запровадження медіаосвіти у формальну педагогічну освіту охопив також педагогічні училища і коледжі. У 2014 р. була розроблена програма «Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах», розроблена науковцями, педагогами Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Академії української преси й затверджена Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Основна стратегія реалізації програми визначена як формування основ аудіовізуальної грамотності студентів педагогічних училищ і коледжів, щоб вони: критично мислили (бачили, оцінювали) медіатексти різних форм і жанрів; оцінювали медіаповідомлення у відповідному середовищі; розуміли історичний, економічний, художній, мистецький, правовий та інші контексти, подані в повідомленнях; розуміли відтінки в поданні інформації та відмінності в поданні інших повідомлень, іншої інформації на одну і ту ж тему; робили висновки про

сильні та слабкі сторони повідомлення; вміли виявляти, хто дістає користь від тих чи інших медіаповідомлень; розуміли загальні принципи, засоби, методи збору, узагальнення та використання аудіовізуальної і друкованої інформації; основні аспекти доступу до медіа (навчання, розваги тощо); могли обирати засіб і форму медіа для створення власних медіатекстів (Літостанський, Іванов, Іванова, Волошенюк, Даниленко, & Мележик, 2014b). Інновацією програми стала інтегративність у її реалізації: або шляхом викладання окремої дисципліни, або інтегрування окремих змістових модулів, тем в змісті обов'язкових дисциплін освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст».

У системі післядипломної педагогічної освіти спостерігається тенденція до опанування міждисциплінарних дисциплін. Так, у 2013 р. науковцями Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України (проф. Л. Найдьонова) розроблено програму варіативного курсу «Медіапсихологія», спрямований на осмислення проблем психологічного впливу сучасних медіа та рефлексивних способів опанування найгостріших викликів інформаційного суспільства (Найдьонова, 2013). Зміст дисципліни структуровано з урахуванням алгоритму феномену, механізму чи суперечності у рефлексивного підходу щодо проблем: віртуалізації повсякденного життя, масової втечі до несправжніх світів, інформаційного перевантаження, нових потенційно небезпечних феноменів поствіртуальної реальності, моделі взаємодії суб'єктів, що опосередкована інформаційно-комунікаційними технологіями, закономірностей впливу медіа на психіку дитини у процесі соціалізації; обґрунтування вікової періодизація медіаризиків, антиманіпулятивного характеру рефлексивної гри як психологічного ресурсу критичного мислення, зростання агресивності дитячої та підліткової аудиторії. Викладено досвід вивчення зв'язку сцен медіанасильства в інформаційній продукції, що експонується дітям. Розглядаються новітні форми жорстокості у віртуальному просторі (кібербулінг). Уводиться поняття рефлексивного капіталу спільноти, яке можна використовувати для регулювання дитячих конфліктів і створення

системи профілактики цькування у шкільному середовищі. Четвертий розділ об'єднує широке коло питань медіадозвілля, позитивного впливу медіа на дитину. порушуються проблеми розвитку вольових процесів особистості як механізму формування медіазалежності, парасоціальних стосунків. Акцентується ключове значення компетентного спілкування з дитиною для запобігання негативним впливам. Пропонується кейс досвіду введення в комунікації знань про функції міжперсональної рефлексії, які здатні забезпечити компетентне спілкування з дитиною щодо медіапродукції (Найдьонова, 2013).

Система післядипломної педагогічної освіти спрямована на підвищення фахового рівня вчителів до світових стандартів, вимог часу, індивідуально-особистісних та виробничих потреб; удосконалення наукового та загальнокультурного потенціалу особистості вчителя. В інститутах післядипломної педагогічної освіти спостерігається тенденція модифікації програми з медіакультури і медіаграмотності. Так, наприклад, у Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти розроблено програму компетентісно та діяльнісно орієнтованого варіативного модуля (кейсу) «Основи медіаграмотності сучасного педагога: практичні навички та інтеграція в освітній процес» (категорія педагогів: учителі закладів загальної середньої освіти, викладачі ППО) (укладач – М. Запорожченко). Мета кейсу – формування професійної компетентності педагогів щодо моделювання освітнього процесу через інтеграцію основ медіаграмотності та розроблення власного медійного продукту. Завдання: систематизувати знання щодо сучасного медіапростору; маніпулятивного впливу медіа; конфіденційності персональних даних; безпечного знаходження в мережі; інтеграції елементів медіаграмотності в навчальні предмети; ігрових методик навчання медіаграмотності; створення медіапродукту; академічної доброчесності; сформувані вміння (навички): контролювати власне інформаційне середовище; перевіряти інформацію та шукати першоджерела; користуватися практичними маркерами розпізнавання недостовірної інформації; інтегрувати елементи медіаграмотності в освітній процес; бути неупередженим під час сприйняття та передачі інформації; створювати медіапродукти; розвинути установки до: професійного саморозвитку; відповідального ставлення до

поширення інформації; усвідомленого медіаспоживання; стійкої громадянської позиції; удосконалення змісту власних навчальних предметів; розвитку творчого мислення, креативності (Миколаївський інститут післядипломної педагогічної освіти, 2025).

Відзначимо, що в інститутах післядипломної освіти спостерігається наскрізність медіаосвіти – вчителі мають можливість опанувати інструменти формування медіаграмотності учнів різних вікових категорій, їхніх батьків. Так, зокрема, у Миколаївському інституті післядипломної педагогічної освіти розроблено навчально-методичний комплекс практичної медіаосвіти суб'єктів педагогічного процесу в мультимедійному середовищі «Від медіаосвіти до медіакультури», спрямований на вивчення та напрацювання стратегій роботи з медіакультурологічними текстами з метою формування медійно-культурологічної компетентності бібліотечних і педагогічних працівників, озброєння учнів різного віку (дошкілля, початкова, основна та старша школи) методами і прийомами прочитання медіакультурологічних текстів та забезпечення шкільної молоді від медійних ризиків та напрацювання медіапланувальних засобів; створення медіапродуктів для бібліотечних і педагогічних працівників, які співпрацюватимуть із вихованцями й батьками в медіакультурологічному середовищі та просторі (Шуляр, 2016). Важливо зауважити, що методистами укладено наскрізні програми для дітей дошкільного віку, учнів початкової базової середньої і старшої шкіл, де на основі інтерпретації медіатекстів, добору відповідного контенту кіномистецтва, мультиплікації тощо, віртуальних джерел, інтернет-ресурсів, застосування інтерактивних методів (тренінги, ігри, практикуми тощо) у здобувачів освіти формується медіаосвітня грамотність. У межах підвищення кваліфікації вчителі-предметники, вчителі початкових класів, вихователі мають можливість відпрацьовувати знання й уміння медіакультурної поведінки і навчати цьому учнів у повсякденному житті, у спілкуванні, у родині. Запропонована також окрема програма для бібліотечних працівників, які в сучасних умовах реалізують медіаосвітню функцію бібліотеки. Методисти інституту післядипломної педагогічної освіти представили програму медіаосвіти для батьків, акцентуючи увагу на таких питаннях, як: соціалізація дитини у світі

екранних медіа, особливості сприймання дітьми екранної мови, особливості сприйняття візуальних медіа в ранньому дитинстві; вплив телевізійного образу на формування ціннісних орієнтацій, вплив мас-медіа на формування ціннісних орієнтацій, негативні соціальні тенденції, створені засобами масової інформації: зниження рівня моральних і духовних потреб молоді, створення кумирів, негативних ідеалів, героїв, дезорієнтація особистості: крайній негативізм як підґрунтя фобій, надлишковий оптимізм як підґрунтя розпачу, патологічна залежність від медіажанрів, що пропагують культ насилля, незаконного збагачення, сучасне мистецтво і субкультура молоді з позитивом до наркотиків, алкоголю тощо (Шуляр, 2016).

За роки упровадження медіаосвітнього компоненту у різні ланки освіти, насамперед у формальну систему післядипломної педагогічної освіти, сформувалася необхідність наскрізного охоплення медіаосвітою усі ланки освітньої системи України – від дошкільної до післядипломної освіти. Також в умовах війни РФ проти України сформувалися нові виклики і тенденції медіаосвіти різних категорій громадян. У результаті колектив науковців, педагогів-практиків Інституту соціальної і політичної психології НАПН України на чолі з проф. Л. Найдьоною уклали збірник медіаосвітніх програм з метою забезпечення наскрізності медіаосвіти на різних освітніх рівнях. З 2022 р. авторські програми були спрямовані, на переконання авторів, на задоволення «гострих запитів педагогів з-понад 200 закладів освіти – баз всеукраїнського експерименту різного рівня (від дошкільних до післядипломної освіти і позашкільня), які охоплюють психологічні аспекти, що постали через вимушену дистанційність часів пандемії COVID-19 і екстремальних умов освіти воєнного часу» (Найдьонова, Череповська, Вознесенська, Чаплінська, Умеренкова, & Дятел, 2022).

Важливо відзначити, що у змісті збірника презентовано авторські програми методистів, викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, зміст яких спрямований на формування здатності педагогів опиратися сучасним викликам медіапростору в умовах війни, інформаційного політичного, ідеологічного тиску, пропаганди тощо і навчати цьому учнів, дітей, різні

категорії здобувачів освіти. Закцентовано увагу на організації медіаосвітнього навчання, опанування курсів переважно у дистанційному і змішаному форматах, що дозволяє охоплювати широку педагогічну громадськість, незважаючи на безпекові ризики. Представлено програми підвищення кваліфікації вчителів: «Медіапсихологія війни для позашкілля», «Програма для вчителів ТОТ «Пост-Війна». Реконструкція свідомості від враження рашистською пропагандою», «Медіа-арттерапія», «Медіапсихологія і кібертехнології в освітньому процесі», «НУШ: організація медіаосвіти в початковій школі», «Діагностика медіакультури здобувачів освіти в умовах пандемії: технологія репрезентативної рефлексії», «Здоров'язберезувальна медіаосвіта: інструменти та методика впровадження» (всі рівні освіти), «Баланс медіаспоживання: екранні практики без шкоди здоров'ю», «Патріотизм молоді цифрової доби: інноваційні засоби розвитку». У змісті збірника наведено також програми для учнів: «Ментальний щит», «Медіапсихологія», «Кіберпсихологія», «Медіаторчість та блогерство» (Найдьонова, Череповська, Вознесенська, Чаплінська, Умеренкова, & Дятел, 2022). Ці програми дисциплін у процесі підвищення кваліфікації вчителів для різних ланок освіти (дошкілля, початкова, загальна середня освіта) укладено задля реагування на осмислення фейкових медіатекстів, адекватної поведінки учнів, дітей у віртуальному просторі, протидії інформаційному пропагандистському тиску рф в умовах війни проти України. Відповідно вчителі мають володіти високим рівнем медіаграмотності, медіакомпонентності, навчати здобувачів освіти інтерпретувати медіатексти, критично осмислювати різні джерела інформації, особливо у віртуальному просторі.

Нині актуалізувалася проблема забезпечення інформаційної гігієни в медіаосвітньому просторі, чому мають навчати педагоги учнівську, студентську молодь. Так, для закладів післядипломної педагогічної освіти науковцями розроблено навчально-методичний супровід з проблеми інформаційної гігієни в медіапросторі, що спрямовано на набуття знань та розуміння сучасних тенденцій розвитку медіаінформаційної грамотності; критичне та системне мислення; на формування здатності логічно обґрунтовувати власну позицію та конструктивно

доносити інформацію; вміння розрізняти джерела інформації; здатність якісної комунікації, пошуку та оцінювання альтернативної інформації. Метою курсу визначено вивчення інструментарію російської пропаганди в контексті терміна «інформаційна війна»; формування вміння захищатися від потенційно шкідливої інформації; посилення ролі громадянина України як суб'єкта забезпечення інформаційної безпеки через реалізацію ним своїх громадянських прав і обов'язків; формування навичок інформаційної гігієни: критичний аналіз медіамеседжів, уміння розрізняти факти та їх інтерпретації, спроби маніпулювання даними, залучення різноманітних ресурсів і критеріїв оцінювання якості доказів, надійності джерел і вірогідності інформації; протидія інформаційній агресії Росії (Рудь, 2023). Зауважимо, що наведений курс розрахований насамперед на вчителів історії і громадянської освіти, які у процесі викладу історичної ретроспективи становлення української нації формують громадянську компетентність учнів, національні цінності через потенціал історичної думки формують в учнів розуміння сучасних політичних, ідеологічних процесів.

У 2023 р. була оновлена навчальна програма для старшокласників «Медіакультура», спрямована на формування у молодого покоління критичного мислення і свідомого ставлення до інформації в медіа- та інформаційному просторі, розуміння молоддю соціокультурного й політичного контексту закономірностей функціонування медіа в сучасному світі. Укладачі програми під керівництвом проф. Л. Найдьонової оновили змістовий контент з проблем медіаосвіти, враховуючи сучасні виклики в умовах війни, акцентуючи увагу на тому, що «розвиток медіакультури особистості має спиратися на психологічну культуру саморегуляції емоційних станів учнів у їхній взаємодії з медіа та соціальним середовищем за допомогою медіазасобів, що дає змогу кожному відчувати й утверджувати себе як відповідального носія і творця шкільної, національної і глобальної медіакультури». Відповідно упровадження курсу сприятиме формуванню високого рівня особистісної медіакультури молодого покоління, розвитку його компетентностей, важливих для самоздійснення в

сучасному інформаційному світі: здатності протидіяти агресивному медіасередовищу, розпізнавати медіаманіпуляції, бути стійкими до медіатравмування, за допомогою медіаторчості віднаходити ресурси для відновлення (Найдьонова, Череповська, Вознесенська, Чаплінська, & Григоровська, 2023). Відповідно в умовах формальної педагогічної освіти, в інститутах післядипломної педагогічної освіти, виникла потреба оновлення програм підвищення кваліфікації вчителів, враховуючи компетентнісні орієнтири Нової української школи, необхідність інтеграції медіаосвітньої складової у зміст фахових предметів, акцентування уваги на практичних завданнях, проєктній діяльності через інтерактивні форми і методи, партнерство з громадами.

З 2020 р. у зв'язку з затвердженням Державного стандарту базової середньої освіти (2020), реалізацією Концепції Нової української школи (2020) відбувається процес укладання модельних програм для учнів базової школи. Науковцями, педагогами розроблено модельні навчальні програми для учнів 5-6, 7-8 класів, зміст яких вибудовується на компетентнісних засадах. У сутнісних характеристиках визначених компетентностей (мовнокомунікативної, інноваційної, компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, інформаційно-комунікаційної, екологічної та ін.) представлено дескриптори володіння критичним мисленням, уміннями інтерпретації медіатекстів тощо

Потенціал формальної медіаосвіти вчителів узагальнено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Потенціал формальної медіаосвіти вчителів в Україні

Стратегічна ціль	Підвищення фахового рівня вчителів до світових стандартів, вимог часу, індивідуально-особистісних та виробничих потреб; удосконалення наукового та загальнокультурного потенціалу особистості вчителя з метою забезпечення наскрізності медіаосвіти у закладах освіти різного рівня.
Утвердження компетентнісних засад	Розвиток медіаграмотності, медіакомпетентності, інформаційно-цифрової грамотності та суголосних професійних якостей учителів.
Концептуалізація медіаосвіти	Поступове вкорінення медіаосвіти та стандартизація вимог до неї, забезпечення наскрізності впровадження медіаосвітньої складової на всіх рівнях освіти.
Методична спрямованість	Упровадження окремих курсів, змістових модулів з проблем медіаосвіти, медіаграмотності, медіагігієни тощо; організації курсів підвищення кваліфікації, стажування, укладання програм медіаосвітніх курсів.
Партнерство	Партнерство з громадськістю, науковими інституціями, університетами, закладами загальної середньої освіти, між інститутами післядипломної педагогічної освіти; залучення до медіаосвіти батьків, учнів, менеджерів закладів освіти.
Навчально-методичний супровід	Укладання програм, практикумів, загалом навчально-методичного супроводу медіаосвіти вчителів, вивчення зарубіжного досвіду теорії і практики медіаосвіти, узагальнення й імплементація у навчальних виданнях, на порталах теорії і практики медіаосвіти, категорій масової комунікації, функціонування медіа в суспільстві, стандартів в медіа і маніпулювання при їх порушенні.
Міждисциплінарні дослідження	Здійснення наукових студій з проблем медіакультури, медіапедагогіки, медіапсихології, медіасоціології, інформаційної війни, кібербезпеки тощо.

Укладено автором.

Відповідно реалізація наскрізності медіаосвітньої складової на всіх рівнях освіти актуалізує проблему постійного оновлення змісту формальної медіаосвіти, що реалізується в інститутах післядипломної педагогічної освіти, закладах вищої педагогічної освіти, що пов'язано з оновленням законодавчо-нормативних механізмів, реагуванням на соціокультурні, ідеологічні виклики в умовах війни, забезпечення інформаційної гігієни, формування медіакомпетентної учнівської і студентської молоді, різних категорій громадян.

2.3. Досвід розвитку неформальної медіаосвіти вчителів в Україні

Сучасний учитель має постійно професійно зростати для того, щоб бути цікавим учням, відповідати їхнім очікуванням, бути вмотивованим на неперервний професійний розвиток, самовдосконалення у професії. Адже учні нині мають можливість застосовувати найрізноманітніші джерела інформації для особистісного зростання, обізнаності у різних сферах. А тому вчитель – не є єдиним джерелом знань, що вимагає від нього пошуку напрямів для розвитку професійних компетентностей, професійної культури, майстерності, здатності до генерування інновацій.

Відповідно учителі мають проєктувати траєкторію професійного сходження шляхом використання потенціалу неформальної освіти, що уможлиблює застосування інтерактивних форм, методів, технологій розвитку професійної компетентності, фахових якостей, які забезпечують успіх у педагогічній діяльності, наставництві, лідерстві в освіті. Конкретизуючи можливість застосування потенціалу неформальної освіти у контексті розвитку медіаосвітньої, цифрової компетентностей педагога, вважаємо, що вчитель має використовувати ресурси неформального навчання задля удосконалення означених якостей. Адже, на переконання О. Цогли, «абсолютно очевидно, що сучасні медіа виконують не лише інформаційну функцію, а й виховну, здійснюючи вплив на формування світосприймання та позиції підростаючого покоління, тому вагомої актуальності набуває медіаосвіта педагогічної спільноти» (Цогла, 2020).

Констатуємо, що нині медіаресурси є складовою глобального медіасередовища, в якому вчителі мають орієнтуватися, розвиватися, адже професійна педагогічна діяльність вимагає від фахівців розвинених навичок спілкування та високого рівня комунікативної, медіаосвітньої та інших компетентностей, що вагомим чинником розвитку професійності, педагогічної майстерності. Використання потенціалу неформальної медіаосвіти має вагомі потенційні можливості, дозволяє максимально реалізовувати принципи відкритості, зв'язку теорії і практики, інноваційності тощо. Адже в умовах

інформаційного суспільства постає нагальна потреба у професійному зростанні педагога, здатного доцільно, на засадах об'єктивності, науковості обробляти інформацію з відкритого інформаційного простору, оцінювати її правдивість, застосовувати в освітній практиці. Учитель має володіти здатністю інтерпретувати чужі медіатексти фахового спрямування і створювати власні медіатексти, відповідати сучасним трендам у використанні медіаосвітніх інструментів організації освітнього процесу.

Власне розвиток цифрової, медіаосвітньої, інноваційної, комунікативної та інших компетентностей учителя значною мірою залежить від використання потенціалу неформальної медіаосвіти, що реалізується шляхом участі у проходженні сертифікованих програм, тренінгів, короткострокових курсів, відвідуванні майстер-класів, вебінарів тощо.

Узагальнимо цінні практики неформальної медіаосвіти педагогів в Україні за часів незалежності, що свідчить про спрямованість менеджерів закладів освіти, громадських організацій на розвиток професійності вчителів, опанування інноваційними ресурсами для удосконалення викладацької майстерності, методичної, проєктувальної та інших компетентностей для якісного викладання фахових дисциплін у закладах загальної середньої освіти.

Вагомий досвід неформальної освіти педагогів має Академія української преси, яка у партнерстві з закладами вищої освіти, науковими інституціями у 2000-х рр. спрямувала аналітичну, просвітницьку діяльність на укладання програм короткотермінових неформальних курсів, модулів. Так, було укладено і практично зреалізовано програму неформального курсу «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для педагогічних і науково-педагогічних працівників (розробники: К. Левківський, В. Іванов, В. Даниленко, В. Мележик, О. Волошенюк, В. Мороз, Л. Кульчинська, Г. Почепцов), ухвалена секцією післядипломної педагогічної освіти Науково-методичної комісії галузі знань «Педагогічна освіта» Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (2011) (Левківський, Іванов, Даниленко, Мележик, Волошенюк, Мороз, Кульчинська, & Почепцов, 2011). Метою вивчення

неформального курсу стало формування у педагогічних і науково-педагогічних працівників певних знань і умінь з основ медіаосвіти, медіапедагогіки та аудіовізуальної грамотності щодо вирішення сучасних медіапедагогічних проблем, розуміння ролі та значення медійного світу в професійному та особистісному ставленні людини. Мета курсу була конкретизована у таких завданнях, як: вироблення навичок розпізнавання маніпулятивної медіаінформації; формування практичних навичок використання загальноосвітніх медіа продуктів в професійній діяльності педагогічних і науково- педагогічних працівників, формування у учнівської та студентської молоді полікультурної карти світу; визначення сутності медіакомпетентності; розкриття дидактичних, психолого-педагогічних і методичних аспектів застосування медіа в навчанні і вихованні; вивчення впливу різних медіазасобів на навчання і виховання молоді, можливих наслідків їх негативного впливу. Відзначимо, що це була одна з перших укладених програм, яка була рекомендована МОН України для впровадження у підготовку учителів різного фаху у закладах вищої освіти як цілісний курс і як окремі змістові модулі у контексті реалізації основних положень Концепції розвитку медіаосвіти в Україні (2010).

У 2012 р. тренери Академії української преси уклали до відповідного курсу посібник для педагогічних працівників, що підпорядковувалося реалізації положень означеної концепції, а також стратегічним орієнтирам, визначеним МОН України, НАПН України: створення системи шкільної медіаосвіти, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших класів загальноосвітніх шкіл; сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів; напрацювання низки факультативних медіаосвітніх програм для підлітків; упровадження курсу медіакультури з урахуванням профільного навчання, активізація гурткової роботи, фото-, відео-, анімаційних студій, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування; розроблення стандартів фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів для

системи освіти, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки і перепідготовки фахівців медіаосвітнього профілю на базі вищої педагогічної і психологічної освіти; активізація співпраці вищих навчальних закладів, які готують фахівців для медіавиробництва і сфери мистецтва, з Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України та Національною академією мистецтв України, з метою проведення міждисциплінарних досліджень з проблем медіаосвіти, налагодження обміну досвідом і кадрового забезпечення викладання спеціальних дисциплін для медіапедагогів; організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти, зокрема для дітей дошкільного віку, батьківської педагогіки, творчих студій для дітей і молоді, дитячих і молодіжних фестивалів, конкурсів, проєктів місцевого і всеукраїнського рівнів для сприяння розвитку медіакультури й підтримки системи медіаосвіти; налагодження повноцінного суспільного діалогу для оптимізації медіаосвітньої діяльності самих медіа, підвищення психологічної та педагогічної компетентності працівників молодіжних редакцій різних медіа, поліпшення якості дитячих і молодіжних програм (Іванов, Волошенюк, 2012). Змістовий контент навчального видання для вчителя було спрямовано на опанування терміносистеми медіаосвіти, медіапростору, окреслення сутності категорій медіаосвітнього середовища, зокрема щодо поняття професійної і масової медіакомунікації, правових основ функціонування медіа в суспільстві, авторських і суміжних прав у медіапросторі, професійних стандартів в медіа та маніпулювання при їх порушенні, характеристики видів медіа, окреслення тенденцій у сучасному медіапросторі, впливу медіа на особистість тощо. На основі розробленої програми і навчально-методичного супроводу тренери Академії української преси організували перші професійні тренінги для викладачів закладів вищої освіти, педагогічних коледжів, вчителів-практиків, майбутніх педагогів. Нині діяльність цієї організації спрямована на вирішення практико орієнтованих проблем розвитку медіакомпетентності, цифрової і медіаосвітньої грамотності у

системі неперервної педагогічної освіти, активізацію неформальної освіти учителів з урахуванням сучасних викликів.

Викладачі Академії української преси під час організації тренінгової роботи, майстер-класів апробовують практичні кейси у контексті неформальної медіаосвіти учителів. Проблематика таких заходів охоплює проблеми історії й теорії медіа, розвитку цифрової нерівності, свободи засобів масової інформації, медіабезпеки та інтернетграмотності, виховання культури користувача Інтернету, безпеки комунікації в інтернет-середовищі. Практичні кейси під час проходження тренінгів, практикумів педагогами включають роботу щодо аналізу медіатекстів, форматів телешоу, реклами, мультфільмів, створення анімацій, медіакнижок, інтерпретації медіатекстів у кіномистецтві, опанування специфіки проведення інтегрованих уроків на основі використання медіаресурсів тощо (Іванов, & Волошенюк, 2013). Застосування практики орієнтованого підходу до неформальної медіаосвіти вчителів є важливою особливістю у професійному розвитку цих фахівців, адже відповідає сучасним трендам удосконалення медіаосвітньої, цифрової та інших компетентностей. Адже вчитель у власній професійній діяльності має навчати учнів медіаграмотності, безпечно використовувати медіаресурси, комунікувати в інтернет-просторі. Саме тому потенціал неформальної медіаосвіти вчитель повинен використовувати у професійному розвитку і саморозвитку.

Нині, актуалізовано питання критичного мислення учителів, оцінювання медіатекстів в умовах війни, безпечного застосування можливостей ШІ в освітньому процесі. Відповідно у сфері неформальної медіаосвіти вчителів актуалізувалося питання потреби навчити вчителів критично ставитися до відповідних медіаресурсів і вчити учнів об'єктивно оцінювати інформацію. Саме тому у віртуальному просторі освітянам пропонуються тренінги для вивчення можливостей ШІ, для ідентифікації фейків у медіасередовищі. Так, тренери Академії української преси (О. Довженко, А. Єгорова, Т. Іванова, В. Міський, В. Потапова, А. Юричко) розробили тренінг з медіаграмотності та критичного мислення на прикладах штучного інтелекту, який спрямований на розвиток

здатності педагогів опиратися сучасним викликам. Серед таких викликів автори відзначають проблеми: медіакомунікації в еру постжурналістики та постправди, навали фейків та дипфейків, розгнуждана ворожа пропаганда та психологічні війни з боку Росії під час широкомасштабного вторгнення в нашу країну. Відповідно основними завданнями тренінгу є: як зберегти критичне мислення, тоді коли нібито найдостовірніші ознаки інформації, такі як фото, відео, статистичні дані, твердження кількох свідків, — насправді фейки; чи є якісь форми та технології вивчення штучного інтелекту для розвитку критичного мислення; як продовжувати розвивати свої навички медіаграмотності та гігієнічного споживання інформації і чи існує якась методика розвитку якостей медіаграмотності у взаємодії зі штучним інтелектом тощо (Довженко, Єгорова, Іванова, Міський, Потапова, & Юричко, 2023). Переконані, що подібні ініціативи в організації неформальної медіаосвіти є важливим чинником формування медіаграмотного громадянського суспільства, бо саме вчителі, які наділені високим рівнем медіаосвітньої, інформаційної компетентностями, здатні впливати на формування відповідної якості у своїх учнів.

Вагомим ресурсом неформального навчання медіаграмотності, формування суголосних якостей учителя наділені створені онлайн платформи, де пропонуються короткострокові курси підвищення кваліфікації, стажування, різні інтерактивні форми неформальної освіти. Так, національна освітня платформа «*Всеосвіта*» реалізовує важливу місію – пропонує тренінги, вебінари, короткострокові курси тощо, що складають важливий ресурс неформальної освіти різних категорій громадян, насамперед учителів.

Вагомим ресурсом платформи є освітня пропозиція розвитку медіаграмотності, цифрової компетентності для вчителів різного фаху. Серед запропонованих тренінгів, майстер-класів на особливу увагу заслуговує курс «Медіаграмотність педагогічних працівників закладів освіти: проблеми набуття та підходи до вдосконалення» (автор – О. Клокар, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти). Метою онлайн курсу є формування у здобувачів освіти спільних для ключових

компетентностей вмінь, визначених частиною першою статті 12 Закону України «Про освіту»; використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, інформаційну та кібернетичну безпеку, удосконалити загальні та фахові компетентності педагогічних працівників щодо їх медіаграмотності та критичного мислення, формування навичок критичного аналізу та ефективного використання різноманітних інформаційних джерел в освітній діяльності. Змістовий контент неформального курсу включає такі проблеми, як: сутність медіакомпетентності; освоєння навичок розпізнавання фейкової медіаінформації; уміння аналізувати і критично сприймати медіаконтент; розвиток навичок самостійного, критичного мислення, системного педагогічного аналізу; відпрацювання практичних умінь використання суспільних освітніх медіаресурсів в фаховій діяльності викладачів закладів загальної середньої освіти; удосконалення фахових компетентностей в контексті готовності до імплементації не типових технологій в галузі загальної середньої освіти, створення базового інформаційного ресурсу (інтерактивність, комунікативність, мультимедійність, індивідуалізація та ін.); дослідження впливу окремого медіаконтенту на освітній процес, подолання негативних наслідків цього процесу; відображення сутності дидактичних, психолого-педагогічних і методичних аспектів використання медіа в освітньому процесі та ін. (Клокар, 2021).

Важливо відзначити, що через платформу «Всеосвіта» саме вчителі-практики організовують стажування, проходження онлайн курсів, що свідчить про можливість гнучкості навчання в умовах неформальної освіти, врахування індивідуальної освітньої траєкторії кожного педагога. Учителі розробляють програми, опираючись на власний професійний досвід і враховуючи виклики у здійсненні якісних змін у сфері базової середньої і профільної старшої школи, необхідність відповідати запитам учнівської молоді, які зорієнтовані переважно на візуальне сприйняття інформації, яких потрібно навчати безпеці у медіапросторі.

Так, на платформі «Всеосвіта» наявний онлайн-курс «Медіаграмотність як складова інформаційно-цифрової компетентності педагога» (розробник – С. Чернишова, вчитель Баранівського ліцею №1 Житомирської області), створений з метою надати учасникам вебінару теоретичні та практичні знання з

впровадження медіаграмотності в освітній процес; ознайомити з практиками та інструментами для розвитку навичок інформаційної та медійної грамотності у здобувачів освіти; використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку. Зміст курсу сфокусований на проблемах інформаційної гігієни освітян; медіаграмотності у початкових класах: практики та інструменти; медіаграмотності для учнів середніх та старших класів; медіаграмотності за межами школи; проблем та перспектив впровадження інфомедійної грамотності в освітній процес (Чернишова, 2021).

Інший онлайн тренінг на платформі «Всеосвіта» «Розвиток критичного мислення та медіаграмотності» (розробник – Д. Білинець, вчителька Монастирецького закладу загальної середньої освіти) підтверджує, що неформальна медіаосвіта має спрямовуватися на розвиток критичного сприйняття медіатекстів, формування мотивованості вчителів, керівників шкіл, шкільних управлінців розвивати нові медіаосвітні компетентності та застосовувати набуті знання у навчальному процесі, навчити педагогів створювати медіапродукти разом з учнями та розробляти заняття по медіа грамотності; закріпити вміння використовувати практичні приклади для виявлення та аналізу різних медіаресурсів, а також для розробки підходів до навчання для вирішення проблем цифрового громадянства; розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій); формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей. Структурування змісту програми включає такі питання, як: стратегії та процедури критичного мислення, що дасть змогу підвищити вашу особистісну ефективність та успішність ухвалених рішень; процедури, як допомогти учням безпечно поводитися у мережі Інтернет, ігри та вправи для даного виду роботи; практичні вправи та завдання для розвитку вміння відрізнити правдиву інформацію від фейкової; рекомендації, як використовувати на уроках ці вправи та ігри (Білинець, n.d.).

В умовах військового стану особливого значення набуває проблема інформаційної гігієни, безпечної поведінки в інфомедійному просторі.

Відповідно на платформі «Всеосвіта» наявний онлайн курс, спрямований на розвитку медіаграмотності, медіакультури, інформаційної гігієни, цифрової грамотності «Інфомедійна грамотність як важливий чинник формування національної стійкості у протистоянні загрозам інформаційної війни» (розробники – І. Губеладзе, М. Запорожченко, В. Філоненко). Зміст курсу покликаний дати слушні поради як виживати в інформаційній війні, що робити, щоб зберегти холодний розум перед атакою медіа, розпізнати дезінформацію, фейки, діпфейки; пояснити як критично аналізувати інформацію, отриману з телебачення, сайтів, ютуб-каналів, соціальних мереж, месенджерів тощо; показати як перевірити справжність акаунтів та розпізнавати ботів, перевірити справжність фото та відео; поради як дотримуватися цифрової безпеки, захистити власні гаджети та важливі сервіси; як тримати інформаційний фронт та блокувати сторінки пропагандистів (Губеладзе, Запорожченко, &Філоненко, 2023).

Контент платформи «Всеосвіта» враховує індивідуальні запити педагогів та спрямований на розвиток важливих професійних якостей педагога, зокрема й удосконалення медіаосвітньої, цифрової, інформаційної компетентностей, шляхом створення онлайн-ресурсів для неформальної медіаосвіти.

Ресурсні напрацювання у межах реалізації проєкту покликані розвивати медіакомпететність різних категорій громадян, медійну грамотність учителів і учнів, навчати протидіяти медійним маніпуляціям, інтерпретувати медіатексти тощо. Саме для вчительства запропоновано більше 300 уроків, понад 400 практикумів. За даними МОН України, завдяки програмі було упроваджено медіа- та інформаційну грамотність у чинні навчальні програми з п'яти шкільних предметів для учнів/-ениць 8-10 класів (з української мови та літератури, мистецтва, історії України та всесвітньої історії). Навчально-методичні матеріали з мистецтва (9 клас), української мови (8-9 класи), української літератури (8-9 класи) отримали гриф Міністерства освіти і науки України. Навчально-методичні матеріали для вчителів «Інфомедійна грамотність на уроках української мови» для 8-9 класів та «Інфомедійна грамотність на уроках

мистецтва» для 9 класу розміщені на платформі «Всеукраїнська школа онлайн». (IREX, 2025a).

Закцентуємо увагу на тому, що в умовах війни Росії проти України проєкт IREX скоригував місію – навчити громадськість реагувати на російську пропаганду, навчити вчителів володіти стратегіями навчання на основі об'єктивної інтерпретації медіатекстів, опанувати нові виклики сучасної реальності в умовах дезінформації і фейковості. Упродовж багаторічної діяльності проєкт охопив заклади освіти різних рівнів, громади і регіональні представництва, що уможливило створення представницької мережі шкіл, ЗВО, інститутів післядипломної освіти, представники яких реалізують управлінські рішення у реалізації медіаосвіти, медіакультури, медіапсихології в українському суспільстві.

Вивчення інтернет-ресурсів дозволило узагальнити такі функції проєкту в Україні і у світі, насамперед у контексті медіаосвіти вчителів:

- інтеграція медіа та інформаційної грамотності до навчальних програм закладів загальної середньої освіти та програм підготовки вчителів;
- озброєння студентів та викладачів навичками критичного мислення;
- протидія маніпулятивній інформації та сприяння стійкості серед українців через вторгнення Росії та триваючу війну;
- комплексна підготовка вчителів, розроблення інноваційних навчальних програм, ресурсів для підтримки вчителів, щоб надати учням змогу стати поінформованими та критичними споживачами інформації;
- формування медіа, інформаційної, візуальної та цифрової грамотності, що дозволяє людям розпізнавати емоції, упередження, стереотипи, мову ненависті та дискримінацію в ЗМІ та повсякденному спілкуванні;
- інтеграція навичок медіаграмотності в навчальні програми, розроблення навчальних посібників та навчальних матеріалів для інтеграції в існуючі предмети середньої школи для учнів 8-10 класів, а також міжпредметні матеріали для класних кімнат і батьківських зборів;

- розроблення комплексного онлайн-курсу для вчителів щодо інтеграції медіаграмотності в різні шкільні предмети;
- надання вичерпних інструкцій для вчителів щодо сприяння психологічній стійкості та благополуччя через здорове споживання медіа під час війни, розроблення посібника і супровідного тренінгу для формування стратегій для вирішення впливу споживання медіа, запобігання пов'язаним із медіа травми та впроваджувати в класі підходи з урахуванням травми;
- розвиток навичок споживання важливої інформації за допомогою великого відкритого онлайн-курсу IREX Very Verified;
- створення мережі амбасадорів проекту для визнання та розширення можливостей найактивніших викладачів, перетворення їх на прихильників проектної діяльності для сприяння підходу, орієнтованому на громаду, до просування медіаграмотності;
- проведення навчальних заходів для українських освітян, щоб підвищити їхній потенціал медіаграмотності та побудувати стійку мережу вчителів;
- посилення партнерства з державними установами, зокрема Міністерством освіти і науки, Міністерством культури та інформаційної політики та місцевими департаментами освіти для забезпечення довгострокового впливу проекту;
- вивчення досвіду провідних країн у розвитку медіаграмотності, зокрема залучення українських урядовців та освітян до Фінляндії для програми професійного обміну (IREX, n.d.).

Відзначимо, що проєкт спрямований на створення мережі закладів, які є провайдерами медіаосвіти і медіаграмотності в Україні. Так, долучені до цієї всеукраїнської ініціативи майже 2500 закладів загальної середньої освіти, підготовлено майже 5500 вчителів, які спрямовані на реалізацію стратегії інформаційної, цифрової, медіаосвітньої грамотності у регіонах.

Констатуємо, що у межах реалізації проєкту IREX розроблено онлайн-курс з медіаграмотності VeryVerified, розташований на платформі онлайн-освіти

EdEra, контент якого перекладено трьома мовами (українською, російською, англійською). Його метою є формування навичок критичного мислення з метою протистояння інформаційній пропаганді, фейкам, дезінформації. Змістові модулі охоплюють такі теоретичні і практико орієнтовані питання: медіапростір (сучасні інформаційна екосистема, цифровий добробут і його підтримка, факти і судження тощо); традиційні медіа (хто є власником медіа, редакційна політика, приватні, державні медіа і суспільне мовлення, свобода преси і цензура тощо); соціальні медіа («надійність» соціальних мереж, інформаційні «бульбашки», якісний і шкідливий медіаконтент та ін.); дезінформація і пропаганда (інформаційне безладдя, відмінність між дезінформацією і пропагандою, як працює російська дезінформація під час російсько-української війни; механізми захисту від дезінформації тощо); маніпуляції (уважність до фактів; маніпуляції на фото і у відео, віртуальні «шкідники» (бот і троль), перевірка повідомлень від друзів тощо); захист від маніпуляцій, дезінформації і пропаганди) (EdEra, n.d.). Схарактеризований онлайн-курс адресований насамперед учителям, які мають стати агентами зміни масової медіасвідомості, реалізовувати управлінські рішення у формування критичного мислення учнів, колег, представників певної громади.

Крім того, на платформі Ed-era для вчителів, викладачів, інших категорій фахівців запропоновано онлайн неформальний курс з медіаграмотності та формування цифрових навичок. Змістовий контент курсу включає питання захисту персональних даних на основі сучасного законодавства, особливості використання комунікативної мережі Telegram у щоденному і професійному спілкуванні, специфіки критичного мислення для вчителів, школярів і представників громадських організацій, інтерактивних методів навчання з медіаграмотності; навчально-методичних ресурсів з проблем медіаграмотності учнів; формування компетентностей XXI ст. на основі компетентісно орієнтованого підходу в учнів і вчителів; механізмів протистояння фейкам і протидії фактчекінгам у ЗМІ тощо (Ed-era, 2025).

Важливо відзначити, що у межах реалізації проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» на регіональному рівні втілюються проєктні ініціативи щодо організації неформальної медіаосвіти вчителів, викладачів. Зокрема цінним є досвід наукового супроводу діяльності Ресурсного центру професійного розвитку учителів української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Так, викладачі університету ініціювали проєкт «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус», що реалізується у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси за підтримки посольств Великої Британії та США. Упродовж 2020 – 2022 рр. у межах грантових проєктів програми IREX Освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус» СумДПУ імені А.С.Макаренка (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, n.d.) та Український мовно-інформаційний фонд Національної академії наук України розробили WEB-портал «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності» та платформу «Трансдисциплінарний кластер «МЕДІА&КАПСУЛИ». На переконання О.Семеног, означені програмні продукти в умовах інформаційної війни набувають усе більшого поширення у навчально-педагогічній та освітній сферах і сприяють формуванню м'яких навичок (soft skills) роботи з медіатекстом, що є невід'ємною складовою медіакультури сучасного вчителя (Семеног, & Вовк, 2022).

Важливою складовою сучасної неформальної освіти вчителів стало розроблення онлайн-курсів, тренінгів з проблем медіапсихології. Нині в умовах війни актуалізується проблема формування здатності вчителів до здійснення змін у медіасвідомості представників громад. Так, на переконання Л.Найдьонової, на сьогодні медіаосвіта є «напрямом розвитку здатності громад до здорової взаємодії із системою медіа і глобальним інформаційним простором, тенденцією, яка значно посилюється протягом останніх десятиліть. Зміна системи медіа потребує зміни медіаспоживача, а розвиток демократії неможливий без вимогливого медіакористувача. Територіальна громада є колективним саморегульованим суб'єктом – замовником якісного забезпечення інформаційних потреб усіх

мешканців. Обираючи провайдера цифрових мереж, інвестуючи в розвиток місцевої преси, телебачення, підтримуючи офіційні сайти і канали громади в різноманітних соціальних мережах, лідери громади забезпечують якісне інформування з важливих для життя громади питань. Водночас комунікація через систему медіа в сучасному світі не може бути односторонньою, оскільки це дієвий чинник протистояння розвитку в країні тоталітаризму з його експлуатацією людей заради створеної системою пропаганди суперідеї. Вимагати якості медіа допомагає медіаграмотність – розуміння того, як функціонує система медіа, як вона впливає на стан користувачів, які несе ризики і як можна використати інформаційний простір як спільне благо» (Найдьонова, 2023).

Глибоко переконані, що саме медіакомпетентний учитель має виконувати соціокультурну місію формування медіаграмотності учнів, різних категорій дорослих на рівні громади, враховуючи виклики дезінформації в умовах війни росії проти України. З урахуванням такої тенденції науковці Інституту соціальної і політичної психології НАПН України ініційовано розроблення програм неформального навчання, проведення тренінгів для вчителів, спрямованих на опанування особливостей медіапсихології у сучасному соціокультурному, ідеологічному дискурсі. Так, важливою особливістю розвитку медіакомпетентності сучасного вчителя є гармонізація формальної і неформальної освіти. Саме тому науковці уклали програми підвищення кваліфікації вчителів, працівників психологічної служби в системі освіти, соціальних працівників в системі післядипломної педагогічної освіти й розробили тренінги з проблем медіапсихології та кіберпсихології, медіаосвіти та медіакультури. Упровадження навчальних програм має соціальний ефект: сприятиме розвитку медіакультури, професійному і громадянському самовизначенню молоді, збереженню здоров'я у стресових ситуаціях, зумовлених медіавпливами і життєвими ситуаціями вихованців закладів освіти усіх рівнів в умовах війни. На переконання Л. Найдьонової, програми спрямовані на формування загальних та фахових компетентностей у сфері діагностики та

аналізу соціально-психологічних проблем, пов'язаних з викликами інфодемії та умовами воєнного стану з використанням медіапсихологічних інновацій; допомоги особистості в навчальному закладі будь-якого типу з метою створення здоров'язберігаючого середовища і підвищення якості освіти в Україні; формування готовності організувати освітній процес з урахуванням викликів інформаційного суспільства воєнного і повоєнного часі (Найдьонова, Череповська, Вознесенська, Чаплінська, Умеренкова, & Дятел, 2022).

Науковці у співпраці з МАН України розробили програму з медіапсихології, що сфокусована на питаннях формування медіакультури учнів у медіапсихологічному аспекті, у процесі пізнавальної, медіадослідницької, науково-практичної діяльності, оволодіння знаннями щодо засобів масової комунікації та людини у світі медіареальності у медіапсихологічному вимірі; розвиток здатностей до конструктивного критичного опрацювання медіатекстів; набуття практичних умінь самоорганізації, формування свідомого, цілеспрямованого споживання, здобуття навичок науково-пошукової роботи (Барішполець, Найдьонова, Череповська, Вознесенська, Обухова, Голубєва, & Шишко, 2013). Педагоги, які володіють знаннями з медіапсихології, практичними вміннями реагування на наслідки психотравм учнів, отриманих у результаті сприйняття і отримання інформації сучасних ЗМІ, соціальних мереж, є медіакомпетентними, емпатійними, спроможними реагувати на негативні наслідки інтеріоризації інформації учнів через посередництво різних джерел інформації.

У контексті використання потенціалу неформальної медіаосвіти дослідники, педагоги приділяють значну увагу формуванню критичного ставлення педагогів до психотравм в умовах війни. Саме тому науковцями, освітянами ініційовано практикуми з проблем медіаартерapieї, що покликані навчити застосовувати потенціал медіа-арт-терапії в роботі з дітьми та підлітками, медіапсихологічним способам відкриття ресурсів для подолання медіатравматизації, пошуку варіантів спільної побудови життєдіяльності громади (Вознесенська, 2015; 2020).

Функції неформальної медіаосвіти в Україні представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Функції неформальної медіаосвіти вчителів в Україні

Стратегічна ціль	Спрямованість на професійне зростання вчителя педагога, здатного доцільно, на засадах об'єктивності, науковості обробляти інформацію з відкритого інформаційного простору, оцінювати її правдивість, застосовувати в освітній практиці.
Утвердження компетентнісної парадигми	Розвиток медіаосвітньої, цифрової методичної, проєктувальної компетентностей, викладацької майстерності учителя на основі потенціалу неформальної освіти.
Ресурсне забезпечення	Розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм, сертифікованих програм, тренінгів, короткострокових курсів, майстер-класів, вебінарів, розроблення онлайн-курсів, тренінгів з проблем медіапсихології тощо.
Партнерська взаємодія	Взаємодія громадських організацій, наукових інституцій; спрямованість менеджерів закладів освіти, громадських організацій на розвиток професійності вчителів.
Реагування на виклики війни	Спрямованість на розвиток критичного мислення учителів, оцінювання медіатекстів в умовах війни, безпечне застосування можливостей ШІ в освітньому процесі; актуалізація проблеми інформаційної гігієни, безпечної поведінки в інфомедійному просторі.
Створення віртуальних ресурсів, цифровізація	Створення онлайн платформ, порталів, віртуальних курсів, використання інтерактивних форм неформальної освіти у цифровому просторі.
Ініціативність громадських організацій	Заснування громадських організацій, які спрямовані навчити вчителів володіти стратегіями навчання на основі об'єктивної інтерпретації медіатекстів, опанувати нові виклики сучасної реальності в умовах дезінформації і фейковості.
Широке охоплення неформальною медіаосвітою вчителів різних регіонів	Створення мережі закладів, які є провайдерами медіаосвіти і медіаграмотності в Україні; реалізація стратегії інформаційної, цифрової, медіаосвітньої грамотності у регіонах.

Укладено автором.

Схарактеризовані цінні практики організації неформальної медіаосвіти вчителів в Україні свідчать про спрямованість науковців, педагогів на реалізацію дієвого алгоритму інтеріоризації здобутих під час неформального навчання умінь, компетентностей у процесі викладацької, педагогічної діяльності. Адже використання потенціалу неформальної медіаосвіти вчителів та необхідність медіаосвітньої

практики для України є очевидною. На думку, М. Герасимович (2020), «перманентне ускладнення медіапростору призводить до виникнення нового медіаландшафту, нового медіапорядку й змінює медіакультуру загалом. Сприяючи створенню особливого інформаційного простору, численні масмедіа істотно впливають на процес формування соціальних, моральних, художніх, естетичних цінностей та інтересів народу; стають важливим фактором впливу на його свідомість та світоглядні позиції».

Неформальне навчання вчителів щодо здійснення медіаосвітньої діяльності різноманітне за змістом, формами, засобами і методами навчання, проте не є системним, що не дозволяє комплексно розв'язувати проблему формування медіакомпетентності. Існують суперечності між завданнями, які постають перед сучасним педагогом та рівнем його готовності до реалізації цих завдань. Для того, щоб розвивати медіакомпетентного педагога, необхідна тісна співпраця науковців, медіафахівців, психологів, методистів, а також використання потенціалу формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти (Горбенко, Іващенко, & Фруктова, 2021).

2.4. Ресурси для розвитку медіаосвіти вчителів в умовах інформальної освіти

У процесі впровадження наскрізної медіаосвітньої складової у систему освіти (від дошкільної до освіти дорослих) науковці, педагоги, громадські діячі спрямовували професійну ініціативу на укладання ресурсів для самоосвіти, створення вебсайтів, онлайн-платформ, порталів, YouTube-каналів тощо для забезпечення запитів педагогів з медіаосвіти, формування медіаграмотності учнівської і студентської молоді.

Для інформальної медіаосвіти вчителів важливе значення мають саме віртуальні ресурси, адже в умовах дистанційного і змішаного формату навчання, необхідності гнучкості й адаптивності індивідуальної траєкторії професійного розвитку такі ресурси є цінним джерелом удосконалення методичної, інноваційної компетентності, інших професійних якостей.

Відзначимо, що в умовах війни, інформаційного терору в сучасному українському соціумі активізувалась діяльність державних і громадських організацій з метою дослідження сучасного медійного простору, протидії дезінформації і пропаганді щодо висвітлення ходу воєнних дій, убивств українців, викрадення українських дітей та інших реалій війни. Важливим завданням організацій є підвищення медіаграмотності українських громадян, зокрема вчителів, викладачів, які упроваджують медіаосвітню складову в освітній процес закладів різних типів. З-поміж організацій, які мають стратегічним завданням удосконалити зміст, технології медіаосвіти, – ГО «Детектор медіа», що створила портал з дослідницькими матеріалами, результатами моніторингових досліджень сучасного медіаконтенту у співпраці з телевізійними каналами, зокрема «Суспільним». Громадська організація серед основних завдань своєї діяльності вбачає підвищення рівня медіаграмотності населення, здійснення медіапросвітницької роботи. З цією метою створено сайт «MediaSapience» (Detector Media, 2025), де запропоновано сучасний контент у сфері медіа на національному, міжнародному, регіональному рівнях, онлайн-курси, відеотека, які можна використовувати під час організації медіаосвіти у різних закладах освіти, на різних освітніх рівнях, у сфері освіти дорослих.

На особливу увагу заслуговує ресурс – навігатор «МедіаДрайв», мультимедійний онлайн-посібник, який розкриває специфіку різних видів медіа, містить візуалізацію (інфографіку, відео, мультфільми, ігри), інформує, як можна декодувати фейки, маніпуляції, сформувати критичне ставлення до пропаганди, допомагає зрозуміти, як можна розумно застосовувати можливості медіа у щоденному житті. Онлайн-посібник розрахований переважно на підлітків, але його контент корисний і педагогам, і батькам саме тому, що вміщує конкретні приклади медіаманіпуляцій, фейкової інформації тощо (ГО «Детектор медіа», 2013).

ГО «Детектор медіа» також пропонує онлайн-курс практичного спрямування «Новинна грамотність», що є важливим інформальним ресурсом для опанування стандартів, етичних питань створення новин в умовах війни,

спрямований на здійснення просвітницької діяльності серед різних категорій населення для того, щоб навчитися не дозволяти маніпуляції особистою і суспільною думкою, як реагувати на новини у соціальних мережах й інтерпретувати їх. Цільовою аудиторією курсу виступають користувачі: від студентів та викладачів факультетів журналістики, медіапедагогів до всіх, кому цікава тема медіа (ГО «Детектор медіа», 2025а).

Просвітницьким ресурсом, таким, що містить цінні практики формування медіаграмотності, є **портал Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр»**, що покликаний об'єднати та скоординувати зусилля держави і партнерів для формування медіаграмотності як невід'ємної навички сучасних українців.

Основними функціями проєкту визначено такі:

- інтеграційна – об'єднання можливостей для взаємодії і створення умов для появи нових проєктів з медіаграмотності в Україні, для інтеграції теми критичного мислення у щоденне життя і культуру українців;

- просвітницька – інформування про проєкти з медіаграмотності в Україні та ознайомлення цільової аудиторії з корисними матеріалами для того, щоб надати користь у повсякденному житті і для реалізації стратегічних завдань бізнесу і держави;

- дослідницька – сприяння появі досліджень у сфері медіаграмотності та створення передумов для активізації наукової діяльності шляхом залучення до співпраці різних стейкхолдерів;

- регуляційна – долучення до державної політики у розрізі змін, реалізації державних ініціатив навколо розвитку питання медіаграмотності відповідно до управлінських рішень Міністерства культури та інформаційної політики України. (Міністерство культури та інформаційної політики України, 2021-2025).

У співпраці з громадськими та державними інституціями (Управління стратегічних комунікацій Генерального штабу ЗСУ, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, «Гвара Медіа» («Gwara Media»), «БезБрехні», «Media Development Foundation», Центр розвитку незалежних медіа в Україні, Український інститут медіа та комунікації, «Освіторія», Академія української преси, «IREX» та ін.) Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр» спрямований на реалізацію

важливих просвітницьких, освітніх ініціатив, що впроваджуються шляхом створення відповідного контенту: відео, ігор, серіалів з медіаграмотності, навчальних ресурсів тощо. Звернемо увагу на ресурси, що допомагають учителям, викладачам оновлювати зміст медіаосвітньої складової у закладах освіти, особливо зважаючи на виклики війни, інформаційну війну, пропагандистську стратегію російської федерації, формувати вміння цифрової безпеки, кібербезпеки, захисту персональних даних, кібергігієни та інформаційної гігієни загалом, розвивати здоров'язберезувальну медіакомпетентність тощо:

- універсальний урок для учнів 8-11 класів «Кібербезпека: навички, які захищають не тільки під час війни» у межах проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» (IREX, 2024);

- урок для учнів 8-11 класів «Медіаграмотність під час війни: як вистояти в інформаційному потоці?» (IREX, 2024);

- рекомендації «Як викладати історичні теми, що можуть викликати травмувальні переживання»(у процесі вивчення історії для учнів 10 класу) (Коваленко, Лихолай, & Розумієнко, 2024).

- посібник «7 кроків до здорового медіаспоживання під час війни» у межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті» (Вознесенська, Дятел, Найдьонова, Тараненко, & Умеренкова, 2024) та ін.

Наведені приклади ініціатив у межах Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» підтверджують, що науковці, громадські організації, державні інституції усвідомлюють місію вчителя у реалізації ідеї наскрізності медіаосвітнього компоненту на різних рівнях освіти, необхідність оновлення контенту саме за рахунок інформальної та неформальної освіти педагогів з акцентом на медіатравмуючий досвід українців, інформаційну пропаганду в умовах війни.

На платформі «**Ed-era**», створеній для реалізації управлінських стратегій в освіті на засадах партнерства державних, бізнесових і громадських інституцій, представлено онлайн-курси для інформальної медіаосвіти вчителів, здобувачів освіти. Так, онлайн-курс «Години медіаграмотності» спрямований на опанування умінь перевіряти інформаційні повідомлення, розпізнавати фейки, опанувати теорію видів медіа та

вивчити потенціал для розвитку суспільної думки, вивчити специфіки прихованої реклами та її впливу на особистість тощо (EdEra, n.d.a). Інший онлайн-курс «Подумай двічі» містить елементи формування умінь з безпеки в інтернеті, покликаний навчити розпізнавати небезпечні фейки, усвідомити сутність журналістських стандартів, знати, як можна боротися з хейтом і кібербулінгом в соціальних мережах, як перевіряти авторство, комунікувати з медіа тощо (EdEra, n.d.b).

На інших онлайн-платформах освітянам запропоновано спектр курсів з метою інформальної медіаосвіти педагогів, збагачення знань й умінь з упровадження медіаосвітньої складової в освітній процес різних закладів освіти – від початкової ланки до освіти дорослих. Так, **Асоціація інноваційної та цифрової освіти** пропонує онлайн-тренінг «Калькулятор фейків» з метою практичного опанування фейкової інформації різних каналів інформації (Асоціація інноваційної та цифрової освіти, 2025). На платформі «**Всеосвіта**» вчителі-практики розміщують цікаві презентаційні матеріали з локальних проблем формування медіаграмотності різних категорій здобувачів освіти, наприклад: матеріали з формування медіаграмотності вчителів (Хомич, 2024), (Тіхомірова, 2023); презентація з формування медіаграмотності у закладі дошкільної освіти (Ткаченко, 2024) тощо.

Освітній портал «**На урок**» презентує низку ресурсів для самоосвіти педагогів з конкретних тем з медіаграмотності учнів, студентів, спрямованих на самовдосконалення, розвиток медіакомпетентності, медіакультури педагога, який у межах фахових дисциплін має впроваджувати медіаосвітню складову в освітній процес, зокрема: медіаграмотність та критичне мислення: від теорії до практики (Іванова, n.d.); соціальні мережі у розвитку і саморозвитку вчителя (Онкович, n.d.) тощо.

В університетах наявний цінний досвід організації медіаосвіти вчителів, створення ресурсів для самоосвіти у сфері медіаграмотності. Так, наприклад, у межах реалізації проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» в Сумському державному університеті імені А.С. Макаренка засновано освітньо-

дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ кампус». Вебсторінка кампусу наповнена освітніми матеріалами, реальними ресурсами для вдосконалення медіакомпетентності педагога, його здатності впроваджувати інновації у медіаосвітню складову на різних рівнях освіти. Контент вебсторінки включає сертифіковані робочі навчальні програми від IREX, книги, буклети, вправи, що збагачують заняття з мовно-літературних, методичних дисциплін для бакалаврів, магістрів з урахуванням медіаосвітнього компонента, програми курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників (Семенов, Муратова, & Пономаренко, 2021). На особливу увагу заслуговує Youtube-канал «Медіа&вчительського кампусу», на якому розміщені відео тренінгів, майстеркласів, гостьових лекцій фахівців з питань медіатравматизації, критичного мислення, академічної доброчесності, мовної культури тощо (медіа&вчительський кампус, 2021-2025).

Цікавим ресурсом для інформальної медіаосвіти вчителів, який було укладено науковцями, освітянами у межах реалізації згаданого проєкту, став електронний посібник, у якому викладено методичні розробки, що відповідають компетентнісним вимогам мовно-літературної освітньої галузі, шкільним програмам із української мови, української літератури, зарубіжної літератури, програмам навчальних дисциплін з методик навчання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у закладах освіти (Семенов, Муратова, & Пономаренко, 2021). Розробники методичних праць, пропонуючи конкретні теми з української філології для базової середньої школи, опираються на принципи інфомедійної грамотності: критичне мислення медіаграмотність, соціальна толерантність, стійкість до впливів, фактчекінг, інформаційна грамотність, цифрова безпека, візуальна грамотність, інноваційність, розвиток креативності.

У межах продовження важливої ініціативи було запропоновано проєкт «**Медіа&капсули**» IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», який було реалізовано у співпраці Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка і Українського мовно-інформаційного фонду НАН України

(Семенов, Надутенко, 2022). Метою проєкту стало формування м'яких навичок інфомедійної грамотності у здобувачів вищої освіти (у майбутніх учителів української мови і літератури, початкової школи, майбутніх журналістів) в умовах неформальної освіти на основі використання електронних лінгвістичних ресурсів та програмних продуктів (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, 2021а). Такими продуктами у результаті виконання проєкту стало створення WEB-порталу (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, n.d.) та «Трансдисциплінарного кластеру «МЕДІА&КАПСУЛИ» для візуалізації контенту та для оперативного мультимедійного розв'язання завдань розрізнення правдивої інформації та фейків.

Інститути післядипломної педагогічної освіти розробляють навчальні видання з метою забезпечення інформальної медіаосвіти вчителів. Так, викладачі Миколаївського інституту післядипломної педагогічної освіти уклали для інформального навчання вчителів уклали посібник з упровадження медіаосвітньої складової для учнів 10 класу. Змістовий контент посібника охоплює такі теми, як: критичне мислення у сфері візуальної медіа продукції, провідні види візуальних, аудіовізуальних засобів масової комунікації, гендерна політика сучасних медіа, виникнення журналістики, психологічний захист від непотрібної візуальної інформації, феномени реклами, творче медіасприйняття як психологічний захист від непотрібної інформації, цифрова нерівність тощо. У посібнику запропоновано програми авторських факультативних і експериментальних курсів «Практична медіакультура», «Молодь та засоби масової інформації» (для учнів 9 класу), «Медіакультура» (для учнів 7 класу), «Основи журналістики» (для учнів 5–11-х класів), «Основи опрацювання мультимедійних даних» (для учнів 7–9 класів) та ін. На окрему увагу заслуговує розділ, присвячений медіатехнологіям критичного осмислення у сфері візуальної медіапродукції (Крячко, 2016).

Нині серед наявних віртуальних ресурсів найбільш потужний потенціал для інформальної медіаосвіти педагогів має **Портал медіаосвіти і**

медіаграмотності Академії української преси (Академія української преси, 2025). Саме на цьому ресурсі створена Бібліотека масової комунікації і медіаграмотності, що вміщує навчальні видання, програми, підручники тощо, що забезпечують нормативний контент медіаосвітньої складової у закладах освіти, а також дозволяє педагогові, медіапедагогові саморозвиватися у сфері медіаосвіти (Академія української преси, n.d.).

Розглянемо важливі ресурсів для самоосвіти педагогів, укладені з ініціативи науковців, педагогів Академії української преси та ін. Такий огляд допоможе розкрити потенціал інформальної освіти для поглиблення медіаосвітньої грамотності вчителів, розвитку їхньої медіаосвітньої компетентності з урахуванням сучасних викликів, зумовлених воєнними реаліями й реформаційними змінами в освіті.

Науковці Академії української преси запропонували вчителям досвід упровадження медіаосвіти на основі практичних кейсів, авторських уроків (Іванов, & Волошенюк, 2013). У збірнику представлено методичні розробки з проблем: медіа та масової комунікації у контексті утвердження свободи самовираження, історії медіа і засобів масової комунікації, вивчення потенціалу і негативного впливу ЗМІ до курсу «Людина і світ» (11 клас), небезпеки в інтернеті і цифрової нерівності, інтерпретації медіатекстів (візуальних історичних текстів, форматів телешоу, реклами, мультфільмів, коміксів, анімації, фотозйомок), створення власного медіатексту (на прикладі новин), формування бібліотечної грамотності, аналізу кінотворів на прикладі знакових українських кінотекстів. Збірник з практичної медіаосвіти вміщує конспекти уроків на основі упровадження медіаосвітньої складової з інформатики, мистецтва, зарубіжної літератури (Іванов, & Волошенюк, 2013).

Важливим ресурсом для інформальної освіти педагогів, які впроваджують медіаосвітній компонент у шкільну освітню практику, став посібник для вчителів, які викладають у 8 (9 класах), укладений науковцями Академії української преси. У змісті посібника презентовано плани-конспекти до уроків з проблем: критичного аналізу медіатекстів, окреслення потенціалу й негативного впливу

комп'ютерних ігор та відеоігор, форматів радіо, візуалізації музичного твору у формі відеокліпів, функціонування блогу і блогової, мультимедійної журналістики, психологічних маніпуляцій в рекламі, безпеки й етики поведінки в інтернеті, специфіки професій, пов'язаних з телебаченням (журналіст, режисер, оператор) тощо. (Іванов, Волошенюк, & Мокрогуз, 2014).

З метою самоосвіти науковцями Академії української преси укладено посібник з авторськими заняттями від медіапедагогів-лідерів для позакласної роботи вчителів з учнями 5-7 класів (Волошенюк, Іванюк, Куц, & Шевченко, 2017). У структуру посібника включені практикуми зі створення класної газети, написання медіатекстів до нього, опанування особливостями професії журналіста, можливостей роботи зі статтями у Вікіпедії, вивчення особливостей кіномистецтва, інтерпретації сюжетів тощо. Важливо зазначити, що автори посібника, укладаючи матеріал з поглиблення медіаосвітньої складової, обґрунтовують, що «поряд із упровадженням медіаграмотності під час викладання спеціалізованих/факультативних курсів, інтегрованих практик дуже потужно розвивається і позакласна медіаосвітня діяльність, як необхідна умова створення наскрізної медіаосвітньої системи навчального закладу» (Волошенюк, Іванюк, Куц, & Шевченко, 2017).

Науковцями розроблено посібники для вчителів з метою самоосвіти у впровадженні медіаосвітнього компоненту у початковій школі задля: соціалізації особистості молодших школярів, їх патріотичного і громадянського виховання, інтеграції тематики медіаосвіти для досягнення цілей середньої освіти, сформульованих у концепції Нової української школи, формування громадянської, соціальної та медійної компетентності учня/учениці, вміння критично мислити; навичок пошуку, аналізу та оцінювання інформації, тверезого ставлення до медіаповідомлень на основі вивчення джерелзокрема, розвитку критичного мислення (Бакка, Голощапова, Дегтярьова, Євтушенко, Іванова, Крамаровська, Мелещенко, & Шкробець, 2017). Контент посібника складають теми: медіасловничок для малечі, як спілкуватися з іншими, інформація та її першоджерело, тематичні дні в 1 класі з інтеграцією медіаосвіти

в навчальні предмети початкової школи, інтеграція медіаосвіти в предмет «Я у світі» тощо.

В умовах війни науковці, педагоги актуалізують нагальні проблеми теорії і практики медіаграмотності, пов'язані з інформаційною війною, інформаційним терором, що потребує суттєвого оновлення знань педагогів, що можливо в умовах інформальної освіти. З цією метою науковці уклали посібник для вчителя «Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив» (2023), в якому представлено сучасну понятійно-термінологічну систему, створили вправи, які дозволяють працювати на заняттях, що спрямовані на системне та усвідомлене засвоєння методик критичного мислення та декодування дезінформації та пропаганди, зокрема, в умовах російсько-української війни (Довженко, Єгорова, Іванова, Міський, Потапова, & Юричко, 2023). Зміст посібника спрямований на висвітлення маніпулятивних практик у воєнний час, специфіку викладення інформації в умовах війни, використання інформаційних джерел з метою пропаганди, особливостей застосування стандартів журналістики під час війни, на окреслення сутності фейків як механізму маніпулювання інформацією, висвітлення дізінформаційних наративів воєнного часу, узагальнення понятійного апарату проблеми мови ворожнечі. Практичною складовою посібника стали ігрові методи, тренінги, зокрема методика проведення тренінгу з медіаграмотності та критичного мислення на прикладах ШІ тощо.

Цікавим ресурсом для самоосвіти вчителів, які впроваджують медіаосвіту у закладах освіти різних типів, є науково-методичний посібник «Навігатор медіапедагога: теорія, методика, практичні завдання» (2024), укладений з метою окреслення орієнтирів формування медіаграмотності серед різних категорій здобувачів освіти, інформує про конкретні процедури інтегрування медіаосвітньої складової у фахові дисципліни у закладах загальної середньої освіти з метою розвитку критичного мислення учнів / учениць, уміння інтерпретувати медіатексти, формування здатності опиратися маніпуляціям медіа тощо. Важливою передумовою укладання посібника стало упровадження нового Державного стандарту освіти (Дегтярьова, 2024).

Суголосним сучасним тенденціям розвитку освіти у сфері викладання математично-природничих дисциплін і впровадження у їх зміст медіаосвітньої складової є посібник «Медіаграмотність та STEM-освіта: виклики та можливості» (2024) (Зоря, 2024). Метою створення посібника став аналіз можливості STEAM-освіти в розвитку медіаграмотності для дітей молодшого шкільного віку, адже саме «медіаграмотність допомагає формувати критичне мислення, логіку та науковий підхід до сприйняття інформації саме з ранніх років», «у поєднанні зі STEM допомагає розвивати в дітей креативність та розуміння технологій, які зараз є важливою складовою освітнього процесу й майбутньої професійної діяльності» (Зоря, 2024, с. 4). У посібнику представлено зарубіжний і український досвід STEM-освіти у контексті впровадження медіаосвіти, запропоновано аналіз поняття LEGO-технологій та окреслено їх потенціал для розвитку критичного мислення дітей дошкільного віку, подано методичні розробки реалізації проєктної діяльності як засобу розвитку критичного мислення за допомогою STEM-технологій у закладах професійно-технічної освіти (мініпроєкти «Фотолабораторія», «Афіша», «Реклама» та ін.).

Науковці, викладачі Академії української преси, зокрема ініціативна група «Медіанушівці», підготували посібник для НУШ, який вміщує серію вправ від учителів-лідерів, де медіаграмотність інтегрована в мовно-літературну, громадянську та історичну, природничу, мистецьку й інші освітні галузі відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (Кабінет Міністрів України, 2020) та ін. Змістовий контент посібника структуровано з урахуванням сучасних процесів у сфері інформації: для мовно-літературної освітньої галузі (специфіка трансформації смислів у медіаповідомленнях, особливості текстів у контексті блогерства, забезпечення безпеки у соціальних мережах, алгоритм створення й інтерпретації медіатекстів, рекомендації щодо реагування на погані новини, пропозиції щодо декодування та інтерпретації візуальних образів); для природничої, громадянської та історичної, мистецької освітніх галузей. Презентовано практикум для вчителів зі створення медіаосвітньої вправи (Волошенюк, Дегтярьова, & Шаламов, 2024).

Важливий контент для інформальної медіаосвіти вчителів містить видання «Медіаграмотність: технології і практичне застосування» (2024), у якому актуалізуються виклики протидії інформаційному тиску в умовах війни російської федерації проти України. У змісті видання обґрунтовується сутність понять «інформаційна війна», «пропаганда», «фейк», «мова ненависті», актуалізується питання фактчекінгу, тобто перевірки інформації тощо (Войтович, Імбіривська-Сиваківська, 2024). Серед основним тем – журналістські стандарти, залежність медіаконтенту від власника медіа, політична і комерційна джинса, соціологія і вибори, клікбейт та токсичні заголовки, фактчекінг, стереотипи, дискримінація, ксенофобія та мова ворожнечі, булінг і кібербулінг, кібербезпека, доказова медицина проти фейків, медіаграмотність та екологія (Войтович, Імбіривська-Сиваківська, 2024). З метою осмислення нових викликів медіапростору в умовах війни науковці, методисти розробляють відповідний супровід з поглибленого опанування проблем інформаційної медіаграмотності, формування навичок опиратися пропаганді, інтерпретувати медіатексти з урахуванням можливостей маніпуляції. Так, науковцями Академії української преси укладено посібник для вчителя з проблем медіаінформаційної грамотності учнів 10-11 класів, у якому змістовий контент спрямований на формування якостей вчителя, які допомагають ефективно навігувати в складному та різноманітному інформаційному просторі сучасного світу: уміння аналізувати інформацію, оцінювати її джерела та мотиви, розрізняти факти від думок та маніпуляцій; розуміння того, як працюють медіа, які механізми та стратегії використовуються для передачі інформації, як це впливає на сприйняття повідомлень; уміння перевіряти факти, користуватися надійними джерелами, використовувати інструменти фактчекінгу; відповідальне використання інформації, повага до авторських прав, розуміння етичних наслідків поширення та використання інформації; уміння користуватися цифровими технологіями для пошуку, оцінки, створення інформації та оптимізації багатьох повсякденних процесів; постійна самоосвіта та адаптація до швидкозмінних інформаційних умов та технологій; здатність чітко та аргументовано висловлювати власні

думки, використовуючи інформацію обачно та відповідально; розуміння впливу медіа на суспільство та культуру, здатність аналізувати медіаповідомлення в контексті соціальних та культурних відмінностей (Мокрогуз, Желіба, & Запорожченко, 2024).

Важливим ресурсом для інформальної медіаосвіти педагогів залишаються зарубіжні видання, перекладені українською мовою. Це переважно праці вчених, які формували теоретичні засади медіаосвіти, традиції освітньої практики формування медіаграмотності. Серед них вирізняється праця Сінді Шейбе, Фейз Рогоу «Медіаграмотність» (2017). Це підручник для вчителів, що спрямовує їх на збагачення знань з основ медіаграмотності та умінь формувати необхідні якості в учнів. До змісту навчального видання входять теми з проблем: сутності традиційної грамотності, імплементація медіаграмотності в освітні стандарти, принципів медіаосвіти, структуру медіаграмотності, сутність медіамеседжів, специфіка критичного мислення, розвиток навичок вираження, навчання інтернетбезпеки, колективне прочитання медіамеседжів, інформаційна і новинна грамотність, методи інтеграції медіаграмотності, підходи до навчання медіаграмотності у школах, інтеграція медіаосвітньої складової у програми шкіл, плани-конспекти уроків з медіаграмотності (Шейбе, & Рогоу, 2017).

Цікавим джерелом зарубіжного досвіду є посібник дослідників Д. Зюсса, К. Ламперт та К. Трюльцш-Війнен «Медіапедагогіка» (2018), що охоплює величезне коло проблем та питань, пов'язаних з медіапедагогікою, медіаосвітою, медіакомпетентностями, медіаграмотністю. На основі представлення європейських практик проаналізовано досвід викладання медіапедагогіки в медіатизованому суспільстві. Цікавим є досвід медіадитинства, організації медіаосвіти для дітей, молоді, дорослих, зокрема обґрунтовується ідея необхідності концепції позитивної медіаосвіти (Зюсс, Трюльцш-Війнен, & Ламперт, 2018).

Важливі ресурси для медіаосвіти вчителів, зокрема й інформальної, укладають науковці Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і психологічної психології НАПН України, ГО «Українська асоціація

медіапсихологів та медіапедагогів» (ГО «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів», n.d.).

Науковці лабораторії зосереджують дослідницьку увагу на укладанні інформаційних звітів про рівень медіаграмотності вчителів, учнів, різних категорій населення у діахронічному і синхронічному контексті, укладають навчально-методичні видання на засадах соціально-психологічного, рефлексивного підходів, обґрунтовують теоретичні і методичні засади розвитку медіапсихології, пропонують практикуми з розвитку візуальної медіакультури тощо. Звернемо увагу на навчальні видання, що уможливають розвиток медіакомпетентності педагогів у процесі активізації інформальної медіаосвіти з урахуванням викликів воєнного стану, актуальних проблем упровадження медіаосвітньої складової в освітній процес.

Укладаючи ресурси для інформальної медіаосвіти вчителів, науковці лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і психологічної психології НАПН України зосереджують увагу на проблемах теорії і практики медіаграмотності різних категорій здобувачів освіти, що відповідає викликам війни, психологічно травматизації, безпечної поведінки в Інтернеті тощо. Серед ключових проблем:

- можливості арт-терапії для допомоги вимушеним переселенцям, особам, що мають психічну травму (Вознесенська, 2015);
- потенціал медіапсихології у подолання травм війни (Череповська, & Дідик, 2019);
- ресурси медіа-арттерапії у подоланні психотравми (Вознесенська, 2020);
- захист дітей від кібербулінгу (Найдьонова, 2014);
- кібербезпека молоді в умовах війни (Чаплінська, 2023);
- оновлення змісту медіаосвітнього компоненту у старших класах з урахуванням сучасних викликів (Найдьонова, & Череповська, 2020);
- інновації у медіаосвіті в умовах дистанційності війни (Найдьонова, Череповська, Вознесенська, Чаплінська, Умеренкова, & Дятел, 2022);

- формування патріотизму молоді в умовах цифровізації (Череповська, 2023);
- оновлення змісту медіаосвіти у початковій школі з урахуванням інновацій НУШ (Іванова, & Кожанова);
- використання ресурсів кіномистецтва у професійній діяльності психолога (Чаплінська, 2021).

Основні функції інформальної медіаосвіти вчителів в Україні узагальнено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Роль інформальної медіаосвіти вчителів в Україні

Стратегічна ціль	Забезпечення ресурсів для самоосвіти вчителів в умовах інформальної освіти громадськими організаціями, державними інституціями з метою впровадження наскрізної медіаосвітньої складової у систему освіти (від дошкільної до освіти дорослих).
Ресурсне забезпечення	Укладання ресурсів для самоосвіти, створення вебсайтів, онлайн-платформ, порталів, YouTube-каналів тощо для забезпечення запитів педагогів з медіаосвіти, формування медіаграмотності учнівської і студентської молоді.
Партнерство	Співпраця громадських організацій, державних інституцій, закладів освіти (Управління стратегічних комунікацій Генерального штабу ЗСУ, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, «Гвара Медіа» («Gwara Media»), «БезБрехні», «Media Development Foundation», Центр розвитку незалежних медіа в Україні, Український інститут медіа та комунікації, «Освіторія», Академія української преси, «IREX» та ін.).
Реагування на виклики війни	В умовах війни, інформаційного терору в сучасному українському соціумі активізація діяльності державних і громадських організацій з метою дослідження сучасного медійного простору, протидії дезінформації і пропаганді щодо висвітлення ходу воєнних дій, убивств українців, викрадення українських дітей та інших реалій війни Створення ресурсів, що допомагають учителям, викладачам оновлювати зміст медіаосвітньої складової у закладах освіти, особливо зважаючи на виклики війни, інформаційну війну, пропагандистську стратегію російської федерації, формувати уміння цифрової безпеки, кібербезпеки, захисту персональних даних, кібергігієни та інформаційної гігієни загалом, розвивати здоров'язберезувальну медіакомпетентність тощо:

Таблиця 1.3 (продовження)

Державна підтримка	Підтримка важливих ініціатив, проєктів, наприклад, Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр» спрямований на реалізацію важливих просвітницьких, освітніх ініціатив,
Цифровізація у сфері медіаосвіти	Створення віртуальних ресурсів для дистанційного і змішаного формату навчання, гнучкості й адаптивності індивідуальної траєкторії професійного розвитку; інші форми віртуальної медіаосвіти (навігатор, мультимедійний онлайн-посібник, онлайн-курси, портали, сторінки у соціальних мережах тощо).

Укладено автором.

Отже, вивчення проблеми ресурсного забезпечення інформальної медіаосвіти вчителів в Україні дозволило з'ясувати, що науковці, викладачі, представники громадських організацій спрямовані на укладання посібників, довідникових видань, рекомендацій для постійного оновлення змісту, методів, технологій впровадження медіаосвітньої складової на різних рівнях освіти, що зумовлено суспільними викликами, пов'язаними з війною, цифровізацією, інформаційною безпекою тощо.

Висновки до другого розділу

Обґрунтовано періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів в обраних хронологічних межах:

I. 1991–2009 рр. – ініціативний етап, що характеризувався нівелюванням радянських пропагандистських наративів, демократичними процесами в політичному та культурному житті задля утвердження цінностей незалежної України. Посилюється ініціативна діяльність закладів вищої освіти та інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо викладання медіаосвітніх курсів, зміст яких структурувався на засадах медіакультури, журналістики, кіномистецтва, інформаційно-комунікаційних технологій. Створюються перші наукові інституції та громадські організації, діяльність яких сприяла становленню української медіаосвітньої думки, зокрема Асоціація діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України, Академія української преси, Інститут соціальної та політичної психології АПН України, Інститут екології масової комунікації, відділ теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України

та ін. Водночас відбувалося накопичення емпіричного матеріалу, теоретичних напрацювань і практичного досвіду, що згодом стали підґрунтям для всеукраїнських експериментів 2010-х рр. Нормативним підґрунтям розвитку медіаосвіти цього періоду стали Закони України «Про інформацію» (1992), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1999), «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007) та іншими документами.

II. 2010–2016 рр. – експериментальний етап, що характеризувався концептуалізацією медіаосвіти в Україні, розробленням навчальних програм, науково-методичних матеріалів для експериментального впровадження наскрізної медіаосвітньої складової, створенням навчальних програм для підвищення кваліфікації вчителів в інститутах післядипломної педагогічної освіти та курсів для майбутніх учителів у закладах вищої освіти. У цей період була створена мережа експериментальних закладів освіти, окреслилася тенденція до інституалізації медіаосвітніх осередків. Важливим чинником стало визначення ролі ІКТ в освітньому процесі у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. Затвердження Концепції впровадження медіаосвіти в Україні Національною академією педагогічних наук України (2010) передбачило поетапний всеукраїнський експеримент у школах і закладах вищої освіти, а також пріоритизацію підготовки педагогів до реалізації медіаосвітньої складової. Було створено робочу групу з підготовки навчального плану і програми з дисципліни «Медіаосвіта». В інститутах післядипломної педагогічної освіти активізувалося впровадження медіаосвітніх курсів. На цьому етапі було засновано Український медіаосвітній консорціум, Українську асоціацію медіапсихологів і медіапедагогів, розширено співпрацю з державними та громадськими інституціями у сфері медіаграмотності; затверджено оновлену Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні Національною академією педагогічних наук України та Дорожню карту з медіаосвіти і медіаграмотності (2016).

III. 2017–2024 рр. – етап масштабування медіаосвіти, під час якого відбувалася широка імплементація Концепції розвитку медіаосвіти в Україні (2016), активізація формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти вчителів, співпраця громадських організацій, закладів вищої освіти, інститутів післядипломної освіти, наукових установ задля зміцнення партнерства у створенні медіаресурсів, платформ і програм з медіаосвіти. Особливого значення набув проєкт IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», орієнтований на підготовку вчителів різних предметів, що охопив тренінговою діяльністю тисячі педагогів у різних регіонах України. Вагомими подіями стали впровадження Національної стратегії з розвитку медіаграмотності (2021), проведення всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (2017–2022 рр.), а також започаткування Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр», що об'єднав зусилля МОН України, інститутів післядипломної педагогічної освіти та громадського сектору. На цьому етапі медіаосвіта дедалі помітніше почала виконувати не лише освітню, а й безпекову, громадянсько-патріотичну, психозбережувальну функції.

Вивчення досвіду формальної медіаосвіти вчителів дало змогу виявити її основні особливості. Установлено, що провайдерами формальної медіаосвіти виступають заклади вищої освіти та інститути післядипломної педагогічної освіти. Її стратегічна мета полягає у підвищенні фахового рівня вчителів відповідно до освітніх стандартів, сучасних суспільних викликів, індивідуально-особистісних і професійних потреб, а також у забезпеченні наскрізності медіаосвіти на різних рівнях освіти. Важливою особливістю формальної медіаосвіти вчителів є також партнерська взаємодія із громадськими організаціями, науковими установами, а також залучення до медіаосвітніх ініціатив батьків, учнів і менеджерів освіти. Доведено, що розвиток формальної медіаосвіти супроводжується створенням навчально-методичних ресурсів, практикумів, освітніх програм, підручників і навчальних посібників,

проведенням міждисциплінарних досліджень із проблем медіакультури, медіапедагогіки, медіапсихології, медіасоціології, інформаційної війни та кібербезпеки.

Вивчення досвіду розвитку *неформальної* медіаосвіти вчителів в Україні підтвердило, що вона забезпечує гнучкі можливості професійного розвитку педагогів через тренінги, вебінари, онлайн-курси, майстер-класи, діяльність громадських організацій, освітніх платформ і проєктів. Провайдерами неформальної медіаосвіти виступають громадські організації та освітні платформи: ГО «Академія української преси», IREX, «Всеосвіта», «EdEra», «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та ін. Її стратегічна мета полягає у професійному зростанні вчителя, здатного об'єктивно й критично працювати з інформацією з відкритого медійного простору, оцінювати її достовірність і доцільно використовувати в освітній практиці. Важливими ознаками неформальної медіаосвіти є утвердження компетентнісної парадигми, ресурсне забезпечення через сертифіковані програми, тренінги, короткострокові курси, розвиток партнерської взаємодії між громадськими організаціями, науковими інституціями та закладами освіти. Особливої актуальності вона набула в умовах російської війни проти України, коли зміст таких програм був зорієнтований на розвиток критичного мислення вчителів, оцінювання медіатекстів в умовах інформаційної війни, формування навичок інформаційної гігієни та безпечної поведінки в інфомедійному просторі.

Інформальна медіаосвіта вчителів в Україні набула системного характеру та стала важливим чинником професійного саморозвитку в умовах цифровізації освіти, а також викликів, спричинених війною та інформаційною агресією. Провайдерами інформальної медіаосвіти є громадські організації, державні інституції та освітні медіаресурси, зокрема Управління стратегічних комунікацій Генерального штабу ЗСУ, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, «Гвара Медіа», «БезБрехні», Media Development Foundation, Центр розвитку незалежних медіа в Україні, Український інститут медіа та

комунікації, «Освіторія», Академія української преси, IREX та ін. Її стратегічна мета полягає в забезпеченні ресурсів для самоосвіти педагогів задля впровадження наскрізної медіаосвітньої складової в систему освіти – від дошкільної до освіти дорослих. Ресурсне забезпечення охоплює вебсайти, онлайн-платформи, портали, YouTube-канали, мультимедійні посібники, онлайн-курси, що дають змогу вчителям оновлювати знання з медіаосвіти, медіаграмотності, цифрової безпеки та кібергігієни. Винятково важливою є роль інформальної медіаосвіти у реагуванні на виклики війни – формування вмій протидіяти дезінформації, пропаганді, фейкам, захищати персональні дані, розвивати здоров'язберезувальну медіакомпетентність. Зростає значення державної підтримки окремих ініціатив, зокрема Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр», спрямованого на реалізацію просвітницьких та освітніх заходів.

Результати дослідження, представлені у другому розділі, висвітлено у публікаціях: Головченко, М. (2025с), Головченко, М. (2025d).

РОЗДІЛ III

ЦІННІ ПРАКТИКИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНИ

У розділі представлено досвід зарубіжних країн як важливий ресурс розвитку медіаосвіти вчителів України; систематизовано тенденції розвитку медіаосвіти вчителів в Україні; обгрунтовано цінні ідеї для удосконалення медіаосвіти вчителів в Україні на різних рівнях (державному і регіональному, управлінському, особистісно-професійному).

3.1. Сучасні практики розвитку медіаосвіти вчителів у зарубіжних країнах

Для аналізу досвіду впровадження медіаосвіти вчителів було обрано три країни – Польщу, Фінляндію і Швецію. Такий вибір зумовлений прагненням простежити як різні соціально-культурні і політичні контексти впливають на формування стратегії розвитку медіаграмотності, інтеграції її в систему освіти та організацію підготовки педагогічних кадрів (Рис.3.1).

ПОЛЬЩА	ФІНЛЯНДІЯ	ШВЕЦІЯ
<ul style="list-style-type: none"> країна Східної Європи з фрагментарною, але централізованою спробою інтеграції медіаосвіти через окремі ініціативи та документи. Становить приклад поступової інституалізації. 	<ul style="list-style-type: none"> країна еталон системної медіаосвіти, в якій багатограматність інтегрована в навчальні програми на всіх рівнях освіти, з підтримкою державної політики 	<ul style="list-style-type: none"> приклад змішаної моделі, де присутні національні орієнтири, але значна автономія на рівні шкіл, що дозволяє побачити інший підхід до реалізації.

Рис. 3.1. Досліджувані країни

Джерело: опрацювання власне

Аналіз здійснювався за визначеними критеріями:

- 1) нормативно-законодавча база, за якою врегульовується медіаосвіта;

- 2) підготовка і підвищення кваліфікації вчителів у сфері медіаосвіти;
- 3) перспективи подальшого розвитку медіаосвіти у країні;
- 4) наявність моделі впровадження медіаосвіти у країні;
- 5) конструктивні ідеї досвіду для реформування медіаосвітніх практик і підготовки вчителів в Україні.

Представимо результати аналізу кожної із країн більш детально.

3.1.1. Тенденції розвитку медіаосвіти у Польщі

У ХХІ ст. медіаосвіта у Польщі набула особливої актуальності у зв'язку зі зростанням впливу цифрових технологій на всі сфери життя. Польща як країна Європейського Союзу активно розвиває політику у сфері медіаграмотності, опираючись на європейські стандарти та власні національні пріоритети. «Названі четвертою владою – поряд із традиційною тріадою: законодавчою, виконавчою та судовою – засоби масової комунікації фактично є першою владою, оскільки вони вирішальним чином впливають на розуміння та сприйняття світу, на спосіб оцінювання людей, фактів і явищ, формують світогляд і громадську думку, а також впливають на конкретні індивідуальні вибори – екзистенційні, моральні, політичні, релігійні» (Łęciscki, 2010, s. 71).

Як підкреслює І. Леонович-Букала, «ми проводимо більшу частину свого часу в онлайн-світі, який багато хто з нас не розуміє, стаючи суб'єктом дій, про які ми навіть не підозрюємо. Якщо у цьому світі ми все ще маємо сумніви щодо того, чи варто впроваджувати медіаосвіту в освіту дітей та молоді, ймовірно, настав час переглянути нашу думку» (Leonowicz-Bukała, 2022).

У сучасній польській науково-педагогічній літературі можна зустріти різні підходи до визначення та розуміння сутності медіаосвіти залежності від включеності її до сфери компетентності, наявності технічних навичок, необхідних для користування медіа (Cęcelek, & Gogolewska-Tońska, 2022). Зазвичай її потрактовано як комплекс знань, навичок і ставлень, які дозволяють

критично оцінювати інформаційний потік, розуміти функціонування медіа, етично створювати та використовувати медіаконтент у професійній діяльності.

Підтримуємо точку зору науковців, що наразі в педагогіці та освіті термін «медіа» став узагальнювальним і надкатегоріальним поняттям, яке охоплює такі терміни, як: навчальні засоби, дидактичні матеріали, засоби масового впливу, а також інформаційні технології (Strykowski, Kałolewicz, & Ubermanowicz, 2008). За П. Джев'єські (Drzewiecki, 2010), медіаосвіта здійснюється насамперед у сім'ї, яка є основним освітнім середовищем і найчастіше середовищем споживання медіа, але потрібен і соціальний форум, де стикаються думки та різні точки зору. Таким форумом є школа, де ми вчимося бути разом, незважаючи на розбіжності, шукати порозуміння через діалог.

Участь ЗМІ в освітніх процесах також є генератором і водночас результатом послаблення монопольної ролі школи як основного джерела інформації. Як підкреслюють дослідники, «безсумнівно, інформаційні технології збагачують дидактичну майстерню вчителя та учня, але водночас вони дозволяють відокремити освіту від традиційної школи за її суттю» (Tanaś, 2005, s. 7).

Аналіз нормативно-правової бази медіаосвіти є надзвичайно важливим, оскільки саме законодавчі акти та освітні стратегії формують державний підхід до розвитку медіаграмотності. Передусім правові документи окреслюють офіційне ставлення держави до медіаосвіти, визначаючи її цілі, принципи та завдання. Це дозволяє зрозуміти, яке місце надається медіаграмотності у загальній системі освіти. Крім того, правове регулювання забезпечує дотримання прав усіх учасників освітнього процесу – учнів, учителів, освітніх установ, на доступ до якісної медіаосвіти, а також встановлює їхні обов'язки у цьому процесі.

Наявність чіткої нормативної бази сприяє впровадженню медіаосвіти на всіх рівнях – від шкільної до вищої забезпечує її сталість незалежно від змін у політичному середовищі. Такий аналіз дозволяє оцінити, рівень узгодженості національних підходів з рекомендаціями ЮНЕСКО, Ради Європи та інших

міжнародних організацій та уможлиблює виявлення прогалини та вдосконалити політику у сфері медіаосвіти відповідно до сучасних викликів, таких як дезінформація чи цифрова безпека.

Проведений аналіз показав, що інтеграція медіаосвіти в освітню систему Польщі ґрунтується на сукупності нормативних документів, ключовими з-поміж яких є:

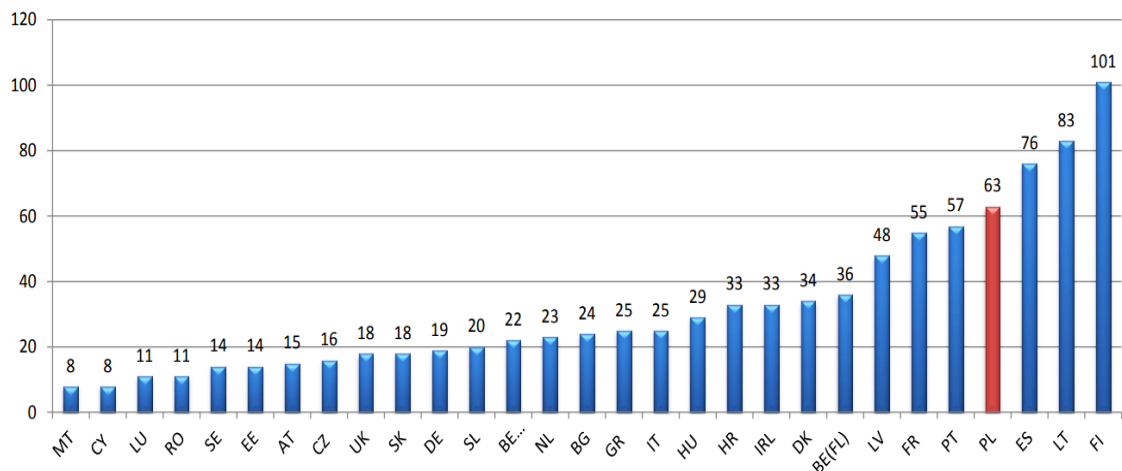
1. Закон Республіки Польща про радіомовлення та телебачення від 29 грудня 1992 р. Цей закон встановлює принципи функціонування медіа у країні та визначає роль Національної ради з питань радіо і телебачення (KRRiT) у сприянні медіаосвіті. Зокрема, стаття 6.2.13 зобов'язує публічних мовників реалізовувати освітні програми, включаючи медіаосвіту (*Ustawa o radiofonii i telewizji*, 1992).
2. Основна програма загальної освіти (*Podstawa programowa kształcenia ogólnego*), викладено у розпорядженні Міністра освіти (*Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r*), в якій наголошується на розвитку компетенцій XXI ст. зокрема цифрової та інформаційної грамотності учнів і педагогів (Ministra Edukacji Narodowej, 2017). Уперше медіаосвіта була інтегрована в шкільну програму в 1999 р. як частина «освітнього шляху», але в 2008 р. її було виключено. У новій основній навчальній програмі 2024 р. медіаграмотність не є окремою дисципліною, але її елементи присутні у змісті різних дисциплін, спрямованих на розвиток критичного мислення та логічного аналізу.
3. Стратегія розвитку людського капіталу до 2020 р. (*Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*), яка містить завдання щодо розвитку цифрових компетенцій через систему освіти (Ministerstwo Rozwoju, 2013).
4. Програма «Цифрова Польща» на 2014–2020 роки. Програма спрямована на розвиток цифрових навичок, включаючи медіаосвіту, через впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіту та підтримку відкритих освітніх ресурсів (Ministra Edukacji Narodowej, 2017).

5. *European Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu)* –

Польща активно орієнтується на цей європейський стандарт розвитку цифрових компетентностей викладачів (Redecker, 2017).

Інституційна підтримка медіаосвіти у Польщі здійснюється через *Національну раду з питань радіо і телебачення (KRRiT)*. Цей орган відповідає за регулювання медіа та сприяє її розвитку, зокрема через ініціативи, зокрема «Медійний дороговказ» (*Drogowskaz Medialny*), що надає ресурси для підвищення медіаграмотності серед громадян. Міністерство освіти та науки Польщі розробляє та впроваджує освітні політики, включаючи ті, що стосуються медіаосвіти, та координує співпрацю з неурядовими організаціями в цій сфері.

Аналіз практик медіаграмотності в ЄС-28 показав, що кількість основних зацікавлених сторін у сфері медіаграмотності у Польщі є достаньо високим порівняно з іншими європейськими країнами (Рис. 3.2).

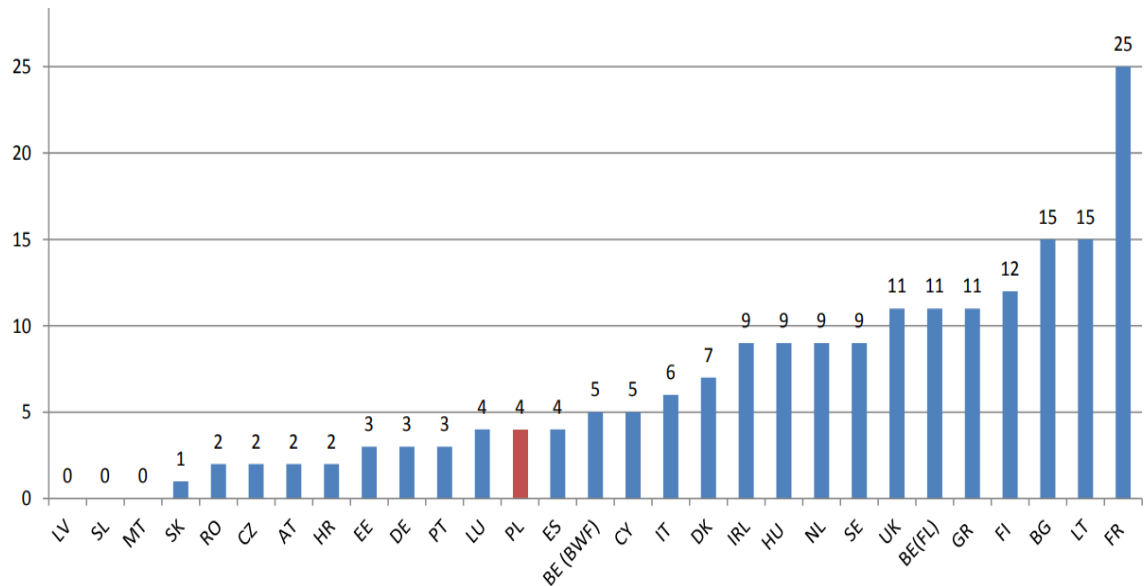

Рис. 3.2. Кількість основних зацікавлених сторін у сфері медіаграмотності, визначених у кожній країні

Джерело: підготовлено автором на основі (Murawska, n.d.)

Кількісний аналіз мереж медіаграмотності у країнах Європейського Союзу, які функціонують за участю різних зацікавлених сторін (державних установ, НУО, медіа, освітніх організацій тощо), показав, що Польща має лише 4 мережі й перебуває на рівні з такими країнами, як Люксембург (LU), Португалія (PT), Німеччина (DE), що може вказувати на потребу в активізації міжсекторального співробітництва та підкреслюють потребу в розбудові мережевої взаємодії між

освітніми установами, медіа, НУО та державними структурами для ефективного розвитку медіаграмотності (Рис. 3.3.).

Рис. 3.3. Мережі медіаграмотності за участю зацікавлених сторін

Джерело: підготовлено автором на основі (Murawska, n.d.)

У 2019 р. польськими дослідниками було розроблено Модель медіаосвіти, інформаційної та цифрової освіти (Ministerstwo Edukacji i Nauki, 2022). Цей документ створено групою освітніх і культурних організацій, до якої увійшли Центр громадянської освіти (CEO), Фонд «Школа з класом», Фонд «Сучасна Польща», Польський комітет у справах ЮНЕСКО та Національну Фільмотеку – Інститут аудіовізуальний (FINA). Основна мета моделі MEMIC полягає у підтримці й розвитку медіа-, інформаційних та цифрових компетентностей у школах, зосереджуючись не лише на технічних навичках, а на формуванні свідомого, критичного, творчого та етичного підходу до медіа. Модель спрямована на підготовку учнів і вчителів до активної участі в сучасному цифровому суспільстві.

Провідними завдання MEMIC визначено:

- 1) розвиток критичного мислення (навчання учнів аналізувати та оцінювати медіа-контент, розпізнавати фейки та маніпуляції);
- 2) підтримка вчителів (надання педагогам інструментів для розвитку власних компетентностей та ефективного навчання учнів);

- 3) інтеграція в освітню систему (впровадження медіаосвіти у навчальні програми та стандарти підготовки вчителів);
- 4) створення діагностичних інструментів (розробка методик для оцінки рівня медіа-компетентностей учнів і вчителів).

Модель MEMIC охоплює три основні взаємопов'язані сфери (Рис. 3.4):

Рис. 3.4. Сфери, що охоплює Модель медіаосвіти, інформаційної та цифрової освіти

Джерело: підготовлено автором на основі: Górecka-O'Connor, Komorowski, Korzeniowska, Krywoszejew, Pacewicz & Ptaszek, 2019.

У моделі також представлено список ключових компетентностей для вчителів, що слугує основою для саморефлексії та професійного розвитку.

Згідно з моделлю медіаосвіти, інформаційної та цифрової освіти, розробленою польськими дослідниками (Górecka-O'Connor, Komorowski, Korzeniowska, Krywoszejew, Pacewicz, & Ptaszek, 2019).

На думку авторів моделі, медіа, інформація та цифрові компетенції є віссю MEMIC, і спрямовані на підтримку вчителів, учнів та студентів, яка допомагає:

- аналізувати, критично оцінювати та створювати різні медіаповідомлення (текстові, аудіо, візуальні, аудіовізуальні тощо);

- визначати джерела медіаповідомлень та їхні політичні, соціальні, економічні та/або культурні умови, інтереси та контекст;
- інтерпретувати наявні повідомлення та цінності у різних засобах масової інформації та розповсюджуються через різні канали, різними організаціями (професійний, аматорський, комерційний);
- обирати правильний засіб для передачі власного контенту чи історії та мати змогу охопити цільову групу з певною метою;
- сприяти доступу до ЗМІ з метою використання та створення медіаповідомлень;
- забезпечити незалежність, об'єктивність та різноманітність медіаконтенту, зокрема на платформах соціальних мереж;
- підтримувати інших, особливо дітей та молодь, які можуть почуватися загубленими в інформаційному просторі, та допомагати їм безпечно та свідомо використовувати медіа-джерела інформації та знань;
- вчитися один в одного, навіть дорослі у дітей та молоді (Górecka-O'Connor, Komorowski, Korzeniowska, Krywoszejew, Pacewicz, & Ptaszek, 2019).

Важливим аспектом у розвитку медіаосвіти країни є відповідна підготовка і підвищення кваліфікації вчителів.

Слід підкреслити, що медіаосвіта у Польщі інтегрована у підготовку майбутніх учителів в університетах, зокрема на педагогічних факультетах, через:

- 1) модулі з інформаційно-комунікаційних технологій (ІСТ);
- 2) обов'язкові курси цифрової безпеки, етики використання медіа;
- 3) спеціалізовані дисципліни з цифрової дидактики.

Окрім базової підготовки, у Польщі існують системи післядипломної освіти та сертифікації. Наприклад, осередок розвитку освіти (Ośrodek Rozwoju Edukacji) проводить регулярні курси та тренінги для вчителів із медіаосвіти та цифрової грамотності. Програма Цифрова школа (Cyfrowa Szkoła) спрямована на підвищення цифрових компетенцій серед учнів та учителів через забезпечення обладнанням, навчання та супровід.

Використовуються і сучасні підходи до навчання, найбільш ефективними з яких є змішане навчання (blended learning), масові відкриті онлайн-курси (МООС), участь у міжнародних програмах обміну знаннями (наприклад, Erasmus+ КА2 проєкти з цифрової освіти).

Суттєву роль у розвитку медіаосвіти виконують неурядові організації. Наприклад, Фонд «Сучасна Польща» (Fundacja Nowoczesna Polska) реалізує проєкти для розвитку медіаграмотності, наприклад: «Szkoła z klasą 2.0», де розробляються стандарти безпечної і творчої роботи з медіа в освіті. Центр громадянської освіти (Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej) проводить курси, майстер-класи та вебінари для вчителів щодо критичного мислення і роботи з інформацією. Важливою міжнародною ініціативою стала участь Польщі в програмі «Media Literacy for All» (під егідою Європейської Комісії), де Польща активно впроваджує проєкти для шкільної медіаосвіти.

Попри суттєві здобутки, польська система освіти стикається із певними викликами, з-поміж-яких найбільш суттєвими є:

- нерівномірний доступ до цифрових ресурсів у різних регіонах;
- різний рівень цифрової компетентності вчителів;
- необхідність постійного оновлення навчальних програм відповідно до змін у цифровому середовищі.

Отже, проведений аналіз дає підстави для висновку про те, що Польщі притаманна централізована модель реалізації медіаосвіти з опорою на державні документи та МЕМІС.

Перспективи подальшого розвитку медіаосвіти в Польщі охоплюють впровадження персоналізованих програм навчання, які враховують індивідуальні потреби та рівень медіакомпетентності учнів; активний розвиток цифрової етики та підвищення рівня обізнаності щодо інформаційної безпеки, що стає дедалі важливішим у цифровому середовищі; а також зміцнення партнерства між освітніми закладами, урядовими структурами, громадськими організаціями та представниками медіасектору задля формування комплексної, ефективної та сучасної системи медіаосвіти.

3.1.2. Розвиток медіаосвіти вчителів у Фінляндії

Фінляндія є однією із провідних країн у сфері медіаосвіти.

Країна очолює європейські рейтинги з медіаграмотності, а її громадяни мають репутацію нації з високим рівнем критичного мислення, що вміє протидіяти дезінформації. Медіаграмотність розглядається як необхідна компетенція, інтегрована в національну систему освіти від дошкільної освіти до неформального навчання дорослих, та включена у національні навчальні плани як частина ширшої концепції – багатограмотності «multiliteracy», що охоплює медіа, інформацію та цифрові навички (Finnish National Agency for Education, n.d.).

У країні існує стала довіра до медіа: діти з перших класів навчаються сприймати і створювати інформаційний продукт, а влада виділяє на це з бюджету відповідне фінансування. Історія впровадження медіаграмотності у Фінляндії почалася в 1950-х роках (Єгорова, 2021).

Медіаосвіта у Фінляндії є високоякісною, змістовною та недискримінаційною. Її якість оцінюється та розвивається на основі досліджень (Ministry of Education and Culture, 2019). У Національній політиці медіаосвіти зазначено, що усі мають кращі можливості розвивати свою медіаграмотність у Фінляндії... Медіаграмотність, що сприяє доброму та змістовному життю, є важливою складовою громадянської компетентності (Media Literacy in Finland: National Media Education Policy). Високий рівень медіаграмотності полегшує пошук та визначення відповідних фактів, розгляд питання з різних точок зору та прийняття обґрунтованих рішень... а також уможливорює відповідальну участь у публічних дебатах (Ministry of Education and Culture, 2024).

Вагому роль у реалізації медіаосвіти і популяризації медіаграмотності у країні відіграє Фінський національний аудіовізуальний інститут, в структурі якого є Департамент медіаосвіти та аудіовізуальних медіа (МЕКУ). Інститут має кіно-, теле-, радіоархіви, два кінотеатри, бібліотеку та МЕКУ, де займаються розвитком навичок медіаграмотності, створенням безпечного інтернет-простору для дітей, дослідженнями. Крім міністерства, Інститут активно взаємодіє із

профільними організаціями (у тому числі на регіональному рівні), яких у Фінляндії понад сто.

Інтеграція медіаосвіти в освітню систему Фінляндії ґрунтується на кількох ключових документах державного та стратегічного рівня, що забезпечують системність, послідовність і глибину впровадження:

1. Національний навчальний план для базової освіти (National Core Curriculum for Basic Education, 2014/2016) є основним документом Media Literacy Policy, що визначає інтеграцію медіаосвіти як частину багатограматності (multiliteracy) ключової загальної компетенції (Finnish National Agency for Education, 2016). Документ оновлений у 2019 р. Міністерством освіти і культури Фінляндії, спрямований на розширення медіакомпетентності усіх вікових груп населення та координує дії уряду, освітніх установ і громадських організацій.

2. Спеціалізована політика, розроблена Міністерством освіти і культури Фінляндії (Media Literacy in Finland: National Media Education Policy) координує міжвідомчі підходи до медіаосвіти та спрямована на створення рівних умов доступу до медіаграмотності для всіх (*Ministry of Education and Culture, 2019*).

3. Урядові програми (Government Programme of Finland (оновлюються кожним урядом) включають положення про цифрову освіту, демократичні навички та захист від дезінформації, що доповнюють напрямки медіаосвіти. Наприклад, Програма уряду 2023–2027 включає розвиток цифрових компетенцій і цифрової етики як складову освітньої політики.

4. Навчальна програма для дошкільної освіти (Early Childhood Education and Care Curriculum, 2018) також містить компоненти медіаосвіти, що підкреслює системність впровадження медіаграмотності з раннього віку (Finnish National Agency for Education, 2018).

Ці документи забезпечують законодавчу, педагогічну та стратегічну базу для інтеграції медіаосвіти в усі рівні освіти у Фінляндії – від дитячого садка до навчання дорослих.

Важливою особливістю політики медіаосвіти Фінляндії є її розмаїття. Наприклад:

1. Медіаосвіта у школах систематично впроваджується з 1970-х років, а перша національна стратегія з медіаграмотності створена в 2017 р.
2. Розмаїття концептів, зокрема масові комунікації, аудіовізуальна освіта, медіаграмотність, медіаосвіта, мультиграмотність тощо, дозволяють розширювати аудиторію.
3. Міжнародна й міжсекторальна співпраця уможливають обмін досвідом і цілісне впровадження ініціатив.

Особливістю медіаосвіти Фінляндії є її інтегрованість в усі дисципліни і на всіх рівнях освіти (від початкової та середньої школи), що забезпечує наскрізну складову освітнього процесу. Медіаграмотність включена до навчальної програми дітей із перших класів як елемент базової освіти: це окремий предмет, але водночас як культура вона представлена в інших навчальних дисциплінах. Міністерство культури та освіти упроваджує програму з розвитку, що має назву «Нова грамотність». Основна її мета полягає у підвищенні рівня навичок, необхідних для дітей, які зростають в еру цифрових технологій. Зміст програми включає комунікацію, співпрацю, безпечну поведінку в інтернеті, що допомагає учням бути відповідальними громадянами. Її провідною особливістю є спрямованість на розвиток критичного мислення, здатності аналізувати медіаповідомлення, розпізнавати фейкові новини, розуміти етичні аспекти медіаспоживання.

За фінською моделлю медіаграмотність складається з трьох основних категорій:

- 1) інтерпретація та оцінка медіа;
- 2) виробництво медіа;
- 3) діяльність у медіапросторі.

Розвиток цих компетенцій передбачає:

- розвиток мислення,
- дослідницька робота і творчість,
- програмування спільнот і діяльність у них.

Наприклад, опанувати компетенцію медіавиробництва та самовираження діти починають із репортажів про своє щоденне життя, а коли знання потім переходять до більш креативних завдань, – до самовираження за допомогою більшої кількості інструментів.

Особливостями медіаосвіти Фінляндії, що найбільшою мірою увиразнюють її особливості у європейському освітньому контексті, є комплексність і системність, інтегрованість в усі рівні системи освіти та підтримка на національному рівні, наявність чіткої політики, що об'єднує різні установи для реалізації цих компетенцій.

До інших вагомих рис фінського підходу до медіаосвіти є фокус на критичному мисленні та етичному медіаспоживанні, що допомагає учням орієнтуватися у цифровому середовищі.

Підготовка вчителів до реалізації завдань медіаграмотності трактується як окремий вектор. Підготовка вчителів базується на загальних високих стандартах педагогічної освіти. Майбутніх учителів навчають інноваційним педагогічним методам, роботі з цифровими інструментами і включенню медіа, інформації та цифрових компетенцій у навчальний процес. Як підкреслюють фінські науковці, у підготовці вчителів надзвичайно важливо підвищувати усвідомлення та розуміння нових компетентностей у сфері грамотності серед студентів педагогічних спеціальностей, адже вчителі передають культурні цінності через своє викладання (Lähdesmäki & Maunula, 2023).

Підготовка вчителів і професійний розвиток для учнів усіх вікових груп є обов'язковими і пролонгованими у часі. Окрім базової підготовки, післядипломні курси та професійні тренінги з медіаграмотності доступні як через університети, так і через неурядові організації, що сприяє постійному підвищенню кваліфікації педагогів у цій сфері (Kurjainen, 2019).

Дослідження показують, що більшість фінських вчителів уже включають елементи інтерпретації медіа, оцінки інформаційної надійності та цифрової поведінки до своїх уроків. Для цього розробляють плани, підготовчі матеріали,

підручники з описами компетенцій, проводять вебінари й відеокурси. Також для освітян у Фінляндії розроблено сайт Школа медіаграмотності (Єгорова, 2021).

У Фінляндії організують регулярні заходи для різних аудиторій. Наприклад, щорічний Тиждень медіаграмотності, мета якого – популяризація медіаграмотності та підвищення компетенцій освітян. Заходи організують для дітей, молоді, дорослих, а також освітян.

На основі аналізу проведених досліджень та аналітики з відкритих джерел, можна виокремити виклики та напрямки розвитку медіаосвіти у Фінляндії.

По-перше, попри загалом високі стандарти освіти вчителів, залишається проблема нерівномірного розвитку цифрових і медіакомпетентностей серед педагогів. Деякі з них, особливо серед представників старшого покоління або з осіб з незначним досвідом використання ІКТ, можуть не мати достатнього рівня підготовки для ефективного упровадження медіаосвіти у школах (Ministry of Education and Culture, 2024).

По-друге, у більшості освітніх програм для вчителів надається значна увага концептуальним основам медіаосвіти, проте не завжди визачено достатньо можливостей для практичного застосування знань, наприклад, розроблення медіапроектів, роботи з учнями в цифровому середовищі, оцінки фейків тощо. Це свідчить про необхідність укладання локалізованих навчальних матеріалів і методичних посібників, адаптованих до конкретного регіону або школи.

Варто підкреслити, що медіаосвіта вимагає тісної інтеграції з іншими предметами (громадянська освіта, історія, мови, ІКТ), але не всі вчителі мають досвід міжпредметної інтеграції або розуміння, як це реалізувати ефективно в освітньому процесі. Важливо створювати моделі спільного викладання та підтримувати вчителів шляхом участі у міждисциплінарних тренінгах.

Особливістю, яку певною мірою можна віднести до проблем фінської медіаосвіти, є те, що в країні не повною мірою реалізовані системи оцінювання рівня медіаграмотності. Існує потреба в національних індикаторах або тестах, які б дозволяли моніторити прогрес, а також адаптувати підходи залежно від потреб учнів. Для стійкого розвитку цифрової грамотності важливо залучати не лише

школи, а й батьків, громадські організації, бібліотеки, молодіжні центри, створюючи спільне інформаційне середовище.

Висвітлені напрями можуть бути покладені в основу стратегічних ініціатив з оновлення підготовки вчителів та розвитку сучасної медіаосвіти, орієнтованої на виклики XXI ст. Фінський досвід може бути цінним орієнтиром для реформування медіаосвітніх практик і підготовки вчителів в Україні завдяки високому рівню інтеграції, системності та підтримці на національному рівні.

3.1.3. Досвід Швеції в організації медіаосвіти вчителів

Швеція є однією з провідних країн Європи у впровадженні медіаосвіти на всіх рівнях навчання. Її досвід демонструє системний підхід до формування медіаграмотності як невід'ємної складової громадянської освіти та критичного мислення. Високий рівень цифровізації суспільства, активна участь державних та незалежних інституцій у розвитку освітніх програм, а також нормативна підтримка роблять шведську модель особливо цінною для вивчення, зокрема щодо медіаосвіти вчителів. Огляд досвіду Швеції дозволяє не лише виявити ефективні практики впровадження медіаосвіти, а й аргументовано обґрунтувати її доцільність як стратегічного напрямку розвитку сучасної педагогічної освіти.

Огляд досвіду Швеції з організації медіаосвіти.

1. Швеція одна з провідних країн Європи, де медіаосвіта впроваджена на державному рівні через навчальні програми, рекомендації і цифрову стратегію для шкіл, спеціальні проєкти (Safer Internet, MIL Sweden). Особлива увага акцентується на демократичних цінностях, протидії дезінформації та критичному мисленні, подібно до Фінляндії, що загалом дає підстави вважати, що організація медіаосвіти у країні здійснюється на засадах системності.
2. Країна має національну цифрову стратегію розвитку освіти (Digital Strategy for the School System), що передбачає розвиток цифрової грамотності, ІКТ-компетентностей, а також медіаграмотності як складника громадянської освіти (OECD, 2022).

3. Як у Фінляндії, медіаосвіта інтегрується в шкільні дисципліни, починаючи з молодших класів. Водночас у Швеції більше уваги приділяється інституційній автономії шкіл, що дає цікавий контраст до централізованого підходу Польщі (Forsman, 2020).
4. Шведське агентство з питань освіти (Skolverket) координує цифрову трансформацію та забезпечує викладачів методичними матеріалами. Їхні ресурси є прикладом державної підтримки вчителів у сфері медіаграмотності.
5. У Швеції діє сукупність незалежних ініціатив з цифрової безпеки та освіти, зокрема які спрямовані на захист дітей в інтернеті, що є важливим аспектом медіаосвіти; спостерігається активна участь громадських і наукових інституцій.

Відповідно Швеція має децентралізовану модель впровадження медіаосвіти.

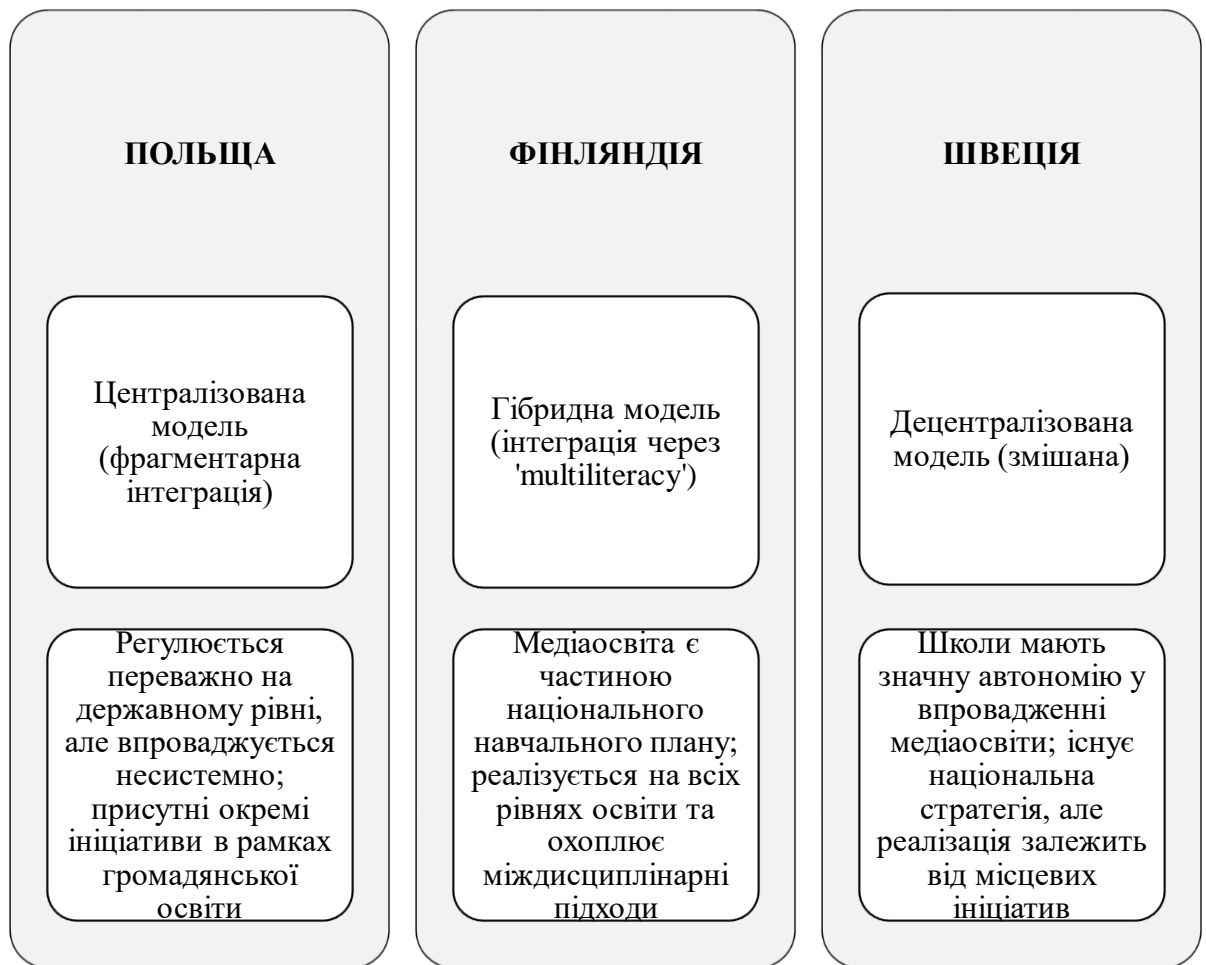
Узагальнення досвіду трьох країн – Польщі, Фінляндії і Швеції дозволило простежити роль державної політики та громадських ініціатив у кожній країні та дійти висновку, що Польща демонструє приклад країни, де медіаосвіта перебуває на етапі становлення й пошуку системних рішень. Фінляндія вважається визнаним лідером у цій галузі, з структурованою державною політикою й широкою мережею міжінституційної співпраці. Натомість Швеція пропонує модель із сильним фокусом на правах громадян, цифровій безпеці та підтримці вчителів через державні та недержавні програми (табл. 1).

Таблиця 3.1.

Порівняльна таблиця медіаосвіти Польщі, Фінляндії, Швеції

Критерій	Польща	Фінляндія	Швеція
<i>Модель впровадження медіаосвіти</i>	Централізована модель, опора на державні документи та MEMIC	Гібридна модель, інтеграція у всі рівні освіти через 'multiliteracy'	Децентралізована модель, школи мають більше автономії
<i>Інституційна підтримка</i>	Міністерство освіти та науки, Інститут медіаосвіти	Міністерство освіти і культури, Finnish National Agency for Education	Skolverket – Шведське агентство з питань освіти
<i>Інтеграція у навчальні програми</i>	Є окремі модулі, часто інтегрується у громадянську освіту	Вбудована у всі предмети як частина базових компетентностей	Інтегрується у предмети через цифрову стратегію
<i>Підготовка педагогів</i>	Є навчальні курси, проте підготовка ще не є системною	Високий рівень інтеграції у педагогічну освіту, доступ до курсів	Є платформи для безперервного навчання вчителів
<i>Цифрова етика та безпека</i>	Розглядається в межах цифрової безпеки	Розвинений напрям з акцентом на демократичні цінності	Важлива складова національної цифрової стратегії
<i>Роль громадських організацій</i>	Певна участь, але переважає державне регулювання	Активна участь, підтримка шкільних ініціатив	Ефективна співпраця держави з громадськими проектами

Порівняльний аналіз дозволив схарактеризувати три різні моделі впровадження медіаосвіти у досліджуваних країнах (Рис. 3.5).

Рис. 3.5. Характеристика моделей впровадження медіаосвіти у досліджуваних країнах (Польщі, Фінляндії та Швеції)

Джерело: опрацювання власне

Порівняльний підхід дозволяє не лише оцінити ефективність різних моделей, а й визначити потенційні напрями для адаптації успішних практик у національному контексті.

3.2. Тенденції і перспективи розвитку медіаосвіти вчителів в Україні

В сучасному науковому дискурсі спостерігаємо дослідницьку увагу науковців до визначення сучасних тенденцій розвитку медіаосвіти певних категорій фахівців. Так, Г. Марченко (2023), досліджуючи історико-педагогічні витоки медіаосвіти вчителів початкових класів, окреслила такі тенденції, як: глобалізація, інтернаціоналізація, цифровізація та інформатизація освіти як загальновизнані світові тенденції, що зумовили поширення та впровадження основ медіаосвіти в міжнародному та українському освітньому просторі; інституалізація медіаосвіти, що зумовила створення неурядових організацій, інституцій, що здійснюють упровадження медіаграмотності на різних рівнях освіти; стандартизація медіаосвіти та її законодавче закріплення на державному рівні.

Н. Приходькіна (2020), досліджуючи тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англomовних країн, виокремлює їх за тривалістю (коротко- й довготермінові), за поширеністю (національні, кластерні, світові) та за сферою охоплення (загальні, специфічні). Основними серед них є глобалізація та інтернаціоналізація освіти, розвиток глобального медіасередовища, просування медіаграмотності й інформаційної грамотності, інституалізації, стандартизації тощо.

На основі вивчення віртуальних ресурсів, законодавчо-нормативних документів, монографічних видань нами виокремлено сучасні тенденції розвитку медіаосвіти педагогів з урахуванням соціокультурного, політичного, ідеологічного контексту.

Тенденція врегулювання державної політики протидії інформаційному терору в умовах війни. Означена тенденція виявляється у заснуванні й активній діяльності громадських організацій (Академія української преси, «Детектор медіа», «Гвара Медіа» («Gwara Media»), «БезБрехні», «Media Development Foundation», «Освіторія»), ініціюванні національних проєктів

державного значення («Фільтр»). Важливо зауважити, що подібні ініціативи розвиваються у партнерстві з державними інституціями (Управління стратегічних комунікацій Генерального штабу ЗСУ, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, Центр розвитку незалежних медіа в Україні, Український інститут медіа та комунікації та ін.).

На основі вивчення відкритих ресурсів (сайтів, репозитаріїв, новин тощо) державних і громадських інституцій з медіа серед напрямів державної політики у сфері медіапростору, у протидії інформаційній пропаганді рф у відкритих ЗМІ, у соціальних мережах можемо виокремити такі, як:

- створення об'єктивного інтелектуального медійного контенту, що ґрунтується на фактологічному матеріалі, доказах, історичних і сучасних аргументах;

- здійснення моніторингу якості українських і зарубіжних медіа в Україні, її регіонах, за кордоном з метою реагування на дезінформацію про українські реалії, зокрема ;

- укладання ексклюзивної публіцистики й аналітики, розвиток української медіакритики шляхом розвитку професійності журналістів, їх готовності здійснювати необхідні розслідування, структурувати тести і візуальний ряд у новинах, у соціальних мережах;

- розвиток історії українських медіа шляхом архівування, оцифрування публічних матеріалів ЗМІ, інтерв'ювання тощо;

- трансформація державних медіа на суспільні (створення Суспільного мовлення, вебсайту, заснування Національної суспільної телерадіокомпанії України ;

- викриття російської пропаганди, критичне оцінювання українських і російських медіа, адекватне реагування на фейки і нівелювання маніпуляцій у ЗМІ, осмислення і оприлюднення журналістських помилок;

- розроблення онлайн-курсів для журналістів, громадян України щодо створення новинного контенту, роботи у соціальних мережах, журналістської медіаетики тощо;

-імплементация положень виборчого законодавства у медіаполітику, нівелювання прихованої агітації, піару на медіаресурсах, у соціальних мережах під час передвиборчих кампаній, дотримання стандартів невторчання у політику ЗМІ;

- сприяння реформам у медійній сфері, що передбачає реформування адекватної мовної політики на телебаченні і радіо, прозорість медіавласності, мотивований розподіл державних дотацій на виробництво кіно та інші зміни, на які чекає український медіаринок;

- проведення соціологічних досліджень щодо проблем медіаспоживання, вивчення суспільної думки щодо медіа у громадах, на рівні регіонів;

- активізація використання соціальних мереж, Youtube для реагування на соціокультурні, політичні проблеми на рівні держави, регіонів, громад;

- розвиток медіаграмотності, інфомедійної грамотності різних категорій населення (ГО «Детектор медіа», 2025).

В умовах війни увиразнення тенденції врегулювання державної політики протидії інформаційному терору відбувається у такому напрямі, як постійне професійне вдосконалення учителів у сфері медіаосвіти, що передбачає критичне осмислення сучасного медіаконтенту та опанування медіаосвітньою, цифровою компетентністю на найвищому рівні задля реалізації державних механізмів протистояння інформаційній війні. Адже саме вчителі, незалежно від фаху, мають розвивати у молоді навички медіаграмотності, готовність і здатність забезпечувати інформаційну гігієну у суспільстві. Бо саме молоді люди, кар'єрно зростаючи, професійно вдосконалюючись, мають стати генераторами інноваційних змін у регіонах і громадах, у політиці яких чільне місце має бути відведено медіаосвітнім проєктам, формуванню медіаграмотних громадян у контексті реалізації конструктивних реформ у сфері медіаосвітньої політики держави.

Схарактеризована тенденція конкретизується у наступній – **тенденції утвердження об'єктивної громадської думки шляхом нівелювання маніпуляцій у ЗМІ**. З-поміж відомих маніпуляційних практик у суспільстві

відбувається зорієнтованість на реагування на них. Це потребує адекватної відповіді різних категорій населення на маніпуляції. З-поміж них –

- *ефект «порядку денного»* (події, не зовсім важливі для суспільства, можуть бути представлені як значні, а важливі – як не варті особливої уваги, або взагалі замовчуватися);

- *ефект праймінгу* (відновлення минулих, як правило, приємних емоцій завдяки актуалізації асоціацій і здійсненні подачі нової інформації); періодичність повторення інформації (вважається, що через 30 хвилин аудиторія пам'ятає лише 40 %, а за тиждень ледве 10 % інформації);

- *заміна імен, або наклеювання ярликів* (один із найдієвіших інструментів політичної мови – «ярлики» на зразок «помаранчевих» або «осіб кавказької національності»);

- *констатація факту* (подається бажане становище у ЗМІ як факт, що вже відбувся; прийом, розрахований на створення відповідних настроїв у суспільстві за принципом «димув без вогню не буває»);

- *ефект присутності* (включає в себе ряд трюків, які мають імітувати реальність);

- *відволікання уваги* (повідомлення проти якоїсь думки або настановлення стають значно ефективнішими, якщо в момент їх передачі відволікти увагу від власне змісту цього повідомлення) (Волошенюк, 2013);

- *фабрикування / спотворення інформації* (йдеться про фейки — вигадані «факти», розраховані на те, що їх не перевірятимуть);

- *висмикування з контексту* (спотворення, у якому правдивим ядром часто стає цитата, яка у висловленні може бути органічною, а окремо — звучати «сенсаційно» і спотворювати зміст сказаного);

- *маніпуляція джерелами й експертами* (маніпулятор може послатися на джерела, які потенційно викликають повагу чи довіру; часто поєднують з узагальненням: «європейські медіа», «провідні експерти» тощо);

- *порушення балансу* (медіа висвітлює лише одну сторону конфлікту або приділяє одній із них більше уваги; важливо не плутати статус «сторони конфлікту» зі статусом «жертва» і «агресор»);

- *узагальнення* (дозволяє нетиповий, одиничний факт подати як загальнопоширену ситуацію; адже «всі громадяни» не можуть хотіти чогось одного або вчиняти однаково);

- *перебільшення* (висмикнуті з контексту факти, чиє значення, наслідки чи причини навмисно перебільшені, часто драматизовані);

- *замовчування інформації*;

- *пріоритетизація певних новин і заангажованість* (медіа приділяє більше уваги події, штучно збільшуючи її важливість в очах читачів; заангажованість — упередженість, тобто перевага особистого інтересу над суспільним під час пошуку, створення чи поширення інформації);

- *клікбейти* (емоційно-забарвлений контент, що привертає до себе увагу та спонукає перейти за посиланням);

- *немаркована реклама* (часто комерційні повідомлення, поширені як наслідок співпраці медіа та рекламодавця, не позначають як «реклама»);

- *фейк* (один із найпростіших елементів, які використовують пропагандисти для поширення брехні; фальшива, часто сенсаційна інформація, розповсюджена під виглядом новин; п'ять типів фейків (навмисно створені фейки; жарти, сприйняті як правда; масштабні містифікації; навмисно однобоке висвітлення подій; історії, де «правда» суперечлива) (Довженко, Єгорова, Іванова, Міський, Потапова, & Юричко, 2023).

У реалізації тенденції утвердження об'єктивної громадської думки шляхом нівелювання маніпуляцій у ЗМІ важлива роль належить педагогам, медіапедагогам, які виконують важливу соціокультурну, ідеологічну місію – реалізують ефективні медіаосвітні практики у викладацькій діяльності, у повсякденному спілкуванні, формують учня, студента як медіаграмотну особистість, здатну опиратися маніпуляціям і пропаганді ЗМІ, критично

ставитися до інформації на новинних ресурсах, у соціальних мережах, особливо в умовах війни.

Тенденція використання здоров'язбережувального потенціалу медіаосвіти вчителями в освітній практиці виявляється в усвідомленні вчителями, викладачами необхідності формування медіаграмотності учнівської і студентської молоді як важливої якості, що забезпечує особистість від медіаманіпулятивних практики. Це передбачає насамперед формування здатності до розуміння і використання здоров'язбережувального потенціалу медіаосвіти. Адже в умовах світоглядних кризових станів, інституційної кризи суспільних інститутів особистість має опиратися психологічній травматизації, ментальним порушенням, що особливо актуально в умовах війни РФ проти України. На переконання Л. Найдьонової (2023), в сучасних умовах «медіаосвіта має полегшувати завдання підтримки неперервності освітнього процесу, усунення територіальних розривів та інфраструктурних руйнувань, сприяти доланню втоми і переживанню гірких втрат, працювати на відновлення і нові здобутки».

Серед сучасних трендів медіаосвіти дослідниця виокремлює здоров'язбережувальний тренд, який «означився в часи пандемії і вимушеної дистанційної освіти як головний, зберігає своє провідне значення і дістає додаткове наповнення – травмаінформованість, тобто врахування реальності травматичних стресових станів і відповідної перебудови медіаспоживання для збереження психологічного благополуччя як умови розвитку людського потенціалу країни; цей тренд основний, поки триває війна; він підвищує боєздатність; сила духу базується на систематичній роботі над власною стабільністю і працездатністю» (Найдьонова, 2023). Ідея про те, що «інформаційна безпека сьогодні вимірюється насамперед нашим здоров'ям», актуалізується через пролонгованість військових дій. Відповідно педагог має бути вмотивований на використання здоров'язбережувального потенціалу медіаосвіти у щоденному спілкуванні, на забезпеченні учнівської й студентської молоді від маніпулятивних дій соціальних мереж.

За даними моніторингового дослідження, проведеного ГО «MediaSapiens», молодь не уявляє свого життя без інтернету (72,3%); кожен четвертий опитаний (25,9%) запевняє, що міг би обійтися без інтернету. Без спілкування у соціальних мережах не зміг би прожити кожен другий молодий українець, принаймні, згідно з дослідженням, 49,6% стверджують, що не уявляють життя без них. 47,0% опитаних вважають, що могли б обійтися без такого спілкування. Щодо проведення вільного часу, то виявилось, що сучасна молодь (70,2%) знаходить час на спілкування із реальними друзями. Проте у вільний час молоді люди, як правило, грають у комп'ютерні ігри і проводять час в інтернеті (42,6%) (72 % української молоді не уявляє свого життя без інтернету, 2013). За результатами дослідження «Споживання медіа» (2022), що було виконане соціологічною компанією InMind на замовлення міжнародної неприбуткової організації Internews, що реалізує «Медійну програму в Україні» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), 74% українців споживають новини із соціальних мереж, 42% – з інтернет-сайтів, 36% – через телебачення, 11% – через радіо, 3% – через друковані видання («InMind & Internews, 2022»). Наведені статистичні дані свідчать про значний відсоток комунікації у соціальних мережах, ознайомлення з інформацією, новинами через посередництво інтернет-ресурсів, що створює небезпеку для психологічного і ментального здоров'я. Відповідно у контексті наскрізності медіаосвіти має використовуватися саме здоров'язберезувальний потенціал, що передбачає формування критичного мислення, умінь трактування медіатекстів, усвідомлення застосування маніпулятивних механізмів у сучасному медіаконтенті й адекватно реагувати на них.

Взаємопов'язаною з попередньою є **тенденція реагування вчителів на медіатравматизацію особистості на засадах теорії і практики медіапсихології**. У цьому контексті Л. Найдьонова (2022) зауважує, що «медіависвітлення травматичних подій може ставати тригером запуску інтрузій, викликати симптоми посттравматичних стресових розладів. Такі феномени

медіатравматизації неодноразово описані після терористичних атак, технологічних катастроф та інших травматичних подій, висвітлюваних у медіа».

В умовах війни проблема медіатравматизації особливо актуальна, адже їй піддаються дорослі, діти, які мали досвід неадекватної реакції на воєнні реалії, висвітлені в ЗМІ, на неправдиві новини, висвітлення подій, які вони пережили безпосередньо. На думку О. Слободиської (2024), «медіатравма відноситься до вторинної травми; вторинна травматизація – це феномен проживання події, про яку є мозаїчна інформація і відсутні логічні ланки «домальовує» лімбічна система вигляді фантазійних ілюзорних новоутворень, прийнятих свідомістю за справжні. Внутрішнє промальовування події набагато яскравіше, страшніше ніж процес проживання самого події, адже подія закінчилася, а в ілюзіях може тривати скільки завгодно часу, обростаючи новими і новими подробицями, що руйнують психіку».

Проблема медіатравматизації є ключовою у медіапсихології. Відповідно вчитель має опановувати процедури пропрацьовування медіатравми у спілкуванні з учнівською і студентською молоддю, бути готовим адекватно відреагувати на фрагментарне трактування медіатекстів з боку здобувачів освіти, запропонувати їм алгоритм інтерпретування крізь призму критичного осмислення. Зауважимо, що у цьому напрямі науковцями розробляються актуальні інформаційні, тренінгові матеріали (Найдьонова, 2024). Так, науковці Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і психологічної психології НАПН України, ГО «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів» (ГО «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів», 2024) уклали електронне видання «Поради щодо здорового медіаспоживання під час війни» у межах реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я за ініціативою першої леді Олени Зеленської «Ти як?» (2024) (Координаційний центр з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України, n.d.), що реалізується Координаційним центром з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України, що здійснюється за підтримки Всесвітньої організації

охорони здоров'я) (Координаційний центр з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України, n.d.).

Зауважимо, що медіатравматизації українських громадян, учнівської, студентської молоді протистоїть інформаційний патріотизм, який визначається науковцями як сучасний тренд у ЗМІ. За визначенням Н. Череповської (2020), «інформаційний патріотизм як суб'єктивний феномен полягає в активізації емоційно-почуттєвої, ментально-когнітивної, мотиваційно-дієвої складових патріотизму особистості, які реалізуються саме в медіаінформаційному просторі. Провідними функціями інформаційного патріотизму є спрямованість на збереження й поширення українського медіаконтенту, захист інформаційного простору від ворожої пропаганди та просування українських цінностей як популяризація традиційних і створення нових українських символів та сенсів у форматі візуального медіаконтенту зокрема. Інформаційний патріотизм здобувачів освіти має формувати медіакомпетентний педагог, який повинен формувати цю якість як прояв світоглядної стійкості, як механізм ціннісної саморегуляції, адже, на слушне переконання Л. Найдьонові (2023), «патріотичне самоздійснення в інформаційному просторі є важливим складником спільних корисних справ, які містять здоров'язцілювальний потенціал для травмованої людини і громади», «патріотична медіаторчість у громаді створює можливості для творчого самовираження і взаємопідтримки в ситуаціях безпосереднього спілкування на культурних заходах (на місцевих толоках, фестивалях, у клубах, під час спільних меморіальних та інших заходів».

У контексті тенденції реагування вчителя на медіатравматизацію особистості на засадах теорії і практики медіапсихології підтримуємо досвід українських учених, медіапсихологів і медіапедагогів щодо наскрізності впровадження медіапсихологічної складової у формальну (післядипломну), формальну і неформальну освіту педагогів, зокрема теорії і практики травмаінформованості, інформаційної безпеки у соціальних мережах, практики медіаспоживання під час війни, психотравматизації внаслідок воєнних дій тощо.

Тенденція утвердження компетентнісних засад розвитку інфомедійної грамотності, медіаграмотності, медіакомпетентності вчителів спостерігається насамперед у виокремленні й обґрунтуванні у науковому дискурсі таких професійних й особистісних якостей педагога, як: медіакомпетентність, медіаграмотність, інфомедійна грамотність, інформаційно-цифрова компетентність і суголосних компетентностей. Незважаючи на окремі тотожні сутнісні характеристики означених понять, відзначимо позитивні аспекти – окреслення їх дефінітивних визначень актуалізує необхідність продовження наскрізності медіаосвітньої складової у неперервному професійному розвитку вчителя. Слушним є твердження М. Антонченко, що нині спостерігається диференційоване використання означень наведених якостей, що мають імплементуються у предметні результати освітніх програм підготовки майбутніх педагогів на всіх рівнях. Серед них вирізняються такі:

- інформаційна грамотність – це інтегрований результат особистості педагога, який включає знання про інформацію та способи її кодування, передавання та зберігання; вміння отримувати інформацію навчального призначення з різних; поняття пов'язане з використанням інформації як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності особистості;

- інфомедійна грамотність – інтегрований результат особистості педагога, який включає вміння отримувати інформацію навчального призначення з різних джерел, у тому числі з медіа; критично осмислювати її та створювати на її підґрунті контент навчального призначення; поширювати його, комунікувати із суб'єктами освітнього процесу за допомогою сучасних медіа;

- комп'ютерна грамотність – передбачає опанування комп'ютера та його програмне забезпечення.

- медіаграмотність – відповідно до концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) визначається як рівень (складова) медіакультури, який відображає вміння користуватися інформаційно-цифровою технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно отримувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отримувати

її з різних медіаджерел, відділяти реальність від її віртуальності (реальність, що сконструйована медіа), осмислювати відносини між владою і суспільством, міфи і типи контролю, які між ними культивуються, використовувати медіазасоби у своїй професійній діяльності; має ознаки поняття комп'ютерної грамотності («вміння користуватися інформаційно-цифровою технікою») та ознаки поняття інформаційної грамотності («вміння успішно отримувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію») (Антонченко, 2021, с. 12-22).

Нині спостерігається процес активного застосування поняття медіакультури як вищого рівня медіаграмотності й медіакомпетентності як важливої складової професійної компетентності вчителя. О. Кірдан, О. Кірдан й В. Литвиненко (2024) доводять, що «медіакомпетентність діалектично пов'язана із безпекою особистості здобувача освіти, педагога, менеджера освіти, суспільства в умовах цифровізації / цифрової трансформації, що охоплює всі сфери життєдіяльності особистості; відповідно медіаосвіта набуває актуальності у контексті професійної підготовки майбутніх педагогів та менеджерів освіти для формування їхньої готовності застосовувати інформаційно-комунікаційні, цифрові технології навчання та перебувати в центрі світової цифрової системи».

У дослідницькій студії спостерігається системний підхід до виокремлення складових медіаосвітньої компетентності вчителя, що свідчить про прогнозування змістового контенту, застосування форм і методів з метою цілеспрямованого впливу на формування відповідних складових визначеної якості. Так, зокрема М. Попов (2024) у структурі медіаосвітньої компетентності виокремлює такі її складові, як:

- інформативно-пізнавальна – знання термінології, теорії та історії медіакультури; критичні навички аналізу та інтерпретації тексту, аналітичного мислення, читання, письма чи обговорення, самоконтролю та самокорекції як споживача медіа, критичного використання Інтернету;

- мотиваційна – враховує виникнення стійкої мотивації особистості на ефективне сприйняття медіапростору;

- морально-соціальна – враховує ЗМІ з етичної точки зору, тобто медіаконтент та медіавиробництво мають здійснюватися з урахуванням очікуваного впливу на різні соціальні групи суспільства;

- контактна – окреслює, що засоби масової інформації повинні виконувати функцію комунікації;

- діяльнісна – включає в себе вміння самостійно відбирати засоби масової інформації і використовувати їх у своїх цілях, створювати медіатексти, здатність до саморозвитку в медіасфері (с. 141).

В утвердженні компетентнісних засад у сфері медіаосвіти педагогів особливе значення має уніфікація дескрипторів інформаційно-цифрової компетентності педагога у Професійному стандарті вчителя (2024), у яких відображені сутнісні характеристики медіаграмотності / медіакомпетентності педагога (здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності; усвідомлювати важливість цифрової гігієни, ініціювати й проводити заходи з популяризації дотримання цифрової гігієни серед учасників освітнього процесу тощо) (Міністерство освіти і науки України, 2024). Завдяки уніфікації понять у правовому полі можливе здійснення конструктивної процедури сертифікації вчителів, оцінювання рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності, медіаграмотності і розуміння подальших можливостей для самовдосконалення і саморозвитку у медіаосвітньому просторі, пошуку ресурсів для удосконалення відповідних якостей тощо.

Нині спостерігається також імплементація зарубіжних практик медіаосвіти педагогів у контексті утвердження компетентнісних засад розвитку інфомедійної грамотності, медіаграмотності, медіакомпетентності педагогів. Так, зокрема за аналогією до досвіду країн Європейського Союзу спостерігається спрямованість громадських організацій, наукових установ, закладів освіти на підготовку саме медіапедагогів, розвиток суголосних компетентностей, формування навичок інформаційної безпеки у цифровому просторі, активізація тренінгової діяльності у сфері медіаосвіти, укладання сертифікованих програм, структурування змісту

курсів з медіаосвіти на міждисциплінарних засадах, застосування рефлексивного підходу, надання переваги практичним методам, спрямованим на формування критичного мислення, розвиток медіакомпетентності майбутніх і працюючих педагогів переважно відбувається в межах інформальної та неформальної освіти тощо (Бабушко, 2022). Наведені та інші конструктивні ідеї зарубіжного досвіду є цінним ресурсом для удосконалення змісту й організаційних засад розвитку медіаосвіти українських педагогів в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти.

Наступна тенденція – **тенденція активізації неформальної та інформальної медіаосвіти вчителів** – реалізується саме завдяки усталеності системи медіаосвіти в Україні загалом, що складається зі складових, які презентують певні інституції, що продукують ресурси для реалізації наскрізної медіаосвіти. Згідно з даними реалізації Проєкту «Неформальна медіаосвіта в Україні та країнах ЄС» в межах наукової теми Інституту журналістики «Медіазнавчі студії в науковому та освітньому дискурсах» викладачів Київського університету імені Бориса Грінченка основними інституціями, які презентують певний вид освіти є:

- формальної – інститути післядипломної педагогічної освіти, НАПН України, МОШ України, Інститут модернізації змісту освіти, Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і політичної психології НАПН України, ГО «Академія української преси»;

- неформальної – Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і політичної психології НАПН України, ГО «Академія української преси», Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX, ГО «Центр Медіареформи», ГО Інститут масової інформації, ГО «Український інститут медіа та комунікації», ГО «Громадське радіо», Інформаційно-творче агентство «Юн-прес», ГО «Lviv Media Forum», ГО «Український кризовий медіацентр»;

- інформальної – Центр стратегічних комунікацій Міністерства культури та інформаційної політики України, ГО «Академія української преси», Рада

міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX, ГО «Центр Медіареформи», ГО «Інститут масової інформації», ГО «Детектор Медіа», ГО «VoxCheck», ГО «Центр аналітики і розслідувань» (Горбенко, Іващенко, & Фруктова, 2021).

У діяльності наукових інституцій, громадських організацій, у партнерстві з закладами освіти, журналістськими об'єднаннями спостерігається особлива увага для ресурсного забезпечення неформальної, інформальної освіти вчителів, різних категорій громадян. Так, зокрема, ГО «Детектор медіа» створила портал з дослідницькими матеріалами, результатами моніторингових досліджень сучасного медіаконтенту у співпраці з телевізійними каналами, зокрема «Суспільним», навігатор «МедіаДрайв», мультимедійний онлайн-посібник, онлайн-курс для педагогів, інших цільових категорій «Новинна грамотність» (ГО «Детектор медіа», 2025а).

Важливими ресурсами для розвитку медіаграмотності, медіакомпетентності вчителів є портал Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр», програма IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», ініційована Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США в Україні та Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, Міністерством культури та інформаційної політики України та Академією української преси з 2015 р. У межах реалізації проєкту IREX розроблено онлайн-курс з медіаграмотності VeryVerified, розташований на платформі онлайн освіти EdEra. Проєкт IREX упроваджується у закладах вищої освіти, зокрема в Сумському державному університеті імені А.С. Макаренка створений освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ кампус».

Громадськими організаціями запропоновано спектр курсів для формальної та інформальної освіти педагогів, зокрема онлайн-курси «Години медіаграмотності», «Подумай двічі» на платформі «Ed-era» (EdEra, n.d.b), онлайн-тренінг «Калькулятор фейків» Асоціації інноваційної та цифрової освіти (Асоціація інноваційної та цифрової освіти, 2025). З-поміж ресурсів вирізняються – платформи «Всеосвіта», портал медіаосвіти і медіаграмотності

Академії української преси (2025), Бібліотеки масової комунікації і медіаграмотності цієї організації, лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і психологічної психології НАПН України, онлайн ресурси для формальної та інформальної освіти з проблем теорії і практики медіаграмотності різних категорій здобувачів освіти, що відповідає викликам війни, психологічно травматизації, безпечної поведінки в Інтернеті тощо. Проблематика онлайн-курсів охоплює: можливості арт-терапії для допомоги вимушеним переселенцям, особам, що мають психічну травму; потенціал медіапсихології у подолання травм війни; ресурси медіа-арттерапії у подоланні психотравми; захист від кібербулінгу; захист дітей від кібербулінгу; кібербезпека молоді в умовах війни; оновлення змісту медіаосвітнього компоненту у старших класах з урахуванням сучасних викликів; інновації у медіаосвіті в умовах дистанційності війни; формування патріотизму молоді в умовах цифровізації засобами медіапедагогіки; оновлення змісту медіаосвіти у початковій школі з урахуванням інновацій НУШ; використання ресурсів кіномистецтва у професійній діяльності психолога тощо.

З-поміж позитивних тенденцій окреслюється **тенденція оновлення змісту медіаосвіти вчителів на міждисциплінарних засадах**, що зумовлено залученням ресурсів медіаполітики, медіасоціології, медіалінгвістики, інших міждисциплінарних дослідницьких напрямів для удосконалення змісту навчальних програм підвищення кваліфікації вчителів, інших категорій громадян. Так, на переконання О. Волошенюк (2023), «російське вторгнення вплинуло на імплементацію медіаграмотності в навчальні програми та заняття у школах і вишах, як розвивається неформальна освіта, на чому має бути сфокусований поступ у сфері медіаграмотності зараз та в повоєнний час».

Удосконалення медіаосвітньої складової у наскрізних програмах зумовлена умовами повномасштабного вторгнення РФ проти України, необхідністю реагування на пропагандистську стратегію країн-агресора, уможливлення соціокультурного, психологічного впливу на особистість. Саме тому, на переконання дослідників, «у протистоянні агресивній антиукраїнській

пропаганді особливе значення має збереження та розвиток української громадянської та історичної освіти», формування в учнів чіткої поняттєвої системи, що не дозволить ворожій пропаганді підмінювати поняття та маніпулювати свідомістю; серед актуальних дефініцій, відповідно до віку учнів, варто зважати на такі: ідеологія, геополітика, нація, політична нація, націоналізм, національна держава, імперія, колоніалізм, республіка, демократія, ксенофобія, тоталітаризм і його різновиди (комунізм, фашизм, нацизм, рашизм-путінізм), експансія, сепаратистський рух, політика «умиротворення», геноцид, репарація, інформаційні війни та постправа» (Волошенюк, 2023)

Зокрема оновлення змісту медіаосвітньої складової на міждисциплінарних засадах спостерігається з 2018 р. в Україні – для десятикласників запроваджено інтегрований курс «Громадянська освіта», де розділ 5 «Світ інформації та масмедіа» — створювався крізь оптику медіаосвіти, в ньому йдеться не лише про те, що таке медіа, а і як вони функціонують у суспільстві, який маніпулятивний вплив потенційно мають, як критично сприймати медіатексти, які існують стандарти подання інформації (Міністерство освіти і науки України, 2022).

Відповідно означена тенденція передбачає оновлення змісту медіаосвітньої складової програм підвищення кваліфікації вчителів на основі міждисциплінарного підходу. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує медіалінгвістика, що передбачає врахування потенціалу медіа у формуванні критичного мислення учасників освітнього процесу і детерміновано такими передумовами, як: стрімке зростання інформаційно-комунікаційних технологій; створення глобальної мережі медіакомунікацій; формування та розвиток єдиного інформаційного простору як нового віртуального середовища спілкування; становлення й наукове осмислення поняття «мова ЗМІ»; визначення функціонально-стилістичних особливостей і внутрішньої структури медіа; усвідомлення необхідності застосування інтегрованого підходу до аналізу медіамовлення, заснованого на об'єднанні зусиль дослідників різних гуманітарних галузей знання (Шевченко, & Сизонов, 2021, с. 32).

Сучасні дослідники пропонують практико орієнтовані розробки з метою забезпечення інтегративного і міждисциплінарного підходів до впровадження медіаосвітнього компоненту у зміст шкільних дисциплін згідно з концепцією НУШ. Зокрема Г. Асманська, М. Дашко, М. Дорош та ін. обґрунтовують ідею наскрізності медіаосвітньої складової з урахуванням компетентностей, які набувають учні після завершення циклів базового навчання, передбачених НУШ. До кожної компетентності розроблено варіанти універсальних вправ, які допоможуть розвивати ці вміння: інформаційна грамотність; критичне мислення; медіаграмотність; візуальна грамотність; стійкість до шкідливих інформаційних впливів; цифрова безпека; інноваційність, розвиток креативності (Асманська, Дашко, Дорош, Новицька, Палько, Розумієнко, & Усенко, 2025). Вважаємо, що подібний підхід, який спрямований на забезпечення наскрізності медіаосвітньої складової у змісті шкільних дисциплін, дозволяє формувати медіаграмотність учнів, які розумітимуть стандарти якісних медіа, журналістську етику, особливості редакційної політики, розвиває вміння розпізнавати маніпуляції, емоційний контент, клікбейтні заголовки та псевдоекспертів, прояви стереотипного мислення в медіа, убезпечує від кібербулінгу тощо.

На основі аналіз навчальних програм підвищення кваліфікації інститутів післядипломної педагогічної освіти різних регіонів (Київ, Миколаїв, Полтава, Чернівці тощо) можна констатувати, що медіаосвітній контент визначається спрямованістю на розвиток медіаграмотності, медіакомпетентності педагогів на основі використання потенціалу міждисциплінарних студій у сфері медіа. (Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, n.d.; Миколаївський інститут післядипломної педагогічної освіти, n.d.; Полтавська академія неперервної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського, n.d.; Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, n.d.).

Водночас переконані, що у змісті програм з медіаосвіти для інститутів післядипломної педагогічної освіти, у змісті тренінгів, майстер-класів, онлайн-ресурсів тощо для неформального навчання вчителів міждисциплінарність має

поглиблюватися з метою диференційованого підходу до структурування змістового контенту, охоплення різних напрямів використання потенціалу медіа для розвитку громадянської компетентності, політичної свідомості учнівської й студентської молоді тощо.

Схарактеризувавши позитивні тенденції розвитку медіаосвіти педагогів, окреслимо й негативні тенденції на основі вивчення ресурсів сайтів громадських організацій, наукових установ, інститутів післядипломної педагогічної освіти. У цьому контексті науковці Національного інституту стратегічних досліджень доводять, що в Україні в умовах протистояння російській агресії та важкого економічного становища повномасштабному запровадженню медіаосвіти перешкоджає брак матеріальних ресурсів, необхідних для підготовки і перепідготовки вчителів, розробки нових планів, програм та навчальних матеріалів і оновлення наявних. Крім того, дослідники визначають низку проблем, спричинених як специфікою медіаосвіти, так і реаліями української системи освіти:

- наявність численних, часто взаємно конкурентних концепцій медіаосвіти і медіаграмотності;
- інерція системи освіти, яка на рівні основ навчального процесу успадкувала від радянських часів недостатню увагу до розвитку критичного мислення, особливо при вивченні предметів суспільствознавчої групи;
- ризик зведення медіаосвіти у середній і вищій школі до вивчення основ журналістики чи засад політичної медіакритики (у зв'язку з масовою підготовкою фахівців журналістських і політологічних спеціальностей), чим сучасна медіаосвіта далеко не вичерпується;
- необхідність поєднання вивчення традиційних і нових медіа, останні з яких мають власні особливості і часто репрезентують цілковито відмінні види діяльності;
- необхідність поєднання знань, умінь і навичок, що належать до різних традиційних навчальних дисциплін (інформатика, українська та іноземні мови, суспільствознавство тощо);

- швидкі темпи розвитку нових медіа і трансформації традиційних ЗМІ та їхньої соціальної ролі (Іщенко, 2015).

Серед негативних тенденцій вирізняється **несистемність впровадження медіаосвітньої складової у професійну підготовку сучасних учителів**. Студіювання освітньо-професійних програм підготовки вчителів (на бакалаврському освітньому рівні) у закладах вищої освіти (9 ЗВО) доводить, що медіаосвіта опановується дискретно – переважно у процесі опанування варіативних освітніх компонентів, наприклад: «Основи медіаосвіти», «Інформаційно-педагогічні студії», «Медіаграмотність в освітньому процесі початкової школи», «Інформаційні комп'ютерні технології» тощо. У окремих закладах вищої освіти майбутні педагоги різного фаху медіаосвітній компонент опановують у процесі вивчення обов'язкових дисциплін: «Сучасні інформаційні технології», «Інформаційно-комп'ютерні технології в освіті» тощо (Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025; Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, 2025; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 2025; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2025; Український державний університет імені М.П. Драгоманова, 2025; Бердянський державний університет, 2025; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2025; Вінницький державний педагогічний університет імені Ю. Коцюбинського, 2025; Харківський національний педагогічний університет імені Г. Сковороди, 2025).

Зазначимо, що відповідно до проекту Стандарту вищої освіти зі спеціальності «Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)» визначено фахові компетентності і предметні результати, дотичні до сутнісних характеристик медіаграмотності, медіакомпетентності майбутнього вчителя. Йдеться про такі якості, як:

ФК10. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

РН15. Використовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі та для професійного розвитку, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси.

РН16. Орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, перевіряти її достовірність, оперувати нею у професійній діяльності.

ПРН4. Будувати інформаційну модель, реалізовувати її засобами цифрових технологій; проводити комп'ютерний експеримент, інтерпретувати, аналізувати та узагальнювати його результати (Міністерство освіти і науки України, 2024а).

Констатуємо, що освітніми програмами підготовки майбутніх учителів на бакалаврському освітньому рівні передбачено формування інформаційно-цифрової компетентності. Натомість медіаосвітня компетентність, інфомедійна грамотність має знайти аргументоване визначення в освітніх програмах і проєктуватися у процесі викладання дисциплін саме з медіаосвіти, які, на наше переконання, мають вивчатися як обов'язкові, у циклі дисциплін професійного спрямування, а не у варіативній складовій. Адже, на переконання вчених, «медіаосвіту вчителя можна розглядати як ресурс, що спроможний забезпечити підвищення ефективності навчання учнів у закладах середньої освіти», а для цього «необхідно створити спеціальні умови для забезпечення та підвищення рівня ефективності розвитку критичного мислення та аналізу стосовно медіаінформації, формування практичних навичок її вмінь у виявленні неправдивих повідомлень і викревленої інформації..., адже саме такий фахівець зможе допомогти учням адаптуватися в сучасному середовищі інформаційних змін та виховувати медіакомпетентне молоде покоління» (Авраменко, & Усатюк 2021).

Вважаємо, що нині увиразнилася негативна **тенденція дискретності навчання медіаграмотності у сфері освіти дорослих**, що зумовлено фрагментарністю законодавчо-нормативних механізмів в означеній сфері, несистемністю реалізації андрагогічної концепції навчання у різних регіонах, зокрема й у напрямі формування медіаграмотності різних категорій населення.

Крім того, є необхідність підготовки медіапедагогів, медіапсихологів для навчання дорослих, здійснення тренінгової діяльності тощо. О. Крутенко з цього приводу зауважує, що «формування навичок медіаграмотності суспільства повинно мати комплексний характер та спиратися на спільну діяльність людей різних поколінь, зокрема окремої уваги заслуговують дорослі люди та представники так званого третього віку; безпосередня діяльність щодо поширення серед цих верств населення навичок медіаграмотності та критичного сприйняття інформації може бути організована на базі закладів освіти» (Крутенко, 2020). На наше переконання, важливим напрямом поширення медіаграмотності у сфері освіти дорослих є неформальна й інформальна медіаосвіта, що передбачає відповідного ресурсного забезпечення, інтерактивних технологій з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії, темпу навчання, доцільного формату тощо. Вважаємо, що нині назріла необхідність розвитку критичного мислення дорослого населення у сприйнятті медіа, інтерпретації медіатекстів в українських і зарубіжних ЗМІ у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, потребою реагування на пропаганду у віртуальному середовищі, в інформаційних джерелах, соціальних мережах.

Дослідники Українського інституту медіа та комунікації, уклавши аналітичний звіт з проблеми медіаграмотності людей старшого віку (60+), відзначили, що нині потрібно розвивати мотивацію дорослих щодо формування медіаграмотності, укладати практико орієнтовані навчальні програми для організації короткострокових курсів, тренінгів для того, щоб їх зміст був максимально наближений до щоденних ситуацій користування технологіями тощо. О. Пасіцельська, А. Плис, А. Сичова (2023) зауважують, що «людина віком 30+ ставить собі запитання: «Для чого мені це потрібно?», а людина 60+ втричі частіше себе про це запитує».

Науковці переконливо доводять, що у процесі укладання програм з медіаграмотності для дорослих потрібно враховувати:

- для дорослої аудиторії курс з медіаграмотності може виявитися єдиним місцем соціалізації поза домом;
- живе спілкування між учасниками курсу повинне бути інтегральною частиною навчальної програми;
- тренінги та завдання повинні орієнтуватися на локальні медіа, які споживає цільова аудиторія;
- варто враховувати регіональні особливості (наприклад, типове медіаспоживання, різноманітність вибору медіа, вплив російської пропаганди та травматичного досвіду війни, наскільки це урбаністичне середовище, релігійність аудиторії та ін.);
- має бути синергія з локальними експертами, з людьми, які так само, як і їхні потенційні аудиторії, пережили травматичні досвіди і розуміють, звідки беруться корені цього всього»;
- надавати перевагу змішаному формату навчання: важливо, щоб старші люди навчалися поруч з молодшими для того, щоб відчувати підтримку, партнерство (Пасіцельська, Плис, & Сичова, 2023).

Дорослим важливо відчутися потрібними суспільству, саморозвиватися у сфері медіаосвіти, медіаполітики, медіакультури для того, щоб бути громадянсько активними представниками держави, політично свідомими, опиратися пропагандистським наративам у ЗМІ, надалі здійснювати адекватний вибір у передвиборчих кампаніях тощо.

Окреслення позитивних і негативних тенденцій розвитку медіаосвіти педагогів в Україні з урахуванням політичних, соціокультурних, ідеологічних викликів у першій чверті ХХІ ст., вивчення зарубіжних практик розвитку медіаграмотності, медіакомпетентності педагогів уможливило виокремити цінні ідеї для удосконалення медіаосвіти педагогів в Україні. Реалізація прогностичного напрямку нашого дослідження стала можливою також у контексті студіювання низки сучасних праць (Реун, 2020, с. 41–44; Іщенко, 2015; Поліковська, 2023; Уварова, 2020; Громова, 2023; Шейбе, 2014; Ласкова-Ярмоленко, & Слинькова, 2025; Найдьонова, 2023).

На загальнодержавному й регіональному рівнях:

- зміцнення партнерства громадських організацій, державних інституцій, ЗВО, інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо реалізації стратегії наскрізності, неперервності упровадження медіаосвітньої складової у професійний розвиток педагога;

- прискорення наскрізної інтеграції медіаосвітнього компонента у середній і вищій освіті, що зумовлено інформаційною війною РФ проти України, необхідністю формувати критичне ставлення українських громадян до медіаресурсів, здатність інтелектуально протистояти пропагандистським маніпуляціям;

- упровадження медіаосвіти в систему освіти України як складової інформаційної безпеки країни, що виконує стратегічну функцію у вихованні інформаційної стійкості, патріотизму молоді, української ідентичності;

- внесення змін у Стандарт вищої освіти у галузі А Освіта щодо корегування предметних результатів та загальних і фахових компетентностей – внесення медіаосвітньої компетентності, медіаграмотності як обов'язкової професійно-особистісної якості майбутнього педагога;

- забезпечення можливості здобуття додаткової кваліфікації медіапедагога, медіапсихолога учителям певного фаху:

- підготовка медіапедагогів, медіапсихологів для навчання дорослих, учнівської і студентської молоді у закладах вищої освіти;

- розроблення порталів, віртуальних бібліотек для конкретної цільової аудиторії – майбутніх учителів, викладачів, викладачів-дослідників;

- запровадження медіаосвітньої складової у сферу освіти дорослих і підтримка цієї ініціативи на рівні регіонів і громад;

- заснування цільових програм фактчекінгу та спростуванні фейкової інформації у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України значно зросла потреба у, а також кількості каналів поширення;

- систематична організація перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів, які мають бути зорієнтовані на випереджальне ознайомлення з медіаосвітніми інноваціями;

- надання психологічним службам функцій подолання медіатравмованості внутрішньо переміщених осіб, представників родин, які втратили рідних або рідні яких перебувають у полоні / зникли безвісти, осіб, які були піддані насильству, зокрема інформаційному.

На організаційно-управлінському рівні:

- удосконалення навчально-методичних ресурсів з медіаосвіти вчителів з метою активізації інформального навчання;

- розвиток цифрової медіаосвіти, що поєднує переваги позитивного впливу розбудови уявлень про майбутнє для долання психотравми із залученням до громадської діяльності через цифрові сервіси (Л. Найдьонова);

- написання факультативних медіаосвітніх програм для учнів/студентів;

- інтеграція елементів медіаосвіти в навчальні програми початкової, базової середньої, профільної школи;

- створення сертифікованих програм з проблем міждисциплінарності медіаосвіти для вчителів-практиків;

- упровадження обов'язкової дисципліни в освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх учителів різного фаху (української мови і літератури, історії і громадянської освіти, початкової освіти та ін.);

- постійне оновлення ресурсів для впровадження медіаосвіти як обов'язкового освітнього компоненту у освітньо-професійних програмах у галузі А Освіта;

- укладання навчальних програм з медіаосвіти у сфері освіти дорослих

- забезпечення психологічного супроводу особистості учня / студента, самого педагога з метою подолання медіатравмованості;

- упровадження елементів медіаосвіти у виховній та просвітницькій діяльності у закладах освіти з використанням медійних повідомлень.

На особистісно-професійному рівні

- надання допомоги учням / студентам в опануванні необхідних для освітнього процесу медіаресурсів;
- формування в учнівської і студентської молоді цінності приватного простору, пояснювати сутність понять «інформація», «дезінформація», «фейки», «фактчекінг», «цифровий слід», «пропаганда», «медіагігієна», «фішинг», «кібербулінг», «медіатравма», «інформаційна безпека» тощо;
- використання різних інтерактивних методів і прийомів (рольові ігри, творчі проєкти, віртуальні екскурсії, дослідження тощо), що сприяє розвитку критичного мислення, інтерпретаційних умінь у роботі з медіатекстами, формуванню соціальних навичок;
- усвідомлення відповідальності за персональний «цифровий слід» у соціальних мережах;
- проведення конкурсів серед учнівської і студентської молоді з питань кібербезпеки, інформаційної безпеки
- організація сторітелінгів на основі негативного досвіду комунікації у соціальних мережах;
- застосування методу проєктів з медіаграмотності, медіакультури на основі цінних практик;
- саморозвиток у напрямі відповідального ставлення до власної репутації у цифровому світі;
- формування готовності педагогів використовувати медіаосвіту у виховній, просвітницькій діяльності учнівської / студентської молоді у закладах освіти.

Висновки до третього розділу

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду розвитку медіаосвіти та медіакомпетентності вчителів у Польщі, Фінляндії та Швеції засвідчив, що медіаграмотність у цих країнах розглядається як стратегічно важлива складова сучасної освіти й громадянської компетентності. В усіх досліджуваних державах простежується усвідомлення зростаючої ролі медіа у формуванні світогляду, критичного мислення та демократичних цінностей, що зумовлює необхідність системного підходу до медіаосвіти.

Польський досвід демонструє переважно централізовану модель розвитку медіаосвіти з опорою на нормативно-правову базу та державні ініціативи. Важливим здобутком є розроблення Моделі медіаосвіти, інформаційної та цифрової освіти (MEMIC), яка окреслює цілі, компетентності та інструменти підтримки вчителів і учнів. Водночас медіаосвіта в Польщі перебуває на етапі становлення: вона інтегрована у навчальні програми фрагментарно, а рівень підготовки педагогів і розвиток міжсекторальної взаємодії залишаються нерівномірними. Це вказує на потребу подальшого вдосконалення системності й практичної спрямованості медіаосвітніх практик.

Фінляндія постає визнаним європейським лідером у сфері медіаосвіти завдяки високому рівню інтеграції медіаграмотності у всі рівні освіти та її включенню до концепції багатограматності (multiliteracy). Фінська модель характеризується цілісною державною політикою, міжвідомчою та міжсекторальною співпрацею, а також послідовною підготовкою і професійним розвитком учителів. Сильними сторонами є орієнтація на критичне мислення, етичне медіаспоживання та активну участь громадян у публічному просторі. Водночас актуальними залишаються питання вирівнювання рівня медіакомпетентностей педагогів, посилення практичної складової підготовки та розроблення національних індикаторів оцінювання медіаграмотності.

Досвід Швеції засвідчує ефективність децентралізованої моделі медіаосвіти, що поєднує державну стратегічну підтримку з високою автономією шкіл і активною участю громадських та незалежних інституцій. Особливий

акцент робиться на захисті прав дитини, цифровій безпеці, протидії дезінформації та підтримці вчителів через методичні ресурси й програми безперервного навчання. Такий підхід сприяє гнучкому впровадженню медіаосвітніх ініціатив з урахуванням локальних потреб.

Узагальнення досвіду Польщі, Фінляндії та Швеції дозволяє виокремити три моделі впровадження медіаосвіти: централізовану, гібридну та децентралізовану. Порівняльний аналіз засвідчує, що найбільш ефективними є ті підходи, які поєднують чітку державну політику, міжінституційну співпрацю, інтеграцію медіаосвіти в підготовку вчителів і орієнтацію на розвиток критичного мислення та громадянської відповідальності.

Отримані результати мають важливе значення для оновлення медіаосвітніх практик і системи підготовки педагогів в Україні. Адаптація кращих європейських напрацювань (фінської системності, польських модельних рішень і шведської уваги до цифрової безпеки та автономії освітніх інституцій) може сприяти формуванню цілісної, сучасної та стійкої системи розвитку медіакомпетентності вчителів, адекватної викликам XXI ст.

Виокремлення сучасних тенденцій і перспектив розвитку медіаосвіти педагогів в Україні засвідчує її утвердження як стратегічно важливого напрямку державної освітньої політики в умовах війни та цифрової трансформації суспільства. Медіаосвіта дедалі виразніше виконує не лише освітню, а й безпекову, світоглядну, психозбережувальну та громадянсько-патріотичну функції, що зумовлює зростання ролі педагога як носія медіакомпетентності та медіакультури.

Встановлено, що ключовими позитивними тенденціями є: врегулювання державної політики протидії інформаційному терору; утвердження об'єктивної громадської думки через нівелювання маніпуляцій у ЗМІ; актуалізація здоров'язбережувального та травмаінформованого потенціалу медіаосвіти; розвиток медіапсихологічних підходів у роботі з учнівською і студентською молоддю; формування інформаційного патріотизму; посилення компетентнісних засад розвитку інфомедійної грамотності, медіаграмотності та

медіакомпетентності вчителів. Важливим чинником є активізація неформальної та інформальної медіаосвіти, розширення партнерства державних інституцій, наукових установ і громадських організацій, а також оновлення змісту медіаосвітньої складової на міждисциплінарних засадах.

Водночас виявлено низку проблем і негативних тенденцій, серед яких – фрагментарність і несистемність упровадження медіаосвіти у професійну підготовку майбутніх учителів, недостатня нормативна уніфікація понять і результатів навчання, брак ресурсного забезпечення, дискретність формування медіаграмотності у сфері освіти дорослих, а також обмежена підготовка фахових медіапедагогів і медіапсихологів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що перспективи розвитку медіаосвіти педагогів в Україні пов'язані з необхідністю її системної інтеграції у формальну, неформальну й інформальну освіту, закріплення медіаосвітньої компетентності як обов'язкової складової професійної підготовки вчителя, поглиблення міждисциплінарних підходів та орієнтації на виклики інформаційної війни і збереження психічного здоров'я особистості. Реалізація цих завдань сприятиме формуванню медіаграмотних, стійких до маніпуляцій громадян і підвищенню якості освіти загалом.

Результати дослідження, представлені у третьому розділі, висвітлено у публікаціях: Головченко, Г., & Головченко, М. (2023а), Головченко, М. (2025b), Головченко, М. (2025f).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано основні чинники становлення і розвитку медіаосвіти вчителів в Україні, з-поміж яких: *діяльність міжнародних організацій* (ЮНЕСКО, Рада Європи, Європейський парламент), інституалізацію медіаосвіти (Глобальний альянс підтримки партнерства в галузі медіа- та інформаційної грамотності, Фонд «Відкрите суспільство», ГО «Інститут масової інформації», Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX в Україні, ГО «Детектор медіа», ГО «Центр Медіареформи», Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України тощо), *законодавче і нормативно-правове врегулювання та концептуалізація медіаосвіти в Україні*, а також *упровадження медіаосвітньої складової у процесі всеукраїнських експериментів*. Зазначені чинники сприяли становленню медіаосвіти вчителів в Україні, що поєднує міжнародні й національні стратегії, державні та громадські ініціативи, а також потенціал формальної, неформальної та інформальної освіти. Вони зумовили поширення медіа- та інфомедійної грамотності серед різних категорій населення, імплементацію міжнародних рекомендацій у державну політику, інтеграцію медіаосвіти у сферу освіти й інформаційної політики, а також розроблення програм медіаосвіти різних рівнів від дошкільної до університетської освіти та освіти дорослих.

2. Обґрунтовано періодизацію розвитку медіаосвіти вчителів України упродовж кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст. на основі законодавчо-регулятивного, інституційно-управлінського та ресурсно-змістового критеріїв. Виокремлено такі етапи: *ініціативний етап (1991–2009 рр.)*, що характеризується подоланням радянських медійних стереотипів, появою ініціатив закладів вищої освіти та інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо впровадження медіаосвітніх курсів, заснуванням наукових інституцій і громадських організацій (Асоціації діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України, Академії української преси, Інституту соціальної та політичної психології АПН України, Інституту екології масової комунікації та ін.), накопиченням емпіричних матеріалів для подальших

досліджень, а також законодавчим забезпеченням (прийняття Законів України «Про інформацію» (1992), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1999) та ін.); *експериментальний етап (2010–2016 рр.)*, пов'язаний із концептуалізацією медіаосвіти в Україні, розробленням навчальних програм і науково-методичних матеріалів для експериментального впровадження наскрізної медіаосвітньої складової, створенням мережі експериментальних закладів освіти, розробленням програм підвищення кваліфікації педагогів, а також затвердженням Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016) і Дорожньої карти з медіаосвіти і медіаграмотності (2016); *етап масштабування медіаосвіти (2017–2024 рр.)*, що характеризується широкою імплементацією Концепції розвитку медіаосвіти в Україні (2016), активізацією формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти вчителів, розширенням співпраці громадських організацій, закладів вищої освіти та інститутів післядипломної освіти, реалізацією проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», проведенням всеукраїнських експериментів і започаткуванням Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр». Історико-педагогічний аналіз розвитку медіаосвіти вчителів в Україні у 1991–2024 рр. дає підстави стверджувати, що її становлення та еволюція відбувалися у тісному зв'язку із суспільно-політичними трансформаціями, змінами освітньої політики та викликами інформаційного суспільства.

3. Виявлено сучасні тенденції розвитку медіаосвіти вчителів в Україні. До позитивних тенденцій віднесено: врегулювання державної політики протидії інформаційним загрозам і дезінформації в умовах війни; активніше використання здоров'язбережувального та психозбережувального потенціалу медіаосвіти в освітній практиці; утвердження об'єктивної громадської думки завдяки протидії маніпуляціям у медіапросторі; реагування педагогів на медіатравматизацію особистості на засадах теорії і практики медіапсихології; посилення компетентнісних засад розвитку інфомедійної грамотності, медіаграмотності та медіакомпетентності вчителів; активізацію неформальної та інформальної медіаосвіти педагогів через діяльність громадських організацій, освітніх

платформ і професійних спільнот; оновлення змісту медіаосвіти на міждисциплінарних засадах із залученням потенціалу медіапедагогіки, медіапсихології, медіакультури, цифрової освіти. Доведено, що ці тенденції зумовлені процесами цифровізації освіти, посиленням ролі медіа у суспільному житті, а також викликами інформаційної війни, що потребують формування у педагогів здатності критично аналізувати медіаконтент і формувати відповідні компетентності в учнівської молоді. До негативних тенденцій віднесено несистемність упровадження медіаосвітньої складової у професійну підготовку майбутніх учителів, недостатню узгодженість змісту медіаосвіти в освітніх програмах закладів вищої освіти, а також фрагментарність розвитку медіаграмотності у сфері освіти дорослих.

4. Схарактеризовано інноваційні практики зарубіжних країн у розвитку медіаосвіти вчителів. На основі аналізу досвіду розвитку медіаосвіти в Польщі, Фінляндії та Швеції встановлено, що в цих країнах вона набула статусу пріоритетного напрямку в державній і освітній політиці й розглядається як важливий чинник формування критичного мислення, громадянської відповідальності та цифрової культури особистості. З'ясовано, що ефективність упровадження медіаосвіти значною мірою залежить від наявності цілісної нормативно-правової та стратегічної основи, яка визначає місце медіаграмотності в системі освіти, забезпечує міжвідомчу координацію та створює умови для її сталого розвитку на всіх освітніх рівнях. Виокремлено три моделі реалізації медіаосвіти: централізовану (Польща), гібридну інтегративну (Фінляндія) та децентралізовану (Швеція), що відображають різні підходи до співвідношення державного регулювання, автономії закладів освіти та ролі громадських ініціатив у формуванні медіакомпетентності. Найбільш результативним є підхід, за якого медіаосвіта інтегрується в освітній процес як наскрізна складова, реалізується в межах різних навчальних предметів і видів освітньої діяльності та забезпечує її системність і практичну спрямованість. Підготовка і професійний розвиток учителів є ключовим чинником успішної реалізації медіаосвітніх завдань, а ефективними є моделі педагогічної освіти, які

поєднують фундаментальну психолого-педагогічну підготовку, формування медіа- та цифрових компетентностей і безперервне підвищення кваліфікації.

5. Окреслено перспективи розвитку медіаосвіти педагогів в Україні на різних рівнях:

– *на загальнодержавному і регіональному*: зміцнення партнерства громадських організацій, державних інституцій, закладів вищої освіти та інститутів післядипломної педагогічної освіти з метою забезпечення наскрізності й неперервності медіаосвіти у професійному розвитку вчителів; інтеграція медіаосвітнього компонента у систему середньої та вищої освіти з урахуванням викликів інформаційної війни; упровадження медіаосвіти як складової інформаційної безпеки держави; оновлення стандартів вищої освіти у галузі А Освіта через включення медіаосвітньої компетентності до професійних якостей педагога; створення можливостей для здобуття додаткових кваліфікацій (медіапедагог, медіапсихолог);

на організаційно-управлінському: удосконалення навчально-методичного забезпечення медіаосвіти вчителів; розвиток цифрової медіаосвіти; інтеграція її елементів у навчальні програми різних рівнів освіти; розроблення сертифікованих програм і курсів для педагогів-практиків; упровадження дисципліни «Медіаосвіта вчителя» у підготовку майбутніх педагогів; забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу для подолання медіатравм;

на особистісно-професійному: формування у здобувачів освіти медіаграмотності, критичного мислення та навичок безпечної поведінки в інформаційному просторі; розвиток умінь аналізувати медіатексти, розрізняти інформацію і дезінформацію, протидіяти маніпуляціям; використання інтерактивних методів навчання (проекти, рольові ігри, дослідницькі завдання), що сприяють формуванню відповідального ставлення до власного цифрового сліду та культури медіакомунікації.

Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектної проблеми. Подальших наукових пошуків потребують питання інституалізації медіаосвіти в

Україні, вивчення історії і практики громадських організацій, інституцій, діяльність яких спрямовувалася на формування медіаграмотності в українському суспільстві, формували медіакультуру українських громадян через віртуальне середовище, реальні масмедійні практики; особливостей застосування ІІІ у медіапросторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Абрамова, І. Г., Баранецька, А. Д., Березенко, В. В., Бондаренко, І. С., & Виговська, Н. А. (2017). *Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень*. Кераміст.
- Авраменко, О. Б., & Усатюк, Я. В. (2021). Теоретичні та методичні проблеми формування медіакомпетентності сучасного педагога. *Наукові записки. Педагогіка*, (144), 6–12. <http://nz.npu.edu.ua/article/view/NZ-npu-144.2019.01>
- Академія української преси. (2015). *Річний звіт МБФ «Академія української преси»*. https://www.aup.com.ua/uploads/annualreport_2015.pdf
- Академія української преси. (2016). *Дорожня карта з медіаосвіти і медіаграмотності*. <http://www.medialiteracy.org.ua/index.php/biblioteka/publikatsii/19-publikatsii/572-dorozhnya-karta-z-mediaosvity-i-mediahramotnosti-ukrayiny>
- Академія української преси. (2025). <https://www.aup.com.ua/>
- Академія української преси. (2025). *Портал медіаосвіти і медіаграмотності*. <https://medialiteracy.org.ua/>
- Академія української преси. (n.d.). *Бібліотека масової комунікації і медіаграмотності*. https://www.aup.com.ua/book-review/?_genre=posibnik
- Антонченко, М. (2021). Дефініція поняття «інфомедійна грамотність педагога». У В.Ф. Іванов (ред.), *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти* (с. 12–22). Академія української преси; IREX; Центр вільної преси. https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2021/03/infor_gramot.pdf
- Асманська, Г., Дашко, М., Дорош, М., Новицька, Г., Палько, І., Розумієнко, О., & Усенко, О. (2025). *Як інтегрувати медіаграмотність у будь-який предмет: збірник вправ та ідей для вчителів*. <https://drive.google.com/drive/folders/1xRIhyN6gia8EZFayEJ4HR3obPi-1R7Wy>

- Асоціація інноваційної та цифрової освіти. (2025). <https://www.aide.one/platforms>
- Бабакіна, О., Шуртигіна, В., & Бабельчук, О. (2024). Медіаграмотність педагога в умовах розвитку цифрових технологій. *Наука і техніка сьогодні*, 7(35), 265–276. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7\(35\)-265-2762](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7(35)-265-2762)
- Бабушко, С. Р. (2022). *Розвиток медіакомпетентності педагогів: зарубіжний досвід*. <https://reposit.uni-sport.edu.ua/server/api/core/bitstreams/793bc3d6-1d8b-40da-afb7-036e1220fa48/content>
- Бакка, Т., Голощапова, В., Дегтярєва, Г., Євтушенко, Р., Іванова, І., Крамаровська, С., Мелещенко, Т., & Шкребець, О. (2017). *Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя* (О. Волошенюк, Г. Дегтярєва, & В. Іванов, ред.). ЦВП; Академія української преси.
- Барило, С. Б., & Максименко, Н. Б. (2021). Шляхи формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (200), 48–53. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-200-48-53>
- Барішполець, О. Т., Вознесенська, О. Л., Голубєва, О. Є., Мироненко, Г. В., Найдьонова, Л. А., Обухова, Н. О., & Череповська, Н. І. (2014). *Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів*. Міленіум.
- Барішполець, О. Т., Найдьонова, Л. А., Мироненко, Г. В., Голубєва, О. Є., & Різун, В. В. (2009). *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід* (Л. А. Найдьонова & О. Т. Барішполець, ред.). Міленіум. <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/Posibnik.pdf>
- Барішполець, О. Т., Найдьонова, Л. А., Череповська, Н. І., Вознесенська, О. Л., Обухова, Н. О., Голубєва, О. Є., & Шишко, Н. С. (2013). *Навчальна програма «Медіапсихологія» Київської Малої академії наук учнівської молоді* (Н. І. Череповська, уклад.). <https://mediaosvita.org.ua/book/navchalna-programa-mediapsyhologiya/>

- Бердянський державний педагогічний університет. (2025). *Освітні програми*. <https://osvitni.bdpu.org.ua/>
- Биков, В. Ю. (2012). Інноваційні інструменти та перспективні напрями інформатизації освіти. <http://lib.iitta.gov.ua/1178/>
- Биков, В. Ю., & Жук, Ю. О. (ред.). (2004). *Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору*. Атіка.
- Биндас, О. М. (2023). Сутність медіаосвітніх моделей провідних країн Європи. *Імідж сучасного педагога*, (3(198)), 11–15. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3\(198\)-11-15](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3(198)-11-15)
- Билинець, Д. (n.d.). *Програма «Розвиток критичного мислення та медіаграмотності»*. <https://vseosvita.ua/course/rozvytok-krytychnoho-myslennia-ta-mediahramotnosti-288.html>
- Біницька, К. (2020). Досвід розвитку медіаосвіти в зарубіжних країнах. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, (1). <https://doi.org/10.31499/2307-4906.1.2014.197309>
- Боярин, А. (2018). Медіасередовище сучасної бібліотеки. *Інтегровані комунікації*, (6), 33–40. <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2018.6.4>
- Будник, О. (2021). Інфомедійна грамотність викладача як умова критичного мислення та медіаекологічної компетентності учасників освітнього процесу. У В. Ф. Іванов (ред.), *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти* (с. 36–45). Академія української преси; IREX; Центр вільної преси.
- Василюк, С. М., Алексійчик, О. В., Проценко, О. В., Абаляєва, Л. Ю., Чашка, Т. М., Стеніна, Л. В., & Шелкова, С. В. (2019). *Медіасвіт для дошкільнят: парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку* (О. В. Волошенюк, Г. А. Дегтярьова, & В. Ф. Іванов, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси. <https://www.aup.com.ua/mediaosv/navchalni-programy/>
- Васянович, Г. П., Герганов, Л. Д., & Бешок, Т. В. (2020). Діагностика рівнів сформованості медіаграмотності майбутніх учителів початкових класів.

Інформаційні технології і засоби навчання, 76(2), 108–125.
<http://hdl.handle.net/123456789/6833>

- Вербицький, Д., Сікора, Д., & Усата, О. (2021). Медіаграмотність як один зі складників процесу підготовки сучасного педагога професійного навчання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (1(48)), 69–72. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.69-72>
- Верховна Рада України. (1992). *Про інформацію: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
- Верховна Рада України. (1996). *Конституція України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- Верховна Рада України. (1997/2022). *Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
- Верховна Рада України. (1999). *Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>
- Верховна Рада України. (2007). *Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України*. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
- Верховна Рада України. (2014). *Про вищу освіту: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Верховна Рада України. (2014). *Про суспільні медіа України: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18#Text>
- Верховна Рада України. (2017). *Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
- Верховна Рада України. (2019). *Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
- Верховна Рада України. (2019). *Про освіту: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

- Верховна Рада України. (2020). *Про повну загальну середню освіту: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- Верховна Рада України. (2021). *Про електронні комунікації: Закон України № 1591-IX від 30 червня 2021 року*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
- Верховна Рада України. (2023). *Про медіа: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
- Ветлицька, О. С. (2024). Модель інформаційної захищеності особистості від впливу соціологічної інформації. *Сучасний захист інформації*, 3(59), 29–41. <https://journals.dut.edu.ua/index.php/dataprotect/article/view/2994/2892>
- Видайчук, Т. (2022). *Робоча програма навчальної дисципліни «Медіалінгвістика» (035 Філологія, другий магістерський рівень)*. Київський університет імені Бориса Грінченка. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44665/1/T_Vydaichuk_Medialing_FUFKM.pdf
- Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського. (2025). *Освітні програми*. <https://vspu.edu.ua/index.php?p=education9>
- Вовк, М. (2020). Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: виклики та перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії*, (22), 150–165. <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2020.22.222016>
- Водолазська, Т. В., Курмишева, Н. І., & Устименко, Т. А. (2021). *Інфомедійна грамотність: імплементація в освіті дорослих*. ПОППО ім. М. В. Остроградського. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi81/0061729.pdf>
- Вознесенська, О. Л. (2015). *Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям: Практичний посібник*. Human Rights Foundation. <http://mediaosvita.org.ua/book/resursy-art-terapiyi-na-dopomogu-vymush/>
- Вознесенська, О. Л. (2020). *Медіа-арттерапія як засіб подолання наслідків і профілактики психотравми (2-ге вид., стереотип.)*. ФОП Назаренко Т. В. <http://mediaosvita.org.ua/book/media-artterapiya-yak-zasib-podolannya-naslidkiv-i-profilaktyky-psyhotravmy-2/>

- Вознесенська, О., & Сидоркіна, М. (2015). *Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник*. Золоті ворота. <http://mediaosvita.org.ua/book/art-terapiya-u-podolanni-psyhichnoyi-tra/>
- Вознесенська, О., Дятел, Н., Найдьонова, Л., Тараненко, О., & Умеренкова, Н. (2024). *7 кроків до здорового медіаспоживання під час війни: посібник для вчителя*. IREX в Україні. <https://filter.mcsc.gov.ua/projects/7-kroktiv-do-zdorovoho-mediaspozhyvannia-pid-chas-viyny-posibnyk-dlia-vchytelia/>
- Войтович, Н. О., & Імбіровська-Сиваківська, Л. А. (2024). *Медіаграмотність: технології і практичне застосування* (В. Ф. Іванов, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси. <https://www.aup.com.ua/book-review/mediagramotnist-tekhnologii-i-prakt/>
- Волошенюк, О. (2023, 15 квітня). *Медіаосвіта у війні*. Детектор медіа. <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/31682/2023-04-15-mediaosvita-u-viyni/>
- Волошенюк, О. В. (2013). *Медіаосвіта та медіаграмотність* (В. Ф. Іванов & О. В. Волошенюк, ред.; 2-ге вид., стер.). Академія української преси; Центр вільної преси. <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>
- Волошенюк, О. В., Ганик, О. В., Голощанова, В. В., Дегтярєва, Г. А., Іванова, І. Б., Кожанова, А. Ю., Пиза, Г. Ю., Шкрєбець, О. О., & Янкович, О. І. (2018). *Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя* (О. В. Волошенюк & В. Ф. Іванов, ред.). ЦВП; Академія української преси.
- Волошенюк, О., Дегтярєва, Г., & Шаламов, Р. (ред.). (2024). *Практична медіаграмотність у НУШ. 5–7 класи*. Центр вільної преси. <https://www.aup.com.ua/book-review/praktichna-mediagramotnist-u-nush-5-7-k/>
- Волошенюк, О., Іванюк, І., Куш, О., & Шевченко, Г. (2017). *Авторські заняття від медіапедагогів-лідерів: медіаосвітні практики в позакласній роботі учнів 5–7 класів* (В. Іванов & О. Волошенюк, ред.). ЦВП; Академія української преси.

- Волошенюк, О., Мокрогуз, О., & Коваленко, П. (2013). *Основи медіаграмотності (пропедевтичний курс): Навчальна програма для учнів 8 (9) класів*. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. https://www.aup.com.ua/uploads/Program_8_class.pdf
- Герасимович, М. (2020). *Медіаосвіта в Україні як чинник на шляху становлення інформаційного суспільства*. Портал медіаосвіти і медіаграмотності. Академія української преси. <https://medialiteracy.org.ua/mediaosvita-v-ukrayini-yak-chynnyk-na-shlyahu-stanovlennya-informatsijnogo-suspilstva>
- Глазиріна, О. В. (2013). Медіапедагогіка як складова педагогічних знань. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, (3), 77–80. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/3602>
- ГО «Детектор медіа». (2013). *МедіаДрайвер*. <http://mediadriverv.com/>
- ГО «Детектор медіа». (2025). *Про нас*. <https://go.detector.media/about/>
- ГО «Детектор медіа». (2025а). *Онлайн-курс «Новинна грамотність»*. <https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22>
- ГО «Інститут масової інформації». (2025). <https://imi.org.ua/>
- ГО «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів». (n.d.). *Про нас*. <http://mediaosvita.org.ua/pro-nas/>
- ГО «Український інститут медіа та комунікації». (2025). *Про організацію*. <https://www.jta.com.ua/pro-ho-ukrainskyy-instytut-media-ta-komunikatsii/>
- ГО «Український кризовий медіацентр». (2025). *Про нас*. <https://uacrisis.org/uk/pro-nas>
- ГО «Центр медіареформи». (n.d.). *Про нас*. <https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/>
- Годлевська, К. В. (2014). Формування професійної компетентності майбутніх вчителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (3), 226–232.
- Годлевська, К. В. (2020). Професійна підготовка майбутніх учителів з використанням соціальних медіа. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна*

професійна освіта XXI століття», 2, 36–41.
[https://doi.org/10.35387/ucj.2\(2\).2020.36-41](https://doi.org/10.35387/ucj.2(2).2020.36-41)

Годлевська, К. В. (2020а). Угорський досвід розвитку цифрової компетентності вчителів у контексті сучасних освітніх реформ. У Г. В. Товканець (Ред.), *Компетентнісні індикатори стратегії «Європа 2020»: здобутки і перспективи педагогічної освіти* (с. 148–163). Мукачівський державний університет.

Головченко, Г. О. (2020). Аналіз діяльності центрів медіаосвіти в Україні. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 1(17), 29–39.
[https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.29-39](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.29-39)

Головченко, Г., & Головченко, М. (2023). Зміст медіаосвіти в освітніх закладах США і Канади. *Edukacja zawodowa i ustawiczna / Професійна і неперервна освіта*: польсько-український науковий щорічник, 8, 95–109.

Головченко, Г., & Головченко, М. (2023а). Розвиток медіаосвіти у США і Канаді в умовах глобалізаційних процесів. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*, 1(7), 122–140.
[https://doi.org/10.35387/ucj.1\(7\).2023.122-139](https://doi.org/10.35387/ucj.1(7).2023.122-139)

Головченко, Г., & Головченко, М. (2023b). Теоретичний дискурс проблеми медіаосвіти в сучасній педагогічній думці. У Н. Ничкало, Л. Лук'янова, Г. Філіпчук, О. Комаровська (Ред.), *Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст* (с. 153–170). Сучава. <http://ipood.com.ua/e-library/monografi/rozvitok-suchasno-mistecko-pedagogichno-osviti-nacionalniy-i-evropeyskiy-kontekst/>

Головченко, М. (2023) Сутність медіаосвітньої компетентності вчителя. У Г.І. Сотська, М.П. Вовк (Наук. ред.), *Неперервна педагогічна освіта XXI століття: зб. матеріалів XX Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької* (Вип. 6 (18), с. 45–48). Чернівці: Букрек.

Головченко, М. (2023). Медіакомпетентність майбутніх учителів мистецьких дисциплін. У І. Г. Терешко (голов. ред.), *Теоретико-методологічні аспекти*

мистецької освіти: здобутки, проблеми, перспективи: збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 19-20 жовтня 2023 р. (с. 47-51). Умань: Візаві.

<https://drive.google.com/file/d/1auJxjPK4Wha6J0lRF9so3QM1dhVpYISq/view?usp=sharing>

Головченко, М. (2023b). Медіаосвітнє середовище сучасного закладу фахової передвищої освіти. *Розвиток педагогічної науки і практики в умовах воєнного та повоєнного часу: матеріали Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2022 рік, м. Київ, 16-23 березня 2023 р.* (с. 108–11). Київ: Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Головченко, М. (2023c). Медіаосвітні ресурси у музейному просторі *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи: матеріали Десятої науково-практичної конференції, м. Київ, 29-30 вересня 2023 р.* *Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»* (с. 35–38). Київ: ТОВ «КАПІТАЛ-ДРУК».

Головченко, М. (2024). Адаптація музеїв до нових викликів медіапростору. *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи: матеріали Дванадцятій науково-практичної конференції, м. Київ, 25-26 вересня 2024 р.* *Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»* (с. 21–23). Київ: 7БЦ.

Головченко, М. (2024a). Медіакомпетентність і медіаграмотність майбутніх педагогів мистецьких дисциплін. У І. Г. Терешко (голов. ред.), *Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 16-17 травня 2024 р.* (с. 37–41). Умань: Візаві <http://surl.li/jtkhbm>

Головченко, М. (2024b). Медіакомпетентність у неформальній і інформальній освіті. *Мережева взаємодія Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та закладів освіти України і*

зарубіжжя: матеріали Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ, 25 березня 2024 р. (с. 57–59). Київ: ТОВ «Талком» <https://doi.org/10.5281/zenodo.12510507>

Головченко, М. (2024с). Розвиток медіакомпетентності вчителя у закладах післядипломної освіти. У Г.І. Сотська, М.П. Вовк (Наук. Ред.), *Неперервна педагогічна освіта XXI століття: зб. матеріалів XXI Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької* (Вип. 7 (19), с. 205–208). Київ: Талком <http://ipood.com.ua/e-library/programi-i-zbirniki-materialiv/neperervna-pedagogchna-osvta-hh-stolttya---2024/>

Головченко, М. (2024d). Формування медіаграмотності і медіакультури майбутнього вчителя в системі музичної освіти. *Удосконалення професійної майстерності педагога-музиканта в умовах полікультурного освітнього простору: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 90-й річниці з дня народження засновника кафедри музики, народного артиста України, професора Андрія Кушніренка, м. Чернівці, 22-23 листопада 2023 р.* (с. 194–198). Чернівці: Чернівець. нац. унт ім. Ю. Федьковича, 2024. <http://surl.li/cweysk>

Головченко, М. (2025). Педагогічні умови розвитку медіаграмотності майбутніх вчителів. *Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку суб'єктів педагогічної освіти і освіти дорослих в сучасних реаліях України: зб. тез матеріалів Звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2024 рік, м. Київ, 17–27 квітня 2025 р.* (с. 62–71). Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України <https://doi.org/10.5281/zenodo.15564419>

Головченко, М. (2025а). Розвиток медіакомпетентності вчителя у неформальній освіті. *Неперервна педагогічна освіта XXI століття: зб. матеріалів XXII Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької* (Вип. 8(20), с. 165–168). Київ: Талком

<https://ipood.com.ua/e-library/programi-i-zbirniki-materialiv/neperervna-pedagogchna-osvta-hh-stolttya---2025/>

- Головченко, М. В. (2025b). *Медіаосвіта педагога в Україні: реалії та цінні практики: науково-методичні рекомендації*. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.
- Головченко, М. В. (2025c). Неформальна медіаосвіта вчителів в Україні: досвід і перспективи. *Імідж сучасного педагога*, 5(224), 5–12. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5\(224\)](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5(224))
- Головченко, М. В. (2025d). Розвиток медіаосвіти педагога в умовах інформальної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 78. 78, 431-443. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2025-78>
- Головченко, М. В. (2025f). Розвиток медіаосвіти педагогів в Україні: тенденції і перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії*, 32, 224–243. <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2025.32.347889>
- Гончаренко, С. (2012). *Педагогічні закони, закономірності, принципи: Сучасне тлумачення*. Волинські обереги.
- Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник* (2-ге вид., доповн. і випр.). Волинські обереги.
- Горбенко, Г. В., Іващенко, В. Л., & Фруктова, Я. С. (2021). *Проміжний звіт про виконання дослідницького напрямку «Неформальна медіаосвіта в Україні та країнах ЄС» в межах наукової теми Інституту журналістики «Медіазнавчі студії в науковому та освітньому дискурсах»*. https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/naukovcyam/impl_researches/23.12.2021_Fruktova.pdf
- Громлюк, І. (2020, 23 листопада). *Учителям довелося «зняти корону»*. Як навчають медіаграмотності українських вчителів. Mediasapiens. <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/26037/2020-11-23-uchytelyam-dovelosya-znyaty-koronu-yak-navchayut-mediagramotnosti-ukrainskykh-vchyteliv/>

- Громова, Н. В. (2023). Медіаосвіта в системі професійної підготовки майбутнього вчителя-словесника. У *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts* (pp. 728–743). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-33>
- Грона, Н., Пономаренко, Н., & Семенов, О. (2024). Формування навичок інформаційної гігієни студентської молоді в умовах неформальної освіти (досвід партнерських проєктів закладів фахової передвищої та вищої педагогічної освіти). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (4/138), 235–258. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.04/235-259>
- Губеладзе, І., Запорожченко, М., & Філоненко, В. (2023). *Інфомедійна грамотність як важливий чинник формування національної стійкості у протистоянні загрозам інформаційної війни*. <https://vseosvita.ua/seminar/15>
- Гуріненко, І. Ю. (2003). *Педагогічні умови застосування засобів мас-медіа у професійній підготовці майбутніх державних інспекторів з пожежної безпеки* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Уманський державний педагогічний університет.
- Гутовська, О. (2019). Концепт медіаекології в контексті маніпулятивних аспектів медіакультури. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*, (22), 38–43. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/22_2019/7.pdf
- Дегтярьова, Г. (ред.). (2024). *Навігатор медіапедагога: теорія, методика, практичні завдання*. Академія української преси; Центр вільної преси. <https://www.aup.com.ua/book-review/navigator-mediapedagoga-teoriya-meto/>
- Дегтярьова, Г. А., Тарасова, О. С., & Фоменко, А. П. (2019). *Медіадошкільник: парціальна програма з медіаосвітньої діяльності для дітей старшого дошкільного віку (6-й рік життя)* (О.В. Волощенко, Г. А. Дегтярьова, & В. Ф. Іванов, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси. <https://www.aup.com.ua/mediaosv/navchalni-programy/>

- Деренюк, М. П. (2024). *Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. XX ст. – 20-ті рр. XXI ст.)* (Дисертація доктора філософії). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. https://vad.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/156/2024/09/dysertatsiia_dereniuk_prokopiv.pdf
- Дічек, Н. (2017). Шляхом модернізації й поширення історико-педагогічних досліджень в Україні. У *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*. Видавничий дім «Сам».
- Довженко, О., Єгорова, А., Іванова, Т., Міський, В., Потапова, В., & Юричко, А. (2023). *Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив* (О. Волошенюк & В. Іванов, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси. https://www.aup.com.ua/uploads/Mediagramotnost_pid_chas_viyny_we_b.pdf
- Друшляк, М. Г., Семенов, О. М., Грона, Н. В., Пономаренко, Н. П., & Семеніхіна, О. В. (2022). Типологія інтернет-ресурсів для розвитку інфомедійної грамотності молоді. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 88(2). <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4786>
- Духаніна, Н. М. (2011). *Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ.
- Єгорова, А. (2021). *Медіаграмотність змалку для всіх: Як Фінляндії вдалося стати лідеркою з розвитку критичного мислення*. Детектор медіа. <https://ms.detector.media/print/26973/>
- Єрмоленко, А. О. (2016). Медіакомпетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, (137), 330–333. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_137_802

- Жукова, Ю. В., & Котило, А. О. (2021). Медіакомпетентність сучасного педагога як умова ефективної англомовної взаємодії. *Педагогічні науки*, (97), 6–11.
- Завгородній, Д. В. (2024). Структура та зміст інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти. *Академічні студії. Серія: Педагогіка*, (4), 50–55. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.4.8>
- Зайченко, І. В. (2010). *Історія педагогіки: навчальний посібник у 2 кн. Кн. 1: Історія зарубіжної педагогіки*. Слово.
- Зайченко, І. В. (2010а). *Історія педагогіки: навчальний посібник у 2 кн. Кн. 2: Школа, освіта і педагогічна думка в Україні*. Слово.
- Залюбівська, О. (2020). *До розробки програми вибіркової дисципліни «Медіаграмотність та критичне мислення на засадах міждисциплінарного підходу»*. Портал медіаосвіти і медіаграмотності. Академія української преси. <https://medialiteracy.org.ua/do-rozrobky-programy-vybirkovoyi-dystsypliny-mediagramotnist-ta-krytychne-myslennya-na-zasadah-mizhdystsyplinarnogo-pidhodu>
- Зернецька, О. (1999). *Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні взаємовідносини*. Освіта.
- Зоря, Ю. М. (2024). *Медіаграмотність та STEM-освіта: виклики та можливості*. Академія української преси; Центр вільної преси. <https://www.aup.com.ua/book-review/mediagramotnist-ta-stem-osvita-vikliki>
- Зражевська, Н. (2006). *Масова комунікація і культура*. Черкаси.
- Зюсс, Д., Трюльцш-Війнен, К., & Ламперт, К. (2018). *Навчальні посібники з комунікативістики та медіазнавства* (переклад з нім.). <https://doi.org/10.1007/978-3-658-19824-4>
- Іванов, В. Ф. (1996). *Методологія та методика дослідження змісту масової комунікації* (Дисертація доктора філологічних наук). Київ.
- Іванов, В. Ф. (2010). *Основні теорії масової комунікації і журналістики*. Академія української преси.
- Іванов, В. Ф., & Волошенюк, О. В. (ред.-упоряд.). (2013). *Практична медіаосвіта: авторські уроки* (В. В. Різун, наук. ред.). Академія

української преси; Центр вільної преси.

https://www.aup.com.ua/uploads/Avtorski_yroku.pdf

Іванов, В. Ф., Волошенюк, О. В., & Мокрогуз, О. П. (ред.). (2014). *Основи медіаграмотності: навчально-методичний посібник для вчителя 8(9) класів. Плани-конспекти уроків*. Академія української преси; Центр вільної преси.

Іванова, І. Б. (n.d.). *Медіаграмотність та критичне мислення: від теорії до практики*. <https://naurok.com.ua/learn/mediagramotnist-ta-kritichne-mislennya-vid-teori-do-praktiki-5>

Іванова, І. Б., & Кожанова, А. Ю. (n.d.). *Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі* (навчально-методичний посібник, препринт). Національна академія педагогічних наук України; Інститут соціальної та політичної психології. <http://mediaosvita.org.ua/book/nova-ukrayinska-shkola-organizatsiya-mediaosvity-v-pochatkovij-shkoli-navchalno-metodychnyj-posibnyk-preprynt/>

Іванова, Т. В., & Іванов, В. Ф. (2014). Медіакомпетентність та медіаграмотність як основні компетентності сучасного педагога. *Інформаційне суспільство*, (20), 96–99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2014_20_23

Іванчук, С. (2024). Розвиток медіаграмотності педагогів дошкільної та початкової освіти в Україні. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, (22), 53–62. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.22.2024.320013>

Імерідзе, М. Б. (2016). *Формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у процесі професійної підготовки* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Чернігівський національний педагогічний університет.

Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. (n.d.). *Освітні програми*. <https://ippo.kubg.edu.ua/eduprogram>

- Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. (n.d.).
<https://ippobuk.cv.ua/>
- Ісаєва, О. О. (2013). Формування сучасного читача засобами медіаосвіти.
Всесвітня література в сучасній школі, (2), 5–10.
- Іць, С. В. (2014). *Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти* (Дисертація кандидата педагогічних наук). Житомирський державний університет імені Івана Франка.
- Іць, С. В. (2014а). *Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Житомирський державний університет імені Івана Франка.
- Ішутіна, О. Є. (2022). Європейський контекст упровадження медіаосвіти.
Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 1(50), 113–115. <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/257693/254529>
- Іщенко, А. Ю. (2015). *Медіаосвіта як чинник підвищення якості освіти та засіб протистояння гуманітарної агресії* (Аналітична записка № 17, серія «Гуманітарний розвиток»). Національний інститут стратегічних досліджень. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/mediaosvita-yak-chinnik-pidvischennya-yakosti-osviti-ta-zasib>
- Кабінет Міністрів України. (2016). *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року* (Розпорядження № 966-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2018-%D0%BF#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2020). *Державний стандарт базової середньої освіти* (Постанова №898 від 30 вересня 2020 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2021). *Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації*

- (Розпорядження №167-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2021а). Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoyi-bezpeki>
- Кабінет Міністрів України. (2022). *Про внесення змін до Державного стандарту базової середньої освіти* (Постанова № 972 від 30 серпня 2022 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/972-2022-%D0%BF#Text>
- Кадемія, М. Ю. (2012). *Педагогічні терміни: словник-госарій*. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.
- Кадемія, М. Ю., & Кізім, С. С. (2017). *Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник*. ФОП Тарнашинський О. В.
- Казаков, Ю. М. (2007). *Педагогічні умови застосування медіаосвіти у процесі професійної підготовки майбутніх учителів* (Дисертація кандидата педагогічних наук). Луганський національний педагогічний університет.
- Казакова, О. М. (2019). Медіакомпетентність учителя як предмет наукового дослідження. *Інноваційна педагогіка*, 15(2), 87–91. http://innovpedagogy.od.ua/archives/2019/15/part_2/17.pdf
- Казакова, О., & Пономаренко, Г. (2021). Розвиток медіакомпетентності вчителя літератури в контексті діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти. *Теорія, методика і практика професійної освіти*, 1(88), 51–60.
- Карпатський національний університет імені Василя Стефаника. (2025). *Освітні програми*. <https://admission.pnu.edu.ua/educational-programs/>
- Кірдан, О., Кірдан, О., & Литвиненко, В. (2024). Медіаосвіта та формування медіакомпетентності майбутніх педагогів і менеджерів освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 1(29), 116–125. [https://doi.org/10.31499/2307-4914.1\(29\).2024.305104](https://doi.org/10.31499/2307-4914.1(29).2024.305104)
- Кіслов, Д. В. (2013). *Сучасні медіа та інформаційні війни*. МП Леся.

- Клокар, О. (2021). *Програма «Медіаграмотність педагогічних працівників закладів освіти: проблеми набуття та підходи до вдосконалення»*. <https://vseosvita.ua/user/id977691/course>
- Коваленко, Т., Лихолай, О., & Розумієнко, О. (2024). *Як викладати історичні теми, що можуть викликати травмувальні переживання: рекомендації для вчителів*. IREX в Україні. <https://filter.mcsc.gov.ua/projects/yak-vykladaty-istorychni-temy-shcho-mozhut-vyklykaty-travmuvalni-perezhyvannia-rekomendatsii-dlia-vchyteliv/>
- Колеснікова, І. В. (2014). *Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти* (Дисертація кандидата педагогічних наук). Житомирський державний університет імені Івана Франка.
- Коневшинська, О. (2009). *Формування медіакультури майбутніх учителів музики* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київський національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
- Координаційний центр з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України. (n.d.). *Ти як? Всеукраїнська програма ментального здоров'я*. <https://howareu.com/>
- Королько, В. Г. (1997). *Основи публік рилейшнз*. Київ.
- Корольов, І. (2012). Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia Linguistica*, (6), 285–305.
- Коропатник, М. (2016). Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис*, (3), 159–174. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sl_2016_3_16
- Кравчишина, О. О. (2016). *Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів* (Дисертація кандидата педагогічних наук). Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Крамаренко, І. С. (2024). Впровадження основ інфомедійної грамотності під час викладання предметів природничої освітньої галузі. У *Педагогічна наука у світі реформ та викликів: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених*,

м. Львів,

22–23

лютого

2024 р..

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740774/1/Крамаренко.Тези1.pdf>

- Кремень, В. Г. (2025). *Освіта: ідеї, роздуми, досвід: Статті, доповіді, виступи, інтерв'ю* (збір. творів у 5 т.). Грамота.
- Крутенко, О. (2020). *Актуальні проблеми медіаосвіти дорослих та шляхи їх подолання*. Портал медіаосвіти і медіаграмотності. Академія української преси. <https://medialiteracy.org.ua/aktualni-problemy-mediaosvity-doroslyh-ta-shlyahy-yih-podolannya/>
- Крячко, Т. П. (уклад.). (2016). *Медіакультура особистості* (В.І. Шуляр, наук. ред.). ОІППО.
- Кубська, Л. (2021). Складові формування медіаіммунітету в педагогічних працівників. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи*, 8, 63–67. <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/6437edb3-e5e2-4631-baf4-3e5744a3f9e2>
- Кузнецова, О. (2005). *Засоби масової комунікації*. ПАІС.
- Купчишина, В., & Грубі, Т. (2023). Медіаосвіта як складова освітнього процесу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*, 34(3), 183–201. <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v34i3.1499>
- Куценко, О. (2010). Аудіовізуальна культура як основа професійної підготовки журналістів. *Теле- та радіожурналістика*, 9(1), 188–195.
- Кучерук, О. (2020). Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. *Українська мова і література в школі*, (3), 9–12.
- Кучерявий, О. (2024). Модель підготовки майбутнього викладача закладу вищої педагогічної освіти до професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 25(1), 19–32. [https://doi.org/10.35387/od.1\(25\).2024.19-32](https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.19-32)
- Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти. (2020). *Про нас*. <http://mediaosvita.org.ua/pro-nas/>

- Лавріненко, О. А. (2022). Психопедагогічні детермінанти у науково-філософських поглядах академіка Івана Зязюна (1938–2014 роки). У *Традиції та інновації у траєкторіях розвитку освітньо-педагогічного дискурсу* (с. 9–37). Університет «Україна».
- Лавріненко, О. А. (2022). Філософсько-педагогічна думка України про феномен професійної майстерності вчителя (кінець XVIII – друга половина XIX ст.). У *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин* (колективна монографія). Університет «Україна».
- Лапінський, В. В., та ін. (2010). *Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України* (В. Ю. Биков, наук. ред.). Педагогічна думка.
- Ласкова-Ярмоленко, А., & Слинькова, Т. (2024). Медіаграмотність в системі освіти: вимоги сучасності у сфері соціальної комунікації. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 1(32), 100–105. <https://pi.iod.gov.ua/ojs/index.php/pi/article/view/36>
- Левківський, К. М., Іванов, В. Ф., Даниленко, В. І., Мележик, В. П., & Волошенюк, О. В. (2011). *Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників*. https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Navch_metod_d_t/Navch_metod_materiali/Zhurnalistika/Novi_media/Nav_prgr_Novi_media_2011.doc
- Левківський, К., Іванов, В., Даниленко, В., Мележик, В., Волошенюк, О., Мороз, В., Кульчинська, Л., & Почепцов, Г. (2011). *Програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для педагогічних і науково-педагогічних працівників*. МОН України; Інститут інноваційних технологій і змісту освіти; Академія української преси. <https://www.aup.com.ua/uploads/programm.pdf>
- Літостанський, В. В., Даниленко, В. І., Мележик, В. П., Іванов, В. Ф., Іванова, Т. В., Волошенюк, О. В., Почепцов, Г. Г., & Мороз, В. Р. (2013). *Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для студентів*

- вищих педагогічних навчальних закладів, педагогічних та науково-педагогічних працівників. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України; Академія української преси. https://www.aup.com.ua/uploads/Program_for_student.pdf
- Літостанський, В. В., Іванов, В. Ф., Іванова, Т. В., Волошенюк, О. В., Даниленко, В. І., & Мележик, В. П. (2014а). *Основи медіаграмотності: програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класів*. Академія української преси.
- Літостанський, В. В., Іванов, В. Ф., Іванова, Т. В., Волошенюк, О. В., Даниленко, В. І., & Мележик, В. П. (2014b). *Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах: програма для студентів, які здобувають неповну вищу освіту*. Академія української преси; Центр вільної преси.
- Літостанський, В. В., Іванов, В. Ф., Іванова, Т. В., Волошенюк, О. В., Даниленко, В. І., & Мележик, В. П. (2014с). *Медіаграмотність у запитаннях та відповідях для науково-педагогічних і педагогічних працівників та студентів*. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України; Академія української преси; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. <https://aup.com.ua/uploads/prall.pdf>
- Лук'янова, Л. (2025). *Освіта дорослих: сучасні стратегії і практики в Україні та за кордоном* (2-ге вид., змін. і допов.). Талком.
- Лук'янова, Л. Б., & Аніщенко, О. В. (2014). *Освіта дорослих: короткий термінологічний словник*. Видавець ПП Лисенко М. М.
- Марченко, Г. В. (2023). *Розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.)* (Дисертація доктора філософії). Житомирський державний університет імені Івана Франка.
- Матвійчук, М. М. (2014). *Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки* (Дисертація кандидата педагогічних наук). Київ.

- Медіа & вчительський кампус. (2021–2025). *YouTube-канал*.
https://www.youtube.com/channel/UCx-AL3lm3wYbt_E2dRLsLyQ
- Мельничук, В. О. (уклад.). (2023). *Медіаосвіта та медіаграмотність*. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Візаві.
- Миколаївський інститут післядипломної педагогічної освіти. (2025). *Центр цифрової освіти та медіакультури*.
<https://drive.google.com/drive/folders/11BqnrR3zAvPKgBkgL3zy1tUoJxjM1GfZ>
- Миколаївський інститут післядипломної педагогічної освіти. (n.d.).
<https://moippo.mk.ua/>
- Міністерство культури та інформаційної політики України. (2021–2025). *Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр»*.
<https://filter.mkip.gov.ua/uchytelyam-ta-uchnyam/>
- Міністерство культури та інформаційної політики України. (2024). *Стратегія розвитку медіаграмотності до 2026 року*.
<https://mcsc.gov.ua/news/strategiya-ministerstva-kultury-ta-informacziynoyi-polityky-ukrayiny-z-rozvytku-mediagramotnosti-na-period-do-2026-roku/>
- Міністерство освіти і науки України. (2011). *Про проведення Всеукраїнського експерименту із впровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України (Наказ № 886)*.
<http://mediaosvita.org.ua/2014/03/20/nakaz-886/>
- Міністерство освіти і науки України. (2016). *Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа»*.
<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Міністерство освіти і науки України. (2017а). *Про завершення всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України (Наказ № 1202)*.
<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/npa/5a1fe838998e0.pdf>

- Міністерство освіти і науки України. (2017b). *Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів* (Наказ № 1199). <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Nakaz-MON-zayavka-programa-eksperymentu.pdf>
- Міністерство освіти і науки України. (2018). *Типова освітня програма для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти (під керівництвом О. Я. Савченко)*. <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/5d9d8feb1ce4f316467013.pdf>
- Міністерство освіти і науки України. (2018a). *Типова освітня програма для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти (під керівництвом О. Я. Савченко)*. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-3-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-1273>
- Міністерство освіти і науки України. (2020). *Концепція Нової української школи*. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
- Міністерство освіти і науки України. (2020). *Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти»*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
- Міністерство освіти і науки України. (2022). *Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти*. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>
- Міністерство освіти і науки України. (2023). *Про завершення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику»* (Наказ № 498). <https://surl.lu/pfuiqq>
- Міністерство освіти і науки України. (2023a). *Щодо організації безпечного освітнього процесу з використанням онлайн-платформ* (Лист № 1/13303-23 від 05.09.2023).

<https://drive.google.com/drive/folders/1RGMrCZ02LRXDfi0UYsrWKz1YfdzxvrBm>

Міністерство освіти і науки України. (2023b). *Щодо реалізації проекту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті»* (Лист № 1/13842-23 від 12.09.2023). <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-realizaciyi-proyektu-vivchaj-ta-rozriznyaj-infomedijna-gramotnist-v-osviti>

Міністерство освіти і науки України. (2023c). *Про онлайн-курс «Експрес-медіаграмотність для підлітків»* (Лист № 1/14600-23 від 22.09.2023). <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-onlajn-kurs-ekspres-mediagramotnist-dlya-pidlitkiv>

Міністерство освіти і науки України. (2024). *Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти»* (Наказ № 1225). https://osvita.ua/doc/files/news/929/92993/646-ilovepdf_merged_1.pdf

Міністерство освіти і науки України. (2024a). *Стандарт вищої освіти 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями): перший (бакалаврський) рівень (проект)*. <https://nus.org.ua/2024/04/23/u-mon-rozrobyly-proyekt-standartu-vyshhoyi-osvity-dlya-studentiv-pedagogichnyh-spetsialnostej-osvityan-zapros Huyut-do-gromadskogo-obgovorennya/>

Мокрогуз, О. П. (2023). *Модельна навчальна програма «Основи медіаграмотності» (5–6 класи)* (О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванов, & Р. І. Євтушенко, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси. https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/Osnovy_MG_2021final.pdf

Мокрогуз, О. П., & Желіба, О. В. (2023). *Модельна навчальна програма інтегрованого міжгалузевого курсу «Основи медіаграмотності» (7–8 класи)* (О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванов, & Р. І. Євтушенко, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси. https://medialiteracy.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/Model_Program_2022_web.pdf

- Мокрогуз, О. П., Желіба, О. В., & Запорожченко, М. В. (2024). *Основи медіаінформаційної грамотності: посібник для вчителя (10–11 класи)* (В. І. Іванов, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси.
- Морозова, О. О. (2013). *Формування методичного забезпечення досліджень масовокомунікаційного впливу в науках про соціальні комунікації* (Автореф. дис. канд. наук із соціальних комунікацій). Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Найдьонова, Л. А., Умеренкова, Н. Ф., Вознесенська, О. Л., Чаплінська, Ю. С., & Дятел, Н. Л. (2022). *Наскрізна медіаосвіта в умовах війни: збірник навчальних програм* (Л. А. Найдьонова & Н. Ф. Умеренкова, ред.). Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. <http://mediaosvita.org.ua/book/innovatsiini-psychologichni-zasoby-rozvitku-mediaosvity-v-umovah-extremalnoi-dystanciinosti-viiny/>
- Найдьонова, Л. А. (2007). Перспективи розвитку медіаосвіти в контексті Болонського процесу: процесуальна модель медіакультури. У *Болонський процес і вища освіта в Україні та Європі: проблеми й перспективи* (с. 162–168).
- Найдьонова, Л. А. (2012). Психологічні механізми медіаосвіти дітей різного віку. У *Особистість у єдиному освітньому просторі* (т. 1, с. 135–139).
- Найдьонова, Л. А. (2013). *Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу*. Імекс-ЛТД. https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/Najdonova_MEDIAPSYHOLOGIYA_osnovy_refleksivnogo_pidhodu.pdf
- Найдьонова, Л. А. (2014). *Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнавання і захист дитини* (В. О. Снігульська, упоряд.). Редакції загальнопедагогічних газет. <http://mediaosvita.org.ua/book/kiberbuling-abo-virtualna-agresiya-sposoby-rozpiznavannya-i-zahyst-dytyny/>
- Найдьонова, Л. А. (2021). Медіапсихологія. У *Енциклопедія освіти* (2-ге вид., допов. і перероб.).

- Найдьонова, Л. А. (2022). Медіапсихологія війни як основа концептуальних трансформацій медіаосвіти: від медіатравми до травмаінформованих практик. *Проблеми політичної психології*, 12(26), 173–192. <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/109/109>
- Найдьонова, Л. А. (2023). *Розвиток медіаосвіти в територіальній громаді: шляхи подолання психологічних наслідків війни* [Електронне видання]. Імекс-ЛТД. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/naydonovaRek2023.pdf>
- Найдьонова, Л. А. (2024). Медіатравма у складі травматизації війною: доказові поради щодо здорового медіаспоживання. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(1), 1–6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6138>
- Найдьонова, Л. А. (ред.), & Череповська, Н. І. (уклад.). (2020). *Медіакультура: викладання в старших класах*. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. <http://mediaosvita.org.ua/book/mediakultura-vykladannya-v-starshyh-klasah-navchalno-metodychnyj-posibnyk/>
- Найдьонова, Л. А., Підгірна, І. В., Череповська, Н. І., та ін. (2016). *Соціально-психологічні та психолого-педагогічні засади організації медіаосвіти молоді*. <http://mediaosvita.org.ua/book/sotsialno-psyhologichni-ta-psyhologo/>
- Найдьонова, Л. А., Череповська, Н. І., Вознесенська, О. Л., Чаплінська, Ю. С., & Григоровська, Л. В. (2023). *Медіакультура: навчальна програма для учнів 9–11 класів закладів загальної середньої освіти* (Л. А. Найдьонова, ред.). Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.
- Найдьонова, Л. А., Череповська, Н. І., Вознесенська, О. Л., Чаплінська, Ю. С., Умеренкова, Н. Ф., & Дятел, Н. Л. (2022). *Наскрізна медіаосвіта в умовах війни: збірник медіаосвітніх програм підвищення кваліфікації* (Н. Ф. Умеренкова, уклад.; Л. А. Найдьонова, ред.). Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.

- Національна академія педагогічних наук України. (2010). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні*. <https://lobtimucoz.ua/Mediaosvita/001konsepsiavprovadzennamediaosvity.doc>
- Національна академія педагогічних наук України. (2016). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)*. <https://surl.li/lfezia>
- Національний інститут стратегічних досліджень. (2015). *Медіаосвіта як чинник підвищення якості освіти та засіб протистояння гуманітарної агресії*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/mediaosvita-yak-chinnik-pidvischennya-yakosti-osviti-ta-zasib>
- Ничкало, Н. Г. (2014). Інформаційна культура фахівців в інтердисциплінарних дослідженнях. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 37, 32–41. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711094/1/23.pdf>
- Новакова, О., & Остапенко, М. (2024). Соціально-політичні чинники формування медіаполітики в сучасній Україні. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін*, 22(36), 27–35. <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.36.03>
- Онкович, Г. (2007). Медіа-педагогіка і медіа-освіта: поширення у світі. *Дивослово*, 6, 2–4.
- Онкович, Г. (2007а). Медіапедагогіка. Медіаосвіта. Медіадидактика. *Вища освіта України*, 2, 63–69.
- Онкович, Г. (2014). Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України*, 2(53), 80–87.
- Онкович, Г. (2020). Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців. *Український інформаційний простір*, 5(1), 179–196.
- Онкович, Г. (n.d.). *Медіаграмотність: соціальні мережі у розвитку і саморозвитку вчителя*. <https://naurok.com.ua/webinar/mediagramotnist-socialni-merezhi-u-rozvitku-i-samorozvitku-vchitelya>

- Онкович, Г. В. (1995). *Теоретичні основи використання засобів масової інформації у навчанні української мови студентів-нефілологів* (Дис. д-ра пед. наук). Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
- Онкович, Г. В. (2008). Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Вища освіта України*, 3, 130–137.
- Онкович, Г. В. (2010). *Медіаосвіта (загальний курс): програма навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів*. Інститут вищої освіти НАПН України.
- Онкович, Г. В. (2010). *Медіаосвіта: експериментальна програма базового навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів*. Логос.
- Онкович, Г. В. (2020). Розвиток медіадидактики вищої школи: український досвід. *Обрії друкарства*, 1(8), 130–150. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2020.1\(8\).190094](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2020.1(8).190094)
- Онкович, Г. В., & Криворотенко, О. Г. (2019). Педагогічна благодидактика вчителів української мови та літератури. *Проблеми освіти*, 92, 24–32. <https://horizons.vpi.kpi.ua/article/view/190094/193804>
- Онкович, Г. В., Горун, Ю. М., Кравчук, В. О., Литвин, Н. О., Костюхіна, І. В., & Нагорна, К. А. (2013). *Медіакомпетентність фахівця* (Г. В. Онкович, наук. ред.). Логос.
- Осюхіна, М. О. (2018). *Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду)* (Дис. канд. наук із соціальних комунікацій). Дніпро.
- Офіс Президента України. (2024). *Поради щодо здорового медіаспоживання під час війни*. <https://drive.google.com/file/d/1IROd1S0XBILlAeyiP7hO0oDji7a6EJXn/view>
- Пянковська, І. (2022). Концепція і методологія медіадискурсу. *Закарпатські філологічні студії*, 26(1), 182–187. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.35>

- Павлюх, М. В. (2022). Медіакомпетентність та медіаграмотність фахівця-міжнародника у контексті загроз в мережі Інтернет. *Політичне життя*, 4, 58–62. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2021.4.9>
- Пасіцельська, О., Плис, А., & Сичова, А. (2023). *Медіаграмотність для людей старшого віку (60+): аналітичний звіт*. Український інститут медіа та комунікації. <https://www.jta.com.ua/news-and-reports/mediagramotnist-dlia-liudey-starshoho-viku-60-doslidzhennia-ukrainskoho-instytutu-media-ta-komunikatsii/>
- Петренко, Л. М., Кучерявий, О. Г., Лаврінченко, О. А., Тринус, О. В., & Козубцов, І. М. (2024). *Цифровий супровід професійної підготовки майбутніх викладачів у воєнний та повоєнний час: збірник наукових праць*. ТОВ «Юрка Любченка». https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742926/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C_2024.pdf
- Петренко, С., Петренко, Л., & Вернидуб, Г. (2025). Інформаційно-цифрова компетентність сучасного учителя. *Освіта. Інноватика. Практика*, 13(5), 41–45. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i5-006>
- Петришин, Г. Р. (2021). Інформаційний тероризм: джерела формування та активізації в Україні. *Габітус*, 21, 44–50. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/19054>
- Петрунько, О. В. (2010). *Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі*. ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс».
- Печерна, А. (2024). Кіберпсихологія: як цифрові технології впливають на нас. <https://osvitanova.com.ua/posts/6603-vplyv-sotsmerezkh-virtualnykh-svitiv-i-tekhnologii-na-nashi-dumky-emotsii-ta-povedinku-v-suchasnomu-sviti>
- Поліковська, Ю. (2023). Медіаграмотність має стати однією з ключових навичок кожного. *Детектор медіа*.

- <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/32702/2023-08-15-mediagramotnist-maie-staty-odniieyu-z-klyuchovykh-navychok-kozhnogo/>
- Полтавська академія неперервної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського. (n.d.). <https://pano.pl.ua/>
- Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. (2025). *Освітні програми*. <https://pnpu.edu.ua/osvitni-programi>
- Пономаренко, Н. П. (2022). Методика викладання дисципліни «Сучасний медіатекст» для студентів спеціальності 061 Журналістика закладів фахової передвищої освіти. *Інноваційна педагогіка*, 49(2), 90–93. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.2.18>
- Пономаренко, Н., & Семенов, О. (2021). Формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців з журналістики: теорія і практика. У О. Семенов (ред.), *[назва видання]*. СумДПУ імені А. С. Макаренка.
- Попов, М. О. (2024). *Підготовка майбутніх учителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку* (Дис. доктора філософії). Український державний університет імені Михайла Драгоманова.
https://udu.edu.ua/images/data_file/viddil_aspirant/Doctor_filosofii/Popov/Popov_dis.pdf
- Попова, Л. М. (2022). Формування медіаграмотності як актуальна складова трансверсальної компетентності майбутнього педагога. *Освітньо-науковий простір*, 3(2), 91–99.
<https://ess.npu.edu.ua/index.php/ess/article/view/37/38>
- Указ Президента України. (2000). *Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні* (Указ № 928/2000).
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928/2000>
- Указ Президента України. (2013). *Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року* (Указ № 344/2013).
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

- Указ Президента України. (2017). *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»* (Указ № 47/2017).
<https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
- Приходькіна, Н. О. (2017). Теорії медіаосвіти. У *Психолого-педагогічний практикум* (ч. 3, с. 70–78). ПП «ДІРЕКТ ЛАЙН».
- Приходькіна, Н. О. (2018). Медіабезпека особистості: теоретичний аспект. У *Психолого-педагогічний практикум* (ч. 1, с. 54–64). ПП «ДІРЕКТ ЛАЙН».
- Приходькіна, Н. О. (2020). *Медіаосвіта учнів у шкільництві англомовних країн*. Крок.
- Рекурн, О. О. (2020). Медіаграмотність у системі вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, 8(164), 41–44.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.3905534>
- Робак, В., & Литвин, А. (2013). Завдання медіаосвіти у підготовці фахівців. У *Теоретичні і методичні засади організації медіаосвіти* (с. 31–37).
- Романюк, С., & Василик, М. (2024). Медіакомпетентність як засіб самоактуалізації молодого науковця. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 35–41. <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.5>
- Рудь, О. В. (2023). *Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умовах воєнного часу* (О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванов, & Р. І. Євтушенко, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси.
- Саварин, П. В. (2017). *Підготовка майбутнього викладача технічних дисциплін до застосування медіатехнологій у професійній діяльності* (Дис. канд. пед. наук). Луцьк.
- Савченко, О. Я. (2001). *Педагогічний словник* (Ярмаченко, М. Д., ред.). Педагогічна думка.
- Семенов, О. (2013). Медіапедагогіка у професійній підготовці майбутнього вчителя: здобутки і проблеми. У Z. Szarota & F. Szlosek (ред.), *Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscypliny* (с. 632–640).

- Семенов, О. М. (2025). Медіаосвітня компетентність. У М. П. Вовк, Н. О. Філіпчук, Г. І. Сотська, О. М. Семенов, & С. О. Соломаха, *Інновації у психолого-педагогічній підготовці майбутніх учителів у закладах фахової передвищої і вищої освіти: словник* (с. 89–91). Талком. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744942/>
- Семенов, О. М., & Вовк, М. П. (2022). Педагогічне партнерство в умовах воєнних реалій: досвід взаємодії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України і Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1–14. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4214>
- Семенов, О. М., & Надутенко, М. В. (2022). Платформа «Медіа&капсули» як засіб підвищення рівня медіакультури. *Академічні студії. Серія: Гуманітарні науки*, 2, 39–50. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.2.6>
- Семенов, О. М., & Ячменик, М. М. (2019). *Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти*. СумДПУ імені А.С. Макаренка. <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5c4817bf-51f4-43dd-90ad-4a0f26914fb6/content>
- Семенов, О., Муратова, О., & Пономаренко, Н. (2021). «Медіа&вчительський кампус»: *e-посібник*. <https://rctpd.sspu.edu.ua/resursnyi-tsentr/media-vchytelskyi-kampus/komandna-produktsiia/posibnyk>
- Слободиська, О. А. (2024). Медіатравма через призму психотравматизації війною. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка*, 8(42), 893–907. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/14209/14279>
- Смульсон, М. Л. (ред.). (2008). *Застосування телекомунікаційних засобів у навчальному процесі: психолого-педагогічні аспекти*. Педагогічна думка.
- Спирін, О. М. (2009). Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих

- компетентностей вчителя інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 13(5), 9–15.
- Спірін, О.М., Ляшенко, О.І., Литвинова, С.Г., Мальований, Ю.І., Пінчук, О.П., & Соколюк, О.М.; В.Г. Кремень (ред.). *Цифрова трансформація освіти: штучний інтелект у сучасному освітньому просторі: науково-аналітична доповідь*.
- Стинська, В. В., & Цюняк, О. П. (2024). Медіакомпетентність як складова професійної компетентності майбутніх викладачів закладу вищої освіти. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка*, 3(37). <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/10062/10117>
- Сулім, А. А. (2011). Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Soc_kom/2011_9_68/content/sulim.pdf
- Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. (n.d.). *Медіавчительський кампус: ресурсний центр професійного розвитку вчителів української мови і літератури*. <https://rctpd.sspu.edu.ua/resursnyi-tsentr/media-vchytelskyi-kampus>
- Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. (2021). «Медіа&вчительський кампус». <https://rctpd.sspu.edu.ua/resursnyi-tsentr/media-vchytelskyi-kampus/produksiia-irex>
- Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. (2021а). «Медіа&капсули». <https://rctpd.sspu.edu.ua/resursnyi-tsentr/media-kapsuly/dokumenty/opys-proiektu>
- Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. (n.d.). *Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності*. <https://lcorp.ulif.org.ua/InfoMediaVLL/>
- Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. (2025). *Освітні програми*. <https://sspu.edu.ua/universitytet/edusci/osvitni-prohramy>
- Сухомлинська, О. В. (2003). Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми. *Шлях освіти*, 2, 39–40

https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/3/vupysk_25.pdf

- Тіхомірова, І. С. (2023). *Міні-тренінг «Медіаосвіта та медіаграмотність педагогів закладів позашкільної освіти: особливості, специфіка»*. <https://vseosvita.ua/library/mini-trening-mediaosvita-ta-mediagramotnist-pedagogiv-zakladiv-pozaskilnoi-osviti-osoblivosti-specifika-poltavskij-ocevum-281779.html>
- Ткаченко, Л. (2024). *Формування медіаграмотності у закладі дошкільної освіти*. <https://vseosvita.ua/library/stattia-formuvannya-mediahramotnosti-v-zakladi-doshkilnoi-osvity-635948.html>
- Ткачов, А. С., Ткачова, Н. О., & Собченко, Т. М. (2022). Формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів засобами педагогічних дисциплін. *Освіта та педагогічна наука*, 2(180), 70–82.
- Троян, С. О., & Ткачук, А. В. (2014). *Медіаосвіта. Основи медіаграмотності: навчально-методичний посібник для курсу «Основи медіаграмотності»*. ПП Жовтий О. О.
- Уварова, Т., & Стас, Т. (2020). Медіаграмотність та медіакомпетентність у сучасній освіті: виклики та тенденції. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 4(29), 191–197. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209672>
- Український державний університет імені М. П. Драгоманова. (2025). *Освітні програми*. <https://pf.udu.edu.ua/osvitni-prohramy>
- Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. (2025). *Освітні програми*. <https://udpu.edu.ua/navchannia/osvitni-prohramy>
- Усатюк, Я. В., Аманова, Л., & Тахирова, Д. (2018). Формування медіаграмотності майбутніх педагогів в умовах інформатизації суспільства. *Вісник Українсько-туркменського культурно-освітнього центру*, 2(1), 180–185.
- Фруктова, Я. С. (2021). *Проміжний звіт про виконання дослідницького напрямку «Неформальна медіаосвіта в Україні та країнах ЄС»*. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка.

https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/naukovcyam/impl_researches/23.12.2021_Fruktova.pdf

- Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. (2025). *Освітні програми*. <http://smc.hnpu.edu.ua/osvitni-prohramy>
- Хижня, Т. Ю. (2013). *Формування готовності майбутніх учителів-філологів до використання медіа у професійній діяльності* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Луганськ.
- Хомич, М. П. (2024). Матеріали з формування медіаграмотності вчителів. <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-formuvannia-mediagramotnosti-vchyteliv-623624.html>
- Центр демократичних реформ і медіа. (2025). <https://c-dream.com.ua/istoriya-ta-czinnosti-organizacziyi/>
- Цогла, О. (2020). Медіаграмотність освітян – потреба сучасного суспільства. *Портал медіаосвіти і медіаграмотності*. <https://medialiteracy.org.ua/mediagramotnist-osvityan-potreba-suchasnogo-suspilstva/>
- Чаплінська, Ю. С. (2020). *Фільманаліз в роботі психолога: практичний посібник*. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. <http://mediaosvita.org.ua/book/filmanaliz-v-roboti-psyhologa/>
- Чаплінська, Ю. С. (2023). *Кіберкультура і кібербезпека молоді в умовах війни: психологічний практикум*. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. <http://mediaosvita.org.ua/book/kibercultura-s-kiberbezpeka-molodi-v-umovah-viiny/>
- Чашка, Т. М. (2018). *Казки і фарби: парціальна програма розвитку творчих здібностей дітей 4–6 років на заняттях із малювання з використанням елементів медіаосвіти* (О. В. Волошенюк, Г. А. Дегтярьова, & В. Ф. Іванов, ред.). Академія української преси; Центр вільної преси. <https://www.aup.com.ua/mediaosv/navchalni-programy/>
- Червінська, І. Б. (2021). Шляхи підвищення медіаграмотності сучасного педагога. У О. Б. Будник (Ред.), *Інноваційні технології в Новій українській*

- школі (с. 42–63). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
- Червінська, І., & Притуляк, О. Б. (2022). Медіатехнології як ефективний засіб підвищення якості освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Освітні обрії*, 55(2), 84–92.
- Череповська, Н. (2009). Експериментально навчальна програма медіаосвіти старшокласників. У О. Баришполець, Л. Найдьонова, Г. Мироненко, О. Голубєва, & В. Різун (Ред.), *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід* (с. 303–329). Міленіум.
- Череповська, Н. (2020). Медіаосвітні практики розвитку інформаційного патріотизму молоді. *Проблеми політичної психології*, 23(1), 241–254. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol23-Year2020-55>
- Череповська, Н. І. (2014). *Методичні рекомендації курсу «Візуальна медіакультура: розвиток критичного мислення і творчого сприймання» для учнів 10 класу*. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.
- Череповська, Н. І. (2023). *Патріотизм молоді цифрової доби: інноваційні засоби розвитку*. Імекс-ЛТД. <http://mediaosvita.org.ua/book/patriotyzm-mologicifrovoi-doby/>
- Череповська, Н. І., & Дідик, Н. Ф. (2019). *Медіапсихологічні ресурси подолання травми війни: практичний посібник*. <http://mediaosvita.org.ua/book/mediapsyכולogichni-resursy-podolannya-travmy-vijny/>
- Чернишова, С. В. (2021). Медіаграмотність як складова інформаційно-цифрової компетентності педагога. *Всеосвіта*. <https://vseosvita.ua/blogs/mediahramotnist-iaк-skladova-informatsiino-tsyfrovoi-kompetentnosti-pedahoha-46234.html>
- Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. (2025). *Освітні програми*. <https://www.chnu.edu.ua/navchannia/uchasnykam-osvitnoho-protsesu/studentu/osvitni-prohramy/>

- Четверікова, О. (2018). Особливості дослідження медіатексту в лінгвістичних розвідках. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 22(2), 79–86. https://www.aphn-journal.in.ua/archive/22_2018/part_2/16.pdf
- Шворак, К. В., & Карпик, І. В. (2018). Медіакомпетентність та медіаграмотність – базові компетентності педагога НУШ. *Young Scientist*, 12.1(64.1), 9–12. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12.1/3.pdf>
- Шевченко, Л. І., & Сизонов, Д. Ю. (2021). *Теорія медіалінгвістики* (Л. І. Шевченко, ред.). ВПЦ «Київський університет».
- Шевченко, Л., Дергач, Д., & Сизонов, Д. (2013). *Медіалінгвістика: словник термінів і понять*. Київський університет.
- Шейбе, С., & Рогоу, Ф. (2017). *Медіаграмотність: підручник для вчителів* (С. Дьома, Пер.). Центр вільної преси; Академія української преси.
- Шуляр, В. (2020). Від медіаосвіти до медіакультури: освітньо-культурологічний ноопростір для читачів. *Інноватика в освіті (експерименти, проекти)*, 4(87), 103–117. https://repository.moippo.mk.ua/upload/06-05-22_18154758.pdf
- Шуляр, В. І. (ред.). (2016). *Від медіаграмотності до медіакультури: Навчально-методичний комплекс медіазанять*. ОПППО.
- Шумаєва, С. П. (2005). *Розвиток мас-медійних навчальних технологій у середніх закладах освіти США* (Дис. канд. пед. наук). Київ.
- Шутов, Р. (2022). Пропаганда і маніпуляції. *Медіадрайвер*. http://mediadriver.online/manipuliatsiyi_ta_propahanda/manipulyatsiyi-ta-propaganda/
- Яцишин, А. В., Аврамчук, Б. О., Вакалюк, Т. А., Годлевська, К. В., Коваленко, К. К., Котун, К. В., Мандич, О. В., Сухіх, А. С., Хорольський, А., & Яцишин, А. В. (2024). *Програма II онлайн школи «Цифрові технології в наукових дослідженнях»* [Навчальний матеріал]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744954>
- Яцишин, А. В., Губеладзе, І. Г., Котун, К. В., Годлевська, К. В., Сухіх, А. С., Мар'єнко, М. В., Коваленко, В. В., Вакалюк, Т. А., Мандич, О. В., &

- Лупаренко, Л. А. (2023). *Програма І онлайн школи «Цифрові технології в наукових дослідженнях»* [Навчальний матеріал]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738732>
- Ячменик, М. (2020). *Робоча програма навчальної дисципліни «Медіаосвіта»*. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. https://fisf.sspu.edu.ua/images/2021/02/rp_mediaosvita_vibirkova_8d9dd.pdf
- Ячменик, М. М. (2016). *Медіаосвіта: програма навчального курсу*. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.
- Ячменик, М. М. (2017). Медіатехнології сучасного заняття. У О. Семенов (Ред.), *Ефективні технології навчання у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців* (с. 113–138). Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.
- Ячменик, М. М. (2019). *Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності* (Дис. канд. пед. наук). Суми.
- 72% української молоді не уявляє свого життя без інтернету: дослідження. (2013, April 21). *MediaSapiens*. <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/4255/2013-04-21-72-ukrainskoi-molodi-ne-uyavlyae-svogo-zhyttya-bez-internetu-doslidzhennya/>
- Buckingham, D. (2007). *Global children, global media: Migration, media and childhood*. Polity Press.
- Çeçelek, G., & Gogolewska-Tońska, M. (2022). Rola edukacji medialnej w procesie przygotowania dzieci i młodzieży do racjonalnego korzystania z przestrzeni wirtualnej. *Kultura i Wychowanie*, 1(21). https://doi.org/10.25312/2083-2923.21_03gcmgt
- Council of Europe. (2000). *Recommendation 1466 on media education*. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16811&lang=en>

- Council of Europe. (2015). *Recommendations and resolutions adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe in the field of media and information society*. Strasbourg. <https://rm.coe.int/16806461f9>
- Council of Europe. (2019). *The role of education in the digital era: From “digital natives” to “digital citizens”*. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=28300&lang=en>
- Detector Media. (2025). *MediaSapience*. <https://ms.detector.media/>
- Drushlyak, M. H., Semenog, O. M., Hrona, N. V., Ponomarenko, N. P., & Semenikhina, O. V. (2022). Typology of internet resources for developing youth information and media literacy. *Information Technologies and Learning Tools*, 88(2), 1–22. <https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4786>
- Drushlyak, M., Semenog, O., Ponomarenko, N., Vovk, M., Budianskyi, D., & Semenikhina, O. (2025). Development of youth information and media literacy: Analysis of non-formal educational activities. *Eastern Journal of European Studies*, 16(1), 194–215. <https://doi.org/10.47743/ejes-2025-0109>
- Drushlyak, M., Semenog, O., Ponomarenko, N., Vovk, M., Budianskyi, D., & Semenikhina, O. (2025). Enhancing information and media literacy: Evaluating the impact of webinars, workshops, and masterclasses. *International Journal of Modern Education and Computer Science (IJMECS)*, 17(6), 65–75. <https://doi.org/10.5815/ijmeecs.2025.06.05>
- Drzewiecki, P. (2010). *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej? Program nauczania edukacji medialnej dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych z opracowaniem metodycznym*. Otwock–Warszawa.
- EdEra. (2025). *Курси з медіаграмотності та цифрових навичок*. <https://ed-era.com/course/media-literacy/>
- EdEra. (n.d.). *Very Verified 2.0: Online course on media literacy*. <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/6177>
- EdEra. (n.d.a). *Онлайн-курс «Години медіаграмотності»*. <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/824>

- EdEra. (n.d.b). *Онлайн-курс «Подумай двічі!»*. <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/1700>
- European Commission. (2007). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A European approach to media literacy in the digital environment*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52007DC0833>
- European Commission. (2019). *Media literacy for all: Project overview*. European Commission.
- European Commission. (2021). *Digital Education Action Plan 2021–2027*. <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>
- European Commission/EACEA/Eurydice. (2025). *Media literacy and safe use of new media – Sweden*. Youth Wiki. <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/sweden/68-media-literacy-and-safe-use-of-new-media>
- European Parliament & Council of the European Union. (2006). *Recommendation on the protection of minors in relation to the competitiveness of the European audiovisual and online information services industry*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2006/952/oj>
- European Parliament. (2005). *Recommendation on film heritage and the competitiveness of related industrial activities*. <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2005-0101&language=EN>
- European Parliament. (2008). *European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world*. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN>
- Finnish Government. (n.d.). *Government programme*. <https://valtioneuvosto.fi/en/government/ministerial-responsibilities/government-programme>

- Finnish National Agency for Education. (2016). *National core curriculum for basic education 2014*. Helsinki: FNBE. <https://www.oph.fi/en/statistics-and-publications/publications/national-core-curriculum-basic-education-2014>
- Finnish National Agency for Education. (2018). *National core curriculum for early childhood education and care 2016*. <https://www.oph.fi/en/statistics-and-publications/publications/national-core-curriculum-early-childhood-education-and-care-2016>
- Finnish National Agency for Education. (n.d.). *Multiliteracy and media literacy*. <https://www.oph.fi/en/education-and-qualifications/multiliteracy-and-media-literacy>
- Forsman, M. (2020). Media literacy and the emerging media citizen in the Nordic media welfare state. *Nordic Journal of Media Studies*, 2(1), 59–70. <https://doi.org/10.2478/njms-2020-0006>
- Fundacja Nowoczesna Polska. (2020). *Raport: Edukacja medialna w Polsce*.
- Górecka-O'Connor, D., Komorowski, T., Korzeniowska, E., Krywoszejew, B., Pacewicz, A., & Ptaszek, G. (2019). *Model edukacji medialnej, informacyjnej i cyfrowej (MEMIC)*. Kraków–Warszawa. https://kultura.ceo.org.pl/wp-content/uploads/sites/4/2021/10/memic_publicacja.pdf
- InMind & Internews. (2022). *Дослідження «Споживання медіа»*. <https://detector.media/infospace/article/205435/2022-11-29-doslidzhennya-internews-spozhyvannya-regionalnykh-novyn-znachno-zroslo-pid-chas-viyny/>
- IREX. (2022). *Освітній матеріал для учителів 8–11 класів: медіаграмотність під час війни*. <https://filter.mcsc.gov.ua/projects/universalnyy-urok-dlia-uchniv-8-11-klasiv-mediahramotnist-pid-chas-viyny-iak-vystoiaty-v-informatsiynomu-pototsi/>
- IREX. (2022–2023). *Проект «Вивчай та розрізняй: посилення стійкості та протидія дезінформації під час війни»*. <https://surl.li/dhkonl>
- IREX. (2022–2025). *Проект «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті»*. <https://surl.li/amiozg>

- IREX. (2024). *Універсальний урок для учнів 8–11 класів «Кібербезпека: навички, які захищають не тільки під час війни»*.
<https://filter.mcsc.gov.ua/projects/universalnyy-urok-dlia-uchniv-8-11-klasiv-kiberbezpeka-navychky-iaki-zakhyshchaiut-ne-tilky-pid-chas-viyny>
- IREX. (2025). *Інфомедійна грамотність. Навчально-методичні матеріали для вчителів. Вивчай та розрізняй*. <https://lms.e-school.net.ua/irex>
- IREX. (2025a). *Проект «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»*.
<https://surl.li/fkgwzl>
- IREX. (2025b). *Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів*.
<https://surli.cc/xktoor>
- IREX. (n.d.). *Learn to Discern in Education (L2D-Ed)*.
<https://www.irex.org/project/learn-discern-education-l2d-ed-strengthening-resilience-information-manipulation>
- Korona, M. (2024). Teachers' perceptions of media literacy competence during an online professional development. *Journal of Media Literacy Education*, 16(1), 36–49. <https://doi.org/10.23860/JMLE-2024-16-1-3>
- Kupiainen, R. (2019). Media literacy in Finland. In R. Hobbs & P. Mihailidis (Eds.), *The international encyclopedia of media literacy*. Wiley-Blackwell
https://www.researchgate.net/publication/333000445_Media_Literacy_in_Finland
- Lähdesmäki, S., & Maunula, M. (2023). Empowering media literacy skills: Enhancing student teachers' awareness of new literacy competencies in teacher education.
- Łęcicki, G. (2010). Edukacja medialna jako istotna cecha nowoczesnego społeczeństwa. *Kultura – Media – Teologia*, 3, 71.
- Leonowicz-Bukała, I. (2022). Edukacja medialna jest naszym prawem.
<https://wsiz.edu.pl/blog-naukowy/edukacja-medialna-jest-naszym-prawem/>
- Maftyn, L., Wang, Q., Damyanov, K., Golovchenko, M., & Filipchuk, N. (2025). Pedagogical innovations in the use of virtual reality for educational purposes: An experimental study. *Premier Journal of Science*, 14:100169.
<https://doi.org/10.70389/PJS.100169>

- Media & Learning Association. (2024). *Position paper 2024*. <https://media-and-learning.eu/about/>
- MediaSapiens. (2013, April 21). <http://osvita.mediasapiens.ua/material/17543>
- Mediasapiens. (2017, 19 грудня). *Що таке експеримент із медіаосвіти в Україні: 15 запитань та відповідей*. <https://galtv.if.ua/news/sho-take-eksperyment-iz-mediaosvity-v-ukrayini-15-zapytan-ta-vidpovidej>
- Ministerstwo Edukacji i Nauki. (2022). *Model edukacji medialnej, informacyjnej i cyfrowej (MEMIC)*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/model-edukacji-medialnej-informacyjnej-i-cyfrowej>
- Ministerstwo Edukacji Narodowej. (2017). *Podstawa programowa kształcenia ogólnego* (Dz.U. poz. 356). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170000356>
- Ministerstwo Edukacji Narodowej. (2017a). *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej*. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20240000996>
- Ministerstwo Rozwoju. (2013). *Strategia rozwoju kapitału ludzkiego 2020*.
- Ministry of Education and Culture. (2019). *Media literacy in Finland: National media education policy*. Better Internet for Kids. <https://better-internet-for-kids.europa.eu/en/rules-guidelines/media-literacy-finland-national-media-education-policy>
- Murawska, E. (n.d.). *Media education in Poland from a regulatory authority perspective*. <https://rm.coe.int/16807888c8>
- OECD. (2022). *Starting Strong VII country note: Sweden*. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/programmes/edu/ecec/migrate/starting-strong-vii/Sweden.pdf>
- Ośrodek Rozwoju Edukacji. (n.d.). <https://ore.edu.pl/>
- Redecker, C. (2017). *European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu*. Publications Office of the European Union.

- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1992). *Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji.*
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19930070034>
- Strykowski, W., Kąkolewicz, M., & Ubermanowicz, S. (2008). Kompetencje nauczycieli edukacji medialnej. *Neodidagmata*, 29–30.
- Sweden Safer Internet Centre. (2025). <https://better-internet-for-kids.europa.eu/en/sic/sweden>
- Swedish Agency for the Media. (2025). <https://mediamyndigheten.se/english/>
- Tanaś, M. (2005). Wprowadzenie. In M. Tanaś (Ed.), *Technologia informacyjna w procesie dydaktycznym*. Wydawnictwo Mikom.
- UNESCO. (1982). *Grünwald declaration on media education.*
http://www.unesco.org/education/pdf/MEDIA_E.PDF
- UNESCO. (1984). *Media education.* UNESCO.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000062522>
- UNESCO. (1999). *Recommendations addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO.*
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/youth_media_education.pdf
- UNESCO. (2014). *Paris declaration on media and information literacy in the digital era.*
<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/newsand-in-focus-articles/infocus-articles/2014/paris-declaration-on-media-andinformation-literacy-adopted/>
- UNESCO. (2020). *Seoul declaration on media and information literacy for everyone and by everyone: A defence against disinfodemics.*
<https://www.unesco.org/en/articles/seoul-declaration-media-and-information-literacy-everyone-and-everyone>
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji. (1992). *Dziennik Ustaw*, 1993, nr 7, poz. 34.
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19930070034>

- Vovk, M., & Golovchenko, M. (2025). Interdisciplinary foundations of the development of teachers' media education: theoretical context. *Edukacja zawodowa i ustawiczna / Професійна і неперервна освіта: польсько-український науковий щорічник*, 10, 151–164. <https://czasopisma.aps.edu.pl/index.php/ezu/issue/view/277>
- Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., & Cheung, C.-K. (2011). *Media and information literacy curriculum for teachers*. UNESCO.
- Yachmenyk, M., Kharchenko, I., Semenog, O., Bohoslavskyi, S., & Semenikhina, O. (2023). The formation of infomedia literacy of students in a media tournament. In *Proceedings of the 46th International Convention on Information, Communication and Electronic Technology (MIPRO 2023)* (pp. 660–665). IEEE. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/10159736>
- Yachmenyk, M., Kharchenko, I., Semenog, O., Ostroha, M., Petrenko, S., & Semenikhina, O. (2024). Development of information and media literacy in the system “students–parents–teachers”: Ukrainian practice. In *Proceedings of the 47th International Convention on Information, Communication and Electronic Technology (MIPRO 2024)* (pp. 430–435). IEEE.

ДОДАТКИ

**Хронологічна таблиця до періодизації розвитку медіаосвіти вчителів
в Україні наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.**

І етап (1991 -2009 рр.)	
1982 р.	На Міжнародному Симпозіумі ЮНЕСКО затвердила Грюнвальдську декларацію з медіаосвіти
1987 р.	«Резолюція з медіаосвіти та нових технологій»
1989 р.	Створення Г. Полікарповою Асоціації діячів кіноосвіти (у 2008 р. перейменована на Асоціацію діячів кіноосвіти і медіапедагогіки)
1989 р.	Резолюція ЮНЕСКО щодо розвитку критичної медіаосвіти
1991 р.	На базі кінофакультету Київського державного інституту театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого було впроваджено спеціалізацію «Кінознавець. Викладач основ кіномистецтва» (за сприяння Г. Полікарпової). Це був перший український державний заклад вищої освіти в пострадянському просторі, де готували професійних медіапедагогів.
1992 р.	Закон України «Про інформацію»
з 1996 р.	Функціонує громадська медійна організація Інститут масової інформації
з 1996 р.	В Україні функціонує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX
1997 р.	Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальних захист журналістів» (1997, нова редакція 2022)
1999 р.	Ухвалою Ученої ради Львівського національного університету ім. І. Франка був створений Інститут екології масової інформації
2000 р.	Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи Комітету Міністрів і урядам країн-учасниць щодо сприяння практиці медіаосвіти та інструментам у суміжних галузях (Recommendation 1466 on Media education)
2001 р.	Створено ГО «Академію української преси»
2002 р.	Проведена Міжнародна науково-практичної конференція «Медіаосвіта як частина освіти громадянина»
з 2004 р.	Функціонує громадська організація «Детектор медіа» (до 2016 р. мала назву «Телекритика»)

Додаток А (продовження)

2005 р.	Питання медіаосвіти упродовж життя було системно порушено в Олександрійській декларації ЮНЕСКО «Про інформаційну грамотність та освіту протягом життя»
2005 р.	Рекомендація Європейського парламенту і Ради Європи щодо кінематографічної спадщини і конкуренції в суміжних напрямках індустрії
2006 р.	Рекомендація Європарламенту і Ради Європи щодо захисту меншин у зв'язку з розвитком конкуренції в європейській аудіовізуальній і онлайн-індустрії
2006 р.	В Інституті соціальної і політичної психології АПН України було створено Лабораторію психології масової комунікації та медіаосвіти (під керівництвом Л. Найдюнової)
2007 р.	імплементатії медіаосвіти в освітній сфері різних країн було окреслено у Паризькій програмі ЮНЕСКО
20 грудня 2007 р.	Комюніке Єврокомісії «Європейський підхід до медіаграмотності у світі цифрових технологій»
2008 р.	У Резолюції з медіаграмотності Європейського парламенту вперше було обґрунтовано сутність медіаграмотності як «базового елементу політики в сфері споживання інформації, охоплює всі категорії людей протягом усього життя»
2008 р.	Резолюція Європейського парламенту щодо медіаграмотності у світі цифрових технологій
2009 р.	співробітники Лабораторії психології та масової комунікації Інституту соціальної і політичної психології АПН України розробили «Експериментальну навчальну програму медіаосвіти старшокласників»
II етап (2010 – 2016 рр.)	
2010 р.	Затвердження Національною академією педагогічних наук України Концепції впровадження медіаосвіти в Україні
жовтень – грудень 2010 р.	За участі організацій (Програми У-медіа, ГО Телекритика, Інтерньюз-Україна, Академії української преси) було створено робочу групу з підготовки навчального плану і навчальної програми з дисципліни «Медіаосвіта (медіаграмотність)»

Додаток А (продовження)

упродовж 2010-2011 рр.	Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України спільно з експертною групою з представників громадських організацій, яку координувала Академія української преси, було підготовлено пілотні: навчальний план дисципліни «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (очна форма навчання – 54 год. 1,5 кредиту ECTS) для педагогічних університетів та навчальний план для курсів підвищення кваліфікації вчителів з медіаосвіти (медіаграмотності) (очна форма) навчання в закладах післядипломної педагогічної освіти
Травень 2011 р.	Академія української преси підготувала та видала посібник «Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд» (автори: В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська)
17 червня 2011 р.	Перспективи впровадження медіаосвітнього компоненту в освітню практику було визначено у Феській декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності
27.07.2011 р.	Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.2011 р. №886 «Про проведення Всеукраїнського експерименту із впровадження медіаосвіти у загальноосвітніх навчальних закладах України»
15–20 серпня 2011 р.	Перша літня школа з медіаосвіти (розпочато експеримент з запровадження медіаосвіти)
2011 р.	під егідою ЮНЕСКО було укладено «Навчальну програму з медіа- та інформаційної грамотності для підготовки вчителів»
2012 р.	Академія української преси видала підручник «Медіаосвіта і медіаграмотність», який отримав гриф МОН України для вищих навчальних педагогічних закладів
2012 р.	ЮНЕСКО запроваджено Глобальний тиждень медіа- та інформаційної грамотності
29.03.13 р.	Лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.13 № 1/9-226 «Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності» в навчальних закладах» визнав успішним експеримент і рекомендував запровадити вивчення курсу «Основи медіаграмотності» в загальноосвітніх навчальних закладах за рахунок годин варіативної частини

Додаток А (продовження)

2013 р.	Резолюція «Роль освіти в епоху цифрових технологій: від «цифрових аборигенів» до «цифрових громадян» Асамблеї Ради Європи
2013 р.	Академія української преси підготувала програму «Основи медіаграмотності» для 8 класу шкіл та «Медіаосвіта» для вищих навчальних педагогічних закладів
з 2013 р.	Для учнів 8(9) класів розроблена й упроваджується програма з основ медіаграмотності в школах різних регіонів України (укладачі – О. Волошенюк, О. Мокрогуз, П. Коваленко)
2013 р.	Науковцями Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України (проф. Л.А. Найдьонова) розроблено програму варіативного курсу «Медіапсихологія»
2013 р.	Медіаосвітня складова була впроваджена у підготовку майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти
у 2013-2014 рр.	У закладах освіти України запроваджено навчальну дисципліну «Основи медіаграмотності» відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 29.03.2013 р №1/9-226 «Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності» в навчальних закладах»
2014 р.	Науковцями Інституту соціальної і політичної психології НАПН України укладено програму і методичні рекомендації з варіативного курсу «Візуальна медіакультура: розвиток критичного мислення і творчого сприймання» для учнів 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (укладач – Н.І. Череповська)
28 травня 2014 р.	Паризька декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху
2014 р.	перший європейський форум з питань медійної та інформаційної грамотності у штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі
2014 р.	Засновано Український кризовий медіа-центр задля зміцнення української державності та підтримки іміджу України за кордоном
2014 р.	Закон України «Про суспільні медіа України» (зі змінами)
2014 р.	Закон України «Про вищу освіту»

Додаток А (продовження)

2014 р.	Укладено програму «Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах» науковцями, педагогами Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України, Академії української преси (затверджена Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України)
2015 р.	Створення ГО «Центр демократичних реформ і медіа»
2015 р.	Засновано ГО «Центр Медіареформи»
2015–2016 рр.	реалізація проєкту «Програма медіаграмотності для громадян» задля «посилення стійкості громадян перед дестабілізуючим впливом неправдивої інформації...» (за підтримки Міністерства закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади Академія української преси, IREX та ГО «StopFake»)
2016 р.	Концепція Нової української школи
21 квітня 2016 р.	Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)
29 грудня 2016 року	Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від «Про Доктрину інформаційної безпеки України». (№47/2017)
2010 р., 2016 р.	Офіційне визначення поняття «медіаосвіта» зафіксоване у першій і другій редакціях Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016) як «частини освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення)
III етап (2017-2024 рр.)	
2017 р.	Засновано Український інститут медіа та комунікації
2017 р.	Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»
2017 р.	«Доктрина інформаційної безпеки України»
18.08.2017 р.	Наказ МОН України від 18.08.2017 р. № 1199 «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів» (тема експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику») на базі закладів освіти України на 2017–2022 рр.

Додаток А (продовження)

2018 р.	Упроваджено змістову лінію «Досліджуємо медіа» до Типових освітніх програм для початкової школи (з ініціативи О. Савченко)
2018 р.	Академія української преси почала реалізацію всеукраїнського проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»
2019 р.	Закон України «Про освіту»
2019 р.	Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»
2019 р.	Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»
2020 р.	Закон України «Про електронні комунікації»
2020 р.	Закон України «Про повну загальну середню освіту»
2020 р.	Затверджено Державний стандарт базової середньої освіти: у професійному стандарті 2020 р: «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»
2020 р.	ЮНЕСКО оприлюднено Сеульську декларацію «Про медіа- та інформаційну грамотність для всіх і за загальної участі: захист від дезінфодемії»
2021 р.	Концепція розвитку цифрових компетентностей
2021 р.	Створено Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики
2021 р.	Упровадження Національної стратегії з розвитку медіаграмотності
2022 р.	Нова редакція Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальних захист журналістів»
2022 р.	Закон України «Про медіа»
28.04.2023 р	Наказ МОН України «Про завершення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» № 498 від 28.04.2023 р.
05.09.2023 р.	Лист МОН України від 05.09.2023 № 1/13303-23 «Щодо організації безпечного освітнього процесу з використанням онлайн-платформ»

Додаток А (продовження)

12.09.2023 р.	Лист МОН України від 12.09.2023 № 1/13842-23 «Щодо реалізації проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті»
22.09.2023 р.	Лист МОН України від 22.09.2023 № 1/14600-23 «Про онлайн-курс «Експрес-медіаграмотність для підлітків»
2023 р.	Оновлено навчальну програму для старшокласників «Медіакультура» (під керівництвом проф. Л. Найдьонової)
2024 р.	Набуття чинності Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»
2024 р.	Міністерство культури та стратегічних комунікацій України презентувало оновлену Стратегію з розвитку медіаграмотності до 2026 р.

Додаток укладено автором на основі опрацювання джерельної бази.

Термінологічний дискурс проблеми розвитку медіаосвіти вчителів

<p>Медіа (англ. <i>Media</i>)</p>	<p>– носії повідомлень, що доставляють за допомогою технологій: у першу чергу, текст – у книгах, методичних посібниках і комп’ютерних мережах; звук – на аудіоносіях, у радіо- й телепередачах; зображення – на відеоносіях, у телепередачах; текст, звук і / або зображення – у телеконференціях (Лук’янова, & Аніщенко, 2014)</p> <p>– технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприйняття інформації й обмін нею між суб’єктом (автором медіатексту) й об’єктом (масовою аудиторією) (Кадемія, 2017)</p>
<p>Медіавплив</p>	<p>це вплив медіатекстів на аудиторію в сфері виховання й освіти, розвиток світобачення, формування поведінки, поглядів, реакцій, відгуків, розповсюдження інформації (Кадемія, 2017)</p>
<p>Медіагігієна</p>	<p>система знань, що вивчає закономірності впливу інформаційно-комунікаційних технологій на людину та розробляє заходи профілактики негативних ефектів медійного впливу на здоров’я окремої людини, соціальних груп і населення в цілому (Шворак, & Карпик, 2018)</p>
<p>Медіаграмотність</p>	<p>– рівень медіакультури, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують (Концепція впровадження медіаосвіти, 2010)</p> <p>– складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції,</p>

Додаток Б (продовження)

	<p>тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)</p> <p>– сукупність мотивів, знань, умінь та можливостей, що сприяють відбору, використанню, критичному аналізу, оцінці, створенню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві; здатність діставати доступ, аналізувати, оцінювати медіа, розуміти, співпрацювати, рефлексувати і застосовувати медіа для суспільних дій (Найдьонова, 2021)</p>
Медіакультура	<p>– сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних на інтелектуальних цінностей, що вироблені людством у процесі культурно-історичного розвитку. Поняття «медіа» використовується в усьому світі як синонім засобів масової інформації та комунікації. До них традиційно зараховуються друковані видання, преса, фотографії, звукозапис, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, зокрема Інтернет (Гончаренко, 2011);</p> <p>– сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, елементів культури комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі (Концепція впровадження медіаосвіти, 2010);</p> <p>– культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом у цілому сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність</p>

Додаток Б (продовження)

	<p>людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016);</p> <p>– синонім масової культури, споживацької, поп-культури, що формується в капіталістичних суспільствах західних країн з початку ХХ століття під впливом мас-медіа, охоплює громадську думку, цінності, естетичні смаки і дозвілліє уподобання; як соціально-психологічний феномен і щабель розвитку людської цивілізації, стосується виробництва медіапродукції і комунікації, опосередкованої ЗМІ, є характеристикою медіатизованного простору, який створює нове середовище існування сучасної людини, нову реальність (Найдьонова, 2021)</p>
Медіанасильство	<p>характеристики певних жанрів, окремих сцен і характеру взаємодії в комунікаційному процесі. Виокремлюють декілька видів медіанасильства: контактне фізичне насильство (зображення ударів, ляпасів, штурханів тощо), озброєне насильство (із застосуванням вогнепальної, тупої або різальної зброї), насильство проти злочинців, фізичні тортури, воєнне насильство. До медіанасильства відносять також зображення погроз фізичного насильства та психологічне насильство – коли люди піддаються публічному приниженню (Шворак, & Карпик, 2018)</p>
Медіанавчальне оточення	<p>багатоаспектна цілісна, соціальнопсихологічна реальність, що становить сукупність необхідних психологопедагогічних умов, сучасних технологій навчання і програмно-методичних засобів навчання, побудованих на основі сучасних інформаційних технологій (Кадемія, 2017)</p>
Медіанавчальний простір	<p>реальність, що організована й керується однаково виробленою концепцією, підходами й механізмами реалізації загальної стратегії формування, розвитку й досягнення цілей підвищення культурного, медіанавчального й професійного рівній суб'єктів (Кадемія, 2017)</p>

Додаток Б (продовження)

Медіаобізнаність	<p>– рівень медіакультури, який передбачає засвоєння особистістю системи знань про засоби масової комунікації, їх історію та особливості функціонування, користь і шкоду для людини, вміння убезпечити себе від негативних інформаційних впливів і вільно орієнтуватись у світі інформації (Концепція впровадження медіаосвіти, 2010);</p> <p>– складова медіакультури, яка передбачає засвоєння особистістю системи знань про засоби масової комунікації, їх історію та особливості функціонування, користь і шкоду для людини, вміння убезпечити себе від деструктивних медіаінформаційних впливів і вільно орієнтуватись у світі інформації (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)</p>
Медіаосвіта	<p>– медіаосвіта дозволяє: 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; 2) визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси, їхній контекст; 3) інтерпретувати медіатексти і цінності, що розповсюджують медіа; 4) відбирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів і завоювання зацікавленої в них аудиторії; 5) діставати змогу вільного доступу до медіа як для сприйняття, так і для продукції (UNESCO, 1999);</p> <p>– це навчання теорії та практичних умінь для опанування сучасних масмедіа, які розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань» (Media Education. Paris: UNESCO, 1984);</p> <p>– частина основних прав кожного громадянина будьякої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та інструмент підтримки демократії. При цьому медіаосвіта рекомендується для запровадження в національні навчальні плани всіх держав, у систему додаткової, неформальної та «пожиттєвої» освіти (Recommendations..., 1999);</p>

Додаток Б (продовження)

	<p>– напрям сучасної педагогіки, який передбачає вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, радіо, телебачення, кіно, відео тощо), підготовку їх до життя в сучасному інформаційному світі, опанування вмінь сприймати й осмислювати різну інформацію, особливо за допомогою технічних засобів (Савченко, 2001);</p> <p>– напрям у педагогіці, представники якого виступають за вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, тощо). Основним завданням медіа-освіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку, оволодіння способами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів і сучасних інформаційних технологій. В документах ЮНЕСКО медіа – освіта розуміється як навчання теорії і практичним умінням для оволодіння сучасними засобами масової комунікації (Гончаренко, 2011);</p> <p>– напрям у педагогічній науці, що досліджує засоби масової комунікації. Головні завдання: підготовка тих, хто навчається, до життя в інформаційному суспільстві, формування в них умінь здобувати й використовувати інформацію в будь-якому вигляді, здійснювати комунікації, усвідомлювати та враховувати особливості впливу на людину засобів комунікації (Кадемія & Ткаченко & Євсюкова, 2011);</p> <p>– напрям у педагогічній науці, який досліджує засоби масової комунікації. Сформувався він у другій половині ХХ ст. Головним завданням медіа-освіти є підготовка тих, хто навчається, до життя в інформаційному суспільстві, формування в них умінь користуватися інформацією в будь-якому вигляді, здійснювати комунікації, усвідомлювати наслідки впливу на людину засобів інформації, особливо засобів масової комунікації (Кадемія, 2012);</p>
--	--

Додаток Б (продовження)

	<p>– частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (Концепція впровадження медіаосвіти, 2010);</p> <p>– частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016);</p> <p>– вивчення медіа, яке відрізняється від вивчення за допомогою медіа. Медіаосвіта пов'язана одночасно з пізнанням того, як створюються і розповсюджуються медіатексти, так і з розвитком аналітичної здатності для інтерпретації і оцінки; напрям у педагогіці, що виступає за вивчення «закономірностей масової комунікації(преса, телебачення, радіо, кіно, відео). Основне завдання медіаосвіти – підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різноманітної інформації (Кадемія, 2017);</p> <p>– специфічна, автономна галузь знань у педагогічній теорії і практиці, яка передбачає навчання медіаграмотності і формування медіакультури суб'єктів освітнього процесу. У ході медіаосвіти учні набувають знань і практичних умінь, необхідних для опанування сучасних мас-медіа і безпечної взаємодії в кіберпросторі. Медіаосвіту слід відрізнити від використання медіа, інформаційно-комунікативних технологій і мультимедійної техніки як допоміжних засобів у викладанні інших предметів (Найдьонова, 2021)</p>
--	---

Додаток Б (продовження)

Медіаосвіта дорослих	<p>– форма безперервної освіти, заснована на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і новітніх медіа; забезпечує вирівнювання досвіду поколінь, постійний особистісний розвиток і підвищення кваліфікації (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016);</p> <p>– форма неперервної освіти, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і новітніх медіа; забезпечує вирівнювання досвіду поколінь (зокрема старшого покоління, соціалізація якого відбувалася в умовах іншої системи масмедіа), постійний особистісний розвиток і підвищення кваліфікації (Лук'янова, & Аніщенко, 2014)</p>
Медіаосвіта засобами медіа	<p>провідна форма стихійної медіаосвіти, яка, за певних зусиль може набувати ознак цілеспрямованості та конструктивності. Цілеспрямована М.з.м. забезпечується навчальними, інформаційно-аналітичними, інформаційно-розважальними програмами та медіапроектами, потребує значного підвищення якості освітньої медіапродукції, залучення до виробництва та експертизи якості медіапродукту фахових медіапедагогів і медіапсихологів (Лук'янова, & Аніщенко, 2014)</p>
Медіаосвітній рух	<p>інтеграція громадських об'єднань різного спрямування, державних інституцій освітнього, культурного та іншого профілю в напрямі розвитку медіакультури суспільства, зокрема дітей і молоді (Концепція впровадження медіаосвіти, 2010)</p>
Медіапедагог	<p>– фахівець з теорії та практики в галузі медіаосвіти (Кадемія, 2017);</p> <p>– учителі, викладачі, вихователі всіх ланок системи освіти, керівники медіастудій різного профілю в структурі центрів роботи з молоддю та інших організацій, які мають відповідну педагогічну і медіапсихологічну компетентність та впроваджують медіаосвіту (Концепція впровадження медіаосвіти, 2010)</p>

Додаток Б (продовження)

	вчителі, викладачі, вихователі всіх ланок системи освіти, працівники бібліотек, керівники і співробітники медіастудій різного профілю в структурі центрів роботи з молоддю та інших організацій, які мають відповідну педагогічну і медіапсихологічну компетентність і впроваджують медіаосвіту (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)
Медіапсихологія	галузь соціальної психології, зосереджена на вивчення інформаційної поведінки індивідів і груп, що взаємодіють опосередковано за допомогою медіа. У перспективі медіапсихологія – синтетична фундаментальна дисципліна, спрямована на побудову нового формату дискурсу, що поєднує медіавиробників і медіаспоживачів та збагачує знаннями модераторів цієї взаємодії – медіаосвітян (Найдьонова, 2021)
Медіадослідження	формат критичного аналізу медіатекстів. Має мету (що саме ми маємо досліджуватиме й для чого?); засіб (яким чином будемо здійснювати дослідження?) й результат (які знання отримаємо?) (Шворак, & Карпик, 2018)
Медіаосвіта дошкільна	є принципово інтегрованою і спрямована на збалансований естетичний та інтелектуальний розвиток особистості дитини (включаючи різні форми інтелекту, зокрема емоційний, соціальний і практичний інтелект), забезпечує її захист від агресивного медіасередовища, уміння орієнтуватись, обирати і використовувати адаптовану відповідно до вікових норм медіапродукцію (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)
Медіаосвіта шкільна	включає інтегровану медіаосвіту (використання медіадидактики в межах існуючих предметів), спеціальні навчальні курси, факультативи, гурткову, студійну та інші форми позакласної роботи (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)

Додаток Б (продовження)

Медіаосвіта позашкільна	спрямована на розвиток способів творчого самовираження особистості, має супроводжувати шкільну медіаосвіту, підсилювати її ефект; базується переважно на діяльності позашкільних навчальних закладів, публічних (зокрема спеціалізованих дитячих) бібліотек, громадських організацій, на волонтерських і комерційних засадах; охоплює медіаосвіту батьків, сімейну медіаосвіту, використовується в межах психотерапевтичної і психолого-консультаційної допомоги (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)
Медіаосвіта у вищій школі	передбачає підготовку як фахівців для мас-медіа, так і медіапедагогів та медіапсихологів; медіаосвітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах (предметна професійна медіаосвіта) (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)
Батьківська медіаосвіта	забезпечує ефективність медіаосвіти сім'ї як провідного чинника і соціального середовища ранньої соціалізації дитини; здатність убезпечувати дитину раннього віку від негативного впливу на її розвиток (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)
Неформальна медіаосвіта	провідна форма стихійної медіаосвіти дітей і дорослих; забезпечується навчальними, інформаційно-аналітичними, інформаційно-розважальними програмами та медіапроектами, потребує значного підвищення якості освітньої медіа-продукції, залучення до виробництва та експертизи якості медіапродукту фахових медіапедагогів і медіапсихологів (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)
Медіатекст	одиниця, елемент, конкретний об'єкт медіапродукції. Візуальний медіатекст становить складний візуально-смісловий конструкт; розрізняється за видами (фільм, фотографія, телепрограма) та жанрами (Шворак, & Карпик, 2018)

Додаток Б (продовження)

<p>Медіаімунітет особистості</p>	<p>робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів (Концепція впровадження медіаосвіти, 2010)</p>
<p>Медіаінформаційна грамотність</p>	<p>– відповідно до сучасної стратегії ЮНЕСКО полягає у поєднанні традиційних концептів «медіаграмотності» та «інформаційної грамотності» в спільний концепт МІГ, що позначає комбінований набір компетенцій (знань, навичок і відносин), необхідних на сьогоднішній день для життя і роботи. МІГ розглядає всі види засобів масової інформації та інших постачальників інформації, таких як бібліотеки, архів, музеї та інтернет, незалежно від використовуваних технологій. МІГ спрямована на розширення прав і свободи самовираження людей, забезпечення рівноправного доступу до інформації та знань і сприяння формуванню вільної, незалежної і плюралістичної медіа- та інформаційної системи (Концепція впровадження медіаосвіти 2016);</p> <p>– комплекс умінь, знань, розуміння і відносин, які дають споживачам можливість: ефективно і безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати, розуміти характер контенту і послуг, приймати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи, а також можливість захистити себе і свою сім'ю від шкідливого або вразливого інформаційного матеріалу (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016)</p>
<p>Медіасоціалізація</p>	<p>явище інформаційного суспільства, що полягає в зміні традиційних способів уведення/входження дитини в світ дорослих, коли основні орієнтири щодо взаємодії із соціумом і формування власної ідентичності дитина отримує не із сімейної взаємодії, а під впливом медіа (Шворак, & Карпик, 2018)</p>

Додаток Б (продовження)

<p>Інфомедійна грамотність особистості</p>	<p>вміння критичного мислення: обґрунтовувати власну позицію на основі висування переконливих аргументів, виявляти причини та наслідки різних подій та явищ, ставити питання, слухати точки зору опонентів і формулювати контраргументи, робити висновки та здійснювати узагальнення; здатність працювати з токсичним контентом: здійснювати аналіз прикладів дезінформації та нетолерантної лексики; ідентифікувати прояви пропаганди, ботів та тролів та протидіяти їм; запобігати ризикам під час здійснення комунікації; розпізнавати вплив на власні емоції, демонструвати емоційний інтелект; ідентифікувати і протидіяти мові ворожнечі, фейки та інструменти (засоби) маніпуляції (заголовки, фото, текст, відео, експерти, статистика тощо); ідентифікація людиною власних стереотипів, що проявляється в таких уміннях: розуміння сутності поняття стереотипу та механізмів його появи; ідентифікувати виявлені стереотипи та випадки дискримінації; спілкуватися на основі правил етики тощо (Водолазська, Курмишева, Устименко, 2021)</p>
<p>Медіаосвітня компетентність учителя</p>	<p>важливий складник професійної компетентності вчителя, професійна якість педагога, яка передбачає, що учитель має постійно навчатися, самонавчатися за посередництва медіа, у нього має бути сформована здатність до психологічного захисту від маніпуляцій, адже «в основу медіаосвітнього підходу до навчання шкільних предметів може бути покладено таку медіадіяльність, яка сприятиме формуванню критичного мислення, медіаграмотності, медіакомпетентності» (Семеног, 2025, с. 89-91)</p>

Додаток Б (продовження)

<p>Інформаційно-цифрова компетентність учителя</p>	<p>дискриптори І.-ц.к. вчителя узагальнено у Професійному стандарті вчителя (2024), серед них: А 3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності; А3.1.32. Правила критичного оцінювання інформації та критеріїв медіаграмотності, цифрової фінансової грамотності; А3.1.У2. Критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомості і розвиток у здобувачів освіти, на прийняття рішень; А3.1.В1. Усвідомлювати важливість цифрової гігієни, ініціювати й проводити заходи з популяризації дотримання цифрової гігієни серед учасників освітнього процесу; А3.1.35. Правила безпеки в цифровому середовищі, наслідки впливу цифрової інформації на людину (Професійний стандарт вчителя, 2024)</p>
<p>Медіалінгвістика</p>	<ul style="list-style-type: none"> – інноваційна галузь знань, що досліджує природу, функції, характеристики, лінгвістичний потенціал масової комунікації; – наука про мовні ресурси засобів масової інформації, їх стилістичний ресурс, комунікативні особливості та специфіку функціонування в сучасному суспільстві; – філологічну галузь знань, в основу якої покладено аналіз глобального інформаційного простору, його характеристик та особливостей, вивчення функціональної сторони мови сфери масової комунікації, а також дослідження психологічних, прагматичних, когнітивних та інших аспектів, що впливають на зміст загальної інформаційної картини світу (Шевченко, Сизонов, 2021)

Додаток Б (продовження)

Медіадискурс	міждисциплінарне поняття, що уможлиблює з'ясування контексту подання і трактування інформації крізь призму мовних засобів, психологічного, політичного й ідеологічного спрямування. За І. Корольовим (2012) у вузькому розумінні – це зв'язна послідовність мовних одиниць, створювана мовцем для слухача в певний час, у певному місці, з певною метою; у широкому розумінні – це складне комунікативне явище, усна мовленнєва дія, враховуючи соціальний контекст, що дає відомості про учасників комунікації та їхні характеристики, а також процеси виробництва й сприйняття повідомлення
Інформаційний тероризм	нова форма тероризму, що спрямована на «використання інформації та інформаційної інфраструктури задля насильства над свідомістю людей, маніпулювання їх поведінкою за допомогою певних методів і способів впливу, що дає змогу суб'єктам впливу чинити тиск на прийняття вигідних для них рішень з боку держав, груп людей або окремих осіб шляхом створення умов для хаосу, панічних настроїв тощо» (Петришин, 2021)
Медіаіунітет	становить сукупну якість, що включає: здатність абстрагуватися від агресивного медіасередовища і шкідливого інформаційного впливу; знання і вміння, що слугують для захисту психологічного здоров'я при споживанні інформаційного продукту, відсіювання інформаційного сміття та виявлення прихованих деструктивних впливів в середовищі учнів і студентів; відповідність вимогам сучасного медійного суспільства; здатність швидко орієнтуватися в різних просторах педагогічної діяльності завдяки самовдосконаленню та постійному навчанню; здатність адекватно оцінювати власну медіаграмотність, враховуючи базові прийоми інформаційної безпеки; здатність до медіаторчості на основі власного досвіду, що відкриває можливості для оновлення змісту та методів навчання (Кубська, 2021)

Додаток Б (продовження)

Медіапедагогіка	М. складають такі компоненти, як: медіавиховання, медіаосвіта й медіанавчання; значного розвитку направи досліджень – медіа у вихованні (medienerziehung) і медіа в навчанні (mediendidaktik) – набули в Німеччині) (Онкович, 2007); спеціальна галузь педагогіки, наука про медіаосвіту й медіаграмотність; розкриває закономірності розвитку особистості в процесі медіаосвіти (Кадемія, 2017, с. 116-123)
Медіанавчання	процес взаємодії особи з медіапростором з метою передання та засвоєння існуючого і створення нового досвіду медіаспілкування (взаємодії); основними компонентами є знання, способи діяльності (уміння та навички), досвід творчої діяльності та досвід емоційно-ціннісних відношень (мотиви, потреби, інтереси, ставлення тощо (Глазиріна, 2013)
Медіавиховання	опирається на загальну теорію виховання, де головним виховним вважається ставлення ціннісне, що становить вставлення людини до світу та до себе в цьому світі (Глазиріна, 2013)
Медіадидактика	сукупність упорядкованих знань, принципів, умінь, методів, способів і форм організації навчального процесу на матеріалі засобів масової комунікації при інтеграції медіапедагогіки з іншими дисциплінами (Онкович, 2007)
Медіатравма	психічна травма, що виникла під інтенсивним впливом медіаповідомлень, медіаконтенту, отримана з використанням ЗМІ; шкідлива для психіки реакція на емоційно значущу подію, що торкається значущих сфер існування людини, і яка пов'язана із сильними, стресовими впливами на психіку, загрозою (чи така, що сприймається загрозовою, порушує відчуття

Додаток Б (продовження)

	безпеки) для життя» (Слободиська, 2024)
Кіберпсихологія	напрямок, що вивчає вплив технологій на психологічний стан та поведінку людини, ... охоплює різні аспекти: від поведінки у соціальних мережах і залежності від гаджетів до взаємодії у віртуальних світах; метою кіберпсихології є зрозуміти, як цифрове середовище змінює наш спосіб мислення та взаємодії з реальністю». Серед ключових напрямів К. – соціальні мережі та самооцінка; залежність від смартфонів (феномен «номофобії» – страх залишитися без смартфона); ігрова залежність та віртуальні світи; цифрова безпека та приватність; формування цифрової ідентичності (віртуальні аватари та онлайн-образи (Печерна, 2024)
Медіасоціологія / соціологія масових комунікацій	напрямок досліджує різні соціологічні чинники впливу масмедіа на різні категорії осіб. Важливою категорією М. є масовокомунікаційний вплив, яка визначається як дія, що фахівець у галузі масової комунікації здійснює стосовно інших осіб, викликаючи в них однакові настрої та формуючи однакові думки (Морозова, 2013)
Медіаполітика	міждисциплінарний напрямок, що вивчає: проблему відповідальності за достовірність інформації, особливо у телеграм-каналах, журналістика новин (цензура в умовах воєнного стану; збір інформації з лінії фронту, з ліній зіткнення, щоб поширювати її у міжнародних медіа; складність умов роботи журналістів в умовах війни); запровадження нових інструментів, методів комунікації та взаємодії зі світовими медіа, щоб підтримати увагу до війни в Україні; вироблення медійного контенту, який буде об'єднувати суспільство, сприяти проведенню дискусій, а не скандалів тощо) (Новакова, Остапенко, 2024)

Додаток Б (продовження)

Медіаекологія	інтегральна міждисциплінарна сфера (включає в себе дослідження зі сфери інформаційних технологій, соціокультурної візуалістики, семіотики, лінгвістики, культурології, філософії, теорії систем, кібернетики, мистецтва, історії та ін.), що характеризується поглядом на світ крізь призму нової штучної реальності, який вивчає медіа, технології та комунікації та їх вплив на навколишнє середовище і людину зокрема, на культуру й суспільство;... зосереджена найперше на інтеграції й динамізмі медіа та технологій у житті людини, на поясненні того, яким чином наші взаємодії з медіа полегшують чи перешкоджають нашому виживанню і як ми змінюємося під їхнім впливом» (Гутовська, 2019)
Медіабібліотекознавство	міждисциплінарний напрям, що виник у зв'язку з необхідністю цифровізації бібліотечного середовища, розвитком бібліотеки як сучасного простору – інтерактивного, творчо-пошукового. А. Боярин (2018) медіабібліотекознавство пов'язує з розвитком сучасних інформаційних технологій, саме тому «на сайтах українських бібліотек все частіше можна побачити різноманітні матеріали та сервіси призначені для допомоги користувачеві під час вибору інформації, наприклад, функціонують електронні каталоги, віртуальні довідки, інтернет-путівники, тематичні колекції, списки рекомендованих творів, читацькі форуми тощо; через сайти та сторінки у соціальних медіа бібліотека значно розширила роботу з користувачем та полегшила його вибір» (с. 35).

Додаток укладено автором на основі опрацювання джерельної бази.

Медіасвітня складова у компетентностях учнів базової середньої школи

(за модельними навчальними програмами «Основи медіаграмотності» для учнів 5(6 і 7(8) класів, 2024)

Компетентність	Медіасвітня складова
Мовнокомунікативна компетентність	вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що формують вміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати інформацію для збагачення власного досвіду і духовного розвитку, використовувати різні види сприймання медіатекстів для пошуку, опрацювання, аналізу та добору інформації, здобувати і опрацьовувати інформацію з різних (друкованих і цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації, читати, розуміти, медіатексти іноземною мовою; створювати медіатексти іноземними мовами; комунікувати з однолітками з інших країн, виявляти зацікавлення медіаповідомленнями українських та іноземних масмедіа.
Математична компетентність	дає змогу аналізувати цифрові дані, якими оперують у медіаповідомленнях, перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблицю, схему тощо); використовувати статистичні матеріали у формуванні медіаграмотності учнів, створювати інфографіку, оцінювати достовірність інформації, критично сприймати інформацію та джерела її отримання, усвідомлювати варіативність і значущість математичних методів у розв'язанні сучасних проблем і задач.
Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій	формують вміння знаходити, опрацьовувати, зберігати інформацію природничого змісту, перетворювати її з одного виду на інший з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, за допомогою медіа збирати дані, спостерігати та наводити докази на підтримку висновків, оцінювати вірогідність джерел, авторитетність фахівців та інституцій, звідки вони походять, здатність висловлювати аргументи, засновуючись на доказах, розв'язувати проблеми, пов'язані зі станом довкілля та сталим розвитком, критично оцінювати інформацію природничого змісту, здобуту з різних джерел.

Додаток В (продовження)

Інноваційність	передбачає відкритість до нових ідей, які пропонують медіа; ініціювання змін; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів, зокрема, з допомогою медіа.
Екологічна компетентність	дає змогу використовувати медіа для усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, ощадливого використання природних ресурсів, дотримання правил поведінки на природі.
Інформаційно-комунікаційна компетентність	передбачає критично та усвідомлено використовувати цифрові технології для пошуку, нагромадження, перевірки і впорядкування інформації; спільно працювати онлайн у медіапроектах; створювати медіатексти та поширювати їх; виявляти маніпуляції інформацією під час аналізу медійних повідомлень, виявляти джерела та авторів інформації, робити коректні посилання, поважати дотримання авторського права, критично оцінювати інформацію, її значення і вплив на людину та суспільство, відповідально і безпечно використовувати інформаційно-комунікаційні технології та цифрові пристрої для доступу до інформації, спілкування і співпраці, використовувати інформаційні технології з дотриманням етичних, міжкультурних і правових норм інформаційної взаємодії.
Навчання впродовж життя	передбачає застосовувати б медіа для самостійного визначення мети навчання та критично добирати ресурси для набуття нових компетентностей, застосовувати різні способи їх розвитку, бути відкритим до самонавчання, виявляти бажання ділитися знаннями з іншими, знаходити можливості для навчання і саморозвитку, організувати своє навчання.
Громадянські та соціальні компетентності	передбачають використовувати медіа для участі в громадському та суспільному житті, критично аналізувати медіаповідомлення, зокрема з погляду мети звернення до певної аудиторії, визнавати демократичні цінності, права людини мати власні позиції і погляди, право на їх висловлювання за посередництва медіа, нести відповідальність за створені та поширені медіаповідомлення, мати активну громадянську позицію; визнавати та шанувати свободи (волевиявлення, свободи слова і масмедіа), критично сприймати основні події національної, європейської та світової історії, їх вплив на світогляд громадянина та його самоідентифікацію, використовувати медіа для розуміння правил поведінки та спілкування, що загальноприйняті в різних спільнотах і середовищах.

Додаток В (продовження)

Культурна компетентність	передбачає застосувати медіа для опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу; шанобливе ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передавання ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва, поданих через медіа, аналізувати та декодувати медіатексти різних форм і жанрів, розвивати власну ідентичність у сучасному медіасвіті; створювати 7 медіаповідомлення різних видів та жанрів, визнавати цінності медіакультурного багатоманіття; бути відкритим до переконань та світогляду інших людей, бути толерантним.
Підприємливість і фінансова грамотність	передбачають використовувати медіа для реалізації ідей, виявлення ініціативності, бути здатним до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми, планувати і реалізовувати проекти, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо, оцінювати переваги та ризики різних видів діяльності; комунікувати й ухвалювати рішення на основі оцінювання надійності та достовірності інформації, брати відповідальність за ухвалення рішень, виявляти ціннісне ставлення до медіаінформації

Укладено автором на основі джерел: Мокрогуз, 2023; Мокрогуз, & Желіба, 2023.

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Міністерство освіти і науки України
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Юрія Федьковича
Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи

вул. Рівненська, 14, м. Чернівці, 58000, тел. (0372) 50-94-31,
E-mail: clg-edu@chnu.edu.ua

№2937

« 12 » листопада 2025 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Головченко Марини Вікторівни
«Розвиток медіаосвіти вчителів України (кінець XX – перша чверть XXI століття)»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

У 2024-2025 рр. в освітній процес факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича було впроваджено науково-методичні рекомендації Марини Вікторівни Головченко «Медіаосвіта педагога в Україні: реалії та цінні практики», укладені у межах виконання історико-педагогічного дослідження.

Укладені дисертанткою науково-методичні рекомендації мають важливе практичне значення для упровадження медіаосвітньої складової у підготовку майбутніх учителів різного фаху, для розвитку професіоналізму, професійного самовдосконалення, зокрема у таких напрямках, як: формування медіакомпетентності педагогів, що виявляється у здатності критично аналізувати інформаційні потоки, розпізнавати маніпулятивні впливи медіа та здійснювати свідомий відбір контенту для освітнього процесу; розширення інструментарію професійної діяльності вчителя завдяки використанню сучасних медіаресурсів, інтерактивних платформ, мультимедійних засобів навчання, що сприяє підвищенню мотивації та залученості учнів; підвищення рівня інформаційної безпеки учасників освітнього процесу через формування навичок медіагігієни, критичного мислення, відповідального споживання та поширення інформації в цифровому середовищі.

Практичне значення розвитку медіаосвіти вчителів полягає у забезпеченні їх здатності критично сприймати, аналізувати та інтерпретувати медіатексти, що є необхідним у сучасному інформаційному середовищі. Завдяки участі у тренінгах, майстер-класах, онлайн-курсах учителі здобувають практичні вміння створення власних медіапродуктів та організації навчання здобувачів освіти на засадах медіаграмотності.

Отримані знання допомагають педагогу протидіяти фейкам, інформаційним маніпуляціям, пропаганді та формувати в учнів уміння свідомого й безпечного споживання інформації. Результати дослідження активно використовуються в процесі викладання навчальної дисципліни «*Медіадидактика*», що забезпечує практичну реалізацію положень медіаосвіти у змісті підготовки майбутніх учителів, сприяє формуванню їхньої медіакомпетентності та розвитку цифрової культури.

Вважаємо, що результати упровадження матеріалів дисертаційного дослідження підтверджують, що медіаосвіта виступає важливим чинником модернізації змісту та технологій педагогічної освіти, сприяє підвищенню якості освітнього процесу та підготовці педагогів, здатних ефективно діяти в умовах інформаційного суспільства та викликів воєнного часу.

Декан факультету педагогіки,
психології та соціальної роботи
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Ірина ПРОКОП

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна, тел. (0432) 616-620, факс (0432) 612-812, E-mail: info@vspu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125094

03.12.2025р. № 06/40

на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Головченко Марини Вікторівни «Розвиток медіаосвіти вчителів України (кінець XX – перша чверть XXI століття)», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

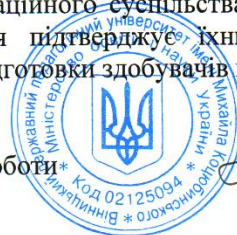
У 2024-2025 рр. в освітній процес факультету педагогіки, психології і професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського було впроваджено результати дисертаційного дослідження Головченко М.В. «Розвиток медіаосвіти вчителів України (кінець XX – перша чверть XXI століття)», зокрема, науково-методичні рекомендації «Медіаосвіта педагога в Україні: реалії та цінні практики», що укладені у межах виконання дослідження.

Укладені авторкою рекомендації сприяли вдосконаленню змістового наповнення навчальних тем, методів формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителів, а також використанню сучасних медіапрактик у закладі вищої педагогічної освіти. Впровадження рекомендацій здійснювалося у таких напрямках: навчально-методичний супровід дисциплін: матеріали рекомендацій інтегровано в зміст навчальних курсів, використано модулі, присвячені аналізу сучасного медіапростору, розвитку критичного мислення та формуванню цифрової культури майбутніх педагогів; практична підготовка студентів: на основі рекомендацій оновлено зміст практичних занять і завдань, що спрямовані на опанування студентами цінних медіапрактик, застосування інтерактивних сервісів і технологій у навчальному процесі; підвищення кваліфікації викладачів: проведено методичні семінари та консультації щодо використання рекомендацій у навчально-виховній діяльності, удосконалення підходів до формування медіаосвітньої компетентності майбутніх педагогів.

Практичне застосування рекомендацій сприяло підвищенню якості підготовки здобувачів освіти, активізації їхнього інтересу до засобів медіаосвіти, а також формуванню вміння ефективно та безпечно взаємодіяти з інформаційним контентом. Результати впровадження засвідчили актуальність і практичну значущість представлених цінних медіапрактик для сучасної педагогічної освіти.

Результати впровадження засвідчують, що медіаосвіта виступає важливим чинником модернізації змісту та технологій педагогічної освіти, сприяє підвищенню якості підготовки здобувачів освіти та формуванню педагогів, здатних ефективно діяти в умовах інформаційного суспільства та викликів сьогодення. Упровадження матеріалів дослідження підтверджує їхню наукову й практичну цінність для модернізації фахової підготовки здобувачів вищої освіти педагогічного спрямування.

Проректор з наукової роботи*

Алла КОЛОМІЄЦЬ

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИвул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, тел. (057) 700-35-23, факс (057) 700-69-09
e-mail: rector@hnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125585Від 18.12.2015, № 01/10-867

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Головченко Марини Вікторівни «Розвиток медіаосвіти вчителів України
(кінець XX – перша чверть XXI століття)»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

У 2024-2025 рр. в освітній процес для здобувачів другого (магістерського) рівня всіх факультетів при виборі блоку дисциплін вільного вибору «Медіакомунікація» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди було впроваджено науково-методичні рекомендації Марини Вікторівни Головченко «Медіаосвіта педагога в Україні: реалії та цінні практики», укладені у межах виконання дисертаційного дослідження «Розвиток медіаосвіти вчителів України (кінець XX – перша чверть XXI століття)», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Науково-методичні рекомендації розроблено з урахуванням сучасних викликів розвитку медіаосвіти вчителів України, зокрема процесів цифровізації, трансформації медіапростору, посилення інформаційних загроз в умовах гібридної та повномасштабної війни, а також потреби у формуванні медіаграмотності й медіакомпетентності педагогів як важливої складової їхнього професійного розвитку.

Упровадження зазначених рекомендацій здійснювалося з метою оновлення змісту професійної підготовки майбутніх педагогів і підвищення кваліфікації науково-педагогічних та педагогічних працівників, формування в них цілісного уявлення про історію, теорію та сучасні практики розвитку медіаосвіти в Україні.

Науково-методичні рекомендації були використані:

- у викладанні навчальних дисциплін педагогічного спрямування;
- у змісті вибіркових освітніх компонентів, орієнтованих на формування медіаграмотності та медіакомпетентності майбутніх учителів;
- у процесі підготовки здобувачів вищої освіти до виконання курсових і кваліфікаційних робіт з педагогіки та історії педагогіки;
- під час проведення методичних семінарів, круглих столів і тренінгів з медіаграмотності для науково-педагогічних працівників;
- у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників та розвитку їхньої професійної медіакультури.

Зміст рекомендацій сприяв осмисленню розвитку медіаосвіти педагогів України, розумінню її періодизації, провідних ідей, концептуальних засад і ціннісних орієнтирів, а також актуалізації кращих сучасних практик формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти. Практична спрямованість матеріалів дала змогу інтегрувати медіаосвітню складову в освітній процес університету, посилити міждисциплінарні зв'язки та спрямованість підготовки педагогів на розвиток критичного мислення, інформаційної стійкості й відповідального ставлення до медіаконтенту.

Науково-методичні рекомендації Марини Вікторівни Головченко можуть бути рекомендовані для подальшого використання в освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти, установ післядипломної педагогічної освіти, а також у системі неформальної медіаосвіти педагогів.

Ректор

Юрій БОЙЧУК

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**Масові науково-практичні заходи міжнародного рівня:**

1. X Міжнародна науково-практична конференція «Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи» (19-20 жовтня 2023 р., м. Умань). Тема доповіді: «МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН» (програма, збірник матеріалів, сертифікат).
2. III Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 90-й річниці з дня народження засновника кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, народного артиста України, професора Андрія Кушніренка «Удосконалення професійної майстерності педагога-музиканта в умовах полікультурного освітнього простору» (22-23 листопада 2023 р., м. Чернівці, дистанційна форма участі). Тема доповіді: «ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНІСТІ І МЕДАКУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ» (програма, збірник матеріалів).
3. VII Міжнародна науково-практична конференція «Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін» (м. Умань, 16-17 травня 2024 р., дистанційна форма участі). Тема доповіді: «МЕДІАГРАМОТНІСТЬ І МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН» (програма, збірник матеріалів, сертифікат).
4. III Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Актуальні проблеми професійної підготовки педагогів: національний та євроінтеграційний вимір» (21 травня 2024 р., м. Чернівці, дистанційна форма участі). Тема доповіді: «МЕДІАГРАМОТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ» (програма).
5. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів» (23-24 травня 2024 р., м. Харків, дистанційна форма участі). Тема доповіді: «МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ» (програма, збірник матеріалів).
6. Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми та виклики польських й українських педагогів в умовах миру і війни» (14-15 жовтня 2024 р., м. Люблін (Республіка Польща), очна форма участі). Тема доповіді: «СУТНІСТЬ МЕДІАОСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ» (програма, сертифікат).
7. XXII Міжнародні мистецько-педагогічні читання пам'яті професора О.П. Рудницької «Неперервна педагогічна освіта в Україні і зарубіжжі: досвід, інновації, тенденції» (05 грудня 2024 р., м. Київ, очна форма участі). Тема доповіді: «РОЗВИТОК МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ» (програма, збірник матеріалів, сертифікат).

8. II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Мистецтво та мистецька освіта в сучасному європейському соціокультурному просторі» (17-18 квітня 2025 року, м. Бердянськ, дистанційна форма участі). Тема доповіді: «РОЗВИТОК МЕДІАОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ» (програма).
9. VII Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Мистецький освітній простір у контексті реалізації сучасної парадигми освіти» (24 квітня 2025 р., м. Кропивницький, дистанційна форма участі) Тема доповіді: «ОНОВЛЕНИЙ ЗМІСТ МЕДІАОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН» (програма, сертифікат).
10. XXIII Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької «Неперервна педагогічна освіта XXI століття: досвід, інновації, тенденції» (4 грудня 2025 р., м. Київ, дистанційна форма участі). Тема доповіді: «ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МЕДІАОСВІТИ ВЧИТЕЛЯ» (програма, сертифікат).

Масові науково-практичні заходи всеукраїнського рівня:

1. Звітна науково-практична конференція Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2022 рік «Розвиток педагогічної науки і практики в умовах воєнного та повоєнного часу» (16-23 березня 2023 р. м. Київ, очна форма участі). Тема доповіді: «МЕДІАОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ» (програма, збірник матеріалів).
2. XI Всеукраїнська науково-практична конференція «Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи» (27-28 вересня 2023 р., м. Київ, очна форма участі). Тема доповіді: «МЕДІАОСВІТНІ РЕСУРСИ У МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРИ» (програма, збірник матеріалів, сертифікат).
3. Звітна науково-практична конференція Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2023 рік «Мережева взаємодія Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та закладів освіти України і зарубіжжя» (25 березня 2024 р., м. Київ, очна форма участі). Тема доповіді: «МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ТА ІНФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТИ» (програма, збірник матеріалів).
4. X Всеукраїнські педагогічні читання «Освіта впродовж життя: вимоги часу» присвячених пам'яті Олени Дубинчук (27 червня 2024 р., м. Київ, очна форма участі). Тема доповіді: «РОЗВИТОК МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ» (програма, сертифікат).
5. I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Освіта дорослих в Україні та за кордоном: досягнення, виклики і перспективи розвитку» (16 вересня 2024 р., м. Київ, очна форма участі). Тема доповіді: «РОЗВИТОК МЕДІАГРАМОТНОСТІ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ» (програма).

6. XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи» (25-26 вересня 2024, м. Київ, очна форма участі). Тема доповіді: «АДАПТАЦІЯ МУЗЕЇВ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ МЕДІАПРОСТОРУ» (збірник матеріалів, програма, сертифікат).
7. VII Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Художні практики та мистецька освіта у кроскультурному просторі сучасності» (09-10 жовтня 2024 р., м. Полтава, дистанційна форма участі). Тема доповіді: «МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН» (програма, сертифікат).
8. Звітна науково-практична конференція Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2024 рік «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку суб'єктів педагогічної освіти і освіти дорослих в сучасних реаліях України» (17-27 квітня 2025 р., м. Київ, очна форма участі). Тема доповіді: «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ» (програма, збірник наукових праць).